

Jacek Dehnel
Lala

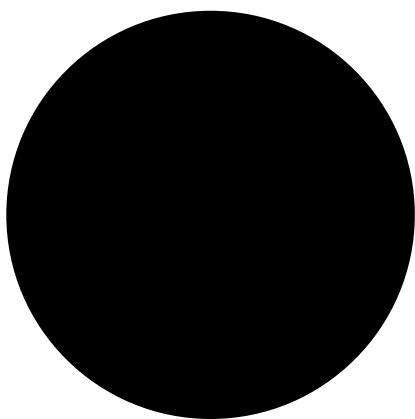
Větrné mlýny

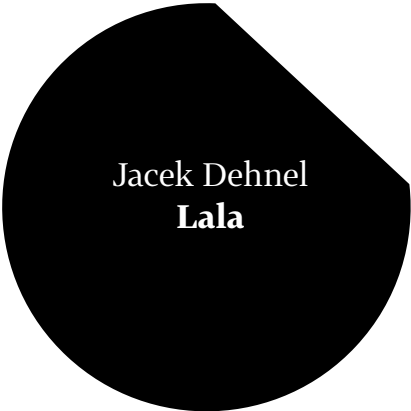
Jacek Dehnel se narodil v roce 1980 v Gdaňsku. Píše poezii a prózu, věnuje se překladu, publicistice a výtvarnému umění. Vystudoval polský jazyk a literaturu na Varšavské univerzitě. Napsal sedm sbírek poezie a devět knih prózy. Přeložil do polštiny mj. *Velkého Gatsbyho* Francise Scotta Fitzgeralda. Je zastoupený v publikaci *Třiatřicet: mladá česká, německá, polská, slovenská a ukrajinská próza*.

Větrné mlýny

Jacek Dehnel
Lala

Jacek Dehnel
Lala

Tato publikace byla realizována za finanční podpory Evropské unie.
Za obsah publikace (sdělení) odpovídá výlučně autor.
Publikace (sdělení) nereprezentuje názory Evropské komise
a Evropská komise neodpovídá za použití informací, jež jsou jejím obsahem.

Vydání této knihy podpořil Instytut Książki —
the ©POLAND Translation Program

© W. A. B., Warszawa 2006

© Jacek Dehnel, 2015

Translation © Michael Alexa, 2015

© Větrné mlýny, 2015

ISBN (papírová kniha) 978-80-7443-158-6

ISBN (eBook) 978-80-7443-181-4

Překlad Michael Alexa

Kapitola I

Ten dům v gdaňské Olivě vypadá jinak už nyní. A až babička zemře, a to už nebude mít dlouhého trvání, což mohu napsat docela klidně — za první, jsme se s tím všichni dávno smířili a za druhé, ona si to už nikdy nepřechte, ona už číst nemůže —, všechno se změní k nepoznání. Věci projdou dědickým řízením, budou si muset najít nové šteláře a skříně v nových bytech. Stendhal s Julkovým věnováním, který stál posledních třicet roků vedle Flaubertových *Tří povídek*, hřbet vedle hřbetu, se usadí mezi jinými knihami. A co bude se skleněnými servis, s těmi třemi nebo čtyřmi stovkami váziček, sklenic na stopce, džbánů a lahviček, červených, tmavomodrých, z lesního skla s bublinkami i bez, opalizujících, prasklých, ojíňených?

Když si tak vysedává jako stará čínská císařovna, nedbající vlády ani povinností, zachumlaná v jakýchsi plédech a obrovských vestách, ve skutečnosti ale hubenoučká, mrštná a drobná, je těžké si ji vybavit jako dřív, když ve vzpomínkách není místo pro utírání nosu, pampersky ani její neustálé mlčení. Ona se ovšem usmívá. Můžeme být alespoň rádi, že je v rámci možností šťastná,

ale to by bylo jako říci, že láčkovci anebo korálové útesy mají city.

Takový je tedy konec celého příběhu. Kde začíná?

Snad v Lisově? V malém zanedbaném Lisově, který voněl po padavčatech a který mě tak zklamal, když jsem se vydal na cestu do té zaslíbené země, do Kanaánu, jehož místopis jsem měl díky všem babiččíným příhodám v malíku; věděl jsem, kde stojí branka, kterou kůň otvíral hlavou, kde je salón a kde pokoj tety Růženy, kde je vystavena Napoleonova a Leninova busta, kde stojí stůl, kde zloději shromažďovali stříbro, na které měli zálusk, a kde stojí pracovní stůl, od něž praprababička Broklová vyhněla Němce. A dále? Nejvelkolepější částí dvora byl komín, kolem kterého stály zbytky zdí. Rýsovaly na zemi jakýsi nezřetelný čtyřúhelník, který na výšku místy měřil půl metru a místy metr a který bezesporu byl mnohem menší než dávný dvůr — přes několik bývalých pokojů vedla mez a tam, kde dřív stál klavír, rostly brambory a pohanka.

Nebo spíš v činžáku na tom a tom prospektu, jak se říkalo v Kyjevě, kde bydlely tři rodiny — Bieniečtí, Kar-nauchovovi a Korytkovi, jimž Moiry ovíjely byty zacuchanými nitkami osudu?

Anebo v tom zvláštním prostoru, který si za nic na světě nedovedu představit, protože nejsem mladý-polský-anarchisticky-smýšlející-autor-který-jezdí-na-východ, v tom zvláštním prostoru jménem Ukrajina, kde rostly jiné květiny a kde žili lidé, kteří se nám nepodobali, hovořili chladnými, ale zpěvnými hlasy, Ukrajina s ven-

kovany v šerkových košilích, kteří se s vidlemi a klanci hnali za automobilem prapradědečka Brokla?

Nevím, odkud mám začít, vždyť už jsem ten příběh začínal tolikrát; pokouším se teď, stejně jako jsem se pokoušel před deseti lety, když jsem s vervou čtrnáctiletého pisálka vymyslel titul *Gazely polské*, neboť arabský žánr gazel je „báseň — tkanice perel“, který se k jednotlivým a zároveň propojeným babiččiným příběhům znamenitě hodí; a konečně pokaždé, když jsem nic nepsal, ale vyprávěl svým přátelům, bratrancům a sestřenicím a svým nejbližším, ale i cestujícím v expresech na trase Gdaňsk–Varšava a Varšava–Gdaňsk.

Pravda ale spočívá někde jinde. Příběh obvykle začíná kousky, fragmenty, tady, tam, na nejrůznějších místech a v nejrůznějších tělech, které převážně už dávno nejsou, a jejichž správkyní a šafářkou byla babička. Babička z nejkvalitnějšího, nejtrvalejšího materiálu, která si po drobných opravách a důkladnějších rekonstrukcích ještě před několika lety uchovávala tolik jasu a půvabu, že když ke mně přijížděli přátelé na návštěvu z dalekých míst, chtěli chodit právě k ní — protože babička jim připadala ze všech pamětihodností mého severního města nejvíce fascinující.

K babiččiným majstrštykům — v době, kdy ještě mluvila — patřily začátky příběhů. V zásadě to vždycky byl (a je) jeden a ten samý spletitý příběh, který se časem

k nepoznání zanesl šedí a vrstvami všelijakých sazí a šelaku. Příběh vždycky začal na mnoha místech zároveň a nekončil vlastně nikdy — většinou jej utál konec návštěvy nebo západ slunce. Dlužno říci, že západ slunce ve smyslu konce vyprávění a počátku všech těch procedur spojených s ukládáním se na noc v Olivě nastává nejdříve kolem půlnoci a ne pokaždé je definitivní, neboť velké příběhy se rozvětvují a rozvíjejí, mají v sobě něco rozpínavého. Rozrůstají se po periferiích, když to člověk nečeká, a babička tak ovládá nás, nikoliv my ji.

Počátky příběhu se obvykle ovíjejí kolem předmětu, osoby, vůně či veselé historky, jako by to byl napůl úponek a napůl chápavý zvířecí ocas; příběh potom křepčí a skotačí, odnožuje se a množí v celou houštinu slov a point, je nezastavitelný, kypí bez ladu a skladu, kvůli němu chladne čaj, rozvaňují se těstoviny a z paměti se vytrácejí důležité věci... Tak ať.

Může vypadat například takto: „Když jsem byla na návštěvě u hraběte Krasínského a shodila araukarii z keridonu...“ nebo „Když děda Leonard stál před carskou popravčí četou...“ anebo třeba dejme tomu: „Když v Lisově nějaký zloděj sebral sirotkovi z pole všechno zeli...“ — jinými slovy, jeden se nikdy nenadál, kde se vlastně nachází, když nahlížel do jejího zvláštního světa přes nenadále odkrytou čočku. Samozřejmě jenom v případě náhodných posluchačů, pokud jde o nás, my její příběh známe — rozdrobený na jednotlivé kapitoly — do nejmenších podrobností.

„Jednou, představte si, babička Wanda, a to jí už bylo devadesát pryč, kolem poledne prostě zmizela z Lisova. Byla válka, široko daleko Němci. Hledáme a hledáme, kočár pryč, kočí pryč... Hledáme, strachy ani nedutáme... proč se na mě tak díváte?“

„To už známe.“

„Znáte?“ ptá se babička nedůvěřivě, ale vůbec ji to netrápí. „Jak to tedy končí?“

„Vrátila se od holiče...“

„Opravdu to znáte,“ zachmuří se babička na chvíli, ale v okamžiku se zase vzchopí, „ale to ničemu nevadí. Jednou, představte si, babička, a to jí už bylo devadesát..., no, a pak se vrátila. S trvalou. „Je mi přes devadesát,“ řekla, „a nemůžu si dovolit umřít, aniž bych měla aspoň jednou za život trvalou.““

Margot chodí po mém pokoji s šálkem v dlani a hledá něco nového. Když k ní chodím na návštěvu já, dělám totéž. „Odkud máš tohle?“ ptám se. „Co je tohle?“ ptám se. Její svět je nádherný a harmonický — všechny jeho části jsou stejně ohromující. Margot se jmenuje Markéta čili Margherita čili Perla a perla je perlou v každé své části.

Přichází ke skříňce a zdvíná fotografii.

„Tu jsi koupil na trhu?“

„Ne, to mám z domova. Vyprosil jsem si ji u babičky, protože měla dvě.“

Nemám žádnou její fotografii z dětství. Nevím, jak vypadala babička Wanda, dědeček Leonard, strýc Matěj, teta Eva, teta Saša, Milewski, Apollón s kšandami, nevím ani, jak vypadal Lisov. Během útoku Rusové — nebo Sověti, jak říká babička, Rusové byli před revolucí, pak z nich byla sovětská chátra — rozdělávali oheň v kamnech fotografiemi, které ležely v mohutné dřevěné truhle, co stála v síni. Romčina fotka vzplála nad hromadou vajec, kterou musela den co den, vajíčko po vajíčku, pít kvůli svým rychlým souchotinám, ale vůbec to nepomáhalo, vzplála i fotografie dědečka Brokla, na které stál v bíle pruhovaném obleku opřený o nablýskanou karosérii prvního automobilu na Ukrajině, shořely rovněž otcovy fotografie s nesmrtelným kloboukem na holé hlavě, stejně jako ty s mámou ve volných šatech. Shořely pohlednice z dalekých měst se vznešenými názvy a sépiové reprodukce soch a obrazů z prostorných sálů dalekých muzeí.

Tváře nejsou. Dlaně nejsou. Nejsou veřeje, stoly, grafiky, štosy časopisů a knih se zlatými ořízkami.

Zbylo několik, doslova několik sépiových momentek..., alespoň něco. Prababička natažená jako struna a ve vypasovaných šatech se opírá o černý deštníček, na pozadí je světlo prosáté přes listí cizokrajných stromů, asi platanů, a v rohu se skví bílý podpis „Abbasia“.

Můj Bože... Abbasia...

„Maminka měla tak krásnou figuru...,“ slyším za sebou mluvit babičku, „tak krásnou..., vypadala jako vysoká, ale byla malinká, sahala mi sotva sem, po ramena, když

jsem byla mladá, teď by mi byla určitě až sem, k tváři, zmenšuju se, zmenšuju..., ale i tak, podívej, figura vysoké ženy — a k tomu ty vypasované šaty. A vždycky běhala, takovým drobným klusem, vůbec si nevybavuju, že by někdy normálně šla. Když onemocněla, pomalu šoupala nohama, a tak tomu bylo i posledního dne, když umřela v tom svém křesle..., ale aby šla jako normální lidi? Ne. Vždycky běhala.“

Když byl svět ještě mladý, města zdobily štuky a zlato a vsi byly obtěžkané vůněmi kravského hnoje a ovoce povalujícího se v trávě, lidé byli menší. Možná neměli důvod se pro něco natahovat a nestoupali si na špičky, jako to děláme dnes, možná se krmili bez ohledu na zdravou výživu a možná jim zkrátka nezáleželo na tom, jak je kdo vysoký, protože všechno potřebné našli nízko nebo přímo na zemi.

Dědeček Leonard měřil metr padesát a kousek, vlasy černé jako havran — než se změnil v bílého havrana — a snědou pleť a pomněnkové oči.

Moje drahá Wanda, psal do deníku, který po jeho smrti našli babička s Julkem v zásuvce intarzovaného stolu, si myslí, že nejsem Brokl, ale hrabě de Broglie, že mám jen zkomolené jméno, protože mám takovou jižanskou postavu. Ale podle toho, co vím, jsme sem přijeli z Německa, protože jsme třeli bídu s nouzí, kdepak odjakživa Broklové, už můj praděd byl Brokl, nanejvýš Brockl...

Onoho chladného lednového dne spálili Sověti všechny dědečkovy fotografie, a proto křehká soustava měkkých tkání na jeho kostře přestala existovat i formálně a pro oči následujících generací zůstala neznámou. Nejednou jsem se pokoušel představit si toho přívětivého, dobře vychovaného postaršího pána (jehož celý život působil jako život staršího pána, protože tak si ho zapamatovala jeho vnučka), milovníka a sběratele umění, bibliofila a vzdělance, který byl chemikem z povolání, ve skutečnosti chtěl být živ ze svých pozemků, ale jedno ani druhé se mu nedařilo nejlépe.

„Starý pán,“ řekl mi schoulený starý Tarapatka, když jsem se vydal do Kanaánu, „v neděli po mši kupoval kousek od kostela pytel cukrlat a my, děti, jsme za ním běžely až ke dvorku, abychom nepřišly zkrátka, protože je rozhazoval na všechny strany... Starý pán byl dědeček vaší babičky, pan dědic.“

Pan dědic se ale nenarodil jako dědic — byl chudý jak kostelní myš. Polsky uměla v jeho rodině snad jenom jedna generace, nejsem si dokonce jistý, zda se náhodou nenarodil v Německu. Ale když měl polštinu v malíku, pořídil si kontuš a karabelu a přidal se k husarii. V hrudi mu začalo bít slovanské srdce a s odhodláním vlastním osmnáctiletým mladíkům se začal bít v Lednovém povstání, načež odjel na Sibiř jako opravdový polský vlastenec.

Podrobnosti si už nikdo nepamatoval, ale dědeček Brokl zdárně ukončil studium chemie, vrátil se ze Si-

biře a usadil se v Kyjevě, byl zasvěcen do největších tajů cukrovarnictví, získal titul profesora a oženil se s babičkou Wandou, která byla velmi moudrá, ale nepřiliš inteligentní; měli spolu čtyři děti a z dědečka se nakonec stal milionář.

Kdo by ale ubohého dědečka Leonarda Brokla viděl jako pečlivě zamaskovaného finančního žraloka, ten by se šeredně mýlil. Dědeček rozuměl procentům, dividendám či kurzům jako koza petrželi a na burze si počínal jako slon v porcelánu. Osud tomu ale chtěl, aby dědeček na čísi radu koupil ohromný balík akcií jedné firmy. Tentýž osud — či náhoda — chtěl, že akcie během několika dní prudce vzrostly, poněvadž císařství zrovna bylo v ohromném hospodářském rozkvětu. Dědečka ta nová hra pohltila, nedbal na úspory a koupil další balík akcií. A protože akcie znovu posílily, během měsíce se z dědečka stal jeden z nejzámožnějších Kyjevanů.

Takto by měly končit všechny příběhy.

Ale ve skutečnosti, bohužel, často pokračují.

Dědeček si koupil cukrovar, automobil a obrovský dům. Cestoval po celém světě a nakupoval obrazy, lakové paravány, sochy a nábytek; dopisoval si s nejzkušenějšími cukrovarníky v Berlíně i Paříži.

„A tak se u nás v Lisově objevily ty košile,“ vyprávěla babička a přitom skládala prádlo sundané ze šňůry, které uschlo v poledním vánku, „děda cestoval po Evropě a znovu a znovu si stěžoval, že neperou dobře a razítkují, kde je napadne... Přesvědčila jsem se o tom

na vlastní kůži, protože když Julek nechával v Bruselu vyprat košile, pláclí mu razítko přímo na prsa a pak se ještě divili, že se na ně utrhuje. Děda se na nikoho neutrhoval — zkrátka si koupil tolik košil a límečků, kolik potřeboval, a když se vracel do Kyjeva, do Mnína nebo do Moravice, táhl s sebou kufry nacpané prádlem. Ještě z Lisova, mnohem, mnohem později, sedláci vynášeli plné koše košil. Jen si to představ, sušily se na šňůrách a oni šupity dupity, a polovina chyběla. Anebo večer, když se válely v koších u okna, chlapi chodili po špičkách dovnitř, a ráno jsme měli jen oči pro pláč. Ale i tak byly skříňe plné košil.“

Babička Wanda, za svobodna Dziwiałkiewiczová, byla malinká, drobná žena s rozumem, který odpovídal jejím proporcím. Dožila se požehnaného věku devadesáti let — snad proto, že její nevelké tělo spotřebovalo malé porce času a závažné události ji šetřily, když se jí vyhýbaly obloukem. Ještě jako malou Wandičku ji po smrti rodičů dali do obrovského šedivého kláštera s masivními zdmi a dlouhými chodbami, po nichž se celé dny rozléhala tichoučká ozvěna krůčků jeptišek a chovanek a které jim každou vteřinu připomínaly, jak jsou proti moci Pána a závažnosti věna nicotné. Odsud, z relikviáře z kamene a dřeva někde v lesích na východě, mezi jezery s utopenými a hvozdy s přízraky, odvedl Wandičku Leonard Brokl, který se vrátil z vyhnanství a rozhodl se vlézt v okovy manželství. A když se Němec Wandě zalíbil, vzal si ji před Pánem, v nemoci i ve zdraví, v dobrém i zlém,

a to ani nevěděl, že z něho za nějaký čas bude milionář. Wandička to nemohla tušit už vůbec, Leonard byl muž s nějakými plány a záměry, které klíčily v závitech jeho učeného mozku; a ona — inu... Copak si sirotek z kláštera, takřka bez věna, může myslet na milionáře?

A tak se stejně jako v náboženských vyprávěnkách ctnosti, skromnosti a odříkání dostalo bohaté odměny v podobě přepychu a libůstek světa — logika zbožných povídaček je jinak za vlasy přitažená — a Wandička se dostala mezi nejvyšší kruhy toho světa, totiž kyjevského světa roku 1875, který blikotal svícemi ve vysokých kandelábrech, míhal se v tanečních sálech toaletami z Paříže a fraky z Londýna a splýval v pramenech šampaňského a ve šňůrách perel.

„Prý do sebe byli bláznivě zamilovaní; babička Wanda mi vyprávěla, ach, ach, že dědeček ji hubičkoval úplně celou, celičkou, od nožek až po vršek hlavy, jediný kousek těla nenechal bez políbení,“ chichotá se babička a ani netuší, že stejně se chichotala její babička, když to vyprávěla své vnučce. „Nechápu, co na ní viděl, protože nevynikala ani krásou ani chytrostí..., pětadvacet třicet roků žila v Kyjevě a nenaučila se rusky, ani co by se za nehet vešlo; sem tam něco prohodila francouzsky, co ji naučili v klášteře. Byla v těch všech Pařížích a Římech, Bruselech a Vídních..., no, kromě Londýna, New Yorku a Japonska, protože když jednou pluli přes La Manche, dostala takovou mořskou nemoc, že museli obrátit parník, lékař tvrdil, že to až k druhému břehu nepřežije...

a od té doby, jak říkal Julek, když se na ni zlobil, jezdil za velkou vodu jenom děda..., ale o tom já nic nevím. Představ si, cestovala všude možně, ale když jsem se jí zeptala, jaká byla drážďanská galerie a co bylo v Muzeu starožitností v Berlíně, říkala, že obchody v Drážďanech stojí za starou belu a z Berlína že si přivezla krásné hedvábí, ale galerie si prý nepamatuje; dědeček byl ale nadšený, chtěl vidět to i ono, nakupoval umělecká díla, ji to ale nudilo. Zato měla mnoho životního elánu, díky němuž mnohokrát zachránila Leonardu Broklovi život — ačkoliv byl nižšího vzrůstu, neustále chodil s hlavou v oblacích, byl lehkomyšlný a bezradný jak dítě.“

Následuje příběh, který babička vypráví vždycky, když má co do činění s nějakou složitostí. Stačí, aby při snídani — ach, ty nádherné olivské snídaně si zaslouží vlastní odstavec! — zarachotily topinky, když vyskakují z toustovače, stačí, aby rodiče přivezli rychlovarnou konvici („Co je to za vynález?! Já jsem se bála, že ji natotata spálím, když nepíská, nebo že na to zapomenu — a prosím, vypíná se sama! Trvá to ale moc krátce, normálně jsem stihla postavit v čajníku vodu, nakrájet veku, namazat ji máslem, udělat chlebičky, nachystat okurky a rajčata a teprve začal pískat. Pak jsem vždycky zalévala čaj v konvici a stavěla ji k chladnoucemu čajníku, aby čaj nestydl... Teď je to všechno raz dva. Ale zato můžu konvici stavět nahoru na tu rychlovarnou. Je nahoře taková placatá.“), stačí, aby se někdo dal do opravy kamínek nebo pračky, a babička na to: „No prosím, taková pračka

(... topinkovač, rádio, baterka). Kolik je v tom šroubků, plíšků a čudlíků a světýlek... Říkala jsem ti, jak děda Brokl jel přes Ukrajinu?“

„Ne,“ říkám, ale babička ironii buď neslyší, nebo ji nechce slyšet.

„Dědeček měl automobil, první na Ukrajině. Měl samo sebou šoféra, ale často řídil sám, jen tak, pro radost. Měli jsme takovou fotografii, jak stojí u auta v kukle, která mu padala do čela, ve speciálních rukavicích a trenčkotu přehozeném přes proužkovaný oblek..., luxus a krása od hlavy po paty, jako by ho vyrobili spolu s automobilem a úbořem jenom kvůli té fotografii. No, ale když jezdívali s babičkou, brali s sebou šoféra a nechali se unášet ukrajinskou divočinou, přes nekonečná pole a lesy, po příšerných silnicích pod širým nebem. Všude bodláky, představ si to. Jenomže jednou se museli pod tím širým ukrajinským nebem najednou zastavit uprostřed cesty, protože je obestoupil houf napůl rozzuřených a napůl vyděšených Ukrajinců, kteří mávali srpy, sekerami a klanicemi a jeden přes druhého hulákali, že jede čert. Dědeček už chtěl šoferovi zavelet, ať projede zástupem sedláků, ale babička vzala celou věc do svých drobných hrdinských rukou, nechala si otevřít dveře a vystoupila. Zvedla si závojíček a zeptala se — samozřejmě polsky, ukrajinsky neuměla — co je to za nápady s tím čertem. Hulákali, ale už ne tak nahlas, že to jede čert, ďábelský kočár, protože jej netáhnou koně, a přesto jede. Babička: „Copak jste nikdy neviděli parní lokomotivu?“ Neviděli.

„Ale řezací stroj znáte...“ Neznali. Nakonec zmínila nějakou mlátičku — nebo jak to tehdy bylo — a tu znali. Chytráky napadlo: „Mlátička má motor!“ „Tohle ale taky!“ odpověděla babička a zavolala šoféra, který uvnitř auta křečovitě svíral těžkou natáčecí kliku, která by v případě boje přišla vhod, a nechala otevřít kapotu automobilu a předvést motor, chladiče a tak podobně. Ustoupili. A dokonce roznesli po ostatních vesnicích zprávu, že to není čert, že to má motor — a od té doby jim už nikdo nechtěl ublížit.“

Kapitola II

Tady bych měl uvést pár slov na ujasněnou. Babiččino vyprávění, jak už jsem říkal, nemá rámeček ani hranice — je neostré a nedozírné, rozvětvené do šířky i do hloubky. A co víc, všechno, co tady zapisuji, jsem vyprávěl už mnohokrát, stejně jako babička a stejně jako ti, kteří příběhy vyprávěli jí. Opakování krásných a moudrých věcí je samo o sobě krásné a moudré a patří ke ctnostem jako krmení hladovějících, péče o zvířata, zalévání rostlin nebo rozdávání almužen.

Ale příběhy se dotvářejí v čase, a to dvojím způsobem. Za prvé, příběhy popisují minulý, odevzdaný, tekutý čas logicky uspořádaný do ověřitelné posloupnosti událostí a za druhé, jsou vyprávěny v čase — během rozhovorů. Proto se vynořuje mnoho postav, které se jeví jako nedůležité. Známí a známé, náhodní kolemjdoucí, úzká i širší rodina a k tomu všichni mí přátelé a známí — ne hrdinové, ale posluchači. Jak jen jsou pro každého z nich příběhy jiné! O kolik jsou prostší, bez půvabu, jsou-li pouhopouhými ilustracemi událostí, zhuštěnou, odbytou kronikou pro paní Vladku nebo pro trhovkyni — a jak dovedou sršet vtípem, když si na nich babička dá záležet...

Ještě před několika lety, když už většina narozeninových a jmeninových hostí nežila, se babička nejednou stavěla do role královny či přímo bohyně salónu, a to zpravidla pro některé z mých přátel: proto se v příběhu objevují. Pokud mají místo v mém životě, patří rovněž do života babičky, stejně jako Jáda Kontrymová nebo japonský špión, všichni ti cizí, ale přesto moji lidé.

Budou se proto objevovat, a to naprosto svéhlavě. Proto se prosím nedivte, začne-li nějaký příběh u jedné postavy a skončí u někoho úplně jiného. To patří k tajné přirozenosti příběhů; podobný počátek může znamenat různé konce a různé začátky mohou vést ke stejnému finále. To všechno patří k babiččinu ohromujícímu vyprávění, které začíná kdesi v Kyjevě, na dobré adrese, v obrovském činžáku s karyatidami... A pouze vyprávění třídí, vyvolává a rovná ty epizodické, ale v zásadě nezbytné postavy, jimž je příběh vyprávěn. Takto minulý čas pořádá čas plynoucí.

Existují rovněž příběhy, které předáváme jen hrstce lidí. Ne protože by jiní nedokázali pochopit jejich myšlenku nebo by se nesmáli pointě; ne protože bychom si je chtěli šetřit na sváteční příležitost; některé příběhy se k některým lidem překotně, ozlomkrk hrnou, padí, letí, harcují jako zarmoucení psi. Margot obvykle vy-

právím o duchách, o jímavosti zemřelých, o krásných místech a obrazech, jako jsou bělostné čepce bekyní čtoucích breviář, které plují nad narcisy kolem sirotčince v bruggském klášteře. Báře jsem vyprávěl o nedůtklivých tetách, náhlých útěcích, nenadálých obrazech a perverzních vztazích. Je nadšená ze všech skandálů. Slávek rád poslouchá o sobě, proto nemá v této knize místo, ale zato patří do jiných. A tak dále a tak dále, každý příběh má svého oblíbeného posluchače a každý posluchač svůj příběh. Stává se také, že najdeme místo, kde se poslouchá nejlépe, anebo dobu, která na to či ono vyprávění čeká.

O dědečkovi Broklovi, babičce Wandě a jejich dětech jsem Báře vyprávěl v Pelplině.

Pokud jste nikdy v Pelplině nebyli, měli byste se tam podívat. Je tam malá stanice, z níž každé ráno odjíždějí natřískané vlaky a přijíždějí prázdné a večer naopak; trochu dále přejdete kolem rozpadající se továrny na cukr nebo bůhví na co a pak dojdete na náměstíčko s hrstkou domků. Pokud jste ztratili všechny naděje, narazíte na obrovskou středověkou katedrálu, která vypadá jako cihlová krabice s mistrovskými klenbami a s gotikou, barokem, amorky, kardinály, řadami lebek v relikviářích, s tančícím Kristem a dalšími fenomenálními věcmi uvnitř.

Tam jsem Báře řekl: „Báro, podívej, to by byla nádherná fotka — světla z vitráží na chórových lavicích...“

Bára zavrtěla hlavou.

„To nejde. To by nevyšlo.“

„Bujak,“ řekl jsem povýšeně, „by to zvládl.“

No, a samozřejmě to šlo, udělala snímek a teď chodí celá hrdá a trochu pobledlá.

Toho dne se totiž přihodilo hodně věcí. Ve dveřích katedrály jsme spatřili děvčátko — psát o tom vůbec nemá smysl, protože bych měl psát o Wandě a o Leonardovi, o Evě, Růženě a tak dále. Kde jinde bych o ní ale měl psát? Čili sem patří i ona.

Stáli jsme v chrámové předsíni. Jedno křídlo širokých vrat bylo pootevřené a přes mříž jsme viděli medový vnitřek katedrály — našlehanou zlatou pěnu barokních oltářů, andělské plémě a tmavé chórové lavice.

Bára mě zatahala za ruku. Otočil jsem se — děvčátko. Jako bych ji už viděl, ale vždyť jsem sotva vešel, vyprávěl nějaký příběh a byl celý pryč z toho, že je Bára nadšená — i když by mohla být ještě uchvácenější — a vtom se odkudsi přimotala ta holčička, bělostné vyžle s modřinami. Mohlo jí být takových čtrnáct let. Stála na kamenném prahu mezi dveřmi a mříží, byla skoro celá schovaná za masivními kovanými deskami a ve stínu, takže jsem viděl jenom vystouplé koleno, vyzábělé prsty a matné oko pod úzkým proučkem víčka. Jako vystřižená z nějakého obrazu nebo fotografie.

Bára mě vzala stranou, jako by mi ukazovala nějaký nápis.

„Myslíš, že by jí nevadilo, kdybych si ji vyfotila?“

„Myslím, že se jí klidně můžeš zeptat.“

Na chvíli jsem si připadal jako na východních kresech •
Léta Páně 1923 — zbídačené děti a hledači místního ko-
loritu v pumpkách a tvídových sakách. Poodešel jsem
ještě kousek dál a něco si zapisoval do sešitu, Bára za-
tím vyjednávala a potom fotografovala — ale už to není
ono, já se oddávám své vizi — Huculsko 1923 a já, který
říkám: „Propána, drahá Klementino, možná v tom je ně-
jaká vznešená neforemnost, jakási tvrdost italských pri-
mitivů, ale půvab tohoto děvčátka by vyzněl o tolik lépe,
kdyby nevědělo, že je chceš zvětšit svým aparátem —
tudíž... neměla bys chuť tady někam zaskočit na jídlo?“

Konečně nás vpustili dovnitř. Vedl nás — jako ob-
vykle — nějaký klerik; byl mladý a bezradný (jak by řekla
babička). Vyprávěl cosi o Rubensovi, který je ve Staré
pinacoladě v Mnichově. Řekl jsem mu, že pinacolada taky
ujde, ale asi nebude tak stará, v Mnichově je pinakotéka.
A dokonce dvě.

„Omlouvám se, spletl jsem se. Jsem tu od desíti ráno,“
odpověděl s odzbrojujícím úsměvem, „ale takový nesmysl
se mi ještě z úst vypustit nepodařilo.“

Bára zmizela, ale po chvíli jsme se zase setkali — já
se skupinkou, která už po x-té spořádaně poslouchala,
že autor gotických chórových lavic se nechal portrétovat
u země, prý z pokory, ale ve skutečnosti z pýchy, neboť
každý se mu musí poklonit, aby na něho mohl pohléd-
nout. Bára přeshlapovala u vchodu a funěla pod nákladem
svých brašen, aparátů a objektivů.

„Jmenuje se Liliana Lilianská.“

„Kdo?“

„Ta dívenka. Slíbila jsem jí, že jí pošlu tu fotku. A udělala jsem ještě jednu, zevnitř. Ale asi to nevyjde.“

Obešli jsme postupně všechny skryše a zákoutí; znovu jsem viděl portrét krále Sobieského jako hodujícího boháče, obraz křesťanů masakrovaných bestii a cihly, které obrousili mniši, když o ně ostřili nože cestou do refektáře.

Čas od času mne Bára zatahala za ruku. Anebo já ji. Tančící Kristus na vrcholku varhan („Ne-e, to nevyjde. Ale jestli chceš, můžu to zkusit.“), barevné skvrny světla prosáté vitrážemi na ažur lavic (Ne-e, to nevyjde.“, „No, víš, Bujak by to zvládl.“, „Bujak možná, já ne. Ale zkusím to, za to nic nedám.“).

„A relikviáře,“ zeptal jsem se, „byste nám ukázal, důstojný pane?“

„Já ještě nejsem kněz,“ opravil mě.

„Omlouvám se.“

„To je maličkost. Obvykle se to nedělá.“ Dělá se to neustále, řekl jsem si v duchu. „... ale když uděláme výjimku...“

A znovu jsem stanul před dřevěnými dvířky ukrytými v oltáři, za kterými stály řady lebek ovinuté červeným a blankytným sametem. Koruny s krajkami perel se velkolepě blýskaly a připomínaly rodokmen králů odříkávaný hexametrem nebo pokrytý měděnkou.

„Vidíš,“ pošeptal jsem Báře, „tohle je věčnost. Lebky v sametu, kadidlo a pozlacená shnilotina.“

•

Ale dost už bylo o dívence, která se jmenovala Liliana Lilianská, což se nám hrozně líbilo, o klerikovi, o muzeu s Gutenbergovou biblí a přehrší gotických soch a obrazů, kde jsme si všimli příšerné práce místního restaurátora, který gotické oltáře maloval metalízou v základních barvách, ze kterých trochu bolí oči, trochu zuby a ze všeho nejvíc trpí duchovní orgány.

Nevím, jak jsme to tehdy všechno stihli, ale Bára mi pak ještě vyprávěla o Lolečkovi a já jí o svých tetách. Byly to správné příběhy na správných místech — včetně vesnického hřbitůvku, pizzerie a nádraží. A začalo to úplně nevině.

„Podívej,“ zeptala se Bára a rázně přitom pochodovala, což čas od času dělá, „ta teta, o které tvá babička mluvila u snídaně, to je co za tetu? A proč tak nenáviděla tvoji prababičku?“

„Teta Eva, ta šílená.“

„Ta od generála?“

„Ne, ne od generála.“

„Ta, co měla houslistu?“

„Ne, to byla teta Saša.“

„Tak mi o tom pověz. Pěkně poporaď.“

„Tak dobrá. Babiččin dědeček se jmenoval Leonard Brokl a její babička Wanda, rozená Dziewiątkiewiczová.“

„Ano, to už vím. Dál.“

„Dál, tedy později, protože co bylo dřív, jaksi neznáme. Víم jenom o jakési vzdálené tetě Scipio del Campo, což byla velmi vážená a známá rodina, no, a po rodokmenu

se tam potloukali ještě další jiní, jako třeba generál kníže Zajączek. Dědeček Brokl...“

„A co s tím Zajączkem?“

„Nic, on byl generál a kníže. Nic moc. Ale my jsme s ním spojeni přes jeho ženu, která byla Francouzka. A to je zajímavá postava,“ — tady prosím věnujte pozornost vypravěčskému instinktu: s radostí Báře povyprávím o generálovi-povstalci a hlavně o jeho skandální ženě, protože právě ta ji bezpochyby potěší — „představ si, ta Zajączková byla překrásná žena. Byla krásná za mlada a vydrželo jí to až k stáru. Ještě jako osmdesátiletá měla milence z důstojnické školy.“

„To asi podstupovali kvůli kariéře, ne?“

„Možná, ale na tom teď nesejde. Protože, víš, byla dobře konzervovaná, měla kolem sebe čerstvé maso...“

„Jako kadety?“

„Ne, ještě čerstvější, plátky čerstvého masa. A spala v posteli, pod kterou byly po celý rok bloky ledu. Líčila si paty, kolena i ušní lalůčky. A tak dále. Díky tomu si uchovala mládí a svěžest. Ale my nepatříme do její rodiny, protože generál zemřel bez potomků, patříme k nějaké její sestře, švagrové nebo snad sestřenici, která taky nepatřila k nejctnostnějším, protože ta zase pravidelně spala s velkoknížetem Konstantinem Pavlovičem. Její manžel uznával všechny jejich děti, pokud vím samé dcery, za svoje. Díky tomu se mu pořád obdivovali a vážili si ho.“

„A jak se přišlo na to, že to jsou děti knížete?“

„Podle nosů. On měl takový neuvěřitelně ohavný ohrnutý a vpadlý frňák. A jeho dcery ho podědily, jedna vedle druhé. Proto mám ohrnutý nos i já. V každém případě jsem díky tomu potomkem císařovny Kateřiny.“

„A co ty tvoje tety?“

„Vydrž chvíli. Nesmíme taky zapomenout na strýce, babička měla jednoho. Celkem jich bylo pět, ale jedno dítě umřelo ještě jako malé..., nějaká holčička, ano holčička. Aha, Zuzka, krásná, chytrá, postrach zlobivých dětí jako vystřižený z románu o vychovatelkách. Psala básně ve francouzštině, uměla krásně hrát na klavír a srdce měla jako Palác kultury. Nebo jako Archandělský chrám. Ale ve dvanácti letech dostala zánět slepáku a doktor si myslel, že to je obyčejný problém se zažíváním, a předepsal jí ricinové projímadlo. Na hrdinku poučných příběhů pro děti to byla strašná smrt. Pak se narodila Eva, Růžena, Matěj a Irena, moje prababička. Všichni vyrůstali ve velkém zaopatřeném domě, protože jejich otec, jak už víš, náhodou získal ohromné jmění spekulací s akciemi...“

„A která z nich byla od toho houslisty?“

„Teta Saša, ale to byla pradědečkova sestra, ne prababiččina. Ale tu sem nepleť, o Saše ti povím jindy. Tak či tak byli všichni dobře zajištění a šťastní, babička Wanda měla krásné šaty a mnoho služebnictva, děti si hrávaly s hračkami z nejlepších vídeňských a petrohradských obchodů, s porcelánovými panenkami, celými armádami cínových vojáčků a tak dále. Poslali je do škol, do velmi

dobrých škol, nejlepších v Kyjevě. A potom děda Brokl zbankrotoval.

Malá odbočka. To se tak dědečkovi Broklovi čas od času stávalo, že přišel na buben. Pak něco koupil, něco prodal, čímž přišel i o poslední zlatý rubl, až na jednu, kde se vzala, tu se vzala, Fortuna, bohyně na dědečka obzvlášť laskavá, na něho spustila zlatý déšť, a dědeček si tak mohl například pořídit automobil. Anebo cukrovar. V jeho jemných rukou, stvořených k hlazení lakových paravánů a k uchopování šálků *vieux Saxe*, se všechny zemské statky jakýmsi záhadným způsobem osamostatňovaly — jako by stále existovaly, stále měly tolik a tolik jiter, stály na nich hospodářské budovy a vrchnost se domáhala daní, a přece jako by už v nich dávno hospodařil někdo jiný, někdo jiný sbíral jablka v sadu, někdo jiný přijímal sedláky v temném salónu a cizí ženy se brodily plaménky a růžovými keři. Účetnictví, směny, aktiva a pasiva se pod vlivem dědečkovy nerozvážnosti měnily na skutečné bestie, které žijí vlastním nezkrotným životem a nechávají svého patrona daleko vzadu.

Jak už zaznělo, po období zlaté prosperity na kyjevské burze dědeček zkrachoval poprvé. Byl vychován ve slepé víře v páru a elektřinu, zákon akce a reakce a v logický úsudek, a proto si musel připadat jako podvedený. Protože koupil akcie jako dřív. Prodal akcie jako dřív — a místo toho, aby vydělal, prodělal. Bohužel, železné zásady chemie, precizní počty prvků a sloučenin,

přesné poměry molů brómu a chlóru, neměly ve světě dravých vlků ukrajinského finančnictví právo na život. Akcie jednou koupené mohly stoupat nebo klesat a žádné množství draslíku tomu nemohlo pomoci ani uškodit.

Dědeček Brokl však byl vychován nejen ve víře v páru a elektřinu, ale rovněž v jakési neobyčejné koncepci kupecké cti, které by přinesly problémy i Buddenbrookovým. Ukázalo se totiž, že přemluvil ke koupi akcií ještě několik přátel (je-li to koneckonců tak zázračný způsob, jak získat zlatou manu...) a přišel nejen o svůj kapitál, ale rovněž se cítil povinován vrátit peníze všem přemluveným.

„A tehdy,“ říkala babička Wanda své vnučce, „můj manžel, tvůj dědeček, zbankrotoval. Zamkli jsme dům na dva západy, přestali jsme přijímat návštěvy a propustili všechno služebnictvo, zbyl nám jenom komorník a pokojská.“

Protože jsem vyprávěl už dost dlouho, Bára mě vyfotografovala. Zčásti proto, že tušila pěkný snímek, zčásti aby na sebe upozornila.

„Děkuju. Aha... A dědeček zbankrotoval. To, že jim zbyl jenom komorník a pokojská, to se dalo nějak vydržet, ale Broklova rodina už nebyla schopná platit kolejné na penzionátu. Matěj studoval v Německu, což stálo hromadu peněz, ale to byl kluk. Zato dívky..., no co, musely zůstat doma, hrát na klavír, malovat, vyšívat krajky a čekat na dobrou partii. Tehdy se na moji prababičku Irenu

složily kamarádky z penzionátu. Všechny ji měly tak rády, že se dva nebo tři roky skládaly na kolejně. Růženu to netrápilo, protože do školy chodila nerada, zato bystrá a inteligentní Eva šlela a zuřila, protože jí nikdo nedal ani pětník. Měla prý velký umělecký talent, dobře vyšivala i malovala, ale takové různé psychedelické motivy.“

„Psychedelický krajky?“

„No, krajky asi ne. I když... polštář s masožravými rosnatkami..., myslel jsem spíš obrazy. Na japonské lakované skříňce... Babička vždycky říkala: ‚Víš, taková ohavnost, co si děda přivezl z Japonska... takový nesmysl!‘ Já bych přitom dal za japonskou skříňku bůhvíco... No nic. Na dvířka namalovala sídlo, takový Lisov nelisov, před domem byl záhon a na něm dřepěla ropucha větší než celý dům. Teta Eva nenáviděla mou prababičku, protože jí záviděla vzdělání a taky protože to byla prostě odporná ženská.“

„Já se tý Evě nedivím, že ji nenáviděla...“

„Tím spíš, že když se dědeček zase postavil na vlastní nohy, pro Evu už bylo na studium pozdě a studovat šla zase Irena. Nejdřív na konzervatoř, pak studovala astronomii. K tomu znala pět jazyků: anglicky, německy, francouzsky, rusky a polsky. V té době byla takhle vzdělaná žena něčím opravdu unikátním, to asi uznáš.“

„Já se tý Evě nedivím...“

„Právě. A ještě k tomu, když měl dědeček zase peníze, automobil a cukrovar, korespondoval s chemiky z celého světa, sbíral umělecká díla a jezdil po Evropě, vždycky

s sebou bral Irenku, protože byla jeho nejmilejší, nejchytřejší a nejkrásnější z dcer.“

„Tak teď už se jí vůbec nedivím.“

„Ani já. Ale to je ještě slabý odvar. Eva měla snoubence. Jmenoval se Mech. Hrůza. Mech byl, jak už je ze jména jasné, milý člověk. Byl dokonce inteligentní a celkem pohledný. Zato Eva, která se z nudy a z potřeby nějakého intelektuálního vybití začala stýkat s mladými anarchisty, se považovala za svobodnou, emancipovanou a moderní ženu. Nacpala si do hlavy všelijaké teorie, které v nepěstěné zahradě její hlavy našly úrodnou půdu, abych tak řekl, a pak chtěla Mecha uvést v úžas svojí třeskutou velemoudrostí a svým anarchismem. Jenomže kdo se jí připlétl do cesty?“

„Irenka?“

„Irenka! A moje prababička, jak zpívá Kaczmarski, neobvyklá žena své doby...“

„... nudily ji lichotky obyčejných nápadníků?“

„Přesně tak. Ale i těch chytrých, na to pozor. Vždyť ji miloval i Leśmian, o němž vždycky mluvila jako o Bolkoví Lesmanovi. Hrála na klavír, on stál opřený o tu dřevěnou velrybu a díval se jí přímo do očí. Ale mohl jí věnovat nějakou báseň... S Mechem to bylo podobné: oficiálně přišel za tetou Evou, ale vždycky nejdřív zaklepal na dveře sestry, kterou nenáviděla, a dlouho si s ní povídal o knihách, o hudbě a o filosofii. A Eva čekala.“

„Víš, co mě napadlo?“

„Co?“

„Já se tý Evě divím, že jí něco neudělala..“

„Něco na tom bude. Tak či tak, nakonec jí Mech zůstal. Byl to oficiální snoubenec a stal se z něho oficiální manžel. S Růženou to bylo horší. Ta zas měla spoustu různých ctitelů, někteří z nich byli dokonce dobré partie, ale neustále je odmítala. Až když byla stará panna, už po třicítce, objevil se generál Šimíček. Chodí na námluvy, prosí rodiče o ruku dcery a oni mu říkají: ‚Drahý pane, velmi rádi bychom vás měli za zetě, ale bohužel poslední slovo patří Růženě, která ale obvykle žádosti odmítá.‘ Jdou společně za Růženou a ptají se: ‚Růžo, nevдалa by ses tady za pana generála?‘ A ona: ‚Hmm..., inu, dobrá.‘ A vzala si ho, byla z ní Šimíčková. A pokaždé, když se jí někdo zeptal: ‚Šimíček, to je Čech?‘ teta zbrunátněla a křičela: ‚Žádný Čech, kdepak, Rakušan je to!‘ nebo o něm říkala: ‚Můj manžel, generál Šimíček. Rakušan.‘“

„A tvoje prababička?“

„Irena? Irena se šťastně zamilovala do doktora Bienieckého, nebezpečně krásného muže. Byl to vojenský doktor, který se specializoval, představ si to, na gynekologii. A vzali se. Narodila se jim Romča.“

Tehdy jsem Báře zamlčel příběh o kyjevském domě, který jsem jí pak zamlčel ještě asi třikrát. Ale — vím, vím — musím se přenést z Pelplina do Gdaňsku, abych jej mohl vyprávět tak, jak mi jej vyprávěla babička.

Všechno začíná slovem „Kyjev“, které jsem v dětství slyšel nesčetněkrát. Co pro mne mohl znamenat Kyjev, to zvláštní jméno dunící dřevem a chrastící klestím, které

rozsévalo po vydutých kopulích odlesky Byzance? Věděl jsem, že na jednom z nejhonosnějších bulvárů — kterým babička říkala prospekty — rozkládali své zboží obchodníci s koberci z východu.

I když bylo bláto, ve větru, v dešti, ležely koberce na dlažbě, na chodnících. Prababička mi vyprávěla, že na ně nechtěla šlapat, aby je nezašpinila, přestože byly už tak příšerně zablácené, a obchodníci s lesknoucíma se očima a temnou kůží, kupci s obočím a plnovousy tak černými, že vypadaly jako tmavomodré, vycházeli ze stanů a zvali kolemjdoucí, aby se po nich prošli — byly nové a nový koberec by si koupil leda nějaký naivní zbohatlík. Špinily se, dupalo se po nich, šlapalo a jezdilo drožkami, až získaly náležitou patinu. Nakonec je obchodníci konečně nechali vyčistit a opatrně je rozložili uvnitř stanu. Vycházeli ven a vyvolávali.

V mém nejútlejším dětství mi Kyjev připadal jako malebné, zázračné místo. Město, jehož ulice byly pečlivě přikryty vzorovanými perskými koberci, které vychvalovali halasní obchodníci s vousy a obočím tak černými, že se leskly tmavou modří.

V tomto městě, ve velkém činžáku na tom a tom prospektu, bydlely tři rodiny — Bieniečtí, Karnauchovovi a Korytkovi. Jejich osud ostřížím zrakem sledovaly nejen vlezlé sousedky, ale i secesní maskarony s masitými rty a dmoucí se karyatidy podpírající balkóny svými drobnými zády a kyticemi lilií. Jakkoli byly secesní a pokrývaly je pletence květin, neustále valily oči na spletené

vztahy a city a jen znova a znova zdvíhaly v tichém úžasu obočí, až jim vyskakovaly na omítce vrásky.

V prvním patře bydlel rada Valerián Karnauchov se ženou Allou, synem, dcerou, chůvou a služebnou.

„Jdeme, jdeme,“ řekla babička a připjala si k límci perleťovou brož, „vždycky chodíme pozdě. Víš, že...“ řekla už na schodech, „to mám po mámě? Máma taky vždycky chodila pozdě,“ zazněl jí v hlase odstín pýchy. „Kdykoli se s otcem vypravovali do divadla nebo na koncert, na poslední chvíli si na něco vzpomněla. Třeba že něco nestihla říct Geně, že ty šaty nejsou ono, že má moc světlý nebo zase moc tmavý klobouk... A když se jim konečně podařilo vykročit ze dveří — otec kvůli tomu začal obřad exodu s notným předstihem — máma se otočila jako na obrtlíku, obhlédla salón a jídelnu a najednou ji popadala touha přesunovat komodu, stůl nebo otočit koberec napříč, což bylo to nejhorší, protože k tomu se musel odsunout všechn nábytek; otec vzdychal a hartusil, když přesunoval křeslo tam a pohovku sem, jak mu máma prikazovala špičkou deštníčku. Pokaždé přišli až na druhý akt nebo na druhou část koncertu. A když jednou, nepamatuju si už, kdy to bylo, asi to byl Hofmanův recitál... Ne, na Hofmanův recitál jsem šla sama, jakýmsi zázrakem jsem sehnala u známých lístky, představ si, co to tehdy bylo! Hofman tak nádherně hrál — některé tóny v akordu hrál hlasitěji, seděla jsem jako přikovaná...“ To už jsme seděli v taxíku a ujížděli jsme večerním městem; řidič musel být trochu zmatený, když

ho babička odbyla pouhým „do filharmonie“; do příběhu ho neuvedla ani slůvkem, protože zase honem navázala: „... a poslouchala jsem ty nádherné akordy, až po přestávce přišel na pódium muž celý v černém a hrobovým hlasem prohlásil, že právě zemřel papež. A v programu zrovna byla sonáta se smutečným pochodem. Neuvěřitelné, co?“ trhla hlavou a podívala se na mě, jako by čekala, že na to odpovím nějakým „och“ nebo nějakou pantomimou, jako bych celý příběh nikdy v životě neslyšel. Nic. Babička se vrátila ke starší linii a řidič znovu ztratil nit.

„V každém případě šli na nějaký koncert nebo do opery. A máma odkudsi vytáhla kilim a požádala o kladivo a hřebíky. Otec se na ni podíval s nekonečnou láskou, rozloučil se s prvním aktem *Traviaty* nebo *Normy*, vzal mě stranou a zašeptal: ‚Pamatuju se, že jsme jednou šli s Allou někam na návštěvu. Měla krásné šaty z višňového hedvábí se čtyřmi volánky dole. A osud tomu chtěl, že se jeden z nich zachytil o nohu křesla a šev povolil. Řekl jsem, že počkám, než se převlékne, a ona jenom prohlásila, že je to škoda času a rrrryc!, utrhla višňový volán, praštila do křesla a šlo se.‘

Alla Karnauchovová měla vedle trhání volánů jediným prudkým pohybem mnoho pozoruhodných vlastností, byla vzdělaná a sečtělá a výjimečně inteligentní a pokroková, věřila v ideu zdokonalování lidskosti a v nezávislost, což šířila dál.“

„A co děti?“

„Děti? Nu, co s nimi?“ pohlédla na mě babička se zřetelným výrazem nepochopení. „O Irinku se starala chůva, o Ivana guvernant.“

Alla si jednoho dne něco uvědomila. Celý činžák od sklepa po půdu si to uvědomil už dávno — všichni včetně karyatid, maskaronů a malých dětí věděli, že pan Korytko je alkoholik. Ale Alla na to musela přijít sama. Pan Korytko, člověk stejně pohledný jako opilý, se jí jednoho dne zjevil na schodišti do prvního patra v celé své kráse a opilosti.

Po krátkém rozhovoru s tím brunátným Apollónem Alla řekla: „Valeriáne, budu k tobě upřímná. Pan Korytko je velký člověk, ale podvádí ho žena a propadl závislosti, která mu podlamuje zdraví a ničí charakter. Potřebuje vedle sebe někoho silného. Oba víme, že mezi takové ženy patřím. Musím se o něho postarat a probudit v něm důstojnost a sílu. Odcházím od tebe. Odpusť mi to,“ pohládla ho po tváři, „ty si v životě beze mne poradíš, Valeriáne, máš navíc Marfu a Olgu. Budu navštěvovat tebe i děti.“

A začala žít s panem Korytkem.“

Zatím jsme přijeli k filharmonii. Akorát na druhou část koncertu.

„A co bylo potom?“ zeptal jsem se jí vlídně, když jsme o hodinu později vyšli na čerstvý vzduch.

„Po čem? Máš holej krk.“

„Takhle se to teď nosí. No co bylo s panem Korytkem, s Allou a Valeriánem?“

„Aha. Osud tomu chtěl, že si Valerián taky něco uvědomil. V návalu každodenních povinností právního rady Jihozápadních drah, uprostřed dne, mezi tím, co se zabýval případem Jihozápadní dráhy kontra Andrej Porfiryč Ketterl, a večerní hodinou houslí byl osvěcen. Jednoho mrazivého lednového dne. Zapni se, máš holej krk. Celý činžák, od sklepa po půdu, včetně...“

„... včetně karyatid, maskaronů, malých dětí a služebnictva...“

„... a služebnictva, věděl, že v čísle šest bydlí s manželem a dospívající dcerou krásná a nešťastná paní Bieniecká. Doktor Bieniecki ji podváděl s každou druhou, byl mimořádně pohledný — setkala jsem se s ním ve Varšavě, když jsem ještě studovala, byla jsem zrovna s kamarádkou z gymnázia, představila jsem je, oni oba úplně zrudli... Bylo mu tehdy dost přes šedesát, jí sotva dvacet. Dokud měl těch holek hromadu, paní Bieniecká to přešla mávnutím rukou, ale když to byla jedna jediná a ještě k tomu sousedka, jakási Korytková..., nu, to věděla, kolik uhodilo. Děkala jim naschvály, kazila jim domluvená znamení, přesunovala květináče za oknem nebo zapalovala nebo zhasínala svíčky na parapetu. A čím dál víc klesala na mysl. Věděli to všichni kromě Valeriána, který si potřeboval něco uvědomit. Jednoho dne ji potkal v přízemí domu. ‚Dovolte, nabídl jí rámě, než vyšli z vrat, ‚dnes to venku klouže.‘ A krásná paní Bieniecká se na něho smutně podívala očima, ve kterých zaplály dva safírové ohníčky, a z hrdé výšky půldruhého metru

mu vmetla do tváře: ‚Od Rusáka? Od Rusáka nepřijmu ani rámě.‘ No, a protože běžela jako vždycky, netrvalo dlouho a uklouzla. Valerián se na ni melancholicky podíval. ‚To jste,‘ spustila na něho, ‚džentlmen, že vás ani nenapadne pomoci dámě?!‘ ‚Od Rusáka? Vždyť jste říkala, že si od Rusáka pomoci nenecháte, nemám pravdu?‘ Jakmile to dořekl, shýbl se a jemně ji zdvihl v náručí.

A když se o dva měsíce později Alla vrátila s máslem na hlavě, že se jí nepodařilo v panu Korytkovi vzbudit důstojnost a sílu, Valerián jí řekl, že se samozřejmě může vrátit do čísla pět v prvním patře, ale on že se v čísle šest stará o smutnou paní Bienieckou, jejíž manžel, vojenský lékař, gynekolog, ji neustále podvádí s paní Korytkovou.

‚A tak se,‘ jak říkával Julek, ‚světe div se, narodila Lala.‘“

- Kresy je terminus technicus, kterým se označují ztracená území zejména na polských východních hranicích (existuje i kresová či kresovská literatura). Pozn. překladatele.

Kapitola III

Než se ale Lala narodí, je třeba zmínit tetu Sašu a Mišu de Sicard.

Valerián měl dvě sestry, Lolu a Sašu. Saša byla nudná a nehezká — proto ji měl půl života na krku. Lola byla stejně do větru jako on, nejmilovanější sestra, nejlepší přítel — proto se půl života vůbec neviděli.

Vyrostli v krásném zákoutí u jedné z velkých ruských řek — Volhy, Dněpru nebo která z nich to byla. Otec jim zemřel, když byli ještě malí, a matka se musela starat o celé hospodářství. Jedině Boží prozřetelnosti mohli děkovat za to, že se v té velké řece neutopili. Děti totiž vychovávaly služebné, které soudily, že nejlepším způsobem, jak se Loly a Valeriána zbavit, je celodenní výlet na loďce. Dostali jídlo na celý den — kotlík krup s omastkem, jablka a hrušky, napakovali je do loďky a pluli po řece až do pozdního večera, kdy se vraceli s rozbitými koleny, umouněnými tvářemi a prázdnými žaludky, zatímco krotká Saša, která strávila celý Boží den cvičením stupnic a četbou, dávno spala spánkem spravedlivých.

Protože se Lola s Valeriánem neutopili, musel se někdo postarat o jejich budoucnost. Valerián absolvoval

práva, o Lole vím jenom to, že zůstala u velké řeky, a Saša šla na konzervatoř. A tady se objevuje Miša de Sicard.

„Chudáček krasavec Miša de Sicard! Říkala jsem ti o něm někdy?“ ptá se babička a já lhotejně přikyvuji; lhotejně, protože právě tak bych mohl zavrtět hlavou, jenomže vrtění hlavou nemá tváří v tvář nekonečnému vyprávění smysl. „Miša chodil s tátovou sestrou, tetou Sašou, na konzervatoř. Krasavec. Vysoký a silný, černooký a černovlasý, tmavá pleť — Apollón. A k tomu výborná partie, protože rodina de Sicard měla po celém carském Rusku bankovní síť, od Petrohradu po Kamčatku. Jasná věc, že na něm půlka konzervatoře mohla oči nechat a láskyplně vzdychala, když šel okolo. A teta Saša..., nu, malá modrá očička, boubelatá, mrňavý nos jako knoflík, žádná sláva. Krásně se ale smála. A vlasy měla nádherné, a to i zastara, jednou jsem ale přišla k tetě do ložnice a vidím, krásné vlasy tety Saši visí na dřevěné kouli a tetě zbyly jenom takové proužky šedin svázané do drdolu. Ale zamlada měla určitě svoje. Nu, a představ si, jak ten nádherný Miša pokleká před malou, boubelatou Sašou s takovým nosem,“ rozplácla si babička nos špičkou ukazováčku. „Víš, co mu odpověděla?“

„Proč zrovna já?“

„Jak to víš? Už jsem ti to vyprávěla? Přesně tak, zeptala se: ‚Proč já?‘ A on na to: ‚Protože vy jediná jste na mě nemyslela.‘ A vzali se. Od té doby jezdila s Mišou de Sicard, který byl opravdu znamenitý houslista, po celém světě, chodila do salónů nejvyšších aristokratů a nejbohatší

buržoazie. Paříž, Londýn, New York, Vídeň — byli všude a Fiokla a Aniuta tam byly s nimi. Protože jenom Fiokla a Aniuta, někdejší Mišovy chůvy, dokázaly snést jeho hysterické záchvaty. Že má voda ve vaně o dva stupně víc nebo méně. Že ho jeho hudební doprovod nesnáší. Že alt-violista šilhá. Že migréna. Že nechce hrát, nechce, nechce a nebude. A Fiokla s Aniutou za ním pobíhaly s houslemi nejprve značky Amati a později Stradivarius, s kalafunou, s albem rodinných fotografií. ‚Maminka, maminka s babičkou, podívej, zlatíčko, chlapče zlatý, no a dědeček, a tady, a tady, podívej, a už se přestaň zlobit.‘ A Miša začal ignorovat smlouvy a nedostavoval se na koncerty, když se mu nelíbil sál, bylo ošklivo anebo prostě neměl náladu. Impresářiové o tom věděli, a proto s ním podepisovali smlouvy s astronomickými pokutami za porušení podmínek, a potom platil jako mourovatý. Bratři, kteří spolu s ním zdědili bankovní síť, mu každý měsíc posílali obrovskou apanáž, aby se držel co nejdál obchodu, a tak měl peněz jak želez. Teta říkala, že jednou v Bruselu odhodil nedopalek. Přišel k němu policista, napsal mu pokutu. Miša zaplatil, zdvořile se uklonil a o sto metrů dál zase něco hodil na zem. A znovu zaplatil... Takový on byl — nádherný, bohatý a rozmazlený.“

Tady ale přichází ponaučení. Není to v babiččiných vyprávěních žádná výjimka, ale ani pravidlo, život sám je totiž obecně vzato bohatý zdroj ponaučení a všechny její příběhy jsou ze života. Na poučné pasáže se babička připravuje skoro nepovšimnutelně, pro nevědomého

pozorovatele a posluchače docela neviditelně. Jenom na slovo vzatý vypravěč by v jejím hlase vycítil nenápadné zrychlování v kontrastu s pečlivě dávkovaným zpomalováním; protahování hlásek a nečekanost po-
inty..., na jednaosmdesátiletou dámu hotové mistrovské dílo! („Co je to osmdesát jedna let pro mladou ženu?“ prohlásila by určitě babička.)

„Rozumíš, tehdy se objevila ta Američanka...,“ ukazovací zájmeno „ta“ je tady nezbytné, jde o „tu“ konkrétní Američanku, o tu důru, která tetě Saše odloudila Mišu, „jezdila za ním z města do města, z jednoho hlavního města do druhého, z jednoho koncertu na druhý, a vždycky seděla na nejlepším místě ovinutá nejdražší, i když ne zrovna nejvkusnější kožešinovou šálou, posílala mu do šatny koše růží a omdlávala nadšením. Nu a Miša na ní mohl oči nechat, tetu nechal bez prostředků a odplul za Američankou do Států. Ale ona nehodlala snášet jeho rozmary, i když se jí krásný houslista líbil. Propustila Fioklu s Aniotou a při první hysterii zazvonila na pokojskou a řekla: ‚Přineste prosím pánovi sklenici studené vody, chytila ho křeč,‘ a odešla.“

Ano. A potom ho opustila a chudák Miša — teď už doslova, protože vypukla revoluce, banky byly znárodněny a rodina de Sicard šla pod stětku — vystupoval za pár šupů po hospodách v New Yorku nebo Chicagu. Zajímalo by mě, jestli napřed prodal stradivárky a pak teprve začal hrát po hospodách, anebo hrál na stradivárky v hospodách...

Ale babička už stihla otevřít knihu, usnout v křesle anebo přešla k jinému příběhu. Ale asi ani ona nezná na tuto otázku odpověď.

A tak se, světe div se, narodila Lala.

Ale do té doby se toho ještě hodně událo. Několik bratranců, kteří seděli na různých evropských trůnech, předvedlo nejokázalejší rodinnou hádku, na jakou se zmohli — a na jakou zároveň nestačili, protože ztratili nejen řadu území, paláců, žen a dětí, nemluvě o poddaných a o munici, ale i několik trůnů.

Krásná paní Bieniecká, která se stále jmenovala Bieniecká, protože si nějak nevěděli rady se všemi těmi rozvody a svatbami, ve zmatku utekla ke svým rodičům někam do Privislinského kraje.

Teta Saša se červenala, když ji představovali starým známým jako guvernantku dětí M., B. či von K. v císařsko-královské Vídni, která pomalu začínala zářit rudozlatými barvami.

Dědeček Brokl si stále dopisoval se všemi významnými cukrovarníky. Neřídil se národními jistotami, ale výhradně těmi vědeckými. A protože žil v ruském impériu, kde důkladní úředníci vždycky dokonale věděli, kdo chová ke komu jaké sympatie, jednou dvakrát ho zatkli a bez zbytečných cirátů ho jako skopčáckého špiona odsoudili k zastřelení. Babička Wanda, která si z Drážďan pamatovala jenom obchody se střížním zbožím a z Paříže

jenom klobouky, se znovu projevila jako žena s mimořádnou silou ducha.

Ale nejprve je potřeba říci několik slov o Vladčce.

„Vladka vždycky měla všech pět pohromadě,“ říkala babička, „protože se narodila někde u Kielců. Tak jako já. Tam odjakživa bývali inteligentní lidé. Je jasné, že školy nedokončili, třeli bídu s nouzí, ale byli nebývale bystří. Blízko se totiž nacházelo carské vězení, Svatý kříž...“

O Svatém kříži a o tom, jaký vliv vyvíjel na inteligenci sedláků, si povíme příště, zatím se vraťme k Vladčce. V těch starých zlatých časech, kdy se stály fronty na banány, a před třináctou hodinou se nedal koupit alkohol, byla Vladka skutečný papaláš, královna přechovávačů srovnatelná s Fordem, Rockefellerem (a vzhledem k charakteru živnosti i s Al Caponem), ve skromném prostředí ulice Alfa Liczmaňského a sousedních čtvrtí. V tom období se seznámila se svým milencem, panem Oktaviánem, který jí mezi jejími klienty obzvlášť padl do oka; Vladka umí dodnes dobře hospodařit se zásobami, a tak ho drží pěkně zkrátka. V neděli a o svátcích mu vždycky přidělí určitý počet mililitrů a zakazuje mu tahat se s kamarády. Důsledně odmítá nabídky k sňatku, které čas od času od Oktaviána dostane, protože dokonale ví, že jako manželka by s ním neuměla tak mávat jako milenka.

Od té doby, co nonstopy uřaly obchodní odvětví profesionálního přechovávačství, Vladka opustila byznys — ale ze zvyku a sentimentu má v polici několik lahví pro strýčka příhodu, které však bere spíše jako hobby pro se-

niory a vábničku na Oktaviána než jako obchodní artikl. Odevzdala se jiné své vášni. Je puntičkářka a provozuje umění Williama Randolpha Hearsta — produkuje a distribuuje drby o všem a o všech v okolí celého kilometru. Má tedy pod palcem stejné teritorium jako dřív.

Snídáme a ona si přisedne a pospíchá vyklopit novinky.

„Paní Karpiňská, víte, říká se, šediny nejsou žádný výmysl. Oktaviána znovu bolela noha, skončil ve špitále, tam dostal žloutenku, víte, říká se, že když jde někdo do nemocnice, tak dostane žloutenku, no a já...“

„Šediny?“ přerušila ji babička tónem, kterým začínala odbočky ve svých vyprávěních a který nesnášel vzpurnost posluchačů, „Šediny? Ach tak, ano, to jistě nejsou.“

„No, vždyť...“ zkusí to polehoučku Vladka, „vždyť říkám...“

Ale my všichni, jak tu píšu a vy čtete, se můžeme tomu chabému pokusu ve srovnání s babiččiným uměním vyprávět jenom smát. Tím spíš, že jsme, jak víme, zanechali Leonarda Brokla, profesora chemie, v perfektně vyžehlené košili před popravčí četou.

„Můj dědeček, představte si to, zešedivěl během jediného dne. Protože víte, můj dědeček, Leonard Brokl, byl chemik, odborník na cukrovarnictví. Zbohatl na burze, vědou se zabýval jenom ze zájmu, ale i tak si dopisoval s celou Evropou. Se znalci z Anglie, Francie, Ruska, Německa i Rakousko-Uherska. Ale osud tomu chtěl, že vypukla první světová válka...“

„Nu, ano, tak tomu bylo...“

„... a válka cukrovarnictví nepřeje, podobně jako nepřeje pěstování orchidejí, točené zmrzlině nebo mechanickým stavům. A tak dědeček Brokl...“ Vladka ztratila všechny naděje na zapojení se do hovoru a mrzutě usrkávala kávy a cinkala o okraj šálku svými koňskými zubisky, „... pokračoval ve své vědecké korespondenci, až jednoho dne, představte si to, pro něho přišli a zatkli ho za vyrazování státního tajemství nepříteli, že je špión, no a samozřejmě ho hnali před vojenský soud. Ono je vlastně možné, že ve své naivitě vyhradil nějaké tajemství, jako třeba rozmístění řepných polí na Ukrajině, kdo ví? A tehdy moje babička Wanda, která byla celkem vzato dost málo inteligentní, ale životem protřelá žena, přišla za svou přítelkyní paní Hołojewskou, která měla poštu a přípřež... Víte, Vladko, přípřež: každých několik desítek kilometrů stál připravený pár koní a pouze vyměnili unavené za odpočaté, takže se mohlo celou cestu cválat. No a babička odjela do Kyjeva, uprostřed noci vytáhla z postele jakéhosi vysoce postaveného úředníka, ten vzbudil dalšího, až nakonec získala důležitý papírek, který dědečka Brokla zprošťoval viny. Jela přípřeží nazpátek až na místo, kde dědečka drželi v cele smrti. Ráno ho měli zastřelit, ale babička přijela za svítání, kdy ho vedli před popravčí četou, ukázala vojákům dokumenty a zachránila svého manžela. Omluvili se a propustili ho. A tehdy, už za bránou, si babička všimla, že dědeček je šedivý jak holub. Zešedivěl během jediné noci.“

„Vždyť vám to povídám...“ pokouší se o slovo Vladka.
„Někdy to bývá i naopak. Představte si to... Nedala byste si kousek rajčete?“

„Já už jsem po snídani, už jsem byla na trhu a tam jsem potkala paní Orlovskou z trojky, a ona mi říká...“

„... no. A představte si to, že když vypukla válka a přišli Němci, třetího nebo čtvrtého září mi máma říká: ‚Lalo, poslyš, kdy sis naposled myla vlasy? Máš je skoro černé od špíny.‘ Podívala jsem se, měla pravdu. Ale pečlivě jsem je umyla, usušila — a byly pořád černé. Ze stresu mi ztmavly vlasy.“

„No tedy!“ řekla Vladka a kapitulovala.

A my se můžeme vrátit k naší revoluci.

Nechali jsme Sašu ve Vídni, Mišu de Sicard v bídě a zachránili jsme (díky poštovní přípraze paní Hołojewské a duchapřítomnosti babičky Wandy) dědečka, můžeme se teď na chvíli přesunout k jeho synovi, strýci Matějovi.

Strýc Matěj. Inženýr, syfilitik a šílenec, který studoval v Mnichově. Tam k té nemoci..., nu... buršáci, Schubert, Leverkühn, laciné víno... Do Kyjeva se vrátil se spirochetami a diplomem. Pracoval v jakési fabrice na Ukrajině a strkal nos do soukolí dějin: ve fabrice založili rudé odbory — a on musel založit bílé. A jako by bylo málo barev, ještě k tomu všemu přišla černá sotňa, která pobila jedny i druhé, protože jim záleželo jenom na masakru, zapalování papírů, rozbíjení kas a strojů. Strýc byl ve své pracovně, a když slyšel střelbu a výkřiky raněných, vyskočil oknem. Pod ním stála hromada dřeva naskládaná

do hranice dvakrát dva sáhy. A on skočil přímo do ní, protože jeho pracovna byla v prvním patře, možná dokonce výš. Seděl tam a ani nedutal a přes škvíry mezi odkorněnými kmeny sledoval, jak bajonety přeseškávají aorty a lehce vjíždějí do těl; viděl, jak z oken vyhazují psací stroje, které dopadaly na dlažbu, jak se roztříštily a rozletěly v kouscích písmen na dlouhých drátech na všechny strany; viděl, jak čtyřicetiletý muž uřízl hlavu třináctiletému továrnímu poslíčkovi — pomalu, pečlivě, jako se uřezává hlávka zelí z kořene. A on to všechno viděl. A oni viděli jeho. Přiloudali se k hranici s holými bajonety a bodali, kde je napadlo, do dřa na dva prsty. Pak uznali strýce Matěje za mrtvého. Odešli do svého černosotňového světa a zbytek práce nechali mrchožroutům. Strýc měl naštěstí pouze škrábanec, ale za těch patnáct minut, co bodáky probodávaly vzduch těsně vedle jeho očí, úst, tváří a břicha, se Matěj zbláznil. Doma si sice potají šeptali, že přišel o rozum kvůli syfilidě, kterou, milá zlatá, přivlekl z mnichovských bordelů během bouřlivého mládí a studia na německých polytechnikách, ale to nezměnilo nic na tom, že byl Matěj šílenec. Celé dny pozoroval hmyz, klidně rozmloval o vyřezávání lodiček z kůry, provázku a kousku plátna. To trvalo měsíce, než se na někoho z rodiny začal vrhat s nožem nebo se někoho pokoušel utopit nebo uškrtit. Pak vždycky chodil s prosíkem o odpuštění a vracel se ke svým loďkám a stonožkám.

Samozřejmě nelze pomlčet o vzdáleném strýci Evženovi, mytické postavě z bůhví které větve rodiny. Figuro-

val v celé řadě obědových příběhů a šlo ho snadno vyvolat z lesů babiččiny paměti, když člověk důrazně a vytrvale odmítal těstoviny nebo bramborovou kaši.

„Skončíte jako strýc Evžen,“ zaburácelo v salónu, až opalizující vázy a safírové kalíšky o tón potemněly. Pak se rozhostilo ticho a po chvíli se babička chopila slova.

„Když byla revoluce...“ nelze zapsat slovo *revoluce* tak, jak je vyslovovala; něco jako *inexprimable*: jako by to existovalo, ale u stolu se o tom radši nemluvalo. „Strýc Evžen, který bydlel ve velkém domě na jednom z hlavních kyjevských prospektů, vyhlásil stávku. Propustil většinu služebnictva, přičemž nic nedbal na to, že tím přidělal práci své ženě a ne sobě, uzavřel se v pracovně a přestal přijímat jídlo. Tvrdil, že nebude jíst ty ohavnosti, které mu nosí — všude totiž panoval hlad a bída a jeho manželka celé dny pobíhala po tržištích, aby sehnala alespoň nějaké kroupy nebo přemrzlé brambory. A jak se na džentlmena sluší a patří, své slovo dodržel. Zemřel hlady.“

„To byli dospělí. A co děti?“

„Roma přežila obléhání Kališe, čert ví, kde se tam vzala, ale rozhodně tam byla, během války se lidé často ocitají na nejrůznějších místech. Kdysi to bylo slavné obléhání, hlad, špína, střelení, potom ale došlo k dalším, možná ještě slavnějším. Na každý pád tehdy Roma dostala tuberkulózu. A Karnauchovovi? Ivan, který měl smůlu, a smůla byla hlavní chorobou té doby, se zamíloval do ženy svého velitele z kadetské školy. Byl to

strašlivý skandál,“ usmívá se babička s pochopením, „a sama nevím, jestli se té oficirové chtěl opravdu zalíbit nebo to bylo ze zoufalství, vydal se zkrátka bránit před rudými jakýsi strategický bod, který už ale byl dávno považován za ztracený; bolševici prý měli skoro stonásobnou přesilu, a když odešli a přesunuli se jinam, nechali za sebou těla tak zmasakrovaná šavlemi, že je nikdo nebyl s to identifikovat. Věděla o tom venkoncem jenom teta Saša a od ní máma. Otec se nikdy nedozvěděl, jak Ivan zemřel. Nebo to věděl? Tak či tak to bylo jedno velké tajemství. Na druhé straně Ivanova sestra Irinka přežila revoluci, čistky v třicátých letech i obléhání Leningradu... Těžko říct, co z toho bylo nejtěžší. Psala si nejdřív s otcem a tetou, pak s mámou a nakonec se mnou. Napsala několik knih, vydala ruské báje a sbírku povídek nebo román právě o obléhání... Jmenovalo se to myslím *Přátelství*. Někde by to tu mělo být... tamhle, na polici. A pak dopisy prostě přestaly chodit. Když v padesátých a šedesátých letech přijížděly ze SSSR jakési delegace soudruhů nebo když někdo z rádia jezdil na přátelské návštěvy, vždycky jsem se ptala na Irinu a prosila, aby se tam po ní poptali. Ale bylo to pořád to stejné v bleděmodrém: ‚Pozor, vyletí ptáček‘ nebo ‚Vidíme, soudružko, že se váš přízvuk zlepšuje!‘ nebo ‚Byla jste, soudružko, někdy v Nižním Novgorodu?‘ nebo něco v tom smyslu. Až nakonec mě někdo vzal stranou a řekl, že asi chci zatopit jim i sobě — a že Irinu deportovali. Víc jsem se radši neptala.“

Nu, zbývalo ještě dítě Valeriána Karnauchova. Dítě ženského pohlaví, které bylo narozeno ve skoro stejné mladém Polsku, v Kielcích roku 1919. Dítě nosilo jméno důstojníka polské armády, význačného gynekologa a milovníka dam, pana Kazimíra Bienieckého, který vyhověl prosbám své — v zásadě už bývalé — ženy a podle hesla postav dům, zasaď strom a zplod' syna, v tomto případě spíš dceru, dítě přijal za své.

„Mámu strašně vyděsili známí, obzvlášť bělogvardějci, že když se budu jmenovat Karnauchovová, tak mě budou Poláci mlátit, plivat na mě a ponižovat mě za všechny ty deportace, povstání, za Targowice a všechny ty Paskeviče a Muravěviče... Oficiálně jsem se tedy stala nevlastní dcerou svého vlastního otce... Chtěla jsem si samozřejmě změnit jméno, hned jak budu plnoletá, ale vzala jsem si Julka a bylo po ptákách.“

Dobrá, dítě nosilo příjmení pana Bienieckého. A křestní? Křestní jméno dítě nemělo. Tak nějak se to semlelo, že čekali s křtinami na Valeriána, který ale nedokázal odjet ze Sovětského Ruska, a proto jí říkali „Lala“, což jim připadalo roztomilé jako ona sama. Babička Wanda, dědeček, matka, služebné a vesnické báby — všechny na ni volaly „Lalo“, „Lalko“, „Laluško“. A teprve když jí byly čtyři roky, představili ji velikému, holohlavému muži s vousy, řekli jí: „To je tvůj táta,“ a začali hledat jméno, které by odpovídalo zaužívaným zdrobnělinám. V konkurenci jmen jako je Luisa, Halina, Lenka nebo Karolína zvítězila Helena. Nebylo to kvůli starověkému příběhu

(nebo nějaké jeho okleštěné variantě). Není ale vyloučeno, že se historie čas od času může opakovat.

Jak už jsem uvedl, babiččino vyprávění se vine jako zelený hrách, který neustále vyhání nové a nové úponky. Zde ale čtenáři dlužím ještě jednu dlouhou zelenou — anebo možná červenou — nit digrese, neboť nemohu smést do propadliště dějin několik příhod, které se staly mému pradědečkovi, Valeriánu Karnauchovi, bývalému radovi Jihozápadních drah, než se usadil u paní Wolgemutové a vařil si kakao ve speciálním rendlíku.

„Táta mluvil jako právník, rychle a hladce, a tak nějak si dokázal získat bolševiky, kteří ho nejen nezastřelili na místě, ačkoliv byl buržoust až na půdu, ale ještě ho pověřili funkcí blokového dozorce. Chodili za ním a vyptávali se na všechno možné. Jednoho dne jim otec říká: ‚Hrome, vy celou dobu mluvíte o poctivosti, o zásadách, huby máte — promiňte ten výraz — plné frázi a mouder, a přitom jste mi ukradli čepici z bobří kůže!‘ Dívají se na sebe, na něho a znovu na sebe. ‚Z bobří kůže?‘ ptají se. ‚Z bobří kůže, občane Valeriáne Ivanoviči Karnauchove? Tak my se po ní podíváme.‘ Podívali se po ní a našli ji, ze zloděje málem vymlátili duši a přinesli čtvrt prasete na usmířenou. Dokážeš si představit svého druhého dědečka, Zikmunda, který byl čistý jako slovo Boží, v takové situaci? Řekl by, že kdepak, že mu záleží pouze na čepici, protože je pohodlná, teplá a v zimě na ni nedá dopus-

tit. A oni by se rozzuřili a na místě by ho zastřelili. Můj otec byl z jiného těsta. Čtvrtku vepře upekł a všechny včetně zloděje pozval ke stolu, rozlil vodku do skleniček a pak jedli a pili na usmířenou. Když byli trochu pod parou, řekli mu, že když už jsou takoví přátelé, mohl by jim pomoci, protože nějaká svině kontrarevolucionářská jim po nocích stříhá spojovací dráty, což ve válce není žádný špás. A otec souhlasil. Prošel s nimi celou čtvrt, od soumraku do úsvitu se prodíral ploty a brodil se potůčky. Nikde nikdo. Jednou řekl svým bolševickým soudruhům, že viděl záškodníka: malého ryšavého prcka. Malého ryšavého prcka — byl totiž holohlavý a velký jako almara, protože to byl on sám, kdo chodil po nocích a stříhal dráty jako pomstu za Ivana.

Ale z revoluce se v bolestech pomalu začal líhnout stát. Krev Jejich Císařských Veličenstev, následovníků trůnu, princezen, lékaře Botkina a služebnice potřísnila sklepní stěny v Jekatěrinburgu, Felix Edmundovič se nešetřil a ve dne v noci pracoval, kvůli čemuž mu o mnoho let později malovali ruce červenou barvou, a vůbec bylo všude mnohem méně bezpečno, takže kontakty mezi bolševiky nestačily, aby člověk mohl žít v klidu a jistotě — protože lékař se hodí, malíř, řekněme, rovněž, ale advokát? Advokát je nejhorší typ buržousta, nejhorší myslitelný bjalorukij, vykořisťovatel druhých.

Nemluvě o tom, že se mu stýskalo po krásné paní Bieniecké a po dítěti, o kterém nevěděl, ani jestli je to chlapeček nebo holčička. Valerián prodal nábytek, byt,

přibory a obrazy a nakoupil za to diamanty, rubíny, smaragdy a zlato, čehož bylo v Rusku odjakživa dost, všechny cennosti zašil do podšívky svého kabátu a vydal se do neznáma s malým cestovním necesérem a s papírkem s poznamenanou adresou Moravice, toho statku kousek od Kielců v někdejší Piotrkovské gubernii v někdejším Privislinském kraji.

Na nádraží ve Varšavě se sotva prodral davem, když si všiml, že má kabát proříznutý břitvou a vyvržený nejzručnějším z varšavských kapsářů. O půl hodiny později v Maršálkovské nebo někde na Novém světě uslyšel: „Není možná, pan rada Karnauchov, tfuj tfuj, ať do mě uhodí blesk, pokud mě šálí zrak!“ Zvedl hlavu a uviděl před sebou pana dejme tomu Rozencvajga, dřevo, papír, velkoobchod, maloobchod, pro kterého kdysi cosi zařizoval. „Vy nějak nejste, pane rado, ve své kůži?“ slyší po přivítání. „Ještě nebylo, aby nebylo, a nejde, aby to nějak nešlo! No toto, tady ve Varšavě? Na nádraží? Tomu se říká neštěstí a tomuto zase řízení osudu!“ Po chvíli totiž dodal: „Kolik byste, pane rado, potřeboval?“ „Ale já nebudu mít z čeho vám to vrátit...“ a Rozencvajg přimhouřil oči a řekl: „Budete, nebudete... Pokud budete, pak mi to vrátíte, pokud ne — pak ne. Nebe nám za to na hlavy nespadne.“ Pan Rozencvajg půjčil radovi Karnauchovovi pár tehdejších marek či zlotých, kdo si to má všechno dneska pamatovat, a v Kielcích mu doporučil ubytovnu paní Wolgemutové, velice způsobné a poctivé vdovy, která ze zákazníků nedře kůži.

A tak Valerián se svým cestovním necesérem našel střechem nad hlavou v ubytovně paní Wolgemutové, kde celé dny rozjímal nad nuancemi polské gramatiky a kodexem obchodního práva a připravoval se na zkoušku kvůli nostrifikaci právnického titulu. Zároveň se pokoušel najít Irenu Bienieckou, dceru Wandy a Leonarda Broklových, majitelů moravického statku, který už v té době byl v rukou někoho úplně jiného.

Osud tomu chtěl, že se Valerián dostal na rady nejružnějších lidí do Lisova. Konečně je všechny našel a uviděl — především Irenu a Lalu, teprve potom svou budoucí tchyni a tchána. Babička Wanda se na něho podívala a přes zaťaté zuby procedila jenom: „Rusák a basta“. To byl jediný komentář celé situace. Ještě mnoho let opakovala „Rusák a basta“, když z něčích úst slyšela chválu na svého zetě nehledě na to, šlo-li o jeho kuchyni, hudební vkus nebo umění léčit migrény kladením rukou. Teprve později, ke konci života, mu začala říkat můj nejmilovanější strážce.“

Tak či tak Irena s Valeriánem se konečně našli a při té příležitosti došlo k revizi bytu nastávajícího. Konečně tedy přijde řada na slovný kastrůlek, v němž Valerián vařil kakao. A protože v něm vařil jen a pouze kakao, nikdy jej nemyl, protože — co by se mohlo stát, kakao jako kakao. A stejně jako prababička babičce, tak i babička nám ukazovala na onom kastrůlku legendární dva centimetry přiškvařené hmoty.

A když už se vypořádali s kastrůlkem a dalšími náležitostmi, uzavřeli — s určitým, příznem, zpožděním —

právoplatný manželský svazek v jakési kalvínské kapli, protože nemohli mít ani katolickou, ani pravoslavnou svatbu. Z toho důvodu musel jeden z nich přestoupit na kalvinismus a Valerián řekl: „Ech, tak já přestoupím, a z dítěte může být katolík.“ A katolické dítě vyvolávalo vlny pohoršení, když se ve společnosti kamarádek ze školky paní Maryly Moždžeňské asistovalo při svatbě svých rodičů v bílých šatičkách s vyšitými růžičkami.

Kapitola IV

Lisov. Co může znamenat pro někoho na druhé straně této knihy název „Lisov“? Právě tak bych mohl napsat: Jędrzejov, Kurozwęky, Stašov. Když jsem chodíval spát a voněl jsem mýdlem a vodou, jak umějí vonět mýdlem a vodou jedině děti, vyprávěli mi o tomto místu stovky příběhů — Lisov byla krajina, Narnie nebo Kanaán, která byla ode mne i od nás všech oddělena oponou války a byla stejně vzdálená a záhadná jako markomanské války nebo Flaviova kronika.

Nacházel se tedy Lisov za velikou vodou, za neproniknutelnou stěnou v tom prapodivném světě, který jsme se shodli nazývat jako minulost a který vychytrale považujeme za něco, co je za námi — stejně jako se dříve umisťoval ráj nebo bájní Lotofágové na nejvzdálenější ostrovy Východu či Západu, pod zem anebo nad mraky; pro mne byl Lisov podobný Edenu, Jeruzalému, Sodomě, Paříži a Benátkám...

Člověk musí v Lisově otevřít oči, jako je dřív otvírala babička, a o mnoho let později i já, když mě po večerech vedli do pokojů a kamrlíků s vějíři černých pštrosích per a se sádrovými chrličmi, mezi jabloně a hrušně, k houslím

a zrcadlům — otevřít oči, jako je člověk otevírá ve snách a vstupuje do zářících kruhů neskutečných perspektiv.

Ale Lisov, ta kouzelná, prchavá krajina, nespádl shůry. Nevznikl z chvilkového rozmaru nebo díky andělskému kůru, nýbrž díky rublům dědečka Brokla z moravického Mnína. A to si zaslouží pár slov bokem.

Dědeček si ještě před revolucí, v jednom z období náhodné prosperity, znovu pořídil automobil s šoférem, obrazy, lakové paravány a cukrovar na Ukrajině. Vydrželo mu to ale pouze do převratu. Potom mu zvlčeli zaměstnanci, jakýsi Ostrowski napsal knihu *Jak se kalila ocel* a tak dále, ale to už je jiná historie. V každém případě se dědeček rozhodl stát zemanem. Sám nevím, co se mi na jeho příběhu líbí nejvíc — zda stříbrné rubly nebo duhové bankovky z Dostojevského — v každém případě vyměnil ohromné množství těch nebo oněch za pozemky. Ale protože byl rakouským poddaným, a nemohl tudíž vlastnit půdu na území ruského impéria, nejmilovanější a nejmoudřejší Irenka figurovala ve všech dokumentech jako oficiální majitelka. Nejdříve vlastnila Mnín, obrovskou plochu čítající na tisíce hektarů. Nic z toho ale nakonec nebylo, protože po Velké válce byly všechny jeho hektary, nebo spíš jitra, hony či lány nebo jak se tam měřilo, pouze dlouhými řadami čísel na kancelářském papíře, protože se zemí hospodařil někdo jiný. Muselo v tom být něco po čertech mazaného, protože ještě v třicátých

letech se musel právní poradce Valerián Karnauchov zodpovídat z neplacení pozemkové daně za všechny pole a usedlosti po tchánovi, které ani na vlastní oči nikdy neviděl.

Dědeček Brokl koupil po ztrátě Mnína ze zbytku peněz z kyjevských časů Moravici u Kielců. Bylo to sice menší hospodářství, ale dobře vybavené, s eklektickým dvorem, sadem a skleníkem.

„V Moravici,“ říkala vždycky babička Wanda, „jsme ve sklenících pěstovali melouny, ale Mościckému nikdy nechutnaly, když jsem mu nabízela.“

A pak přišla válka, Moravicí neustále procházely nějaké oddíly. A chodily tak dlouho, až babička Wanda dostala hysterický záchvat: „Prošli Němci a ukradli, co mohli. Prošli Rusi a bylo to ještě horší. Ale když prošli Rakušáci, nezůstaly po nich ani veřeje ve zdech, vzali úplně všechno a zbyly jenom holé stěny.“

Pak odmítla bydlet v domě bez veřejí. Dědeček Brokl proto Moravici propachtoval a na krásná léta svého dožívání koupil nedaleký Lisov, malinký zbytkový statek, o nějž se vzorně staral statkář pan Eysmontt, velký milovník šlechtěných ovocných stromů. Vysázel lisovský sad, kterému nebylo vzhledem k četnosti druhů široko daleko rovno. Vedle velkého kusu země, sadu a zahrady tam byl ještě malý šestipokojový dům s podružím, vozovnou, stájemi a stodolou a se zděným sklípkem — nesmíme zapomenout na sklípeček plný ledových kvádrů ze všech stran zasypaných pilinami, na sklípek, do nějž

se dalo večer vstoupit a dívat se směrem k Chenčinám. Pokud byla vidět hradní věž, znamenalo to, že další den bude krásně.

Lisov mého dětství je Lisov, který mi babička jednoho večera nakreslila na list papíru z archu, jichž pořídila několik stovek, aby napsala román o svém životě; vymyslela dokonce titul *Ve znaku mám javorový list*, neboť odjakživa milovala javory, a pak se navíc dozvěděla, že v jakémsi galském či velšském kalendáři jí byl přiřčen právě javor; měla psát v důchodu: sesbírat a přepracovat všechny rozhlasové pořady, doplnit je a vydat; ovšem zrovna v tu dobu jsem se narodil já. A spolu se mnou přišlo mnoho činností, které její dům neznal už mnoho let: přebalování, uspávání, chování, štouchání do chrastítka špičkou prstu. Tištěná kniha se velmi rychle změnila na knihu vyprávěnou.

Tak či tak jednoho večera (a bylo to v době, kdy mě už chrastítka dávno nezajímala) mi babička vyprávěla jednu topograficky obzvláště vypečenou příhodu, v níž bylo velmi důležité rozložení dveří a oken, a na papíře mi nakreslila plánec domu, stáje s chlívkem, vozovny, podruží, sudy na dešťovou vodu, kadibudky a tak dále, včetně dlouhého záhonu plaménků (na jedné straně rostly vysoké, na druhé nízké, protože země byla tak zakřivená, že se úrodná prst tu a tam z ničeho nic po půl metru změnila na písčnou půdu, jako by ji někdo vyřízl nožem a potom zasadil do záhonu) a tmavší trávy v sadu.

Na druhém listu se vyjímal ves: cesta, z obou stran domy a dva pahorky — na jednom z nich statek, na druhém kostel.

„Kostel,“ říkala babička, „byl překrásný, barokní; cítili jsme se v něm jako doma, protože všechny koberce a ubrusy s dečkami kostelu věnovala babička Wanda. V jedné z kaplí, ohrazené krásným kovaným plotem, byly hrobky Krasínských... či Krasických. Strop byl malovaný... Pamatuju si svatého Mikuláše v mitře a s berlou, se třemi děvčátky, jimž dal věno; všichni měli takový cikánský zevnějšek: snědé oči, černé vlasy a opálenou pleť.“

U kostela byla fara, kde úřadoval farář, o němž vím jenom to, že to byl pohledný muž, který si sem tam odskočil.

„Místní se s tím ani netajili. Jeden ukazoval na děti a říkal: ‚Te tři sou moje, te dvě kněza.‘ Jiný, sám syn kněze, říkal: ‚K mojí matce kněz přiběh jako pes k řezníkovi: přišel, vyřádl se a odešel.‘ Ale farář byl přesto výjimečný kazatel, to se musí nechat. Opravdový mistr. Nevím, jak to dělal, ale vždycky nějak z evangelia sklouzl k tomu, že mu sedláci kradou jabka ze sadu. Ať už četl o rozmnožení pěti chlebů, o uzdravení Lazara nebo o křtu v řece Jordánu, vždycky skončil u jablek.“

Na třetím listu byl plán domu: síň, kuchyně, spižárna, dědečkova pracovna, v níž babička Wanda ukazovala Němcům dokumenty od arciknížete Ferdinanda, obrovský pokoj tetičky Mechové (tady visely ony sádrové odlitky chrličů z Notre Dame a ve vzduchu bylo cítit satanisticko-anarchistický odér), pokoj strýce Matěje, babiččin

kamrlík a velký salón, v němž visely dědečkovy obrazy, všichni ti Boucherové, Potterové a malá zátiší, vedle nich stála Napoleonova busta a na druhé straně busta Lenina, které z Ruska přivezl Valerián. Ten byl sice kadet, tedy konstituční demokrat, odpůrce revoluce, který přetínal spojovací dráty, ale Lenina uznával jako velkého člověka.

To byl pro mě v té době Lisov — několik kusů nábytku v domě a plánky ledabyle načrtnuté na kusu papíru.

S věkem mne ale minulost musela dostihnout, stejně jako doháněla nás všechny: Báru, Gošu, Matouše; stíhala nás nejen vyprávěními babiček, dědeček a tet, ale i básní *Kdopak jsi ty? Polák malý...*, obrazy, filmy, bitvami u Grünwaldu a na Berezině, malíři Matejkem a Brandtem, okřídlenými husary, fotografiemi na komodě. Pomalu jsem si uvědomoval, že Lisov existoval ve skutečném čase, že byl opravdový a hmatatelný: jablka v sadu nebyla černobílá a dala se jíst, slunce hrálo a stromy se kymácely pod nápořem větru, větru, který bylo cítit ve tváři i pod rozepnutou košilí. Právě tak tomu bylo s Lisovem, Kyjevem, Grünwaldem, Cedyní, s La Rochelle i se Saratogou. Dějiny, totiž určitá návratnost bytostí a událostí, které zároveň podléhají neustálé změně — zkrátka objev!

Dějiny prosakovaly předměty. Zpočátku nejistě a velmi tajemně, později čím dál rychleji, šířeji a hlouběji, ve vlnách jako nekonečné moře. Začalo to zřejmě pečtním prstenem.

Pamatuji se na to jako na kapitolu vytrženou z delší knihy: ve světle, v tom hřejivém světle velkého pokoje, než se stará stínidla z raťových košíků obrácených dnem ke stropu vyměnila za lampióny z japonského hedvábí, v tom hřejivém, rozmarném světle, které rozlévalo po nábytku a po knihách tlustou vrstvu zrnitého zlata, mi dědeček svěřil tajemství, jehož podstata pro mě ještě mnoho let zůstávala neznámou.

Můj konspirační dědeček, partyzán a lesník, z lepenkové krabice od čaje Twinings nejprve vysypal knoflíky a pak vyjmul smotek vaty. Pietně jej rozvinul na stole a nakonec z něj vyndal velký pečtní prsten.

Těžko se popisují ty spleť, nejasné pocity, které se ve skvrnách zrnitého světla najednou rozvířily v mé dětské duši, která — jak mi našeptávaly — byla duší princátka.

„Toto,“ říkal dědeček a neustále si odkášlal, jako by to byl tiše opakovaný refrén zakázané písně, „je erb Karpińských. Koráb, ach, vidíš, loď s věží a dvěma lvími hlavami, jeden na přídi...“

Opravdu. Loď. Jedna hlava na přídi, druhá na zádi. Malinká loď a nad ní druhá, ještě menší.

„... a vpravo erb mojí matky, tvojí prababičky.“

Mojí matky, tvojí prababičky, co je to zase za rodinnou vymyšlenost, všechny naše fotografie jsou pečlivě popsané: ten a ten, náš strýc, ten a ten, náš praděd...

„... Julie Modzelewské. Z města Bończa.“

Uviděl můj překvapený obličej a zopakoval to.

„Bończa, mladíku. Bílý jednorožec v blankytném poli.“

Ale pečetní prsten byl zhotoven z tmavého, průsvitného kamene barvy červeného vína (toho nápoje, který jsme i my, děti, mohly jednou za dlouhý čas ochutnat, půl skleničky k obědu; vína, které se podávalo ve speciálních nádobách a které nám ani trochu nechutnalo... Prý ale bývalo i sladké víno, kterého nám nikdy nenalili, aby — jak říkala babička — se nám nezkazil apetýt a my se naučily pít suché víno; ach bože!).

Dědeček uchopil prsten mezi ukazovák a palec a zdvihl jej k teplému světlu lampy. Mlčky mi ukazoval, jak světlo prosvítá tmavorudým kamenem. Kámen mi ale nechtěl prozradit skutečné barvy — zlato korábu a běl jednorozce; ale dědečkovým slovům jsem bezmezně důvěřoval. Jako by byla verši z nějaké krásné dávno zapomenuté básně, kterou jsem se najednou zatoužil naučit.

Z druhé krabičky s knoflíky dědeček posvátně vytáhl tmavou, třpytivou tyčinku pečetního vosku. Řekl: „Vosk,“ a já jsem se mohl tyčinky dotknout a přičichnout si. Otáčel voskem v plamenu svíčky, až se nakonec oddělilo několik kapek na malý kousek kartonu od německé čokolády, které přimáčkl pečetním prstenem.

Oba jsme nábožně hleděli, jak se z šerého dávno-věku — který, jak jsem se později přesvědčil, byl dávno-věkem sotva dvou generací — vylouppl ten pravidelný, krásně vyrýsovaný tvar dvou pokrevních kartuší ozdobených fanfrnochy a pavími pery.

Pohlédl jsem na dědečka. V záři feudálního zlata melancholicky zavinoval pečetní prsten do klubka vaty,

ukládal jej do krabice od čaje Twinings, přikrýval knoflíky a schovával v zásuvce. A zlato se pomalu sunulo a v úlomcích se sesypávalo na podlahu.

Od té doby jsem stále častěji nacházel střepy dávného bohatství. Kousek ametystového náhrdelníku... „Babička Wanda se vždycky na ametysty dívala skrz prsty. Uchovávala je v zásuvce svého šteláře spolu s měsíčními kameny, horskými krystaly, malachity, granáty a celou tou směsicí, kterou jsme během války rozprodávali, abychom nějak vyšli. A ten náhrdelník..., ten byl z celé ametystové soupravy, babička ji dostala před jakýmsi plesem přibližně v době prvního dědečkova bankrotu, kdy neměl na nic lepšího.“ ... fascikly not z devatenáctého století podepsané na první straně půvabnou azbukou „M. de Sikard, Kyjev“, solničky, lžičky, vějíře.

A konečně praprababiččin utopený servis.

Všude se rozléhalo bublání dusné atmosféry počátku návštěvy u příležitosti jmenin. Babička se točila po kuchyni, jednou rukou nosila mísy s krocanem v malaze, druhou si u krku zapínala brož s kamejí a přitom zvládala s napoleonskou vervou komandovat všechny přítomné: „Zlatíčko, stoupni si na stoličku, ale sundej napřed polštářek, jinak uklouzneš a sletíš, tak, dej si to ke skříni a sáhni nahoru do police. Hmm. Pozor, zástrčka. A vyndej, prosím, ještě jednu mísu.“

Před očima mi vyvstala scéna, v níž opadla voda po velké povodni. V temných propastech nejvyšší police kredence ležela bílá vydutá těla talířů, váz a omáčníků, jedno vedle druhého; na bledé kůži se jim rýsovalo pestré žilkování prasklin a ornamentů.

„Tohle? To je z babiččina servisu. Anglického. Pro čtyřicet osob, fajáns z devatenáctého století. Ručně malovaný. Komunisty to nezajímalo, ale hodně se toho rozbilo, podívej, omáčník bez ucha, tady je to potlučené...“ S nábožnou úctou jsem se dotýkal blankytných, spletených svlačců, které se vinuly na talířích a na bříše vázy. „... a to je Čmielov, pravý Čmielov, podej mi jej, podívej, jak na něm ta šunka bude vypadat krásně.“

Těla nádobí chátrajícího v samotě, oblepená korýši otlučených ornamentů a řasami zkřivených příborů, ležela strnule v temnotě police. Pokud existuje posmrtný život předmětů, jejich duše určitě žily v nějakém jiném světě, kdy neustále, *da capo al fine*, prožívala léta své kyjevské, moravické a lisovské minulosti.

Podal jsem jí čmielovskou mísu a pohlídl jsem ještě jednou lodyhy svlačců, které byly celé šedivé od zapomnění. Zavřel jsem polici na zástrčku a na klíček, seskočil ze stoličky, polštářek vrátil na místo a začal pečlivě klást plátky šunky na malované kytice růží.

Kapitola V

Po Kyjevě, po Mníně, který jim proklouzl mezi prsty, po Moravici, kterou museli opustit kvůli babiččině hysterii, se Broklovi usadili v Lisově, který — co si budeme nalhávat — byl díra s plotem okolo, aby do ní nikdo nespádl. Ale babička Wanda, která považovala v koutku srdce svého manžela za knížete de Broglie, se rozhodla obnovit zašlou slávu Lisova a organizaci návštěv a pohostění na knížecí úrovni považovala za čest.

Chodila po celém domě — ráno, večer, neustále — s pocitem mise vepsaným do tváře, dohlížela na leštění stříbra a cídění skleněných kalíšků. Kontrolovala dívky, které loupaly mandle a krájely fíky, zamíchala v hrnci, ochutnávala, lámala si hlavu nad zasedacím pořádkem hostů, vázala kytice, trojčila a mlela páté přes deváté, jak se na Dziewiątkiewiczovou slušelo. A dědeček jako obvykle odešel do zahrady, zhluboka dýchal a prohlížel si kvetoucí stromy a temné kruhy ve vysoké trávě.

„... nevím, jestli to víš, ale náš kuň, Kubík, byl znamenitý hřebec, byl neuvěřitelně pečlivý, vždycky jsem si myslela, že ho koupili někde v cirkusu, protože rád chodil dokola a vyváděl různé kousky. I hromádky dělal

kruhové nebo do spirály... Začínal vždycky uprostřed trávníku a potom levá pravá, postupně opisoval čím dál větší oblouky. A když se mu to zdálo v pořádku, přesunul se jinam a začal znovu. Staré místo mezitím znovu obrazilo novou tmavší a vyšší trávou... Kůň chodil do zahrady, kdy se mu zachtělo, což babička nelibě nesla; zamykala před ním branku, ale Kubík si s tím věděl rady: nejdřív se přikradl k dědečkovi z boku a pyškem ho nenápadně odsunul stranou a šel dál. Pak se naučil otvírat zástrčku branky zuby nebo rty... No, to je ale jedno. Dědeček stál v zahradě, nadechoval se, dával Kubíkovi cukříček a trpělivě naslouchal nářkům jeho milované Wandičky, která za ním neustále běhala a lamentovala, že nemají všechny ty nejzákladnější věci, jako třeba gong, kterým by se přivolali hosté ze zahrady, anebo patřičný počet stojánek na ubrousky s monogramy příchozích.

Konečně nadešel vytoužený den. Hosté se ze všech stran sjížděli povozy a bryčkami, klaněli se a zdravili, chválili svědomitost paní domu, obdivovali se květinám, poslechli si vyprávění o skleníku v Moravici a o tom, jak panu prezidentovi Mościckému nechutnaly moravické melouny a tak dále a tak dále. Hosté korzovali po zahradě, vyměňovali si komplimenty, obdivovali růže a plaménky... Bylo parno a dusno, vypadalo to na bouřku. Pánové se potili v letních oblecích, límečky košil se vpíjely do krků, dámy se ovívaly kapesníčky a pod slunečníčky se schovávaly před prudkým sluncem

anebo vysedávaly ve stínu na židlích, které jim přinesli způsobilí muži. V okně se nakonec objevila služebná, která dostala za úkol třikrát udeřit do gongu a svolat tak všechny na večeři. Objevila se, třikrát udeřila do gongu a zavolala: „Hej vy, pojdte na žrádlo, už to tam máte prostřený!“

Babička Wanda ztuhla, ale ve vteřině své obavy rozpustila v úsměvech a jakoby nic vedla své hosty podél špalíru jasmínů a spolu s nimi vstoupila do dveří uklizeného, vypucovaného, navoskovaného, vyleštěného, vycídného domu s květinami a bez jediné částičky prachu. Nebe pročísl blesk a zahřmělo, jako by vyšší síla dávala rozhršení zpackanému svolávání pomocí gongu. Dámy i pánové si pospíšili do domu a prošli chodbou do salónu, v němž stál prostřený stůl. Ten, jak Wandičce připadalo, už od prahu pokoje zářil ohníčky stříbra a odlesky na okrajích skleniček, voněl šeříky a liliemi a prohýbal se pod tíhou naservírovaného jídla — a to i jídla, které ještě nestihli přinést — jinými slovy, bylo to naprosté mistrovské dílo.

A když se všichni posadili k tomu mistrovskému dílu, když se všichni dostatečně vynadávali a když konečně zmlkli na tu kratičkou chvíli, než všichni popadli příbory a vrhli se na první chod, v pokoji se rozjasnilo — a oknem, které služebnictvo ještě nestačilo zavřít, dovnitř vnikl kulový blesk, míč elektriny o velikosti jehněčí hlavy. Oběhl stůl a stejně rychle jako přiletěl, odletěl komínem a za sebou nechal oněmělé hosty, pokřivené

vidličky a nože, ožehnuté sklenice a dlouhý černý pruh vypálený do stolu a ubrusu.“

V olivských skříních, které se musely pracně stěhovat z Lisova do Siedlců, ze Siedlců do Bělostoku a z Bělostoku do gdaňské Olivy, se ještě válejí nějaké poslední kusy příborů s propletenými písmeni WLB, které zničil blesk. Od onoho parného dne, kdy ve vzduchu visela bouře, proletělo Mitteleuropou tolik kulových blesků, že z toho dne nezůstalo nic než několik kousků kovu a trpká vzpomínka, že se společenský večer nevydařil a hosté se rozjeli do svých domovů dříve, než by to kdo byl tušil.

Když jsem se čas od času díval na své chladné severní město z jednoho z vrcholů, který stoupá hned od vráték babiččiny zahrádky, připadalo mi, že i ono je na okrajích ožehlé, že i ono voní zpod polské omítky a malby spáleninou. Tehdy jsem si uvědomil, že kulový blesk je v tom nevinně.

„Pocházím z rodiny, jejíž ženy byly odjakživa hrdé, odhodlané a silné — a babička Wanda nebyla žádná výjimka. Není tudíž nic divného na tom, že se po prvním nezdařilém pokusu napřesrok rozhodla uspořádat novou společenskou sešlost. Babička znovu běhala po domě, dědeček znovu zhluboka dýchal v zahradě, babička zase všechno plánovala a dirigovala — gong se sice dochoval

neporušen, ale bylo potřeba pořídit nové sváteční přibory. Dědeček jenom dával peníze a mlčky si prohlížel kvetoucí jasmíny.

A potom nadešel ten památný den. Obloha byla jako vymetená, vzduch svěží a průzračný a nic nenavědčovalo tomu, že by mohlo zase začít pršet. Hosté se procházeli v osvěžujícím jižním vánku a byli rádi za sluneční svit a šum listů. Stůl byl prostřen stejně vybraně — vybraně na to, že šlo o provinční polské město, pochopitelně — jako loni. Stříbro, skleničky, kytice v žardiniérách, ubrousky, svíce a kartičky s příjmeními čekaly v ideálním uspořádání a oslnivé záři na dámy i pány. Služebná se objevila v okně a beze slova třikrát udeřila do gongu — babička uznala, že všichni hosté gong pochopí jako neomylný signál podávání oběda a nemusela se obávat různých jazykových lapsů svého služebnictva.

Wanda Broklová stála na prahu domu, zvala hosty dovnitř a podávala svou ruku pánům k polibku a dámám se sama zdvořile klaněla. Jakmile byli všichni uvnitř, zavřela dveře, prošla dlouhou síní a vstoupila do salónu.

Jenomže stůl tam nebyl. Ve zmeti květin, jídla, zmučlaných ubrusů a rozbitého skla stála obrovitá melancholická kráva a přežvykovala extraordinární předkrmy. Vedle ní se v rozličných pochutinách vrtěla prasnice se třemi selátky a kůň, který za sebou nechal otevřenou branku do zahrádky — měl snad v zadku voje? —, jíž do salónu prošla celá ta primitivní chátra, se důstojně

procházel po sadu a milostpán ani neráčil pohlédnout směrem k domu.

Hosté stáli u zdí a nedostávalo se jim slov. Dámy se horečnatě ovívaly, pánové si nejistě kroutili kníry. Nakonec byli pozváni zpátky do zahrady, kde se podávalo jídlo, které služebnictvo ještě nepřineslo na stůl v salónu. Nutno ale podotknout, že trochu vystydlo, než služebné pochyťaly všechna selata.

Asi by bylo zbytečné zdůrazňovat, že to byl poslední pokus babičky Wandy o zorganizování společenského večírku. Od té doby pořádala jenom komorní čajové dy-chánky pro malé skupinky lidí.“

Toto všechno, včetně nezvaného blesku a domácího zvířectva rochnícího se v salátech, může působit selsky, ba idylicky, ale okolí Kielců v té době nepatřilo zrovna k bezpečným místům.

Na Velikonoce a na Nový rok se střílí do vzduchu, protože svět se znovu rodí, je mladý, slabý a bez svlečky a démoni jej mají na stříbrném podnose. S mladým Polskem to bylo podobné — z jedné strany na Polsko doráželi bolševici, z druhé strany západní koncerny a ze třetí Bejk a jeho banda.

Bejk a jeho banda řádili v celém okolí. Nebylo to ale nic nevinného typu odvedené krávy nebo vydrancování obchůdku, což patřilo k zlodějské tradici Lisova, ale drsné, kruté řemeslo nejhorších vyvrhelů. Nikoho tedy nepře-

kvapí, že když Valerián přijížděl z kielecké ubytovny paní Wolgemutové k ženě, tchyni a tchánovi, krácel vprostřed cesty s pistolemi v obou rukou jako John Wayne.

Teď bych chtěl vyprávět o Bejkovi a jeho bandě, ale ten příběh by nedával smysl, aniž bych se zmínil o Ryšavém Heňovi, Bejkovi dneška.

Babička byla velkým milovníkem květín, mistrem ve vázání kytic a ohromným znalcem uspořádání zahrady, protože jí bylo jasné, že zlatý déšť musí kvést vedle bílých slivoní a bíle a blankytně pruhované americké kosatce (takzvaná pyžama) musí být rámovány tmavšími kosatci sibiřskými. Léta letoucí měla nejen zahrádku před domem, ale i takzvanou „pracovní parcelu státních lesů“. Spolu s ní přišla k řadě problémů, protože úřady se domáhaly sázení konkrétní zeleniny na přiděl a babička sázela jenom monardy, upolíny, astry a ostrožky; dopustila se také dalších neslýchaností, když jaksepatří nešintovala každý centimetr mezi locikou a petrželí jako jiní pracovníci parcel, ale nechávala vesele bujet plevel mezi rododendrony a tavolníky. Nakonec obě strany přistoupily ke kompromisu a babička osázela okraje záhonů šťovíkem, jako by to byly zimostrázy, a jinde vytvořila živý plot z rybízu. Od jara do podzimu plela, prořezávala, zalévala a hnojila, s čímž jí v rámci možností pomáhal dědeček; pokud vím, dovolovala mu jenom zalévat a hnojit, protože o jeho schopnosti plít neměla mírně řečeno valného mínění.

„Zikmund? Zikmund se na to nehodí. Vždycky mu říkám: ‚Zikmunde, vytrhni támhleto bršlici, ale pozor

na dřišťál.‘ A pak mi triumfálně ukazuje vytržený dřišťál a říká: ‚Snad mi nechceš namluvit, že TOHLE je dřišťál?!‘“

Po dědečkově smrti babička v práci pokračovala, ale její srdce bylo jako rozbitá hračka a na okopávání nebo péči o pivoňky měla čím dál míň sil. Místo toho se procházela mezi záhony a řezala materiál na kytice: vysoké ostrožky, oměj, o němž tvrdila, že výtažkem z jeho listí byl ve skutečnosti otráven Sokrates, zmarliku Jidášovu, zkrátka zvláštní rostliny, které obrůstaly zelenými kolečky, na podzim zšedly a bylo je možné rozlousknout a odkrýt tak stříbrné plátky, nebo jasmín, z nějž bolela hlava, pokud jej člověk nechal na noc v ložnici, a mnoho, mnoho dalších květín. Ale aby to všechno rostlo, zeleňalo se, vyhánělo poupata, kvetlo a dávalo semena — postupně, jedno po druhém, od sněženek přes narcisy, tulipány, kosatce, pivoňky, ostrožky, lichořeřišnice až po ocúny, aby to všechno neodumřelo, potřebovali najmout pomocníka.

A tak se k nám dostal pan Oktavián, Vladčín partner (babička občas říkala „nerovnorodý manžel“).

Oktavián přišel, chopil se rýče a řekl: „Tady, kruci, se to musí skopnout, kruci, protože jak se to, kruci, neskopne před, kruci, zimou, no to krucifix!“ Byl placený od hodiny a po těžkém dni práce ještě štamprlí koňaku („Mámo,“ říkala moje rozumná matka, „opravdu nemá smysl, aby Oktavián pil ten drahý koňak, který ti kupujeme na srdíčko, on to ani nepozná!“). Spolu s ním chodila Vladka (všech pět pohromadě) a dennodenně nebo obden

přinášela dobré mléko od sedláka z trhu v Olivě, někdy kořalku, kterou schovávala před Oktaviánem, a když ji babička pustila ke slovu, měla možnost sdělit nejnovější klepy.

Oliva stále byla — a je dodneška — čtvrt, ve které vedle sebe existují dva zvláštní světy. Na Na jedné straně lze v Olivě potkat půvabné staré dámy, „dámy z jiného století“, jak by řekla babička, distingované stařečky a studenty pokoušející se vypadat jako důstojní mladí intelektuálové (ať už to znamená cokoliv). Na druhé straně zde člověk může dostat do hlavy kamenem nebo kusem železa, zahlédnout permanentní štamgasty v nonstop bufetu pod kaštanem nebo zaslechnout opilce, jak pořvávají v těch nejhorších pajzlech. Tou druhou tváří bývala Oliva mnohem proslulejší. Babičky se v práci ptali: „Ty bydlíš v Olivě? A co tam máš, bordel nebo pajzl?“ „Obojí,“ odpovídala babička, protože co jiného by měla říct.

Něco jiného je, že místní chuligáni a zloději měli v té době svůj kodex cti, svoje práva a svého starostu; ještě před deseti patnácti lety, po dědečkově smrti, zastavil jeden takový místní hodnostář (klobouček, plášťík, obrovitá nosní přepážka a výrůstek na čelisti — no, jako obrázek) babičku na ulici, postavil se do pozoru, uklonil se a pravil: „Slyšeli jsme o vaší ztrátě a přejeme upřímnou soustrast.“

Takové lidi znala Vladka nejlépe; od ní jsme se dovídali o všech milostných románcích, flámech, krvavých bitkách a dalších aférách. A jednou jsme měli příležitost

vyslechnout opravdu otřesný psychologický román na části (obden s lahví mléka) o panu Gruszkiewiczovi, s nímž se Oktavián přátelil a který se rozhodl uchlastat k smrti, protože ho nikdo nemá rád.

„Není se čemu divit,“ říká paní Vladka a její vystouplé zuby se pohybují do rytmu jako dvouřad zažloutlých tanečnic v *Labutím jezeře*, „děti se odstěhovaly, žena mu umřela, on sám, jak se tak říká, jako kůl v plotě, chudák sám. A ještě k tomu bez nohy. Jednou spustil na Oktaviána: „Máš na pohřeb i na vodku. Já budu chlastat a až umřu, přines mi flašku do rakve.“

Každý druhý den jsme poslouchali ponuré zprávy: „Gruszkiewicz už týden pije“. „Gruszkiewicz nemůže vstát.“ „Gruszkiewicz blázní!“ A nakonec: „Gruszkiewicz umřel.“

Gruszkiewicz umřel a Oktavián na tom nebyl nejlépe, protože evidentně sem tam popíjel s Gruszkiewiczem. Možná šel zrovna z pohřbu, kdoví, jednou k nám ale šel s mlékem on, klopýtl o schod před domem a zlomil si nohu. A protože měl už svá léta a jistý objem alkoholu v krvi, zlomenina se nechtěla zahojit a parcela neúprosně zarůstala plevelem.

A právě tehdy se objevil Ryšavý Heňo. Nebo spíš: objevil se znova.

•

„Nehledáte někoho na kopání?“ Paní Hibnerová se zastavila na okraji chodníku a kývala šedivou hlavou. „Ryša-

vého Heňu právě pustili z vězení. Manželka ho vyhodila z baráku, toulá se všude možně, chudák. Nemá, kde by hlavu složil. Určitě by se pustil do práce jako ďas, kdyby mohl bydlet někde přes léto, než si něco najde.“

Paní Hibnerová, která pracovala od útlého mládí až do osmdesáti jako doktorka a posledních třicet roků sázela baňky a očkovala celou naši rodinu, se ve své poctivosti domnívala, že všichni nepracující po práci strašně touží.

„Ano,“ řekla babička, „můžeme to zkusit. Pošlete ho, prosím, za mnou, až se s ním uvidíte.“

Moje rozumná matka z toho však nebyla moc nadšená.

„Mámo,“ oponovala, „nevím, jestli je to s Heňem dobrý nápad. Vždyť, kdoví, co ho popadne, tak aby ti neublížil...“

„Ryšavý Heňo a ublížit? Mně?“ zeptala se babička nedůvěřivě. „Od té doby, co Heňa znám, tak byl takový, nu,“ proťala roztaženou dlaní vzduch někde ve výši beder, „bylo mu pět. Jednou, představte si to, jsem se vracela z rádia Květovou, ne, Liczmaňského, do kopečka, a tam kluk a pláče. Přichází ke mně a : ‚Búú, dejte mi dva zloté, búú, táta mě přerazí, búú, dal mně dva zloté pro bráchu na dudlík, búú a já jsem je ztratil.‘ Tak jsem mu je dala. Vracím se domů, Pavel se už vrátil ze školy, tak mu to všecko vyprávím a on se směje, že jsem se nechala ošukbat Ryšavým Heňem, talentovaným pětiletým křivákem z Liczmaňského ulice. Ha!, řekla jsem si, co se vleče, neuteče. Za týden jsem se zase vracela z rádia, hele ho, kluk

a pláče: ‚Búú, dejte mi dva zloté,‘ a tak dále. A já jsem se k němu naklonila, podívala jsem se mu do očí a řekla: ‚Víš kdo já jsem? Já jsem,““ babička najednou zněla jako Kouzelník z Mickiewiczových *Dziadů*, „Pavlova máma.‘ Pavla si tehdy všichni strašně vážili, protože byl ve rvačkách neocenitelný. To byla úcta! Ryšavý Heňo na to hned: ‚É..., tak proč jste to neřekla hned?‘ Ale ty dva zloté nevrátil.“

Potom se Ryšavý Heňo v babiččině životě různě objevoval. Jednou přinesl ukradený fíkus, jednou bránil Pavla před darebáky, kteří ho obvinili, že je napadl a poštvál na ně psa. „Napadl?“ řekl Heňo, „Napadl? Pes přehryzl vodítko, aby Pavla bránil, a vy říkáte, že vás napadl? Já vám dobře radím, vezměte to zpátky! Mrsknu vás do rybníka, že se z něho nikdy nevybábráte!“ A pak se po něm najednou slehla zem. Ne jako dosud na měsíc na dva, na čtvrt roku, ale na deset let.

A po těch deseti letech znovu stál před babičkou.

„Tak jsme tady,“ řekl Ryšavý Heňo s Tlustochem.

„Kdo je to my?“

„Já a Tlustoch. Vždyť jste chtěla někoho na parcelu, ne? Já bez Tlustocha nepracuju.“

A opravdu, pracoval s Tlustochem, to jest, Tlustoch kopal a Heňo ukazoval prstem. Ubytovali se v altánku, protože, „chápete, Heleno, člověk někde bydlet musí, ne?“ Tlustoch kopal v malinách a zničil maliny, okopával kosatce a zničil kosatce, vyrýval cibulky tulipánů a zničil cibulky tulipánů. A to, s čím zrovna nepracoval, podupal, když pracoval s něčím jiným.

Heňo si opaloval břicho.

„Heňo,“ zeptala se ho jednou babička tak přímo, jak jen dovedla, „jen tak mezi námi, za co jsi vlastně seděl?“

Heňo se škrábal na břicho a zvedl zrak z Tlustocha na blankytné nebe a odpověděl: „He-he-he, no, paní Heleno, to víte, za krádež deset roků není, he-he.“

Tlustoch začal časem čím dál míň pracovat a Heňo čím dál víc chlastal; Tlustoch mu to očividně začal závidět, a tak pili společně. Začali u nich navíc přebývat různí kamarádi a kamarádky, opilci, narkomani a obnošené dámy nevalné pověsti a tak dále. Pracovníci z jiných parcel se začali mstít za kravál, krádeže a poházené láhve, čemuž se nelze divit, až se nakonec moje máma rozhodla, že nechá Ryšavého Heňa, Tlustocha a zbytek jejich kumpánů vystěhovat. Vzala tátu, jeli do Olivy, šli tam a žádali okamžité opuštění altánku, tím spíš, že Heňovi ani Tlustochovi nikdy oficiálně nepovolili tam bydlet, natož panu Kaziovi, paní Maryše ani nikomu jinému.

Jeli tam ještě třikrát a třikrát žádali. Jednou spolu, jednou jenom máma a naposled máma s babičkou. Nebylo to nic platné, Ryšavý Heňo pokaždé úslužně sliboval, že se už chystá stěhovat, ve skutečnosti ale nedělal nic anebo se odstěhoval a hned se zase vracel, potom se ale na záhonech blyštěly nové láhve, za domem to čím dál víc smrdělo a černá skvrna od elektrických kamínek pověšených na hřebíku se zvětšovala.

„Myslela jsem, že už to nevydržím,“ říkala jednoho dne máma pobouřeně, „dneska jsem zase byla v Olivě a šla jsem tam s babičkou. Po cestě jsem potkala Heňa s Tlustochem, jak vytahují ze smetiště starý televizor, bez krytu, úplný kráp. ‚Co to děláte, chlapi?‘ zeptala jsem se a Heňo, že to právě vlečou z parcely, že se stěhují. Až na to, říkala jsem si, že to nesli na opačnou stranu, ale tak co, řekla jsem jim, že si mají ještě ten den sebrat všechny saky paky, jinak že volám policii. ‚Prosím vás, Hano, my nemůžeme, protože kamarád má bolavý kolena a nemůže chodit.‘ ‚Tak proč vláčí televizory?‘ zeptala jsem se, pak jsem ale řekla: ‚Mně to může být koneckonců jedno, vezměte si všechny své krámy a uklidte, protože já se toho vašeho svinstva ani nedotknu.‘ ‚Co, vy se nás štítíte?‘ ‚Přesně tak, nerada bych se nakazila nějakou syfilidou nebo nějakým AIDS.‘ ‚Jejda,‘ na to Heňo, ‚taková krásná a jste na nás taková zlá...‘“

A to se Heňo přepočítal, tím jsem si byl jist. Stačilo by se podívat na mámu a její sevřená ústa a planoucí oči, aby člověk rezignoval na podobný typ argumentů, Heňo ale asi nebyl nejbystřejším znalcem lidské náтуры. Dal bych cokoliv na světě, abych tehdy mohl být s mámou a vidět, jak Heňovi nadává jako okřídlená fúrie. Stává se jí to zřídka, ale její vztek pak má apokalyptický rozměr, ať se jdou Berma, Anjelica Hustonová a Mae Westová zahrabat.

Útokem takové krásné a tak zlé fúrie paní Hany příběh samozřejmě nekončí.

„Řekla jsem jim...“, oznámila jednoho dne babička a žvýkala tvarohový dort od komtesy (od komtesy, totiž od paní X., za svobodna P., další dáma z jiného století, která vedla cukrárnu).

„Komu?“

„Ryšavému Heňovi. Vešla jsem tam, všichni rozvalení, zase jakási ženská, hledí na televizi...“

„Já jsem to věděla. Věděla jsem, že tu televizi vlečou k sobě! Nemocná kolena, to zrovna. Že prý se stěhují! Mladý pár!“

„... hledí na televizi, já tam jdu a říkám: ‚Co to má znamenat? Ještě dneska se máte odstěhovat. Pašli von!‘ A abych to zdůraznila, praštila jsem do té televize. Televizor byl starý, najednou z něj vyletěly jiskry, něco zasyčelo a televize zhasla. Já jsem ale věděla jak na to.“

„A co?“

„Nu, co. Nechala jsem tam kapky a šla jsem pryč.“

„Jaké kapky?“

„No, do očí“, odpověděla babička samozřejmým tónem.

„Kapky do očí?“ podívala se máma na babičku zkoumavě a strčila si do úst kousek dortu. „Já to pořád nechápu.“

„To víš,“ snažila se babička nasadit pokud možno lhostejný tón, „ten druhý má nějaké potíže s očima, tak jsem jim přinesla kapky... Jsou to taky jenom lidi, no ne?“

„Mami! Aneštovali ti altánek, nehnuli ani prstem, pokud teda nepočítáme tu škodu, celá zahrada je v troskách, všude se válí láhve, špína, malárie, narkomani a kurvy... Zanedlouho to bude nejpoulnárnější pajzl v celé Olivě. A ty jim nosíš kapky do očí! No, to je gól. Chceš je vyhnat a nosíš jim kapky!“

„Hanko...“

„Jaký Hanko? Jaký Hanko? Všichni lidé mají plné zuby těch kriminálníků a mají na to právo. Říká se, že kradou na ostatních parcelách a že zdemolují, na co přijdou. Mámo! Tady jde o kejhák!“

„Ale ne, vždyť tam je Ryšavý Heňo. Vždyť ten mi nic neudělá, znám ho od té doby, co...“ babička odměřila dlaní půl metru, „a to mě šidil už tehdy. Ále...“

„Ale mámo,“ doráží nejrozumnější ze všech matek, „mámo, je to zločinec a s takovými není žádný špás!“

„Já si už umím poradit s *takovými*, jak jsi řekla. Jsem přece z Lisova a Lisov byl odjakživa zlodějská vesnice. Celá staletí. Zlodějská, ale čestná.“

„Mámo, probud' se,“ nevzdávala se nejbezpečnější ze všech matek, „to bylo před válkou. Před šedesáti sedmdesáti lety. Teď už ne. Lidi se změnili, zloději se změnili. Nemají žádnou čest, nemají vůbec žádné zásady. Takovej chlap tě udusí nebo seřeže a ani nehne brvou.“

„Myslíš?“ babička se rozkohoutila naprosto kouzelným způsobem, kdy s ní nikdo a nic už nepohnuli. „Tak to já ti něco povím. Když jsem byla úplně malá...“

„Mami!“

„To už známe,“ prohodil jsem mimochodem.

„... úplně malá, v Lisově řádili strašní grázlové. Všude se to hemžilo zločinci, protože se usazovali v okolí, když je propouštěli ze Svatého kříže. Nejen lupiči, političtí vězni taky...“

„... a díky tomu,“ skočil jsem jí do řeči, „byli v okolí mimořádně, no opravdu mimořádně inteligentní sedláci, museli mermomocí pořád krást a nesnášeli policii. Konflikty řešili mezi sebou. Sekerami.“

„Přesně tak. A to bylo po první válce, řádili a řádili. Můj otec po příjezdu do Polska, o několik let později — o dva tři roky později — když se musel vydat někam dál za vesnici, chodil se dvěma nabitými pistolemi v rukou...“

„Jako John Wayne.“

„... jako John Wayne. Nebo jako Gary Cooper. No. Tehdy to byla hrůza a nejhorší byl Bejkův gang. Nebo jak se tomu říká... Byli dva, někdy i tři. Víím, že jejich vůdci se říkalo Bejk, protože když jsem dospívala, našla jsem na půdě noviny z té doby a psalo se v nich o těch jejich výtržnostech. Měli na svědomí dokonce několik lidí a zrovna toho dne, co se objevili v Lisově, zabili nějakou stařenku ze sousední vsi. Možná dostala infarkt, když na ni namířili. To už si nepamatuju. Já jsem ale byla malinká a víím z maminciných vyprávění, že jsem ležela v kolíbce v sousedním pokoji a dědeček byl u sebe v pracovně.“

„Mámo, my to známe nazpaměť...“

„No a co?“ Bezprostřednost takové otázky na okamžik znemožní argumentovat, a tak jsme tok jejího vyprávění

raději nenarušovali. „Dědeček byl u sebe v pracovně. Muselo být léto, nebo žně, všichni byli na poli, ve vesnici ani noha. A vtom, přesně v poledne, do domu vtrhli zloději, Bejk a ten jeho podržtaška, a začali rabovat všechny skříně, vyhrožovali, mířili pistolemi... Na rohu takového velikého dubového stolu shromažďovali lup: stříbro, šperky, hodinky. Rozházeli všechny papíry, prohrabali zásuvky stolů, příšerně hulákali... Dveře do dědečkovy pracovny otevřeli kopancem a dědeček jenom zvedl oči od nějakých dokumentů, sáhl do vnitřní kapsy svého saka, vytáhl cigaretové pouzdro a řekl...”

„Nedal byste si cigárko, pane zloděj?“ zvolali jsme s mámou unisono.

„... a oni,“ pokračovala babička neodbytně, „si spolu dali, zatímco podržtaška se dál probíral věcmi a cennosti kladl na roh stolu v salónu. Bejk se rozseděl a kouřil. Dědečkovi zabavil celé pouzdro, hodinky a všechnu hotovost. A maminka tehdy, a nemůžu jí to dodneška odpustit, zajistila dveře pokojíčku, ve kterém jsem spala, zástrčkou a vykradla se zadním vchodem. Víte, maminka nikdy nechodila, vždycky běhala, a co teprve když pádila ke zvonu a bila na poplach, bila a bila jako smyslů zbavená. Lidé odvrátili zraky od obilí a rozeběhli se ke vsi. Zloději vzali nohy na ramena a utíkali snad až na konec světa. V tom kalupu nechali všechen lup na rohu stolu. Zanedlouho je chytili a dostali docela vysoký trest..., ale víte, nemůžu mámě odpustit, že tam nechala dítě, vždyť by se tam mohli bez problémů dostat, jeden kopanec

a bylo by vymalováno. Dlouhé roky se mi o tom zdály tak živé sny, jako by to byly vzpomínky: jak povoluje jeden hřebík po druhém, jak praská zástrčka a jak se ti dva valí do pokojíčku a berou mě z kolíčky..., brr, i teď mi běhá mráz po zádech, když na to pomyslím.“

Lisov byla vesnice s nejvyšší koncentrací zlodějů na světě. Vyplývalo to — jak už bylo řečeno — z rozhodnutí cara vši Rusi, který díky své pomazané hlavě nechal nedaleko zřídit slavné vězení na Svatém kříži, kam zavíral vězně z celého ruského impéria — kriminálníky i politické vězně. A když si odseděli své mnohaleté tresty, na stáří se usazovali v okolí a dělali, co se naučili na svobodě — anebo ve vězení. Bývalí kováři a truhláři, ševci a kamnáři s maďarskými, litevskými, ruskými a arménskými jmény si nakonec brali místní dívky nebo vdovy, měli s nimi děti a ty děti měly zase svoje a tak to šlo z generace na generaci. Inteligenti po politických vězních a se sklony ke zlodějtině — a se slavnými zásadami zlodějů — po kriminálnících. To byli všechno ještě ctění zločinci devatenáctého století, kteří měli skoro tak komplikovaný morální kodex jako rytíři — a bezpochyby jej stejně svědomitě dodržovali.

„Občas nějaký sedlák ukradl sirotě zelí... Žila tam jedna dívka, měla všeho všudy chaloupku u cesty a zelné políčko a on, představ si to, se v noci připlížil s nožem a úroda byla pryč... Když se o tom místní dozvěděli, což

netrvalo dlouho, protože dívka láteřila na celé kolo, svolali poradu do obchůdku, celou komisi — jít na policii by byla samo sebou skvrna na cti — prohledali jeden dům po druhém, až našli toho darebáka se zelím. Seřezali ho tak, že se nemohl tři týdny ani zvednout z postele. Starala se o něho žena. Druhého dne jsem přišla do obchůdku, byl to zároveň obchod, diskusní klub i hospoda... a kdosi mi říká: „Tak jsme mu naložili, sviňákovi, mu říkám, nemohls jít na knížecí, musíš na sirotu? Kdepak kníže, okrádáš chudou...?“ Já jsem ho přerušila a řekla: „Ne, na knížecí nemohl.“ Trochu ho to vyvedlo z míry, v obchůdku se rozhostilo ticho a já jsem řekla: „Na knížecí nemohl, protože tam nemají zeli.“ Sedláci se chechtali, až jim tekly slzy; hned jsem pochopila, že jsem doma, a jeden z nich mi pak se zalíbením řekl: „Slečinko Lalo, vy nemáte nos nahoru, žádné panské móresy!“ Byli to dobří lidé. Babičku Wandu ta zlodějina děsila. Pamatovala si ukrajinské sedláky, kteří nikdy na cizí nesáhli. Vždycky říkala, jak jeli k sousedům na statek a větev ryngle byla tak obtěžkaná zralými plody, že se o ni vozka praštil do tváře. „Vasile, tak si dejte,“ řekla babička zpoza závojíčku, „když se vám samy cpou do úst.“ „Já jsem je nesázel,“ odmítl, „jíst je nebudu.“ A když bylo zle, bili se naši sedláci jako lvi a ochránili nás před Sověty.“

„Znám, babičko, všechno znám. Víím, že ti jednou cosi ukradli, zavolala jsi policii a pak se karta obrátila — celá vesnice, která tě vždycky milovala a říkala ti Lалуško, byla jako na trní...“

„Ano, všichni přišli, postavili se kolem policisty a po očku mě pozorovali. Nakonec jsem mávla rukou a obvinění jsem stáhla. Pak jsem zaslechla takové táhlé uff... Chlapi si oddechli, zloděj si oddechl a já jsem si taky oddechla.“

„Já vím.“

„A říkala jsem ti už o té babiččině látce, o tom jejím bílém piké s černým vzorem? Celá role stála ve skříni. Babička ji čas od času otvírala a kontrolovala, jestli jí neubylo. A když umřela moje máma, chtěly jsme z toho něco ušít, protože byla válka a pořádná látka na smuteční úbor nebyla k sehnání. Otevřely jsme skříň, vyndaly roli a zjistili, že to je látka jenom po obvodu, uvnitř byly jenom zmuchlané noviny. To Geňa, služebná. Samozřejmě se nepřiznala, ale ona kradla jak straka a byla strašně mazaná. Já jsem tedy proti ní nikdy nic neměla, za to mohla tetička Mechová, která ji celou popletla, když do ní hučela ty svoje anarchistické žvásty. Geňa celé dny vysedávala u ní v pokoji s těmi všemi chrliči, maskami a obrazy...“

„Babi, já vím, ale jde o to, že Lisov je Lisov a Heňo je Heňo. A že ho musíme dostat pryč.“

„Ano, asi opravdu musíme,“ přitakala babička s těžkým srdcem.

Nakonec nám někdo poradil, ať vykážeme Heňa ven a dveře zavěsíme na zámek. Když urval zámek a vstoupil dovnitř, bylo to už oficiálně vloupání a mohli jsme zavolat

policii. Policie vyrazila s Heňem a spol. dveře a máma polila celý domek lysolem, zaprvé kvůli dezinfekci a zadruhé, aby odradila případné další nocležníky.

A tehdy Heňo provedl něco, co mu babička už nikdy neodpustila. Na odchodu se ještě zeptal, jestli by si mohl zatelefonovat. Zavolal na policii a napráskal nějakého kamaráda. Babička zrudla jako rak a rozzuřila se na něho: „Styd' se. Já jsem ze zlodějské vesnice a všechno jsem štonď pochopit, ale tam měli zloději svoji čest. Kdyby tam někdo práskal na svého kamaráda, byl by do konce života odepsaný. Vypadni odsud, už tě nikdy nechci vidět. Nikdy. Nemáš právo přestoupit práh tohoto domu.“

To ale nebylo poslední babiččino setkání s Ryšavým Heňem. Když na jaře lysol vyvanul a vyskočily první sněženky, babička se po dlouhé nemoci konečně vypravila nakupovat. Ryšavý Heňo přiběhl k babičce jako na zavo-
lanou a beze slova popadl konce šály na babiččině krku.

„Paní Heleno,“ řekl, „prý jste byla nemocná a teď jdete z domu s holým krkem, vy zas chcete něco chytit?“

Kapitola VI

Po vychytralém propachtování Moravice, která zanedlouho změnila majitele ještě jednou, se sice dědeček Brokl začal trochu trápit, ale hned na obzoru svého života spatřil další životní náplň. Stejně jako každá jiná předem plánovaná činnost Leonarda Brokla byla i tato dokonalým fiaskem. Omámen vidinou miliónů se přímo během Grabského reforem rozhodl prodat sedlákům lisovské pozemky a za tyto obrovské peníze pak nakoupit akcie různých podniků, s čímž měl bohaté zkušenosti, i když jak dobře víme, s různými výsledky. Na obhajobu rodiny je třeba dodat, že mu to všichni vylouvali, a tetička Mechová dokonce navrhovala, že by ho tentokrát už opravdu měli zbavit svéprávnosti; nebyl to ostatně nový nápad, hlavou mu šlehl, když pachtoval Moravici.

„Ale moje máma řekla:“ tady z babiččina hlasu zaznívala hrdost, „Dělejte si, co chcete, ale Lisov je oficiálně můj. Když ho chce otec prodat, ať jej prodá, je to jeho majetek.“ A že otce svéprávnosti zbavit nenechá. Dědeček tudíž mohl prodat Lisov, a to tím spíš, že všichni byli do koupě zvláště nadšení a byli zvláště bohatí, čili celý pozemek, kromě snad nějakých kousků, pahorku,

podmáčené louky a několika jiter tam či tady, přešel do nových rukou.“ Babička vyslovuje „přešel“ jako dáma, jako ruský kníže v Monte Carlu nad ruletou s přízvukem na druhém é. „Dědeček šťastně opatroval svoje miliony a za týden si za ně mohl koupit krabičku zápalek. Když po válce přišli komunisti a spustili o parcelaci, sedláci řekli: ‚Parcelace? Chachá, pan dědic nám to tady rozparceloval už před dvaceti rokama!‘

Dědeček začal postupně dětinštět. Sedával často se strýcem Matějem a společně si prohlíželi mušky, berušky nebo střevlíky. Jednou otec přijíždí z Kielců a vidí, jak si všichni zoufají a hořekují. Na dědečka zase padla touha po milionech a prodal antikváři celý vlečňák obrazů, knih, lakových paravánů, židlí, rytin a drobných suvenýrů. Otec zavolał sedláka s fůrou a dohonili obchodníka, chudého Žida s prořídlymi vlasy, který, co si budeme nalhávat, — v babiččině hlase najednou zazněl tón hlubokého smutku její filosemitské duše — „dědečka pěkně natáhl a těšil se, že na tom pěkně vydělá. Táta mu řekl: ‚Zaplatil jste tolik a tolik. A teď mi ty věci vraťte, tady máte za námahu.‘ ‚Já jsem to všechno poctivě koupil od starého pána.‘ Začal se handrkovat a vykřikovat urážky, hrozil policií. Otec na to: ‚Policie? To je mi, panečku, nápad, pojďme je zavolat. Já jsem totiž náhodou právník a dokonale vím, co vám hrozí za podvod na člověku pokročilého věku.‘ No, a on ustoupil. Otec mu zaplatil a přihodil něco na vrch a nechal ho všechno přeskládat na fůru. Vrátil se domů celý zlatavý od zapadajícího

slunce a hrdý jako Agamemnón. Dědeček Brokl zatím v křesle spal spánkem spravedlivých.“

Tak se na něho pamatovala babička — jako na staršího šedovlasého pána, který přichází do svého pokoje, pohledne na vnučku a klidným hlasem praví: „Prdíku, šupajdi z křesla, dědeček si chce sednout.“

Oknem bylo vidět na zahradu, v níž Kubík požvykoval trávu. Čeledín se vrací z pole a myje si ruce v sudu s dešťovkou. V pokoji babičky Wandy vyrábějí dívky ze vsi pavouky ze slámy a barevného hedvábného papíru, aby bylo o zimních svátcích čím zdobit dvůr.

A tehdy děda Brokl zemřel. Se svýma černýma očima, opálenou pletí a bílými, pečlivě vyčesanými vlasy, které jako by z oka vypadly některé z mramorových bust. A bohyně Fortuna, která si brala dědečka Brokla do parády po celý jeho divoký život, z vrcholu svého kola ho rozmařile svrhávala do propastí a z propastí ho zase vynášela vzhůru, se bez jasné příčiny rozhodla, že se postará o jeho vnučku a moji babičku. Zatřepetala zlatistými křídly, zatočila loukoťovým kolem, slétla z šlehačkově nadýchaných oblak a umístila mé babičce na čelo hvězdu příznivého osudu.

Kapitola VII

V té době Valerián Karnauchov ovládl jazyk natolik dobře, že si mohl nechat nostrifikovat diplom právního rady a vzít místo finančního úředníka. Pak přestěhoval rodinu z Lisova do Kielců. Rodinu, čili manželku a dceru (oficiálně nevlastní). Protože Romča, dcera prababičky Ireny z prvního manželství, žila sama se svým manželem a jezdila pouze na návštěvu.

Jezdím s vozíkem po supermarketu, vybírám jogurty, maso a olivy a vedle mě jde Margot.

„Víš,“ praví u regálu s instantními polévkami, „v tom bytě, kam jsem se přestěhovala...“

„Hm?“

„... jsou duchové.“

„To je skvělé,“ říkám neklidnějším možným tónem, protože Margot patří k lidem, kteří ke světu kolem nás chovají obrovskou úctu a mají široké obzory sahající mimo racionalitu. Díky tomu s nimi lze vést dialog bez zbytečných „to není možné!“ nebo „ach, hrůza hrůz!“. „Víš alespoň cí?“

„Ano, to byl byt mé tety a strýce. Jejich dcera jej zdědila, když zemřeli, a teď mi jej pronajímá.“

„Mělas je ráda?“

„Ano. A oni mě taky.“

„A?“

„No, nic, občas si povídáme.“

„To je dobře, že tam jsou, budou na tebe dávat pozor.“

„Myslíš?“

„No jistě. Takoví duchové jsou k nezaplacení. Vyprávěl jsem ti už o Romče, sestře mé babičky?“

„Ne.“

„Moje babička... Nedala by sis čokoládu? Tu s bublinkami? Bílou nebo mléčnou?“

„Mléčnou.“

„Moje babička ji hrozně milovala. Měly společnou matku. Romča měla tuberkulózu. Anebo jinak, babička měla s tuberkulózou Romču — a tuberkulóza vyhrála. Romča se v mládí nakazila od matky a střídavě se vždycky vyléčila a zase onemocněla. Trvalo to celé roky. Během první války prožila obléhání Kališe, kde byl strašný hlad a zima, a od té doby to s ní šlo z kopce. Vdala se za jednoho doktora, který ji hrozně miloval a dělal, co mohl, aby ji zachránil.“

„A ona jeho?“

„Co?“

„Milovala?“

„Asi nijak zvlášť. Babička ho nenáviděla, jednou přijela na návštěvu z Varšavy a slyšela, jak se hádají v zamčeném

pokoji. Romča ječela: „Co si to o mě myslíš!“ Babička ale slyšela „mlátíš“. Představovala si, jak ji za těmi zamčenými dveřmi bije a kope do ní obrovskýma botama. A začala ho nenávidět. Přivezl jí bonboniéru a ona ji vysypala na zem a bonbóny rozdupal; přivezl jí panenku, kterou vyhodila z okna. Ale on nebyl asi špatný. Za malé dědictví po jakémsi strýci poslal Romču na léčení do Itálie. Jela tam, seznámila se tam s nějakým mladým souchotinářem a zamilovala se do něho. Zpátky se jí nechtělo. Když umřel, vrátila se úplně zlomená. Léčili ji, jak dovedli — a většinou nedovedli nic, proto jí neustále měnili kúry... Moment, k pokladnám ještě nejdeme. Musela například každý den vypít hromadu syrových vajíček, měli jsme dokonce takovou fotku, Romča v posteli a vedle ní hromada skořápek... Bolševici ji spálili v krbu jako většinu fotografií... Ale všichni alespoň doufali. Její máma koneckonců žila s tuberkulózou přes dvacet let. Přes půl roku sice seděla v horských sanatoriích a vracela se v podstatě jenom na svátky, a navíc jí udělali takzvaný kolovrátek...”

„Kolovrátek?“

„Takovou operaci: nemocná plíce se jakoby svinula a zmenšil se tak její povrch. Málokdo to přežil, ale prababička to přežila. Prorokovali jí rychlou smrt, ale ona s tou podvázanou plící vydržela do poloviny války, čili skoro dvacet let.“

„A Romča?“

„Pomalu, vydrž. Všichni doufali, že se uzdraví. Ale jedné noci se babička, tehdy tak čtyřletá, probudila, když

slyšela matčin hrozný pláč. Vylezla z postele a odcupitala po těch svých malinkých nožičkách chodbou. A co vidí? Otec sedí na posteli a objímá matku, která ne a ne přestat a přerývavě mluví: „Přišla... taková šedá... postava..., stála ve dveřích a řekla: Romča má před sebou rok... rok života..., zemře toho a toho dne..., ale to je méně než rok...“ A on ji k sobě tiskl a tiskl a opakoval, že to byl jenom sen, a znovu ji objal a políbil ji na tváře mokré od slz; velký holohlavý, vousatý muž, který jí slíbil slzy z tváří... Ale nebyl by to pečlivý pan právní rada Valerián Karnauchov, aby datum nezapsal na lístek a neschoval jej mezi jiné dokumenty v zásuvce stolu. A když o necelý rok později babičce přišel telegram z Varšavy, že se Romče přitížilo, věděla, že se s ní jede rozloučit navždy. Předpověď seděla na den přesně.“

„Tamhle je mín lidí.“

„Ale mají plné košíky... Tady je to lepší. No tak dobrá. V každém případě bylo babičce necelých pět a trýznivě se jí stýskalo po Romče. Romča za ní chodila noc co noc, ve spánku. Povídala si s ní, hrály si spolu s panenkami a pak zase šla. „Čekají tam na mě“, říkala, „pustili mě za tebou jenom na pět minut. Zítra ale zase přijdu.“ A jednoho dne nepřišla a babička prostě pochopila, že je někde jinde. Konec zvonec. Babička vyrůstala bez sestry a upřímně řečeno i bez matky, která celé měsíce vyseďovala v sanatoriích v Tatrách. Vídala ji jenom párkrát za rok — na Vánoce, a když vál halný vítr, který souchotinářům svědčí. Ale i tehdy její matka jedla a spala

o samotě a na vařiči vyvařovala všechny příbory a nádobí, kterých se dotkla, a nikomu nedovolila ji políbit. Víš, babička mi pak po letech říkala: „To je jedna z mých nejhorších vzpomínek z dětství — matka se vrací ze sanatoria, běžím za ní, abych ji objala, a ona zvedá ruce v odmítavém gestu a říká, ať se jí za nic na světě nedotýkám.“

Máma nás vychovala tak, jak ji vychovala babička a babičku pradědeček. Táta vychovával nás, jak ho vychovával dědeček a dědeček zase podle pradědečka Dehnela. Pradědeček Dehnel byl legionář, poslanec a ředitel nemocnice. Jeho syn nejprve nastoupil do kadetského korpusu a později se stal důstojníkem a námořním kapitánem. Díky tomu i můj táta volil silová řešení, vydával rozkazy a na palubě krotil neustálé vzpoury.

Právní rada Karnauchov vyjednával. „Myslím, že by sis měl vyčistit zuby,“ pravil třebas, „ale pokud uvedeš neprůstřelné argumenty podepřené příklady z vlastní zkušenosti, že je to zbytečné, pak nemusíš.“ Ba co víc, často dal na argumenty své dcery, i když asi ne v tak základních věcech. Babička proto měla v dospělosti nezpochybnitelnou autoritu a v jejím domě vládly zásady osvíceného absolutismu. Mámě zase přišlo snazší po nás vyžadovat výkon nejružnějších dětských čtností jako úklid hracích kostek nebo včasné psaní domácích úkolů.

Byl div, že ze mě s bratrem nevyrostli dva nervózní pubertáci se sklonem ke generačním vzpourám, neboť jsme se neustále zmítali mezi dvěma vichřicemi jako loďky z barokních italských árií.

Pradědeček byl nekompromisní snad jenom v jednom, a to týkalo-li se to diety. Ti stejní lékaři, kteří nařídili Romče vypít hromadu vajec denně, tvrdili, že zdravé děvče by mělo často jíst tlusté maso, nejlépe pořádně krvavé steaky, to a to, tohle a tamto.

„Stál nade mnou s řemenem,“ vypráví babička, „a říkal, že nesmím vstát od stolu, dokud to všechno nespořádám. Plakala jsem a brblala, ale jedla. Když se to tak vezme, nikdy mě neseřezal za to, že bych nejedla. Jenom jednou mě zmaloval tak, že jsem si týden nesedla. Bez žádných argumentů, bez diskuse. Přišla jsem domů a boty jsem mrskla někam do kouta. ‚Srovnej si je,‘ řekl táta a já jsem mu odpověděla: ‚Ať to udělá Hanka, kvůli tomu ji máme.‘ ‚Ne,‘ trpělivě na to tatínek, ‚Hanka nám pomáhá, protože její maminka je v sanatoriu a nemůže nám vařit. Boty si máš rovnat sama a opovaž se mi někdy ještě říct, že Hanku máme kvůli nějaké práci. Teď běž a omluv se.‘ ‚Neomluví.‘ ‚Omluvíš.‘ ‚Neomluví.‘ Tak jsem dostala pohlavek. Vyčítavě jsem se na něho dívala a s patosem jsem vypálila říkačku, kterou jsem dobře znala: ‚Bij, Rusáku, polské dítě!‘ Dostal strašnou zlost, vytáhl řemen, hodil mě na postel a začal mě tlouct. Vřeštěla jsem, jako

by mě na nože brali, a Hanka přiběhla z druhého pokoje a musela ho odtáhnout.“

Rusák. Kolik jich tehdy v Kielcích mohlo být, těch bílých Rusů? Rada Karnauchov, jeho sestra Saša, která měla své profese guvernantky ve vídeňských domech dávných známých plné zuby, a proto přijela k bratrovi, dále nějakí carští úředníci, které likvidace impéria zastihla za hranicemi, emigranti a uprchlíci všeho druhu.

„Bylo tam hodně advokátů a soudců. Přicházeli k otci a zoufali si, že je polská advokacie nechce vpustit do svých řad. A táta vrtěl hlavou a přitakával, utěšoval je, a když odešli, říkal, že by se setsakramentsky divil, kdyby některý z těch hadrářů dostal flek.“

„A když s Rusy mluvil, tys jim rozuměla?“

„Samozřejmě. Hned odmalička. Táta mi vždycky říkal, že bych se měla učit rusky ne od něho, protože míchá ruštinu s ukrajinštinou, ale od mámy, která má ruštinu nádhernou a spisovnou. A sám se od ní učil anglicky, aby mohl číst anglické básníky v originále; máma ho chválila, že má velkou slovní zásobu, ale když předčítal, utíkala za dveře a lomila rukama nad jeho přízvukem.“

„A polsky uměl dobře?“

„Ó, ano, bez problému. Měl v repertoáru několik chyb, které pochytil ještě ve škole. Říkal třebas křupavka místo chrupavka nebo štamprdle místo štamprle. Ale jinak mluvil bez chyb, i když s východním přízvukem. Když

nechtěli, abych věděla, o čem se baví, spustili francouzsky. Docela dost jsem toho ale pochytila, a když jsem se ve francouzštině zdokonalila, raději jsem jim to ani neříkala.“

Kromě Rusů tam bylo i hodně Židů, Němců a jeden Srb, Vítek. Židů bylo nejvíc. Karnauchovi totiž bydleli v Široké, ve velkém bytě do zahrady, u Frydmana, naproti synagoze. Frydman byl hluboce věřící Žid a dobrý člověk, spřátelil babičku s chasidy.

„S chasidy? To mi nic neříká.“

„Ale babi, přece když přijel cadik.“

„Ach, ano, ano. Přijel cadik a s ním spousta mladých Židů. A jeden z nich se modlil a tančil, modlil a tančil, až se dostal do duchovních výšin... No, každopádně sebou škubal, padl na zem jako podřátý strom a z úst mu vycházela pěna. A moje máma, která to všechno viděla z okna v kuchyni, vyběhla na ulici a — byla to přece dcera chemika, *primo voto* doktorová, *secundo voto* právní radová, čistý duch — letěla kluka křísit čichací solí. Strašně se urazili, že blázní a snaží se jim namluvit, že je kluk epileptik, když je na první pohled zřejmé, že rozmlouvá s Bohem. Frydman to všechno naštěstí uměl nějak vysvětlit a dobré sousedské vztahy se vrátily do normy. A v zimě jsem stejně jako roky předtím vozila židovské děti na sáňkách. To bylo totiž tak, naše ulice strmě stoupala, a když v zimě namrzla, byla z ní senzační bobová dráha...“ o deset let dřív by ukázněně dodala, ať si probůh nemyslíme, že se takhle může jezdit po ulici, když

teď jezdí auta, autobusy a mohlo by se nám něco stát; tehdy jezdil sotva jeden automobil za tři hodiny, „... a tak jsme jezdili a jezdili, co to šlo. A po stranách stály děti, jejichž rodiče si nemohli sáně dovolit. Ale bylo nás tolik, že kdyby každý vzal jednoho za sebe, jezdili by všichni. Akorát židovské děti nikdo nebral. Mně jich bylo líto, tak jsem se nad nimi slitovala, a pak na mě ostatní děti volaly: ‚Židovská tetka, židovská tetka!‘“

„Rodiče měli Židy ve velké úctě, a pokud se setkali s nějakým antisemitským incidentem, otec vždycky říkal: ‚Za to bych zavedl tělesné tresty, pochytil bych štuďáky a seřezal bych je přímo na univerzitním dvoře.‘ Máma s ním v zásadě souhlasila, ale přesto říkala: ‚Ty jsi čern zpod monarchomachovy čapky!‘ a beze stopy žertu se urážela za jeho despotické názory. Ale jindy se dokázala smát úplně všemu. Když šli do kinematografu na film o kozácích, říkala mi hrdě: ‚Tátové jedou.‘ Táta se potom doma rozvalil v křesle a prohlásil: ‚Protože my, kozáci, se k věcem nevážeme. Šli jsme na Tatary, na Turky, na Poláky, vozili jsme s sebou hedvábí a zlatohlav, pěkně na hromadě, a bác! spadlo to do sudu s dehtem. No a co...‘“

„Chtělaš ale vyprávět o Židech.“

„Ale ano, neboj se. Jak víš, chodila jsem za války k paní Maryle Moždzeńské na hodiny; ta škola zastupovala základní školu a měla výborné renomé. Gymná-

zia brala absolventy plnými hrstmi, záměrně nás ani nezkoušeli ze zeměpisu a biologie, protože se vědělo, že se tyto předměty u paní Moždžeňské neučí. Já jsem se samozřejmě rozhodla, že nezůstanu pozadu a taky se přihlásím na přijímačky. Zeptali se mě, proč je housenka, která se živí listy, zelená, řekla jsem jim, že má průhledné bříško a přes kůži je vidět, co snědla. Strašně se mi chechtali.“

„Teď ale o Židech, babi!“

„Už, už. To všechno vykládám proto, že paní Moždžeňská byla antisemitka. Na hodinách nám říkala, že praví Poláci nenakupují u Židů, jednou že prý jsou to podvodníci, jindy že prodávají samou veteš. Na tom byla trocha pravdy, protože židovské obchůdky mlely z posledního, a proto nabízely jen zboží druhé nebo třetí jakosti. Znáš ten vtip, jak je chudý Žid u soudu? Soudce se ptá: ‚Je to pravda, že máte obchod, pane obžalovaný?‘ ‚Ano, mám obchod, ale ten mi každý den přináší jenom ztráty.‘ ‚Tak z čeho žijete?‘ ‚Z toho, že jednou týdně, o šábesu, mám zavřeno.‘ Jednou jsem si nestihla koupit v sobotu sešit a v pondělí jsem musela odevzdat hotový domácí úkol, tak jsem utíkala do obchodu na rohu a koupila jsem si sešit tam. Byl to strašný papír, inkoust se rozpíjel, ale co jsem měla dělat, přinesla jsem úkol učitelce a vysvětlovala, že jsem si musela koupit sešit v neděli a že doma přepíšu celý úkol na čisto. Ona se rozzuřila a napsala otci: ‚Nepřeji si, aby Vaše dcera nakupovala školní potřeby u Židů.‘ Otec jí odepsal: ‚Nepřeji si, abyste mé dceři

sdělovala své politické názory. Ještě jednou a odejde ze školy. Školné dosahovalo astronomických výšin, takže se do toho paní učitelka radši nepouštěla.

Kdo tam byl dál? Pobožný Frydman s kupou dětí a vzdálených příbuzných. Ředitel továrny pan Paszyc, který vydělával šest tisíc a měl automobil. Jeho manželku, paní Paszycovou, dělníci k smrti nenáviděli, protože se projížděla po městě v luxusním fiakru, stejně jako jejich nesmírně lenošivou dceru. Pak stará Sandálka, která den co den chodila od domu k domu s košem pečiva na zádech a prodávala je o fous draž, než je nakoupila v pekárně. Pokaždé se dívala na mou churavou babičku a říkala: „Na tu dávejte pozor, z tý ještě něco bude!“ Ach, ano, v Lisově žili ještě Aron a Golda. Aron byl řezník a mimořádně odporný člověk, který neměl právo překročit práh domu, kde mu babička prodala dvě telátka pod podmínkou, že je nezabije, ale prodá je dál, aby vyrostla. Aron přísahal na všechny svaté, načež je vykrvil ve stodole, ani se mu nechtělo je vodit na jatka. Když je stahoval, babička Broklová vstoupila dovnitř a proklela ho. Zato Golda, Aronova manželka, byla dobrá, pobožná a pracovitá žena. Povila mu mnoho dětí, trpěla jeho špatný charakter a podle všech si zasloužila milost našeho Pána. Pán však chtěl, aby jednoho odpoledne, když seděla před domem na lavičce a vyhřívala se ve slunečních paprscích, vyjel ze zatáčky kamion plný beden vajec. Pán chtěl, aby jedna z beden spadla na Goldu a na místě ji zabila. Pohřeb měla krásný, s regenschorim, žalozpěvy a potoky slz, že

ji potkalo takové neštěstí. Kdo mohl tušit, jaké ji naopak potkalo štěstí? Snad jenom Pán.“

Kapitola VIII

Jaký mohl být tehdy v Kielcích život? Jak napsal Witkiewicz zvaný Witkacy: *Tak si představuju Kielce, jako symbol, vrchol všeho hnusu...*

„Ti z Radomi si mysleli kdovíco, a přitom ani neměli tramvaje. V Kielcích byly. Jak se nám žilo? Nu, táta chodil do práce, máma dřepěla v sanatoriích, což spolκλο polovinu otcova platu, i když vydělával slušné peníze, šest set padesát zlotých. Teta Saša učila hru na klavír. Já jsem chodila do školy. Trapas jsem zažila hned první den. Dívky stály před plakátem a nahlas slabikovaly: ‚Ci-ne-ma-pa-la-is‘ a já jsem vyhrkla: ‚sinema palé‘, protože francouzsky jsem se naučila jako malá, abych mohla poslouchat naše..., no, a hrozně se mi vysmály. Měla jsem ale hodně kamarádek. Třeba Hanku Przyłuskou...“

„To je ta, co ti pořád záviděla a dělala všechny ty hlouposti?“

„No, ona byla prostě taková. Říkala třebas: ‚Sedni si v gaťkách do vody, sedni, já si taky sednu.‘ Sedla jsem si do louže a ona vybuchla smíchy a odběhla pryč. Tak to bylo neustále. Ale jednou, to jí úplně vyrazilo dech, jsem řekla, že mám nápad a napíšu báseň. ‚Báseň? Ty umíš psát

básně?“ „No, umím,“ řekla jsem hrdě a trochu nervózně. My jsme ale zrovna neměly tužku ani papír; pamatuju si, že nikdo nebyl doma a tak nějak jsme se dostaly dovnitř zezadu, okýnkem. Totiž ona, já jsem nebyla tak šikovná..., vešla dovnitř, podala mi papír a já jsem napsala: „Máky už svěsily rudé hlavy svoje, moravičtí koně se domů vrací z pole...“ Moravičtí koně, cha!, kdyby věděla, co to bylo za herky... Dva týdny na mě hleděla jako na svatý obrázek, pak ale byla jako dřív.“

„Jako třeba?“

„To už nevím. Ale vlastně ano... Víš už, že táta se mnou vždycky vyjednával. V nejrůznějších věcech. Mimo jiné třeba ve věcech náboženství. Táta byl totiž ateista a já, jak to u dětí bývá, jsem byla horlivě věřící. Chodila jsem na mše, na procesí... Pamatuju si, jak jednou jedna paní přišla k holčičce, která byla tak unavená sypáním kvítí, že se posadila na schod kostela, takže jí bylo vidět kolínka, mohlo jí být tak pět. Paní ji probodla pohledem, stáhla jí šatičky přes kolena a zasyčela: „Zakryj to svoje hříšné tělo!“ Pětiletá holčička... Mše se mi hrozně líbily, ráda jsem sypala květiny a poslouchala modlitby a hrozně jsem chtěla, aby táta chodil se mnou. Proto jsem se rozhodla, že ze mě bude jeptiška. Plánovala jsem, že až vyrostu, pojedu do Afriky nebo někam jinam daleko jako misionářka a už jsem se připravovala na mučednický život. Hanka Przyłuská se svým bráchou mě přivazovali ke stromu a šlehali mě kopřivami po celém těle; se vším jsem souhlasila a v pokoře jsem trpěla, ale

s jedinou podmínkou: nesměli se dotknout mého nosu. Mohou mě pálit, kde chtějí, mohou mi vyskočit pupínky jako ořechy, ale jenom ne ve tváři a zvlášť na nose. A co udělala Hanka? Přejela mi kopřivou po nose s tím, že když mě chytí domorodci, nebudou se ptát, jak mě mají mučit. A já jsem se tehdy vztekla, touhu po životě v lásce a pokoře jsem hodila za hlavu a pustila se za sourozenci Przyłuskými a zmlátila je jako žito, jednoho jako druhého.“

„To máš pravdu, že to nebyla nejsympatičtější z kamarádek... Hanka lidožrout!“

„Byla příšerná, ano-ano! Měla to po svém otci, to byl taky ťulpas. Důstojník. Táta si z něho utahoval: ‚Pan Przyłuski má malý nos a ještě menší rozum.‘ Pamatuju si, jak jednou přišel i s manželkou, která byla opravdu úžasný člověk a tátovi se asi trochu líbila, platonicky, ale odjakživa... Návštěva se už chýlila ke konci a paní Przyłuská kamsi spěchala a musela jít. Ale najednou se venku rozpršelo a pan Przyłuski řekl: ‚Miláčku, vrať se sama, protože já mám novou uniformu a nechci, aby mi zmokla.‘ Táta se rozzlobil a řekl: ‚No, jestli by vašemu muži zmokla uniforma, tak ať tady ještě chvíli zůstane, já vás doprovodím.‘ A doprovodil. Druhá taková postavička byl pan Jaruzelski. Mrňavý nepracující šereda. Celé dny se válel v hamaku a četl si Weiningerovy misogynské texty, zatímco paní Jaruzelská, mohutná a vzrostlá žena, vedla krejčovskou dílnu na luxusní ložní prádlo, starala se o dům a nám ještě čas od času pomáhala dobrou radou

do života. Vždycky se s námi hádala, protože byla národní demokratka a my jsme drželi s Piłsudským, ale byla velmi rozumná a táta ji litoval.“

Hned po paní Jaruzelské si babička vybavila inženýra R-ského, který seděl ve svém domě jako v jeskyni Sezamu, obklopen rozličnými poklady: porcelánem, stříbrem, obrazy, vzácnými nádhernými knihami a tak dále; na Sezamu lpěl jako vůdce zbojníků nebo jako džin na dně oceánu, který střeží perly hojně rozházené v mořské jeskyni; všichni si již nechali zavést elektřinu a místo věčného plnění petrolejek večer poslouchali hučení žárovek a zlobili se, když byl výpadek proudu. Inženýr R-ski však nemohl ani pomyslet na to, že by pustil do domu řemeslníky. Zaprvé, docela určitě by něco shodili, rozbili nebo podupali, a zadruhé, že by o pokladech řekli svým kumpánům z podsvětí a bylo by z toho vloupání jako vystřižené. Moje babička byla úplně jiný případ — ta neměla známé v podsvětí a dokázala se opatrně pohybovat po pokoji se starožitnostmi inženýra R-ského, a ještě k tomu se starými skvosty dovedla těšit stejně jako jejich majitel. Nikoho nepřekvapí, že ji rád přijímal i s jejím otcem a dovoloval jí pouštět se mezi tajuplné regály a přeplněné vitríny. Jednou jí dokonce věnoval překrásný malý šálek, který se potom ve víru dějin někde ztratil. Díky tomu je nám porcelánu líto dodnes...

Ale čeho nám líto není... amatek?

Pradědeček se naučil hrát na housle, když mu bylo čtyřicet let. Housle značky Amati dostal od Miši de Sicard, který si zrovna pořídil — za peníze z bank — stradivárky. Nehrál špatně, škobrtal jenom u několika těžších skladeb, jako třeba u *Kujawiaka* od Wieniawského. Ale obecně platil za dobrého houslistu, často k sobě zval své přátele hudebníky na komorní koncerty. Například pana Rommela.

„Pan Rommel byl původem Němec a polsky uměl dost mizerně, primule nazýval prinele... Hrávali s tátou houslové duety. A měl dceru Margeritku. To víš. A pak ještě jednu, ale ta byla ošklivá, měla jizvičky po neštovicích. A Margeritka byla nádherná, jenomže strašně vysoká. Byla to úplně jiná doba, dneska by určitě byla modelkou, ale tehdy si všichni říkali: ‚Chudinka, kdepak si najde manžela?‘ A tehdy...”

„Ale ne, to bude přece až dál.“

„Aha,“ odpovídá babička, „až dál..., no, asi máš pravdu. A spolu s nimi..., nu, jak to tehdy bylo..., to už si nepamatuju. Táta mu vždycky dával zajíce, které v Lisově ulovil, odjakživa byli přemnožení. Jednou potřeboval, dneska už nevím k čemu, zajecí kožky a ptal se, jestli by mu je nemohl přinést. ‚Víte, pane rado,‘ řekl tamten, ‚taková kožka, to je drahý špás...‘ ‚Doufám,‘ odpověděl táta, ‚že mi za ně nenaúčtujete víc než já vám za celého zajíce.‘ Pána polila hanba. Ale obvykle šlo všechno jako na drátkách, táta hrál s přáteli na housle a teta Saša je doprovázela na klavír. Máma se vždycky zavřela do druhého pokoje

a tajemně říkala: ‚Teta zase klepe řízky...‘ V domu se neustále točily spory o muziku, zejména mezi mámou a tetou Sašou, protože obě absolvovaly konzervatoř a obě byly posedlé svými nejmilovanějšími skladateli — teta říkala: ‚Čajkovskij, Čajkovskij,‘ máma zase: ‚Chopin, Chopin.‘ Máma hrála polsky, teta rusky. Ať mi nikdo nevykládá, že hudba je univerzální jazyk. V souvislosti s tím máma říkala, že Saša klepe řízky, a teta: ‚Ta Irena, ta to mastí!‘ Otec je potom musel usmířovat, přecházel z jednoho pokoje do druhého a poslouchal pádné muzikologické argumenty. Po Romčině smrti se máma natruc zařekla, že už se nikdy ke klavíru neposadí; táta ji tolikrát přemlouval, tolikrát prosil a tolikrát jí domlouval, že se k Romče nic z toho nedostane, ale nebylo to k ničemu. Kvůli tomu vlastně byl ten skandál u Kościeńských.“

„Jaký skandál?“

„Jednou za rok jsme, vždycky v létě, jezdili k panu Kościeńskému, předsedovi finanční správy, který k sobě zval nejvýznamnější zaměstnance na slavnostní oběd. V salónu..., který byl čtvercový..., se...“ babička svraštila čelo a urputně přemýšlela, „ano, čtvercový. A na podlaze ležel obrovský čtvercový koberec. V jednom rohu seděla kočka — Kościeńští měli kočku a psa, vypaseného, škaredého a smrdutého baseta. Hned od počátku hostiny se nervózně rozhlížel, pochodoval tam a zase zpátky, pokoutně se podíval na kočku a rázoval zase dál. Všichni se zdravili a vyměňovali si novinky a nejruznější klepy. A pes pochodoval a koukal se na kočku,

sledoval ji a zase rázoval. Zato kočka..., nu, nic. Hrdě seděla na samém rohu koberce, v pozoru jako malá egyptská bohyně...”

„Bastet.“

„Ale ne, pes byl baset, na koberci seděla přece kočka a jenom sem tam pohodila hlavou. Pes to nakonec nevydržel, připochoďoval ke stolu a začal loudit. Jak se lísal, jak nechutně mlaskal, jak mu z huby tekla slina, z toho se jednomu zvedal žaludek... A kočka se prostě zvedla, přišla k němu ze svého místečka, vlepila mu tlapkou políček a zase odešla. Do konce oběda stála zase jako socha, zatímco pes zase chodil po salónu, tentokrát se svěšenou hlavou, že nemůže ke stolu.“

„A skandál?“ zeptal jsem se, aby babička nepřestala v polovině příběhu.

„Ano, skandál. Ach, ano. Jednou tam byl jakýsi mladík, snad bratranec pana Kościeńského. Bratranec, který — jak se zdálo — byl ve společnosti poprvé a musel se uvést co nejlépe. No, a nevzal to za ten správný konec. Byl to kouzelný společník, o tom žádná, skvěle hrál whist a ještě lépe bridž, nikdo nepochyboval o jeho zápalu pro tenis a filatelii, pak ale přišlo na hru na klavír a to mu nikdo nemohl vymluvit. Podal bys nějaký kompot k čaji?“

Jdu do kuchyně a vracím se s jakousi sklenicí.

„VIŠŇ 87. Vlastně ne, 89.“

„Podej mi to, já je otevřu, mám silné ruce.“

„Babi...”

„Nu co, od klavíru... Hned po obědě byli všichni pozváni do hudebního salónku, kde už čekaly řady židlí v podkově. Pozorně nás usadili co nejbližší k nástroji a zpocený, pobledlý a ztrémovaný mladý člověk se posadil ke klaviatuře a spustil. Bylo mi tehdy osm..., možná devět..., no, to je jedno. V každém případě jsem věděla, že to, co dělá, nedělá správně. Neustále se opravoval, bušil do klaviatury, masakroval tempo. Skončil. Nokturno. Polonéza. Dvě mazurky. Máma seděla vedle mě s utrápeným výrazem. Nakonec to nevydržela a zeptala se: „Omlouvám se velice, mohla bych o něco požádat?“ Po pokoji to spokojeně zašumělo. Úředníci finanční správy a jejich manželky bouřlivě tleskali mladíkovi, předsedovu příbuznému, a s úsměvem čekaly prosbu o valčíček nebo nějakou přehru. „Mohl by ten mladý člověk přestat hrát?“ A odešla. Otec okamžitě zrudl a šel za ní. Přitom ji omlouval, že od Romčiny smrti nehraje, že jí klavír vyvolává vzpomínky na nešťastnou dceru a že se strašně omlouvá a to už je hodin — strašný skandál. Nu, podej mi tu sklenici.“

„Jak myslíš.“

„Ve škole mi nikdy nešla gymnastika, protože jsem byla kost a kůže, ale jinak jsem měla silné ruce — od klavíru. Zkus to radši ty... hmm, no, prosím,“ diví se babička, „asi jsem ti to povolila.“

„Babi, vždyť ty jsi ale nikdy na klavír nehrála...“

„Jak to že ne? Samozřejmě že jsem hrála, pak jsem toho ale nechala. Díky tetě Saše.“

„Proč díky tetě Saše?“

„To ona mě učila. Ten ruský způsob. Vždycky vytáhla nějaké k smrti nudné noty, hudební nauku pro začátečníky a tak. Czerného například, ale ten Czerný ještě nebyl nejhorší..., však to znáš, taková nuda, že se ti prsty vzpouzely samy od sebe. A teta Saša po mně chtěla, abych to hrála. Já jsem se ale nedala, chtěla jsem hrát něco hezkého. Vždyť je tolik krásných skladeb, na kterých se dá naučit na klavír.“

„Třeba Bachovy invence.“

„Například. Tak jsem se prostě rozhodla, že takovou nudu a děs nebudu hrát a že se hned naučím *Scherza b-moll* od Chopina. Teta mi řekla, že jsem hloupé děcko..., přidej mi těch višní..., děkuju..., že jsem hloupé děcko a je to pro mě moc těžké. Začala jsem to zkoušet, pak jsem ale narazila na takové místo, kde musíš zároveň levou rukou zahrát dva tóny a pravou tři a mně se to strašně pletlo, tak jsem se na hudbu navztekala, řekla, že mi může Chopin vlézt na záda a vykašlala se na to. Tak jsem začala chodit na zpěv.“

„Taky u tety?“

„Ne, u paní Klamžynské. Paní Klamžynská byla kdysi primadona carské opery v Petrohradě, naši se s ní znali. Jednou k nám přišla a řekla, ať něco zazpívám. Pak řekla: ‚Prosím vás, Lala má nádherný přirozeně posazený hlas. Zpívá na masku...‘ TO znamená,“ ukazuje babička v doširoka otevřené puse, „tady na patře. ‚Pošlete ji ke mně příští týden na zkoušku.‘ Tak jsem šla. Paní Klamžynská

se celou hodinu rozplývala nad tím, jak krásně zpívám a že se musím přihlásit do hudební školy. Nakonec řekla: „Ale to bys příští týden nesměla stonat, máš oteklý krk. A když se něco dostane na hlasivky, tak je konec.“ No, a o dva dny později jsem samozřejmě ležela v posteli s horečkami a hlas byl v háji.“

„To bylo tehdy, jak přišla domovnice?“

„Ne, to bylo jindy, to jsem měla zápal plic. Ležela jsem tři týdny v horečce a měla halucinace... Pamatuju se, jak přišel doktor Grzybowski a řekl otci: „Bože, já jsem byl u toho, když byla Romča nemocná a slábla... a teď, kdyby měla paní Irena ztratit druhé dítě... Bože, Bože, jaké neštěstí..., udělám vše, co budu moci, to mi věřte, snad se to dítě uzdraví...“ Chodil třikrát denně, vyšetřoval mě poklepem a poslechem. Nakonec jsem se jednoho dne probudila z takového hrozného snu — tma, zatažené závěsy a taková únava, že mi bylo jedno, jestli přežiju nebo ne, jen aby to všechno skončilo. Pravá ruka se mi sklouzla z postele a jen tak trčela do vzduchu, neměla jsem sílu ji zvednout, jenom mě tížila, táhla mě dolů. Byla jsem příliš slabá na to, abych o tom někomu pověděla, poprosila o pomoc. A v té chvíli vstoupila dovnitř domovnice a řekla: „Pane rado, dole zapalujeme hromničky a modlíme se za klidný skon slečinky Lalušky.“ Jakmile jsem slyšela o klidném skon, řekla jsem si: „No, já vám ukážu, toho bohdá nebude, klidný skon, to zrovna.“ Z posledního zbytku sil jsem zvedla ruku a položila ji na postel — a pak jsem omdlela. Když

jsem se zase probrala, seděl u mě doktor Grzybowski a měřil mi teplotu. Ležela jsem se zavřenýma očima a předstírala, že spím. Doktor říkal: „No, teď uvidíme. Pokud má méně než osmatřicet, srdce by to nemuselo vydržet, to by byl příliš velký skok. Ale pokud má přes, pak můžeme doufat.“ A díky Bohu, třicet osm tři. Ale i tak mě asi měsíc krmili hovězími vývary, které byly tak silné, že vystydly na úplný rosol, hotovou esenci výživných látek, a podávali mi jej kávovou lžičkou ráno, v poledne a večer, protože větší dávku by organismus nevydržel. Pamatuju se, jak mě vždycky na lehátku položili pod třešeň a ze dne na den mi dávali větší a větší množství vývaru. Hrozně jsem se tam nudila, a tak jsem vstala z lehátka, že se projdu. Došla jsem ale jenom na ulici, pak se mi udělalo mdlo. Jakási paní se na mě podívala: „Ach, dítě, ty jsi bledá jako smrt...“ A já báb, už jsem se válela v prachu. Přinesli mě do domu, tam mě vzkřísili, a když jsem přišla k sobě, vynadali mi, co to dělám za hlouposti. A na lehátku jsem strávila další dva týdny.“

„Pod třešní?“

„Pod třešní. Nakonec mi dovolili krátkou procházku. Nejdřív kolem zahrady, pak několikrát dokola, až jsem mohla konečně do města. Šla jsem po ulici, nějakí řemeslníci tam pracovali na lešení. Jdu kolem a slyším: „Pozor!“ a v té chvíli jsem ucítila takový zvláštní pocit v rameni. Ukázalo se, že jednomu z nich vypadla z ruky taková velká kovová tyč, letěla tři patra a hlasitě dopadla vedle

mě... Prásk! ... podívala jsem se dolů, měla jsem na sobě takové modré šaty s volánky a na jednom z nich takový obrovský rudý šrám. Zvláštní, už podruhé jsem unikla hrobníkovi z lopaty, řekla jsem si. Udělám nejlíp, když se vrátím domů. A v tu chvíli vyjel směrem ke mně obrovský vůz, který mě málem přejel; byl to zázrak, že mě nějaká paní chytila za loket a zachránila mě. Och, pomyslela jsem si, do třetice všeho dobrého... Málem jsem umřela na zápal plic, pak na mě spadla kovová tyč, a nakonec mě málem zajel vůz, tak to teď budu mít určitě několik desítek let pokoj. A opravdu — od té doby jsem měla jenom slabé srdce...”

„Po tátovi? On taky trpěl na...”

„Ale ne, otec byl silný jako býk, akorát měl v mládí choleru. Přežil, ale čtyři měsíce měl horečky přes čtyřicítku, což mu úplně odrovnalo srdce. A často se stávalo, zvláště v létě, že v Lisově dostal, jak říkával, *atak* a zůstal ležet někde na cestě nebo na poli, kde se procházel. Přiběhli chlapi a řvali: ‚Pan rada upadl!‘ Honem jsme s mámou popadly nitroglycerin a běžely mu na pomoc, potkaly jsme ho ale na půl cesty, jak se v báječné náladě vrací domů.”

V létě se totiž jezdívalo do Lisova. Moravice mezitím přešla do rukou rodiny Pawlikovy, kteří zjevně nebyli Čartoryští. Dědeček Zikmund (na kterého ve vyprávění teprve přijde řada) takovým lidem říkal vašnostové. Jakmile statek získali, okamžitě snížili všem pracovním sazbu.

„Pan rada Karnauchov seděl s manželkou na verandě moravického domu, popíjel kávu, čaj nebo možná chlebový kvas a pozorně poslouchal, jak se pan Pawlik chlubí všemožnými zlepšováky, kterými chtěl vydělat mnoho peněz.

„Za vesnicí jsou domy, které kdysi patřily panu dědici. Teoreticky bychom z nich měli požadovat nájemné, což další majitelé celé roky skandálně zanedbávali. Takových peněz! Ale my už jsme se do toho pořádně opřeli. Podívali jsme se do účetních knih a teď budeme od nájemníků žádat měsíční činži.“

„Prosím vás, vy tu máte mlýn, je to tak?“

„Mám.“

„A pojištěný proti požáru?“

„Ne.“

„Tak si ho pojistěte.“

„Ach, ale pane rado...“

„Dobře vám radím. Pokud si to nepojistíte, někdo vám mlýn zapálí.“

Nepojistil, zapálili.“

Ještě blíž, někde na sousedním vrcholku, se rozprostíral Lisov druhé kategorie. V malém domku tam trůnil pan Libiszowski, karbaník, ochmelka a zhýralec, který dostal od bratra malý zbytkový pozemek s písčitou půdou, ale pod podmínkou, že jej nesmí prodat, zastavit ani prohrát. Marně se tam pokoušel něco vypěstovat, třel bídu, ale

ostatními se nechal zvat „pane dědici“ a podával jim ruce v rukavičkách k políbení.

Milewski, který někdy v lisovském domě pomáhal, jednou zašel k Libiszowskému okopat mrkev — nebo prodat, nejsem si jistá, ale šlo určitě o mrkev, protože mu nezaplatil a řekl: „A víte, Milewski, že jste vlastně šlechtic? Přece erbů Korvín, Korvín-Milewski!“ Milewski pak panu radovi říkal: „Za mrkev mi zaplatil Korvínem!“

O něco dál stály dva německé statky. Jeden z nich patřil dvěma bratrům, druhý panu Hessovi — „Bratranci toho proslulého Hesse, ale ne Hösse,“ opakuje vždycky babička a zdůrazňuje e a ö, „toho z Anglie a ne z Osvětimi.“ O pracovitosti obou bratrů kolovaly legendy, protože měli zpevněné cesty po celém lese. Zato na mladém Hessovi mohly všechny slečny oči nechat, protože byl nebývale pohledný, měřil přes dva metry, polský důstojník, zaopatřený a svobodný. Nejednou navštívil radu Karnauchova konzultovat nejružnější administrativní a později i osobní záležitosti; vysedávali u skleničky něčeho ostřejšího a povídali si o širém světě.

„Měl byste se ale oženit, milý pane,“ říkal pradědeček.

„Měl bych, měl bych, ale, neurazte se, chtěl bych si vzít Němku.“

„A v čem je problém? Zajedte si do Německa a vraťte se s manželkou...“

„Myslím Němku a ne fašistku. Všechny ty báby se zbláznily. Já chci normální německou holku.“

„A vy se nebojíte, že bude válka?“

„Pročpak se na to ptáte?“

„No, protože budete muset jako polský důstojník bojovat proti svým.“

„Doufám,“ zamumlal, takže si toho nikdo nevšiml, „že budou mít Poláci dost taktu a nepošlou mě na západní frontu.“

Ještě dál, až v Jędrzejowě, byl statek Przypkowských, té slavné hodinářské rodiny. Celý statek byl jedno velké muzeum, i když ne takovým jako Královský zámek, kde jsem na vlastní oči viděl, jak kurátorka běží přes celou galerii k německé turistce, která se posadila na komunistický taburet: „Plíz, plíz,“ mávala rukama, „ic oridžinal, ic oridžinal!“ U Przypkowských si člověk mohl všechno ohmatat — včetně rozbitého skla ve dveřích opatřeného lístkem: „*Sklo v těchto dveřích rozbil neznámý ruský voják v roce 1864*“ a kterýchkoliv prastarých hodin, z nichž jedny střílely oslavné salvy, jiné byly dokonale ploché a ještě jiné vypadaly jako ptáci či rostliny. Anebo se člověk mohl posadit na kus nábytku, u kterého stálo: „*Na tomto taburetu seděl císař Napoleon během obratu vojsk v Moskvě roku 1812*“. A den a měsíc.

Starý pan Przypkowski byl sběratel, vědec a hodinář, mladý Przypkowski byl sochař a germanofil. Když se

všichni ještě před válkou překotně zapisovali do sdružení polsko-anglického nebo polsko-francouzského přátelství, on se zapsal do Sdružení polsko-německého přátelství. Říkal, že se při návštěvě anglických kolonií přesvědčil, že Angličané jsou darebáci a zvířata: praskají černochoy bičem, aby se jim klidili z cesty, týrají je a chovají se k nim jako k nevolníkům. Proto upřednostňuje německý pořádek, Schillera, Goethea a Hitlera.

Babička ráno přichází do mého pokoje a dívá se na Bářin portrét.

„Krásný, jenomže nos máš trochu jiný.“

„Babi, to není autoportrét, ale portrét. Od Báry.“

„To není možné. Vůbec se ti to nepodobá.“

„Jak to že ne,“ vstal jsem z postele zabalený do přikrývky a postavil jsem se k malířskému stojanu vedle babičky.

„Nepodobá. A já o tom něco vím.“

„Aha, a jak to?“ zuřím, i když vím, že bych neměl.

„Jak to, jak to? Za prvé, od dětství jsem vyrůstala v domě plném obrazů. Nejen, že prarodiče měli obrovskou sbírku nádherných obrazů, ale i Romča mi posílala z léčení v Itálii dopisy skoro každý den a pečlivě vybírala pohlednice s reprodukcemi různých uměleckých děl. Ty pohlednice mi potom visely u postele. Táta maloval a teta Eva..., nu, teta Eva svým vlastním způsobem, sice dost často, ale..., však víš, jednou například přemalovala japonskou skříňku dědečka Brokla...“

„Malovat po japonských skříňkách! Barbaři!“

„Ona ale byla opravdu ošklivá... Namalovala dům, jako byl ten náš, jenom na záhoně vepředu seděla obrovská žába, vypadalo to, že ten dvůr co nevidět schlamstne. Táta maloval velmi dobře, jakoby ruským způsobem. Měděné umyvadlo například namaloval z poloviny plné vody, aby vypadalo jako skutečné. Kromě toho miloval Stanislavského a občas namaloval nějakou krajinku... Po domě se toho válela spousta, z jednoho nepodarku dokonce vyrobil takovou lopatku na smetí. Přátelil se s malíři; pamatuju se, jak k nám jednou přišel jeden jeho známý, profesor varšavské Akademie, a já jsem si k němu dřepala z profilu a nakreslila ho. Měl velmi charakteristický profil, podívej, nakreslím ti jej...“ Babička vytahuje ubrousek a na jedinou ze tří vrstev kreslí vypouklé čelo, orlí nos a mohutné vole. „Takhle vypadal. A když ten profesor viděl mou kresbu, řekl: ‚Ona musí na Akademii, pane!‘“

„O tebe se ty školy doslova přetahovaly.“

„Nu, to víš. Táta mě poslal na hodiny kresby a malby, ale já jsem nechtěla za nic na světě malovat umyvadla napuštěná vodou, tak jsem se na to navztekala.“

„Babi, já bych se potřeboval jít umýt.“

„No, tak dobře.“

„U snídaně mi povíš zbytek.“

•

„Babi, já to rajče nakrájím sám. Tobě spařit a oloupat? Dobře. Tak teď mi můžeš něco povědět o rodině.“

„O rodině? Nu, dobrá... Tak například... bydleli jsme s tetou Sašou, která měla nádherné vlasy, široko daleko se to o ní vědělo. Jednou jsem přišla k ní do pokoje, teta byla plešatá, jenom s takovým ocáskem, a vlasy ležely na skříňce. To byl pro mě hrozný šok. Máma měla taky překrásné vlasy, ale to bylo něco jiného, nosila je spletené do dvou copů. Měla je až po kotníky, u hlavy byly jako předloktí, u konečků jako mužský palec, ale i tak říkala, když je jednou za měsíc rozplétala kvůli mytí: ‚Ach, co mi z těch vlasů zůstalo — jenom takové myší ocásky!‘“

„Myší ocásky? Nebyly to šišky tvarohu?“

„Ne, šišky tvarohu — to řekla babička Wanda, když jednou přišla k Růženě do pokoje a náhodou spatřila její poprsí. Šišky tvarohu — dlouhé a bílé. S tetou Růženou jsem se vídala vlastně jenom o prázdninách, když jezdila do Lisova se svými dětmi Alinkou a Zdiškem,“ vyšlehly babičce z očí dva blesky, „což bylo největší utrpení mého dětství.“

„To je ten dareba, co tě málem utopil?“

„Ach, co ten všechno nevyvedl — za první, snažil se mě utopit v rybníce, za druhé, často předstíral, že se topí, a já jsem stála na břehu a křičela na něho... Uměl výborně plavat, takže vydržel pod vodou hrozně dlouho a já jsem mu pokaždé naletěla. Kolik mi tehdy mohlo být? Sedm? Za třetí, říkal mi Kakadu. Byla jsem dítě, nemohla jsem to snést. Sebral mi taky moji nejmilejší panenku a strčil ji do rozsochy na špici velké lípy, co nám rostla za domem, a pak říkal, že mi ji vrátí, jenom když

mu dovolím říkat mi Kakadu... A víš, jak jsem neuměla lézt na stromy..., jenom jednou v životě jsem vylezla na hrušku, protože měla takovou dlouhou vodorovnou větev, na kterou se dalo snadno vyškrábat, ale pak jsem se bála slézt a musela jsem čekat, až táta přijede po práci z Kielců. Všechny děti z vesnice se mezitím sebraly u hrušky a chechtaly se mi, že neumím slézt dolů... Zdišek mi tedy vzal panenku, Tonču, pověsil ji někam šíleně vysoko a říkal: „Řekni, že jsi Kakadu, a je tvoje.“ Zato Alinka mě vždycky zachránila; lezla po stromech stejně lehce jako Zdišek a Tonču mi sundala. Jednou na podzim hodil Tonču do ledové vody, a když jsem se pro ni natahovala, uklouzla jsem a zahučela tam. Naštěstí mě Alinka vytáhla...”

„Ještěže tam byla.“

„To je pravda. Vytáhla mě a dovedla domů, ale i tak jsem měla zápal plic. A pak přišla domovnice s tím, že se modlí za můj klidný skon. Ten Zdišek... Jednou se se mnou vsadil, že nepůjdu v noci sama na hřbitov. Že se určitě bojím. Já jsem byla odjakživa vzdorovitá a neposlušná, počkala jsem, až se setmí, a v noční košili jsem se vykradla oknem ven. Bylo léto, tak mi ani nebylo moc zima. Ale otec se o všem dozvěděl — o sázce, o tom, že na mě Zdišek čeká na hřbitově v prostěradle, a proto mě předběhl. Vynadal Zdiškovi, že je skoro dospělý muž a straší malé děcko, vždyť mně mohlo být tak sedm osm let... Pak mě našel a odvedl domů. Víc jsem se bála otce než duchů, které jsem čekala..., ale kdybych na hřbitově

uviděla Zdiška zabaleného do prostěradla, nevím, co by se mohlo stát. Nervový šok nebo něco podobného. Je ale zvláštní, že Zdišek i Alinka byli svým způsobem divní... Ona mě ráda zachraňovala a bránila, lezla po stromech jako nic a ničeho se nebála. A on nosil prapodivné květované košile, maloval se, nesnášel holky a později se začal objevovat ve společnosti takových zajímavých hošů..., víš, jak to myslím. Myslím, že za to mohla jejich matka, Růžena byla taková chladná žena a generála Šimíčka si vzala jenom proto, aby udělala rodičům radost.“

„A co se s nimi stalo?“

„Alinku zastřelili za války Němci, Zdišek umřel ještě před válkou. Koupal se v moři někde u Varny a chytil nějakou křeč. Utopil se,“ usmála se babička zlověstně, „taková ironie osudu, vždycky se mi posmíval, že se utopím, tak se cancal, tak se naparoval, až se utopil sám.“

„Namalovaný — a v květované košili. Chm. Ale mělas přece další bratrance a sestřenice..“

„Ano, mrňata Mechova. Nu, mrňata... Oni až tak malí nebyli. Standu Mecha jsem neznala vůbec, zemřel ve Lvově jako mladíček, mohlo mu být tak dvanáct. Leží na hřbitově Orlat. Umíral v nemocnici a celou dobu volal: ,Mámo, mámo‘. A teta za ním jela, prý strašně pospíchala, jenomže musela po cestě ještě vyřídit několik záležitostí. A nedočkál se jí.“

„Ta Mechová musela být strašná ženská.“

„To ano. Vždyť kvůli ní přišel strýc Mech o místo vo-
lynského vojvody. On byl v tak vysokém postavení a paní

vojvodová dělala všelijaké skopičiny. Producírovala se třeba po městě s čápem a prasetem na vodítku.“

„A nepustili se do sebe?“

„Ne, nebo... aspoň o tom nic nevím. Možná s nimi chodila zvlášť. Nebo když přijížděli různí vážení hosti na Volyňské trhy, to byla tehdy velká sláva, něco jako Poznaňské trhy, jenomže selské... Nu, takže se sjížděli všichni hosti a strýc je pozval do domu na slavnostní oběd — a ona je přijímala v županu! Skandál, tady bůhvídko, paní, pánové, předsedové a šéfové, a tu župan. Obnošený! Byla praštěná, to se dobře vědělo. Strýci nakonec řekli, že musí podat demisi. To víš. Zeptal se, zda jsou nespokojeni s jeho prací, a oni odpověděli, že se jim jeho práce zamlouvá, na rozdíl od jeho manželky.“

„No, dobrá, ale měli přece ještě jedno dítě.“

„Jaké dítě?“

„Standovu sestru.“

„Wandu? Nu, Wanda Mechová byla moje milovaná sestřenice, měla nádherný, křišťálově čistý hlas. Podělila jej po tetě z otcovy strany, která byla velkou primadonou. Bohužel po ní nezdělala sluch. Pamatuju se, jak Wanda Mechová jednou přijela do Lisova, chodila po zahradě a zpívala *Když táhl král do války*. Seděla jsem v okně a poslouchala, měla nádherný hlas. Zazpívala to stokrát a pokaždé jinak. I to je talent... Já jsem se pak nikdy *Když táhl král do války* nenaučila správně, protože jak říkají v Rusku, zaučila jsem se to a pak jsem pořád dělala chyby..., víš — cvak!“

„Cože?“

„No, cvak! Otoč tím knoflíkem!“ dodala hněvivě babička. „Rádio. Už je skoro dvanáct, za chvíli bude ten pořad..., to víš, to je hrozná ironie osudu. Měla nádherný hlas a prachmizerný sluch. Když ji někdo doprovázel, tak se to ještě dalo, ale *a capella*... čiré zoufalství. Byla jednou dokonce ve studiu, babička jí někde domluvila nahrávání, asi ze známosti... Sama si vybrala písně s nástrojem, aby zpívala čistě. Jednou to hráli v rádiu. Ale když si vzpomenu, jak tehdy chodila po zahradě a ve sluníčku zpívala to příšerné *Když táhl král*, vstávají mi vlasy na hlavě. Asi by se prosadila, hlas měla fenomenální, ale zemřela za války. Němci ji zavřeli do Pawiaku.“

„Tak to byli samí svatí mládenci a svaté slečny.“

„To ani ne, Zdišek nebyl svatý. A Wand'a nebyla slečna, měla manžela.“

„Manžela? O tom jsem nikdy neslyšel.“

„Jak to že ne? Napřed měla snoubence, pak ho ale přiznala matce. Teta Mechová se rozzuřila a tak dlouho tu druhou rodinu štvála proti ní — posílala jim pořád nějaké dopisy a očerňovala ji —, až z toho sešlo. Podruhé jí pak Wand'a neřekla ani slovo a jenom jí den před svatbou řekla, že se vdává.“

„Tak to od ní bylo hezké. Na jejím místě bych jí to ani neřekl.“

„Ale ona ano. A během slavnostního obřadu uzavření svazku manželského rupla tetě Mechové guma v kalhotkách — a ty jí spadly na podlahu. V kostele! Prozřetelnost,“

řekla babička důstojným, vznešeným tónem, který bývá v jejích vyprávěních opravdu vzácný, „je nevyzpytatelná. A teď ticho, budou zprávy.“

A tak babička bez skrupulí uťala vzpomínku ve prospěch zpráv z Afghánistánu, Bosny a Otwocku. Mezitím jsem si připadal jako v nějaké idylické bublině, jako v obláčku zlatého prachu rozhozeného do vzduchu — jako bych seděl v okně do lisovské zahrady, v okně, které určitě neexistovalo; lokty opřen o oprýskaný dřevěný parapet. Letní jablka a třešně snad dozrávají — a možná taky ne; vysokou trávou, která je sem tam tmavší, zelenější a vyšší, se prochází krásná Wanda Mechová a nemilosrdně przní *Když táhl král do války*.

Ale válka přišla sama od sebe, nebylo zapotřebí do ní nijak zvlášť táhnout.

„A to je o rodině všechno?“

„Nu, v zásadě ano..., co bych ti ještě měla říct... Strýc Matěj, celkem tichý a nesmělý člověk, čas od času ho ale něco popadlo. Jednou se vrhl na tátu, když se šli projít k rybníku, a začal ho topit. Prý to bylo u břehu, takže vody bylo po kolena, ale jakmile někomu v hlavě přeskočí, na utopení stačí vody jenom maličko. Táta byl naštěstí kus chlapa a strýci se vytrhl; Matějovi se pak v hlavě rozbřesklo a začal se strašně omlouvat. Od dědečkovy

smrti ho dokázal utěšit jenom táta. Jindy zase rodiče šli do divadla a máma se v půli cesty otočila, protože měla zlé tušení. Vrátila se a vešla do domu, když mě Matěj dusil kabáty.“

„Jak to myslíš, dusil tě kabáty?“

„Normálně,“ říká babička, jako by dušení kabáty bylo něco zaužívaného, „hodil mě do skříně, hodil na mě kabáty a začal mě dusit. Přišli na poslední chvíli. Pak už mě s ním nikdy nenechávali o samotě.“

„A babička?“

„Babička byla zdravá a fit. V devadesáti by se dokázala pokřižovat nohou. Měla poklidný život.“

„To mi připomíná, že tobě ještě devadesát není a nechceš se o sebe starat. Ani sis nevzala zuby.“

Babička se na mě vyčítavě podívala a řekla: „Každé léto jsem trávila v Lisově...“

„Babi, nenasadila sis zuby.“

„Ticho, ty jeden usmrkanče!“ říká babička, kterou všichni nabádají, aby nosila zuby, ona je ale nad věcí.

„Babi, pravá dáma...“

„Dej mi pokoj s pravou dámou. Překážíjí mi. Každé léto jsem trávila v Lisově, až do září, protože tam vždycky bylo v září nádherně. Do školy jsem se vracela až o měsíc později. To v Lisově jsem se naučila střílet.“

„Ty ses učila střílet?“

„Učila? Nu, ano, já jsem uměla skvěle střílet. Měla jsem vždycky dobré oči a silné ruce...“

„... od klavíru.“

„Ano. V domě byly tři revolvery, takže vždycky bylo s čím cvičit.“

„Proč tři?“

„Dva měl táta odjakživa, ten třetí sebral jednomu pánovi. To byl takový mladý člověk, trochu pitomec a flamendr... Táta za ním jednou šel na návštěvu, protože se mu zrovna narodilo dítě nebo jak to tehdy bylo. ‚Víte, pane rado,‘ říká tamten, ‚dostal jsem povolení a koupil jsem si revolver.‘ Vytáhl revolver a ukázal jej hostům, mával s ním... Otec říká: ‚Prosím vás, zacházejte s tou zbraní opatrně, to není legrace.‘ ‚Vždyť není nabitá.‘ ‚Pane, moc vás prosím...‘ a v tu chvíli se ozvala hrozná rána. Všichni se okamžitě zvedli, kdosi křičí, všichni jsou vyděšení, žena běží ke kolébce... Kulka se zaryla do kolébky a zničila bok postýlky kousek od hlavičky dítěte. ‚Kolik vás stál ten revolver?‘ zeptal se táta. ‚Tady máte peníze. Dejte mi jej, prosím, a nekupujte si žádnou zbraň, dokud nedospějete.‘“

„Co se s těmi revolvery stalo potom?“

„Dali jsme je všechny partyzánům, hned na začátku války. Ale já jsem mluvila o Lisově.“

„To je pravda.“

„A mluvila jsem o panence?“

„Ne.“

„To bylo mnohem dříve, když jsem byla ještě hodně malá. Dostala jsem takovou mrkáci pannu, která uměla čurat. Bože můj, jak se mi ta panenka líbila... Jeli jsme jednou do Lisova a já jsem jako vždycky svolala děti,

abychom si společně hráli. Odjakživa jsem měla komplex z panské dcery, která má všechno, zatímco jiné děti nemají nic, těžko jsem to nesla. Jednou jsme si hráli s panenkou a děti najednou řekly, že mají hlad. Doběhla jsem do kuchyně pro chleba s máslem. Vrátila jsem se a děti i s panenkou byly fuč. Chodila jsem pak s tatínkem od chalupy k chalupě, ale všechno bylo marné. Nikdy jsem ji pak už neviděla.“

Podivil jsem se nad tou zvláštností světa; babička si toho čím dál méně pamatuje a po sedmdesátce se dojí má panenkou z dětství, která už není, z domu, který už dávno nestojí, z období, které minulo; za žádnou ze svých dětských lásek jsem neplakal tolik, co po plastovém oranžovém krokodýlovi, kterého rodiče omylem vyhodili, když malovali koupelnu.

Babička ale mezitím začala vyprávět o něčem jiném.

„... já jim ale nic nevytýkám. S čím si měly hrát? S vrbovou píšťalkou? Waldorff kdysi přišel o místo v časopise *Przekrój*, protože napsal, že si z dětství pamatuje pastýře s píšťalkami, ale od té doby, co se z pastušek stali ministři, není, kdo by v polských vesnicích hrával. Děti v Lisově byly úžasné... Těsně před válkou, dobře si to pamatuju, mi pan učitel řekl: ‚Prosím vás, všechny ty děti by měly jít studovat, ale málokdo na to má...‘ Stefan Wrona, ach, to byl nádherný muž, pak byl důstojník. Pamatuju se, jak jel jednou v čele jakéhosi defilé v Kielcích a všechny ženské na něm mohly oči nechat. A on se mi malinko uklonil — krasavec, v uniformě, na koni —

a co z toho? Jedna kamarádka ze školy mi pak říkala, že se Stefan spustil s jakousi ženskou, o které kolovaly nejrůznější povídačky... Každopádně měl syfilis. Pamatuju se, jak k nám jednou přijel, samozřejmě jsme ho pozvali na večerní návštěvu jako sobě rovného. Nevypadal dobře, sotva se pohnul. Pak mě poprosil o pléd, protože byl už večer a mrzly mu nohy. Jak jen se tehdy musel cítit, hrdina, který prosí o pléd... Nedlouho nato odešel na frontu, chytili ho a pak zemřel v Katyni. Ale byl tam ještě jeden takový, jmenoval se asi Kostrzyk, ale nejsem si jistá... Otec ho poslal do gymnázia. Šel by studovat, pak ale byla válka a musel se postarat o rodinu. Němci ho někde nachytali s tabákem. Všichni ve vesnici pěstovali tabák, přestože to předpisy přísně zakazovaly. Chytili ho četníci, začali na něho rvát a udeřili ho do tváře. Kdyby byl normální chlap z venkova, stáhl by ocas a nechal to být, on si ale připadal jako významný člověk a četníkovi ránu oplatil. Zmlátili ho pažbami tak, že matka sotva poznala jeho tělo, byl to jen krvavý šrot.“

„To už je ale válka, babi, já bych chtěl ještě slyšet o tvém dětství a mládí.“

„A o čem bys chtěl ještě slyšet?“

„O škole.“

„O škole..., nu, táta mě vždycky vyzvedával ve škole a hrozně to nesnášel, protože jakmile ho vozka spatřil, hulákal: ‚Slečinko Bieniecká, přišel si pro vás děda!‘ Není čemu se divit, tátovi bylo přes padesát a byl úplně plešatý. Vždycky se za to styděl a snažil se mít pořád na hlavě

klobouk. Kdykoliv to bylo možné. Ale občas to někdo myslél jako poklonu, třeba ten průvodčí, který kontroloval, zda všichni cestující mají jízdenky; tátovi řekl: „Vás ani nemusím kontrolovat, vážený pane, protože to je vidět už od pohledu, že jste džentlmen jaksepatří.“

„Ale to mělo být o tvé škole a ne o tom, jak pro tebe chodil táta.“

„Nuže dobrá, o mé škole... Učení mi šlo samo, byla jsem ale vždycky druhá nebo třetí ze třídy, protože mi nešla gymnastika. A nepohodla jsem se s knězem.“

„Ty? Vždyť jsi měla hotovou mučednickou průpravu!“

„Ano. Protože táta mi pořád meldoval: ‚Dítě zlaté, je to všechno věcí svědomí každého člověka a nikdy nikdo nikoho nemůže přesvědčovat silou. Buď trpělivá a věz, že se může stát, že na celou věc změníš názor.‘ A já jsem samozřejmě pořád křičela, urážela jsem se a bylo mi to všechno líto. Ale občas jsem v Bibli narazila na nějaké místo, které podle mě odporovalo jiným částem Bible, zejména Kristovu učení. Nejvíc mě šokovalo, že Matka Boží věděla, že Herodovi vojáci vymordují všechna neviňátka v Betlémě, a jiným matkám to neřekla. To bylo podle mě naprosto nepřijatelné. Zeptala jsem se na to v náboženství, jak je to možné, a on to vysvětloval tím, že by jinak Svátá rodina nedokázala utéct do Egypta nebo něco podobného. To mi nestačilo. Začala jsem do toho rýpat a vydrželo mi to tak dlouho, až jsem ztratila víru. Kněz mě samozřejmě chtěl nachytat na různých maličkostech, a proto jsem musela znát všechny modlitby,

písňě, katechismus et cetera nejlíp ze třídy. On jenom číhal na moment, kdy zaškobrtnu, ale ono nic.“

„A u kterých dalších učitelů jsi to neměla růžové?“

„U některých to bylo dobré, u jiných...“

„Například?“

„No, nejhorší to bylo s novou ředitelkou. Tu starou jsem měla ráda, ale odešla do důchodu. Byla to milá, distingovaná dáma. Ta nová byla primitivní bestie, která na nás neustále řvala, nevedla dialogy, ale rozkazovala, a vůbec to byla špatná osoba na špatném místě, a to tak, že to jedna z matek jednou nevydržela a musela jí vlepit facku. Já jsem měla subtilnější metody. Jednou jsme ji měli na biologii. Napsala na tabuli: „*mozkové hemysféry*“. Prostě se spletla, asi protože se tak snažila psát krasopisně. Já jsem to samozřejmě velmi pečlivě opsala do sešitu. A když šla kolem mě, zeptala se: „Co to je? Jak se píše hemisféra?!“ Já na to: „Nu, za staré ředitelky se to psalo s měkkým i, za nové se to píše takhle...“ ukázala jsem na tabuli, kde stálo černé na bílém..., no, spíš bílé na černém, *hemysféry*“. Je ti jasné, jak mě potom milovala. Potýkala se se mnou až do posledního ročníku. Líbilo se mi na ní ale jedno: ve škole byla taková akce, že se nosily snídaně pro chudší spolužačky. A jednou ředitelka viděla, jak jakási dívka dala druhé suchou housku. „Tys taky dostala k snídani suchou housku? Ne? Se šunkou? No, prosím. Tak ty teď sníš tu suchou a pro chudé dívky bude ta se šunkou.““

„Správně.“

„Ano, správně. Ale jinak to byla primitivní bestie. Naše latinářka, paní profesorka Staszová, to bylo něco úplně jiného, byla dobře vychovaná, ale hrozně přísná. Jí jsem se nebála, protože zpočátku mi latina celkem šla a tak nějak jsem jí vsugerovala, že všechno umím. Díky tomu se mě nikdy neptala a vyvolávala vždycky všechny ostatní. Tak dlouho se pokoušely vykoktat správně toho Caesara nebo Livia, až profesorka zaburácela: ‚Laaalo, prosím, tak — jak je to správně?‘ A já jsem vstala a levou zadní to odříkala, protože všechno už zaznělo. V maturitním ročníku se mě ale jednou zeptala jen tak. A já nic. Zamrkala: ‚Lalo, vztyk, prosím. Posadit. Jak to, že neumíš?‘ Tak jsem jí to vysvětlila, že neumím a hotovo, že se mě několik let na nic neptala a že se prostě nebudu učit jenom tak, aby se neřeklo. Dala mi tři týdny, abych se to všechno naučila, zrovna byly prázdniny. A představ si to, zvládla jsem se to všechno naučit a dostala jsem výbornou. Cha! Měla takové různé průpovídky, jako třeba: ‚Co tam skáčeš jak blecha po šachovnici?‘ Nevím, proč zrovna po šachovnici, ale tak to prostě říkala.“

Ať už překládala dobře nebo špatně, Lala Bieniecká získala klasické vzdělání. Když jsem byl malý, vyprávěla mi díky tomu místo pohádek řecké mýty. Při koupání o Achillovi ve vodě řeky Styx, v zahradě o Narcisovi a Adonisovi a na tržnici o Hermovi, o Nessovi, Odyseovi nebo o stymfalských ptácích, když se to hodilo.

A o Augiášovi, když na mně vymáhala úklid pokojíčku. Objevovali se ale i jiní hrdinové: Hamlet, Roland, král Sobieski s neodmyslitelnou Maryšenkou, Bona, která otrávil Barbaru, a někdy i Ema Bovaryová, Hans Castorp nebo baron de Charlus, ale v té době jsme si jejich příběhy už vyprávěli navzájem.

V Olivě bylo všechno trochu jiné — s Oidipem, Bruggami a ruskými balety v pozadí... Hovořili jsme jazykem odtrženým od skutečnosti Květné, Liczmaňského a Podhalaňské, odervaným od skutečnosti Gdaňsku, Pomoran, Polska a většiny západního i východního světa: hovořili jsme v aluzích na rodinné příběhy a společnou četbu a s průpovídkami našeho klanu. Nezasvěcení nám nemohli rozumět, ale copak nám právě o to nešlo?

Když přijel z Vídně Richard, babička upadla do obvyklé nervozity jménem *kampak já ho uložím?* a následně do další jménem *jakpak se s ním domluví?*

„No..., víš..., buď anglicky nebo německy. Anglicky umí skvěle. Německy celkem taky.“

„A francouzsky?“

„Ne. Rusky taky ne, jestli se ptáš na tohle.“

„Hrůza,“ vzdychla babička, „no, nějak to zkusíme.“

„Tak co, Richarde,“ zeptal jsem se tři dny nato, „jak se ti s babičkou komunikuje?“

„Když rozumím, usmívám se a přikyvuju. A když ne, udělám psí očička,“ udělal psí očička.

„Aha.“

Většinu času jsme naštěstí chodili buď po kostelech a muzeích, nebo jsme mluvili o důležitých věcech jako čas a prostor, v nichž se Richard vyzná a já ne, anebo naopak, o malování perel či vytváření napětí, v čemž se nevyzná zase Richard, anebo konečně o věcech, ve kterých se nevyznáme ani jeden. Ale čas od času jsem ho musel nechat s babičkou samotného; ta byla trochu mrzutá, protože nemohla proniknout jazykovou bariérou našich hovorů.

Tak či tak, když jsem šel, dejme tomu, do kuchyně uvařit čaj, pro všechny případy jsem pečlivě poslouchal, protože jeden nikdy neví... Konvička stála jako vždycky na rychlovarné konvici („Hřeje. Musí hřát, tam se vždycky staví konvička“; pokud někdo novou tradici neakceptoval, babička ztropila náramný povyk). Na sklenicích vidím usazeniny, béžové a šedé stopy po čaji a vodním kameni, které jsou sice bez chuti (anebo naopak chuti prospívají, v každém případě nezapáchají ani nechutnají nepříjemně), ale očím mladého aseptického Rakušana by mohly připadat úděsné. Myju, myju. Z pokoje ke mně doléhá čím dál zvučnější hlas, který nabírá na síle babiččinou jistotou a cílevědomostí. Bezpochyby mu něco vysvětluje, měl bych si pospíšet, protože nikdo neví, kde by to mohlo skončit.

Proto zrychlují, sypu Richardův oblíbený čaj (s příchutí pepře a citronu), čistím lžičky jako mourovatý, až konečně přicházím do pokoje, kde se babička dekorativně

rozvalila do křesla, neboť dosáhla jakéhosi narativního apogea, mystického vrcholu výmluvnosti.

„Kapitol! Kapitol!“ křičí a vrtí rameny okřídleným klasickým vzděláním. Čas od času přidá kejhání — a jako by to nestačilo, vyjevuje rukama nohama nejroztodivnější scény, jejichž význam mi uniká.

Na protější straně stolu dělá Richard psí očička.

„Jackúúú,“ obrací se na mě babička distingovaným pohybem, „chtěla bych mu říct, že spolu mluvíme jako husa s prasátkem.“

Kvůli bezpečnosti čaje a vyleštěných sklínek jsem postavil tác na stůl, načež jsem se zeptal: „Co znamenala ta pantomima?“

„Jak to co? Husy! Husy na Kapitolu. Pod římské zdi,“ vykreslila babička ráznými gesty ve vzduchu Věčné město, „v noci přišli barbaři. Nepamatuju si už, kteří...“

„Těch bylo hodně, to je fuk. Co bylo dál?“

Ale babička už v hlavě šplhala po úbočí jednoho ze sedmi pahorků; Galové se svraštělými čely měřili krátkou vzdálenost mezi stolem a křeslem. Vtom — husy, rámus, mávání křídly a kejhání, až neviditelná brka dopadla na neviditelnou podlahu Kapitolu. „Probuzení Římané se vrhají do boje,“ rozráží babička křesla a zdvíhá ruku svírající neviditelný meč. Husy zachránily Řím.

„Husa,“ praví babička důstojně. „Husa,“ opakuje a zkoumavě si prohlíží Richarda.

Několika slovy jsem se mu zmínil o Brzechwově básničce o huse a prasátku. Jeho psí kukuč se ale za tu

dobu vůbec nezměnil. Pak se ukázalo, že neznal příběh o husách na Kapitolu, ale aspoň ho jako každého dobře vychovaného, milého a inteligentního rakouského chlapce potěšilo, že mu babička rozšířila obzory. Audiovizuální představení bylo u konce.

„Nikdy neslyšel o husách na Kapitolu? Skandál.“

„Víš, on asi nemá klasické vzdělání. S kačerem Donaldem bys to asi měla jednodušší, drůbež jako drůbež...“

Babička si naštěstí připadala zproštěná povinnosti dalšího vysvětlování, prasátka nechala prasátky a sedla si ke svému čaji.

„Dobrá, ředitelku jsi neměla ráda, latinářku taky moc ne. Koho jsi tedy ráda měla?“

„Nu, Garbacika. Garbacik byl můj největší miláček. Učil dějepis. Ten neuvěřitelně inteligentní člověk se pak stal profesorem, v Krakově myslím, ale nejsem si jistá; nedávno zemřel, četla jsem o tom v časopise Przekrój. Ten toho taky zažil..., ale nevypadal, že by se dožil tolika. Byl z takové normální rodiny, jen taktak vystudoval. Hubený jak tyčka, chudý jako kostelní myš. Neustále chodil v tom stejném obleku, nohavice šoural po zemi, dělaly takové vlnky..., a na kolenou měl záplaty. Jednou, představ si to, jsme seděly ve třídě před jeho hodinou. Nakreslila jsem na tabuli jeho karikaturu, takového zbídačelého, i s těmi vlnkami. Vtom přišel, podíval se na tabuli, usmál se a pravil: ‚Opravdu, to už je asi trochu moc, ty kalhoty

jsou skutečně na vyhození, a od té doby chodil do školy v jednom svátečním obleku. Ach Bože, jak jsem se mu pak v duchu omlouvala, jak jsme ho všechny prosily, zapřísahaly..., ale nebylo to nic platné, trochu se změnil. Bylo mi to tak, tak líto... Jednou, to si pamatuju, jsem se rozhodla na prvního máje provést něco provokativního, rudého, ale neměla jsem nic úplně červeného, vzala jsem si aspoň rudý šátek s bílými puntíky. Garbacik přišel, pohlédl na mě a řekl: ‚To jste opravdu hrdina..., na moji hodinu si vzít červený šátek. A s bílými puntíky! Na moji hodinu!‘ On byl socialista,“ vysvětlovala babička, „ale zároveň podporoval Mussoliniho, protože jednou navštívil Itálii a vyprávěl nám o státních pracovních místech. ‚Když někdo ty líné Italy přinutil pracovat,‘ říkal nám, ‚musel to být opravdu někdo. Vysušil pontské bažiny, vystavěl cesty, zavedl pořádek...‘ Pak ho to ale přešlo... Tak či tak úžasně učil, každou z nás dokázal nadchnout... Měly jsme ve třídě jednu dívku, které jsme říkaly Sardinka, protože smrděla sardinkami, nikdo nevěděl proč. Byla určitě čistá, umytá, ale vždycky jsme z ní cítily sardinky... Nebyla dvakrát bystrá. A představ si to, jednou se jí Garbacik na něco zeptal, ona něco koktala a kuňkala... a on na to: ‚Paní,‘ jak ona se vlastně jmenovala..., no, to je jedno, Ixypsilon, jsem rád, že jste přišla s něčím novým, tohle je skutečně velmi zajímavá perspektiva...‘ a Sardinka si od té doby tloukla dějepis do hlavy, kolik se jí tam vešlo. Z ostatních předmětů měla samozřejmě židličky a koule, ale z dějepisu dostávala jednu výbornou

za druhou. No, a potom ta kapitola s trojkou... Jednou nám četl známky za celé pololetí a řekl, že jedna z nás má trojku z chování. Trojka z chování v dívčí škole v té době byla opravdu skandál. Nevím, co člověk musel spáchat, aby dostal trojku... Všechny dívky byly vyděšené, přišly za mnou a říkají: „Poslyš, tebe má Garbacik rád, jdi za ním a zeptej se, kdo ji dostal.“ Jdu, ptám se a on: „Vy to nevíte? Tak se nad tím zkuste zamyslet...“ Tak jsem začala hádat, možná ta, anebo ta druhá, kterou na plese viděli v kasinu, anebo jiná, která si troufla se namalovat... „Vy opravdu nevíte, kdo dostal trojku?“ Nevěděla jsem. „No, vy.“ Zatrnulo mi. „Já?“ A on se na mě dívá, přikyvuje a říká: „Byl ten boj s ředitelkou nutný? K čemu to bylo? A ještě se tomu díváte...“

„Hm..., asi to byl... konformista.“

„Ale ne. Garbacik proti ní taky brojil, ale jinak než já, subtilněji... Pamatuju se, jak jsem maturovala z polštiny a ona seděla v komisi. Odpovídala jsem bez chyb a pak se ředitelka chopila slova, aby mě konečně nachytala. Zeptala se mě na současnou literaturu. Profesor Garbacik se vztyčil na místě a začal protestovat, že na to nemá pravomoc, pak si ale vybavil, že jsem na současnou měla asi před měsícem celohodinový referát, a posadil se. Tak jsem začala přednášet, hezky spatra a přehledně. Pak jsem došla k místu, kde jsem něco zapoměla, asi titul nějaké knihy, tak jsem ji požádala: „Tady mě trochu klame paměť..., ale jsem si jistá, že vy mi pomůžete, paní ředitelko.“ Tohle bohatě stačí,“ procedila skrz zuby, Garbacik

se znovu vztyčil a políbil mě na obě tváře. Těsně před válkou ho vyhodili ze školy, tak šel přímo na univerzitu. Neuvěřitelný člověk.“

Babička se kromě bojů s ředitelkou věnovala — spolu s kamarádem ze sousedního chlapeckého gymnázia — školnímu literárnímu časopisu. Tiskli v něm fejetony, velkolepou poezii a diskusní příspěvky. Ten kluk byl do babičky až po uši zamilovaný, byl ale o ty dva zásadní měsíce mladší, tak se na něho ani nepodívala. S věkem ho to přešlo, ale to už byl dospělý člověk — a velký spisovatel, projel polovinu světa a zemřel na srdce v jednom jižním městě na úpatí sopky. Ale to už je jiný příběh, zatím ho nechejme někde ve třídě, kde klade papír na pultík, celý modrý od inkoustových kaněk, a kreslí Lалу Bie-nieckou jako karyatidu, která „na svých ramenou třímá kieleckou kulturu“, anebo jak kráčí s hrozivým výrazem a Freudovým *Úvodem do psychoanalýzy* pod paží. Tak či tak o něm ještě uslyšíme.

„Měli jsme třeba listárnu: každý mohl do zvláštní schránky hodit dopis pro redakci. Ty jsme pak společně četli a nejednou na ně odpovídali v časopise. Jednou, to si pamatuju, přišel lístek s razítkem z brambory a se dvěma vulgárními výrazy na č- a na p-. Dostal se do rukou panu Garbacikovi, který nám někdy vypomáhal. Dopis zmačkal a zahodil, já jsem to ale všechno stihla přečíst. O pár týdnů později jsme s rodiči a tetou obědvali, pamatuju si, že jsme měli zrovna ruský boršč, a máma se najednou zeptala: Valeriáne, viděla jsem na plotě takové

zvláštní slovo, čurák — nebo tak nějak. Co to znamená? To je nějaká zkratka? Nebo jméno nějaké strany?“ Táta zbrunátněl a zaskočil mu boršč. Pak mu zaskočil znova, protože si všiml, že se červenám taky. No, prostě máma. Nikdy by třeba neřekla ‚bordel‘, ale když byl někde binec, často říkala: ‚To je strašný bardák,‘ protože si myslela, že je to to správné ruské slovíčko, které vyjadřuje nepořádek.“

Pradědeček Valerián měl jako každý labužník svoje vrtchy. Polévku vyžadoval vřelou, nejlépe přímo z rendlíku. Sám uměl výborně vařit a pro každou laskominu by si nechal koleno vrtat. Přejídal se nejrůznějšími lahůdkami, doktoři mu sice radili nasadit dietu, protože měl slabé srdce, ale vždycky říkal, že raději bude žít deset let a jíst, co se mu zlíbí, než dvacet let odříkání a žvýkání vařeného mrkve.

„Musela jsem jíst olivy, které jsem nesnášela. A suché víno k obědu. Já bych samozřejmě chtěla sladké, ale vždycky se ptal: ‚Ty snad chceš sladké? Protože jestli ano, tak nedostaneš vůbec...‘ Miloval ryby; za svůj život jsem viděla jenom jednou, že by řval na nějakou ženu, a to, když mu prodavačka slíbila, že mu odloží čerstvé mihule, a ona je prodala někomu jinému. Bože, to byl křik... No, a ty obědy, otec hltal vřelou polévku, vždycky nějaký hosté, známí, neznámí... Víš, táta byl z takového těsta, že klidně pozval na oběd chudé nezaměstnané,

které viděl na ulici, a byla to léta velké krize. Chudých nezaměstnaných na ulicích nechybělo, často je zval a ještě jim na odchodu strčil do rukou balíček. Nebo šaty. Nesnášel nové šaty, pamatuju si, jak na něm jednou máma vymohla, že mu koupí nový svrchník, protože ten starý je prodřený a neodpovídá vážnosti jeho postavení. Ohrnoval nos, pak ale souhlasil. A hned dalšího dne šel ulicí a nějakému dělníkovi se vylila barva, když maloval dům, přímo na jeho nový plášť. Dělník se vyděšeně omlouvá a táta jenom: „Jakou máte velikost? Vám by se ten svrchník mohl hodit víc než mně.“ A hned mu jej dal a vrátil se domů v dobré náladě, protože měl výmluvu a mohl zase nosit svůj starý plášť. Nu, dobře, že toho člověka ještě nepozval na oběd. Máma s tím byla smířená, žádala jenom, aby ji zavčas informoval, ale táta vždycky říkal: „Zrovna jsem je potkal, nemohl jsem přece vědět dopředu, koho potkám, kolik jich bude a jaký budou mít hlad.“ Nebo takový ten pán, jak on se jmenoval, ten mladý inženýr... Pracoval v nějaké projektové kanceláři, vydělával docela dobré peníze, ale pak se mu smůla lepila na paty, roznemohla se mu žena a potřeboval peníze na léky. Vzal si tedy nějaké peníze podniku, které ale upřímně chtěl vrátit z nejbližších výplat, zrovna ale kontrolovali účetnictví a zjistilo se, že v pokladně chybí peníze. Strašný skandál, vyhodili ho z práce a od té doby mu nikdo ani ruku nepodal, jenom se šuškal: „Malverzant, malverzant!“ Pak mu ještě zemřela nemocná žena. Beznadějná situace. A co udělali

mí rodiče? Pravidelně ho zvali na obědy, aby se netrápil, když vysedával v prázdném bytě.“

„A když se oběd opozdil...“

„... a když se oběd opozdil, táta hrál na housle jednu ze skladeb, kterou se nikdy nenaučil, třeba Wieniawského *Kujawiaka*, kde byla opravdu těžká místa... Máma, která nenáviděla falešné tóny a odjakživa tvrdila, že jí způsobují fyzickou bolest, hned vyletěla z kuchyně a křičela: ‚Už to skoro mám, jenom, proboha, už nehraj.‘ Co bys ještě potřeboval do těch svých poznámek?“

„Japonce.“

„Aha, Japonce...“

Bůhví, jak se ten Japonec jmenoval, babička si totiž japonská jména nepamatuje, leda by měla souvislost s talentovanými rukama na chopinovské soutěži. Tak či tak měl náš Japonce velice schopné ruce, jenomže nehrál na klavír, ale trhal zuby.

„Podívej, no, Irenko,“ říkal rada Karnauchov zpoza novin, „ten Japonce je pořád ve Varšavě. V Kurýrovi píšou, že k němu chodí celý *monde*... umělci, ministři. Dokonce i premiér.“

„A co, vytrhl mu něco?“

„Vytrhl. Prý si to pochvaloval.“

„Aha.“

Nebo:

„Zase píšou o tom Japonci.“

„Kterém?“

„O tom, co bezbolestně trhá zuby. Stiskne dásňový nerv a zub vytáhne jako špunt.“

„Valeriáne, fuj..., prosím tě.“

Je zvláštní, že mého pradědečka ten orientální zubař tak fascinoval, poněvadž sám neměl se zuby problémy až do šedesátky. Zlomil si stoličku, když jako vždycky rozkousával skořápky vlašských ořechů. Jednoho dne každopádně zvolal: „Irenko! Japonec přijel do Kielců, zítra k nám přijde na oběd.“

Chudinka prababička, která už byla zvyklá, že nikdy nevěděla, kolik lidí přijde na oběd, protože Valerián neustále potkával známé nebo nezaměstnané, kteří už dva dny neměli co do úst a tak dále, prostě pokrčila rameny a jenom zabručela, že jako zubař asi nebude chtít nic sladkého. A japonské jídlo ani za nic, kdepak Geňa a japonská kuchyně...

„Hlavně aby to bylo dobré,“ odtušil můj pohostinný pradědeček a optimisticky se mu zaleskla pleš, když se shýbl nad nějakými dokumenty.

„Nu, a potom přišel,“ řekla babička a uzobávala z jablečného koláče. Seděla ve svém zasloužilém křesle rozložitým jako katafalk. Zemřel v něm prapradědeček Brokl, praprababička Broklová i prababička Karnauchovová, „byl maličký, měl buřinku, hůlčičku a šikmé oči. Uměl rusky, německy a anglicky, ukláněl se nalevo i napravo, vyprávěl nám o dásňových nervech a s odhodláním hodným něčeho lepšího chudák jedl vepřové v zelném listě,

knedlíky a ruský boršč, tedy jídla, která musela být jeho jazýčku opravdu cizí... Když vtom,“ zarazila se babička.

„Odešel.“

„Jak to víš? Ano, odešel. Ty už to znáš? Odešel na kadibudku, protože jsme ještě neměli splachovací záchod. Táta se omlouval, že takové podmínky, tohleto a támhleto, prosím tudy, a potom báb do věšáku a stojanu na deštník, oprašuje buřinku, zvedá hůlčičku — helemese, dá se rozšroubovat a uvnitř poznámky a mikrofilmy. Japonec byl totiž špión, když trhal zuby, tahal ze všech těch rozpovídaných generálů a ministrů informace, stejně jako z dcer bankéřů a ředitelů a samozřejmě ze samotných soudců Nejvyššího soudu, poslanců, senátorů. Uměl to, nebyl vtíravý ani nápadný, však to byl zdvořilý školený Japonec. Zdvořilý školený Japonec se vrátil z kadiboudy, podíval se na tátu s rozšroubovanou hůlkou a chtěl vzít do zaječích, ale táta ho čapnul za flígr a odtáhl na policii, policie zase dál, jak bylo třeba. Asi na kontrarozvědku. Geňa pak ohřála maso a knedlíky a v klidu jsme poobědvali.“

Víceméně v téže době se odehrál Margeritčin příběh, můžeme se tedy vrátit do chvíle, kdy jsem babičku přerušil (tady se musím přiznat; když jsem řekl: „Ale ne, to bude přece až dál,“ babička nepřestala mluvit, ale naopak svůj příběh odvyprávěla až do konce a jenom si stěžovala, že jsem ji přerušil).

„Jednoho večera přišel na návštěvu pan Rommel. Poté, co spolu odehráli několik skladeb, tentokrát nevyprávěl o prinelích, ale o své starší dceři Margeritce a o panu Hessovi. Margeritka se totiž chystala na ples a na tentýž se chystal rovněž pan Hess; na poslední chvíli se však rozhodl zůstat doma. Přijeli pro něho přátelé: ‚Poslyš, ohol se, pěkně se obleč a pojed’ s námi. Bylo by škoda doma prosedět mládí. Autem tam budeme raz dva... Přijde Zula a Maryňa a taky Margeritka Rommelová.‘ ‚Margeritka? Která Margeritka?‘ ‚Jak to která? Dcera zahradníka Rommela. Podívej se z okna, sedí v autě.‘ Pohlédl z okna a na první pohled se zamiloval, tak byla krásná... vysoká blondýnka, velmi vysoká. Rozhodně tolik, že se to považovalo za vadu na kráse, ale Hess měřil dva metry a čtyři centimetry. A když se zeptal, proč se tak zvláště jmenuje, řekli mu, že je Němka a už nebylo cesty zpět. Bleskurychle se oblékl, oholil a jel. Protančili spolu celou noc a za šest týdnů byli svoji.“

Babiččina kamarádka ze třídy Jáďa Žarnovská byla jako vystřižená z nějaké hry od Marie Konopnické nebo jiného kusu z devatenáctého století: byla jako letní den, vrkoč plavých vlasů a chrpové oči... Její panský otec byl souchotinář a selská matka byla zdravá jako řípa. Zamilovali se. Její dědeček, šlechtic-despota, byl proti sňatku, přesto se vzali. Pán se stěhuje do selské chalupy, kde umírá. Samotná matka vychovává dívku, ve které se spojují aristokratické rysy s vesnickou náturou, a tak vyrůstá v hotovou bohyni. Zamiluje se do ní pán, je jiná

doba a despotové už nejsou — zasnuby, prstýnky, idyla. A tady se všechno láme, já se dojímám, i když jsem to slyšel už aspoň stokrát.

„Svatba už byla ohlášena, ale snoubencovi rodiče se ještě neseznámili se snoubencovou matkou; patřilo se to domluvit co nejrychleji, a proto se v dalších a dalších dopisech domlouvají na setkání. Pak si Jáďa v dopise přečetla: ‚Jenom popros mámu, aby si nedávala na hlavu šátek, vypadá to trochu moc vesnický...‘ atd., ‚moc Tě miluji...‘ Sňala prstýnek, vložila jej do obálky a odeslala.“

Posté mám slzy v očích, babička ale zabraňuje pláči, protože posté dodává, že se jí nakonec omluvil a žili spolu dlouho a šťastně.

Znovu jsme se dostali k milostným záležitostem. Pomalu bychom měli přijmout, že už babička ve svém příběhu vyrostla a že by měla mít, jak by sama řekla, nějakého nápadníka. A tak přichází na řadu Julek.

Kapitola IX

Vlastně bych raději o Julkovi mluvil jinak než jako o „Julkovi“, ačkoliv kdybych ho znal, bezpochyby bych mu vykál a úctou bych se mu klaněl až k zemi. Pro mě však existuje jako mladík z babiččiných vyprávění, jako kousek lesklého fotografického filmu s výhledem na lisovskou zahradu, jako soubor anekdot a několik set či možná tisíc stran překladů francouzských románů.

Možná bych měl Julka uvést až po Aďovi a před Zikmundem, mým dědečkem; kromě nich babička ráda zmiňuje ještě několik dalších mužských jmen, jako se dříve vyjmenovávaly oblíbené hotely v Biarritzu nebo v Marienbadu; ale ty prozatím nechejme být.

Aďa byl babiččin první snoubenec. Získal ji efektním útokem na křídle literatury — publikoval ve významných časopisech významné básně (s významnými dedikacemi své nejdražší), v nichž se to hemžilo umnými podobenstvími, byzantským přepychem, zapomenutými bohy a mytickými nestvůrami. A babička, obklopená hejnem kamarádek, si je četla s ruměncem ve tváři na školních chodbách. Bylo to v době, kdy psané slovo ještě něco znamenalo, a bylo jím snazší někoho zabít, uhranout

nebo povzbudit, a protože Lala Bieniecká na svých ramenou třímala kieleckou kulturu a tištěné slovo k ní promlouvalo s velkou intenzitou a svátostí, začala se čas od času objevovat ve společnosti malého roztržitého studenta s charakteristickým účesem, jehož popularitu zanedlouho ukončil podobně roztržitý rakouský malíř se stejným jménem.

„Víš, Aďa byl z chudé, velmi, velmi chudé rodiny. Jeho otec snad pracoval na dráze a matka se doma dřela a dřela — a k tomu tři sestry. Měli dva pokojíčky v domečku, kde otec pracoval, byl totiž závorář; v jednom se mačkali rodiče a tři sestry, v druhém Aďa, protože Aďa byl génius a musel mít místo, ticho a klid k práci. Celý dům chodil po špičkách, když psal, četl německé romány anebo překládal. A když odešel do Varšavy za studiem, rodiče se zase dřeli a potili krev, aby mohl dostudovat; naštěstí měl bydlení u kamaráda zadarmo, respektive za hodiny němčiny, protože ten jazyk znal opravdu výborně. Ten kamarád byl sympatický, ale nepříliš bystrý; hleděl na Aďu jako na svatý obrázek, neustále mu nosil knížky, vařil, uklízel a z vlastní vůle se prakticky stal jeho sluhou. Mluvili spolu pouze v Goetheho jazyku, moc jsem jim tedy nerozuměla, ale z tónu a těch několika slov, které jsem pochytila z jejich hovorů (to byla němčina na úrovni, dávali si záležet na správných časech a způsobech), mi bylo jasné, že Aďa s tím Kryštofem či Tadeášem zacházel dost podle — nápadně často používal rozkazovací způsob. Když jsem se pak s Aďou rozešla, často jsem ho

potkávala ve městě. Býval bledý, shrbený a obhlížel kolemjdoucí nejistým, roztěkaným pohledem. Slyšela jsem, že se vystěhoval z Varšavy, ale bůhví, jestli je to pravda.“

Když jsem se pak s Adou rozešla... Rozhod byl nevyhnutelný. Babička sice dál četla ve významných časopisech básně, které jí věnoval, a dokonce si po těch šedesáti letech pamatovala několik veršů z žalozpěvu na Maršálkovu smrt — o lvici sněhu, která umírala ve slunečních paprscích na plotě a o Thanatovi, který kráčel po střechách — ale trpění všech možných hádek, žárlivých scén s vrháním se na zem a tlučením pěstmi o parkety, nebylo nic pro moji babičku.

„Jednou jsme si vyrazili na ples, ale ještě předtím jsem s kamarádkami zašla na spiritistickou seanci; v té době to byla velká móda, všechny ty chvějící se stolky, média, vyvolávání, řetězce rukou a tak dále. Seděly jsme kolem stolu, na kterém ležel podšálek a kruh s abecedou. Jedna z dívek, nepamatuju se už, která to byla, různě cukala a pohybovala podšálkem po různých písmenech. Ptaly jsme se samozřejmě na jména našich budoucích manželů. Jedné vyšel Ludvík, druhé Antoni či možná Petr, další Janusz anebo Marian, a když jsem se zeptala já, podšálek se zmítal po stole a složil větu: ‚Neboj se, maličká, všechno dobře dopadne.‘ Představ si, jak se mi smály — že prý ze mě bude pěkná koketa, nebo naopak stará panna. Pak jsme šli na ples, kde Aďa začal před svými literárními kumpány prohlašovat, že inspirace je nezbytná na rozdíl od ženy-múzy, která jenom brzdí svobodnou tvorbu

a podobné řeči. Každý ale věděl, že to říká v přítomnosti své oficiální múzy a nejmilovanější dívky. Pokoušeli se ho nějak přivést k rozumu a otočit list, až mě Julek vyzval k tanci — na Julka jediného Aďa nežárnil, možná si myslel, že je škaredý —, přitulil se ke mně a zašeptal mi do ucha: „Neboj se, maličká, všechno dobře dopadne.“

Pak to šlo — jak se to v babiččině životě stalo už kolikrát — ráz na ráz; v období jejího pozdního rozkvětu jí známí říkali uragán Helena a zdůrazňovali, že uragánům se udělují ženská jména nikoli náhodou.

„Počkala jsem, až Aďa udělá všechny zkoušky — měl slabé srdce a byl neurotik —, a pak jsem mu řekla, že ho mám plné zuby, že za ním ráda občas zajdu, ale že si nepřeju, aby chodil za mnou..., protože chápeš, kdykoli jsem mohla odejít, když měl ty svoje nálady, ale od sebe jsem ho vyhodit nemohla... a hotovo. Po půl roce jsem ho potkala někde ve městě a poznala jsem ho až poté, co se mi uklonil. Uvědomila jsem si, že už je mi úplně lhostejný.

Když jsem doma řekla, že chodím s takovým zajímavým klukem jako je Julián Rogoziński, máma se zastavila uprostřed kuchyně, zrovna totiž něco vařila a komandovala služebnou, zamávala vařečkou a řekla: „Rogoziński? Rogoziński? To je ten šašek, co ho čtyřikrát vyhodili od maturity?“ Měl bys totiž vědět, že na kieleckém gymnáziu panovala taková móda, že si kluci v maturitním ročníku rozstříhali svoje školní čapky na takové mřížky a ty potom sešívali tlustou růžovou bavlnkou. Julek to pro jistotu udělal už v prvním ročníku, nosil monokl

a chodil s hůlkou. Jinými slovy, matka měla ten nejlepší důvod si myslet, že se její dcera zakoukala do naprostého pitomce.“

Kromě svého kouzla a čepice měl Julek ještě svou maměnku.

„Vaše matka je takový jižanský typ, ty černé vlasy, snědá kůže... Není snad paní Rogoziňská Řekyně nebo Španělka?“ ptali se ho často. On si vždycky posunul klobouk do týla: „Máááma? Jáááasně, Řečka, jáááasně, Špaňka... Její babička se jmenovala Glaubitzerová a druhá Braumannová.“ Jména všech babiček a prababiček si našel v rodokmenu; maminka se jmenovala Kirchnerová a rovněž nebyla zrovna árijský typ. Ale neměla ani semitské rysy... Byla to vysoká, sportovní, krásná žena. Pěkné vlasy. Jako velmi mladá se vdala za pana Rogoziňského, ředitele továrny na ohýbaný nábytek, byl velmi pohledný a elegantní a byl z tak dobře situované rodiny, že bylo vystaráno, hohoho, nebo... Můj Bože, už si ani nevzpomínám, jak to přesně bylo. Julkovým pradědečkem nebo prapradědečkem byl na každý pád Fraget, ten slavný výrobce příborů, kterým se někdy říká fražety, stejně jako se žiletky jmenují podle fabriky Kinga Campa Gilletta. Ten Fraget byl obyčejný měšťan, který vydělal jmění a i s ním se přiženil do rodiny knížat Mirských, kteří byli chudí jak kostelní myši, ale měli alespoň titul. Julek mě potom vodil k různým

těm hrabatům Krasińským jako oficiální snoubenku... Jednou jsme byli na Powązkách podívat se na Fragetův hrob. A představ si to, byla tam taková fotka v porcelánu a na ní kluk podobný Julkovi jako vejce vejci: stejné rysy, stejný výraz ve tváři; úplně nás ta podoba vyvedla z míry. Podívej, jak to jde všechno zvláště k sobě, od malička lnul ke všemu francouzskému: jazyk se naučil levou zadní a už na gymnáziu překládal poezii... Na matematiku byl ale poleno, u maturity mu musel učitel napovědět vzorec na výpočet obsahu kruhu. V té době už měl za sebou řadu publikací v různých časopisech, tak asi přimhouřili oko... Ta podobnost na Frageta a frankofilie, nu, zvláštní...”

„A co pan Rogoziński?“

„Cože?“

„Pan Rogoziński. Když byla matka, musel být do páru táta, ne?“

„Nevím, nikdy jsem ho nepoznala, neznal ho vlastně ani Julek, protože byl pohrobek. Jeho otec měl těžkou tuberkulózu ledvin a musel jít na operaci. Chirurg byl ale bohužel příliš starý anebo prostě nebyl ve své kůži, odstranil mu zdravou ledvinu a nemocné se ani nedotkl, pan Rogoziński zemřel v nejlepších letech po několika týdnech agónie a syna se nikdy nedočkal. A když máma ovdověla, rozhodla se po vzoru všech ctnostných žen nikdy se znovu neprovdát, aby ctěla nebožtíkovu památku. Nic jí ale nevadilo si sem tam nabrnknout nějakého amanta — manželova památka tím evidentně

trpěla mnohem méně —, vždyť to byla mladá a nebývale půvabná žena.“

Ted' přijde pár slov o Karczówce. Totiž za chvíli, protože babička neuroticky upravuje deku na posteli a plaménky ve váze.

„Jednou měla u sebe jednoho z amantů a Julek, kterému tehdy mohlo být deset dvanáct roků, vešel k ní a načapal je, jak píše Wiech, *in flagranti*. Julek se vyhrnul z domu jen tak v noční košili a bosý, uprostřed noci, a vyběhl na Karczówku, takový kopec za městem. Našli ho až ráno, prochladlého a promoklého rosou. A kvůli tomu měl později všelijaké potíže a musel chodit k psychoanalytičce. A když jí řekl, že má snoubenku, řekla mu: ‚Snoubenku? To je dobře, můžete ji někdy přivést? Uvidíme, jestli se k vám hodí.‘ A přivedl mě. Nejdřív jsem tam s ní seděla a trásla se strachy, pak jsme si ale začaly povídat...”

„Takže Gutek měl důvod tě kreslit s *Úvodem do psychoanalýzy* pod paží...”

„Přesně tak. Po hodině Julkovi řekla: ‚Lépe jste si nemohl vybrat. Málokdy se setkám s tak vyrovnanou osobností.‘“

Julkovy klady nekončily literárními schopnostmi, krásnými ústy a nebývalou inteligencí. Často mluvil ze spaní — a ve verších. Jednu básničku za noc, a ještě podle abecedy. Zapsány byly básně na písmena K a M:

*Knoflíky se hrozně rády
otáčí ke gatím zády.
Gatě se pak — jak to říci —
snadno ztrácí na ulici.*

*Meloun je kapánek tlustý,
bodejť: je to syn kapusty.*

„Já jsem mu nevěřila, že jen tak ze spaní,“ řekla babička uveleбенá v křesle se sklenicí čaje. Jak se na napůl Rusku patří, pije čaj jediné ze sklenice a nezřídka s hromádkou višňového nebo malinového kompotu na talířku. „Ale když jsem mu řekla: ‚Julku, otoč se na levý bok. A znovu. A ještě, a ještě jednou...‘, spadl na zem a probudil se. S modřinama,“ směje se babička pod vousy, „takže asi nic nepředstíral. Ačkoliv — pro legraci byl schopen všeho. Znáš ten příběh o svatých? Znáš. Ale ano, určitě ho znáš. Jednou za rodiči přišla taková paní, strašně devótní osoba. Neprozřetelně jsme ji nechali samotnou s Julkem — už jsme byli oficiálně zasnoubení. A on spustil: ‚Ach, víte, nedávno jsem byl v Římě.‘ Paní začala dělat ‚Ách‘ a celá zrudla, ‚ách, to je nádhera a co jste viděl? Papeže? Hroby mučedníků, via Appia?‘ ‚Ó, ano,‘ odpovídá Julek, ‚a nádherné památky, víte, kostely, muzea...‘ ‚Ano, vidím, že se zajímáte o umění...‘ ‚Nu, umění, ano, umění, ale hluboké náboženské zážitky, to je úplně jiná písnička!‘ Paní se rozzářila. ‚I když, víte, musím říct, že až v Římě jsem si uvědomil, že tady něco nehraje. Ale

ano, to víte. Prosím vás, představte si, že Vatikán nemá peníze. Svátý Otec přišel na buben. Všechny ty velkolepé liturgie, papežský dvůr, dobročinnost, to všechno spo-lyká ohromné peníze... A tak jeden z kardinálů dostal nápad, který po chvilce váhání uskutečnili. Filmovým hvězdám pronajali oltáře jako reklamní plochu.‘ Paní zbledla. ‚No, to víte, čím populárnější svatý, tím vyšší sazba. Apoštolové šli na dračku. Valentino má svatého Jana Evangelistu, Greta Garbo je za svatou Terezu, naše Pola Negri si zaplatila Máří Magdalénu, Lilian Gish sva-tou Kateřinu a Clark Gable svatého Šebestiána. To víte, když se člověk prochází po těch římských kostelích a co oltář, to hvězda nebo hvězdička, tak to ruší při modlení! A to, i když víme, že se modlíme k svatému Judovi Ta-deášovi a ne k Errolu Flynnovi.‘ To všechno ze sebe vy-pravil s kamennou tváří Bustera Keatona, tedy svatého Jeronýma, a očima se nemilosrdně vpíjel do tváře té paní, která zrudla, rozbušilo se jí srdce a dostala řadu křečí. Víckrát se u nás neukázala.“

„Co dávají večer v televizi? *Tramvaj do stanice touha*. Hmm..., na to se dívat nebudu, v rádiu bude chopi-novský koncert. Pamatuju si, jak jsem jezdila s Julkem tramvají a on na mě ječel z druhého konce: ‚Nuž, přijdi ke mně, krásničko!‘ nebo jiné staropolštiny a všichni na nás vyjeveně hleděli. U Chmielewské byl jeden ta-kový pán, který se polsky učil z Bible Jakuba Wujka, to

byla zábava. V Lisově jsme měli taky jednu, s nádhernými ilustracemi od Dorého. Byli na nich andělé, proroci a patriarchové...”

„A co se s ní stalo?“ ptám se obřadně.

„Nu co, takový tenký papír je to nejlepší na balení cigaret z machorky. Sověti ji sebrali.“

„Jeden Julkův kamarád mi jednou vyprávěl, jak se stali a dorazili do jeho bytu. Otevřela jim služebná. On byl chudák úplně na plech, něco tam do ní hustil a Julek: ‚S tou se vůbec nebav, ona se vůbec ve francouzské literatuře nevyzná.‘

Ta stejná služebná, nevím, jestli to bylo z dobroty srdce nebo jako pomsta, mu jednou seřadila celou knihovnu podle barev a velikostí knih — ty s fialovými obálkami od největších po nejmenší, ty s modrými od největších po nejmenší, se zelenými a tak dále... Asi měsíc strávil rovnáním toho bardáku.“

„Když jsem se stala jeho oficiální snoubenkou, Julek mě pravidelně bral do Zodiaku, populární kavárny tehdejšího literárního světa, kde jsem prožila svou chvíli slávy a on se mnou, když vstoupil Gombrowicz a hned ve dveřích na mě namířil prst na konci své natažené dlaně a zakřičel: ‚Ach, kdopak je ta krásná studentka?‘ Julek chodil pyšný jako páv skoro týden... Jednou jsme spolu

seděli, a vtom přišel Pavlík Hertz. Pavlík byl krásný jako mladický Ramses, štíhlý, s velkýma černýma očima a havraními vlasy, a k tomu měl kůži jako slonovinu — zjevení. Chodil, pohupoval se v bocích a postupně ometl všechny židle v Zodiaku. My jsme seděli a on přišel k telefonu a do sluchátka mluvil tak nahlas, aby ho slyšeli úplně všichni: „Jaroslave,“ jak zapsat to babiččino bezchybné polské el ve slově *Jaroslave*, jak je zvěčnit v knize? „přiď ke mně dneska večer. Mám krásné nové pyžamo, musíš ho vidět! Je to nutné!“ Dalšího dne vyšly v Literárních zprávách ve společenské kronice tři verše z jakési básničky:

*Maminka se přes dvě sklíčka
podívala na Pavlíčka,
a řekla mu Fuj!*

Nikdo nevěděl, o co vlastně šlo, kromě několika štamgastů Zodiaku a jejich přátel.“

„A araukárie?“

„Vidiš, když už jsem ti řekla, kam mě Julek bral, tak bych se měla zmínit i o ní. Nu, jako oficiální snoubenku — i když otec nadále se svatbou nesouhlasil, protože chtěl, abych dodělala školu — mě představil své rodině, včetně hrabat Krasińských. A než jsem stačila říct půl slova, hned na prahu jsem strčila do vysokého keridonu, který tam mimochodem asi postavil nějaký idiot, nu, řekni — keridon na zápraží?! A na něm stála...“

„... araukárie,“ nemohl jsem odolat vyslovení toho slova; má podobnou příchut' jako marabu, Kámasútra, enkaustika či Tarquinia.

„Nu, ano, araukárie. Samozřejmě to byla strašná bota, protože jsem svalila araukárii z keridonu... Ale jako by toho nebylo dost, udělala jsem ještě horší trapas, protože jsem se střemhlav vrhla na zem a chytila ji v letu místo toho, abych ji nechala spadnout na zem, roztříštit na tisíc kousků a pak to všechno zamést pod koberec. Pak mě představili tetičkám, které na mě mezi cukrbliky a nevázanou konverzací hleděly, jako bych byla z Marsu..., a ještě později jsem zasedla k obědu. Jako dezert podávali crème brûlée, který mi tak chutnal, že jsem požádala o přídavek. V duchu jsem si totiž pomyslela, že araukárie mě společensky tak znemožnila, že mi ta prosba neuškodí a aspoň si dám o porci navíc. Když jsem ale spořádala i druhou, začala se mi trochu motat hlava, byla to síla. Julek mě upřímně poprosil, abych si už nic nedávala, a večer se namáhavě dovlekl ke konci, jako by jej celá společnost před sebou strkala dlouhými tyčkami.“

Kapitola X

Když jsem jel studovat do Varšavy, babička mě vybavila solidní zásobou kronik, řadou vyprávění o tom, jak ve skutečnosti vypadají studia ve Varšavě. Neměl jsem tedy s sebou knihu, ale vzpomínky na četbu na pokračování (jejíž přetisk začíná tady a končí o patnáct dvacet stránek dál), která se konala o různých večerech a podvečerech pozdního léta, kdy jsme na chatě stříhali květiny do kytic anebo jsme se skoro v noci vraceli poštipaní od komárů a obtěžkáni kilogramy letních jablek a přejedení malin a jahůdek, které přes celý den postupně dozrávaly pod intenzivně zelenými listy.

„První byt našla moje kamarádka Barča. Barča byla krásná dívka s černými vlasy; byly tak černé, že se někdy zdály tmavomodré, tetelila se na nich taková duha..., ale co si budeme malovat, jako dcera zažraných národních demokratů měla dost jednoznačný politický názor a zásobu nápadníků z radikální organizace ONR. Byla to právě ona, kdo našel tu paní, která byla možná rasově čistá, ale tělesně špinavá: účtovala nám navíc každou minutu teplé sprchy, neustále se vztekala kvůli elektřině, když jsme se učily dlouho do noci a tak dále a tak

dále. Tehdy nás zachránil Ledňáček, tedy vlastně Julkova teta, která se přátelila s panem Lucemburkem. Pan Lucemburk, soudce Nejvyššího soudu, totiž sídlil spolu s manželkou a služebnictvem ve velkém bytě v Czackého ulici nedaleko univerzity a prý by neměl nic proti přijetí nějakých dvou milých, hezkých studentek do podnájmu.

Přijal nás v salónu. Elegantní, krásný, velmi dobře vychovaný pan Lucemburk měl smysl pro humor a panské způsoby. Řekl, že jako známé jeho známých se u něho máme cítit jako doma a nad činží se vůbec nemusíme zalamovat. Má jenom několik skromných požadavků: od té a té hodiny se nemáme ukazovat v salónu, poněvadž tam rád chodí nahý. A několik dalších přání z podobného ranku; asi rád pózoval, jak ho pánbůh stvořil. Po týdnu bylo jasné, že to celé byla legrace, ale Barču to skutečně zasáhlo.

Pan Lucemburk měl jako vysoký úředník vysoký plat. K tomu si přivydělával psaním detektivek na pokračování, které vymýšlel společně s jakousi paní. Publikovali je v denním tisku, většinu výdělku ale utratil na dostizích, a proto nebyl dům nijak zvlášť dobře zařízený. Chudák paní Lucemburková konala opravdové zázraky, aby jej udržela alespoň na rozumné úrovni. Proto jsme platily činži, ale nízkou. Poněvadž jsme peníze odevzdávaly manželce, pro pána jsme stále byly hosty.

Kromě nás a pána a paní domu s námi žilo služebnictvo — mladá pokojská, nešikovná a nepříliš bystrá, ale dobrosrdečná, a Antonina, stará služebná, která zastávala

funkci klíčnice. Starala se o chod celého domu a neustále štěkala na paní, jemnou a útlocitnou ženu. Převaha Antoniny spočívala v tom, že kdykoliv mohla říci: ‚Byla jsem tu mnoho let před vámi, proto mi věřte, že mám pravdu,‘ což byl argument platný u receptů na mazurek stejně jako u výměny rour v kuchyni. Protože Antonina v domě žila hromadu let a ještě něco navrch, pamatovala se na první paní Lucemburkovou a znala v domě každý kout.

První paní Lucemburková byla neslýchaně inteligentní, ambiciózní a vzdělaná žena. Dokonale věděla, že její mladý manžilek je trochu lenoch na to, aby se dobrovolně připravoval na právnické zkoušky, a proto se ho celé hodiny vyptávala na všechny možné kodexy a statuty. A přestože absolvovala polonistiku, vyznala se v právníčině stejně dobře jako on, ne-li lépe. Ráno co ráno ho budila v šest hodin, vytáhla ho z postele, poslala ho umýt se a upravit, rychle servírovala vydatnou snídani a pak ho zamykala do pokoje s učebnicemi. Na hodinu ho pak propustila a pak se ho na všechno vyptala, aby ho potom zase zamkla. A tak dále několik týdnů.

Nakonec pan Lucemburk udělal i poslední zkoušku a samou radostí to šel zapít s přáteli a vrátil se až za svítání. A manželka, představ si to, si z něho chtěla vystřelit a probudila ho v šest ráno jako obvykle. Vstal, umyl se, posnídal jako každý den předtím, v letargii; až když otevřel učebnice, si uvědomil, že mu nezbyl ani jeden řádek nebo paragraf, který by se měl učit. Vstal od stolu, přišel k manželce a požádal o rozvod.

Nikoho tedy nepřekvapí, že druhá paní Lucemburková byla tichá a útlocitná. Kolikrát jsem ji slyšela, jak uklidňovala svého muže, který hulákal zpoza novin: „Kráva jedna!“ a pak ještě jednou přes telefon do ucha oné paní, která se s ním střídala v psaní kapitol novinové detektivky: „Jste se musela zbláznit, když jste hrdinu dostala do takové situace, co s tím teď mám dělat, vám se snad zatmělo v hlavě, ženská zatracená?!“ Manželka ho chytila za paži a zašepkala: „Ale, Bryšku, to nestojí za to, Bryšku, co si ta paní pomyslí, přestaň, prosím...“ Většinou chodila po domě jako tělo bez duše, protože si nevěděla rady s rozpočtem a Antonina ji neustále brala jako zbytečnou přítěž, jako nutné zlo. Těšily jsme ji, jak jsme mohly, a těch několik zlotých navíc, které jsme jí dávaly, jí snad nějak pomáhalo v každodenním boji s tím podivným luxusním nedostatkem.

Tak či tak jsme obě byly víc než spokojené. Pan Lucemburk vedl s Barčou dlouhé debaty o světě. Ptal se třeba: „No, a jak to, že ti Židé za všechno mohou? Za vysoké ceny, za špatné cesty, za pomalé úředníky?“ A Barča mu to s neochvějnou vírou vysvětlovala krok za krokem, jako by deklamovala nějakou brožurku ONR. „A jak to, slečno Barbaro,“ ptal se pan Lucemburk, „že jste nikdy nepotkala žádného Žida, který by pro vás někdy něco udělal jen tak? Vždycky ten ohavný mamon zisku?“ A ona, že ovšem, samozřejmě. A tak spolu vysedávali v salónu, v žlutavém světle lampy. Pan Lucemburk se každou chvíli na mě otáčel a chápavě se na mě usmíval a já jsem mu jeho pohledy opětovala. Dusila jsem v sobě smích

a předstírala, že si něco hrozně pečlivě čtu. Když Barče volali amanti, říkal: ‚Slečno Barbaro, slyším v sluchátku hlas nasycený láskou k vlasti.‘

Z toho, co vím, utekl z Polska v září třicet devět spolu s vládou přes Zaleszczyki. Ze západu psal manželce a poslal jí rozvodové dokumenty, protože byla árijka a měla by strašné problémy, kdyby se nerozvedla. Slyšela jsem, že po válce se zase sešli a žili dlouho a šťastně.

Ale co se stalo z Antoninou, nemám ponětí. Nejdřív bych ti ale měla říct o prstýnku. Moje máma měla, jak dobře víš, mnoho šperků. A když jsem jela do Varšavy — vlastně, měl bys říct mámě, ať ti dá s sebou něco elegantního — když jsem jela do Varšavy, dala mi krásný prstýnek, stará amsterodamská práce s diamanty okolo velkého safíru, abych měla něco na velké sváteční události. Prý události, střežila jsem prstýnek jako oko v hlavě. Ale jednou po návratu z plesu, asi nějakého svazu literátů, jsem se podívala do kazety — a prstýnek v ní nebyl. Dobře jsem věděla, že jsem si jej večer sundala a někam položila — na stůl? Na skříňku? Byla jsem tak ospalá — a prstýnek se vypařil. Služebná se po něm dívá, hledá, druhá jí přišla na pomoc, přesunujeme všechn nábytek, díváme se do kapes — nic. Nakonec jsem se vydala na poštu a zatelegrafovala do Kielců: *Stalo se neštěstí. Lala. Přichází odpověď od matky: Co se stalo? Jsi těhotná? Nemocná? Máma. Znovu jdu na poštu: Ztratila jsem ten prsten se safírem. Lala. Další odpověď: Myslíš, že ti umrzne prst?*

Půl roku na to Antonina zmizela. Několik dní po ní pátrali, ptali se po ní, báli se, že jí někdo ublížil nebo co — a potom našli ve sklepech dva kožichy, stříbro a nějaké uzlíčky s cennými drobnostmi, všechno bylo připraveno na odnos. Asi se bála, že to na ni praskne, a vzala nohy na ramena jenom s nejlehčími věcmi — včetně, za to bych dala krk, mého amsterodamského prstýnku s diamanty okolo safíru. Myslím si, že válku přežila. Takoví lidé obvykle přežívají.“

„Soudce Lucemburk byl výjimečný Žid. Většina Židů ve Varšavě byla chudina z Nalewek, obchodovali se vším možným ve stovkách miniaturních obchůdků. Hnízdili v suterénech, omlácených domech, překázeli v ulicích a na chodnících. Každý měsíc jsem si odložila nějaké peníze, a když jsem jela domů na Vánoce nebo na prázdniny, vyrazila jsem nakupovat. Jak jen se dovedli handrkovat! To už dneska nikdo neumí. Nikdo. Pamatuju si, jak jsem jednou přišla do obchodu, kde měli takový nádherný klobouk — černobílý, neuvěřitelně elegantní, nu, co z toho, když stál dobrých padesát zlatých. Ale prodavač ke mně přišel: ‚Slečincho, vyskoušet, zrsadlo, podivejtesse...‘ Já říkám, že nemám peníze, že na to nemám, a on: ‚Penísse? Kčemu penísse? Penísse ssou nejmenší problem.‘ Nasadila jsem si klobouk, on se usmívá, tančí a tleská rukama, raduje se, je celý pryč. Klobouk jsem zase odložila, ale on mi jej znovu vtiskl do dlaně. Odkládám. Směje se. ‚Prosím

vás — říkám vám, mám tolik a tolik zlotých a z toho potřebuju tolik a tolik na lístek, zbývá patnáct zlotých.' A on klobouk balí do papíru: 'Tak patnáct. A slečinka všem řekne, že u mě kchoupila. Kchrássně vypadáte v kchlobouku, pořád v něm chodíte, sluší, paksi to vynachradím na nějaké sstaré, škaredé babě.'"

Když začala ztrácet paměť, všechno bylo najednou odněkud. Tak třeba tenisky byly z Žabí ve Varšavě. Předválečné.

„Ještě je na nich cena,“ ukázala mi zářivě zelenou nálepku, „šedesát zlotých. To byly tehdy nějaké peníze, otec pořád kroutil hlavou, kolik jsem utratila za pouhé boty. Sám chodil v takových škrpálech, které musel co chvíli měnit.“

„To jsou čínské tenisky z tržnice v Olivě nebo Přímoří nebo tam někde.“

„Já ti dám čínské!“

„Dobrá,“ podíval jsem se pořádně, „beru zpět. Brazílské.“

Co nepocházelo z Žabí ve Varšavě, bylo z Lisova, po babičce Wandě, po dědečkovi nebo po otci.

A svým způsobem, řekl jsem si, má vlastně pravdu, když se to tak vezme... Všechno jsou to věci po zemřelých; patří do ohromného společenství osiřelých předmětů — asi není důležité, kdo je za jejich sirobu vinen... Jsou *passé*, stejně jako celý její život; k čemu by bylo křčovitě se držet dat a faktů?

Vyrobil jsem babičce pouzdro na Julkovu, dědečkovu, pradědečkovu a Pavlovu fotografii.

„Vyndej strýce Pavla,“ řekla, „ostatní jsou už mrtví. Nechci, aby stál spolu s mrtvými.“

Takový dům a takový život plný neživých. A skoro všichni jsou na fotografiích, ve věcech a památkách.

„Bezpodmínečně se musíš jít podívat do mého bytu,“ řekla mi babička, když jsem odjížděl a zamrkala na mě. Do bytu čili do Zámku. Po roce u Lucemburkových babička udělala ve svém životě mnoho změn — přestoupila z práv na romanistiku a přestěhovala se ke strýci — vlastně spíš prastrýci — Kazimíru Broklovi, kustodovi Královského zámku.

„Strýc to místo dostal, když paní Moścická vyhodila předchozího kustoda.“

„Paní? Ne pan? Ten, kterému nechutnali moravické melouny?“

„Ano, paní. Víš, Mościcki se oženil s mnohem mladší ženou... Lidi si z legrace vyprávěli, že v prezidentském Královském zámku straší duch: šedivý muž, který lítá po nocích v noční košili, s revolverem a křičí: ‚Stůj, nebo střelím!‘ Nebo že vojáci poslali depeši: *Velevážený pane prezidente, přejeme Vám štěstí na další životní cestě. Pluk Pomorze pomůže*. Ta Moścická byla příšerně nesympatická ženská. Roztahovala se po Zámku, jak to jen šlo,

neustále stěhovala nábytek a prováděla opravy... Jednou zavolali kustoda, že rekonstruuji horní koupelnu a potřebuji jeho souhlas. „Který idiot vybral ty kachličky?“ zajechel, jakmile se podíval dovnitř. „Paní prezidentová.“ No, a když o hodinu později míjel prezidenta a srdečně ho přivítal, prezident neřekl ani slovo a šel klidně dál. „Vy jste mne nepoznal, pane prezidente?“ „Poznal. Z té nejhorší stránky.“ A tak ho vyhodili. Strýc to místo nechtěl brát, ale ten propuštěný kustod ho o to hrozně prosil.“

„A tak jsi bydlela v Královském zámku?“

„Ano. V životě jsem nežila v horších podmínkách. Byly to pokoje pro služebnictvo krále Stanislava. Když jsem zvedla ruku, mohla jsem se dotknout stropu. Ale strýc i teta byli dost nízké postavy, i když strýc jinak velmi dobře vypadal, teta Adi ani ne, ale moc ho milovala. U oběda ho vždycky držela za ruku a on se nechával, jen tak z povinnosti, po těch letech ho to už asi trochu unavovalo. Teta Adi byla Němka a měla hrozně směšnou polštinu. A v tom lámaném jazyku dělala taková různá originální prohlášení.“

„Například?“

„Například o matice. Když její dcera, Jaša Broklová, pustila k vodě svého snoubence. Měla ho už x let, krásný, chytrý, zdvořilý, jenomže dva měsíce před svatbou se seznámila s mladým Sulkiewiczem. Sulkiewicz byl synem Černého Michala, Tatara, který kdysi maršálkovi Piłsudskému přivedl oddíl tatarské jízdy; byl vážně k smíchu, měl nohy do O, no, hulán...“

„Černý Michal, nebo jeho syn?“

„Syn, syn. Taky hulán a taky Michal. Akorát byl zrzavý. Na Tatara to bylo zvláštní. Byl škaredý jak opičák, přiznejme to na rovinu. A oficiální snoubenec byl naprosto ideální muž — až na to, že měl směšné příjmení, Piegža nebo tak nějak. Bylo to ale dobré, litevské jméno. Vedle strýce bydlel šéf protokolu, taky z dobré litevské rodiny, jmenoval se Kupciello. Paní Kupciellová byla mimořádná kráska, měla tak černé vlasy, že se po nich míhala tmavomodrá duha. K tomu tmavomodré oči a pleť jako slonovina: skoro bílá, ale ne mrtvolně sinalá, spíš porcelánová. Bláznivá ženská. Witkacy ji rád maloval, na chodbě Zámku viselo jejích portrétů snad deset; nevím, co se s nimi stalo, možná shořely v třicátém devátém. Ale nechtěla jsem mluvit o Kupciellové, ale o Piegžovi, se kterým se Jaša rozešla.“

„Ona s ním?“

„Ano. Kvůli tomu opičákovi Michalovi. A ona byla tak krásná... Měla nejkrásnější dekolt, jaký jsem kdy v životě viděla. Napřed mi jí bylo líto, ale myslím, že je musela spojovat nějaká záhadná chemická vazba; když už byli svoji, občas přišli ke strýci a tetě na oběd. Seděli, jedli, mluvili, pak se na sebe podívali, celí zrudli a řekli: ‚My už musíme jít,‘ a horempádem letěli do postele. Teta Adi tehdy říkala: ‚Musi se roschotnout, jestli teda bude svatba a pak bude matika nebo co.‘ A tak dále. Vyprávěla o svém bratránkovi, který byl v Německu a zpočátku dělal kariéru v partaji, ale pak na něho nějak zanevřeli. Říkala,

že byl vězeň ve vlastním domě, špehovala ho pokojská, zahradník, šofér... Přijela prý k němu jednou na návštěvu a ani na vteřinku spolu nemohli zůstat sami dva; nakonec odjeli k jakémusi jezeru a tam konečně měli chvílku pro sebe, takže jí mohl všechno říct: o tom, jaká je v Německu bída, protože jde všechno do průmyslu, o bojích, donašečích a tak dále. Ale jakmile se objevil šofér, bratranec musel přejít na neutrální témata. Poslouchali jsme to jako pohádku o železném vlkovi a moc jsme jí nevěřili... Z perspektivy času..."

„A co Zámek?“

„Co já vím? Nikdy jsem tam nebyla, protože strýc vždycky říkal: ‚Co tam budeš chodit samotná a bez průvodce; jednou se domluvíme, až budu mít víc času, a všechno ti tam sám ukážu,‘ výsledkem bylo, že jsme se nikdy nedomluvili. Právě tak mi Julek vtlačoval do hlavy, že Boyův překlad Prousta je k ničemu, že láme původní rytmus a kniha tak přichází o hrozně moc, že si mám počkat na jeho vlastní překlad. Přeložil pouze poslední knihu. Ach..., nu, ale... Zámek. Na konci chodby bydlela paní Žeromská s dcerou, tam se chodilo jenom po špičkách, protože to bylo jako chodit kolem vdovy po Słowackém či Mickiewiczovi; pro naši generaci byl Żeromski někdo. Že se v soukromí choval jako darebák, to je něco jiného, ale pro většinu Poláků byl nezpochybnitelná autorita v morálních, společenských a politických záležitostech — a před Zámekem postávali lisovští vesničané.“

„Jak to?“

„V Lisově byli všichni velmi vysocí a krásní, brali je do reprezentativní roty. Představ si to, na vojnu šli dospělí muži, a když se vraceli domů, byli ještě o dvacet centimetrů vyšší. Kalhoty měli, jako by čekali vysokou vodu. Konečně se pořádně najedli. Jeden takový mě vlastně jednou zachránil před jedním otrapou. Nalepil se na mě v tramvaji nějaký chlápek, já na něho, že z toho nic nebude, vystoupila jsem, přestoupila a on za mnou jako ocásek; přestoupila jsem znova a znova. Nakonec jsem dojela před Zámek, kde stál v budce mladý Osman, zasalutoval a já: ‚Seberte, prosím, tohoto pána, sleduje mě přes půl města.‘ Jakmile to tamten spatřil, došlo mu, která bije, a okamžitě utekl. A později se mě pokusil znásilnit bratranec pana Kościeńského.“

„To je ten z finanční správy, jehož kočka zfackovala psa?“

„Právě ten. Táta mě poprosil, abych mu přivezla něco od strýce. Tak jsme se domluvili, pozval mě k sobě — ani ve snu mě nenapadlo, že by mohl něco chtít — kolovaly o něm sice nejružnější fámy, že je to bonviván a že má, nu, však víš, syfilis, ale my jsme se seznámili vlastně z rodinných důvodů... Vstoupila jsem a on zamkl. Prý to všechno zařídil tak, abych mu vplula do náruče a tak dále, funí, mlaská. Zahučela jsem na něho, že začnu křičet, jestli mě nepustí: ‚Však si křičte, tady vás stejně nikdo neuslyší.‘ Tak jsem přiběhla k oknu a řekla, že skočím dolů...“

„Prostě jako Lukrécie. Tedy bez nože.“

„Fungovalo to. ‚Slepice,‘ řekl mi a zněl přitom jako náš farář. Pak mě pustil. Nedlouho nato jsem potkala pana Kościeńského ve vlaku. Všechno jsem mu to vykloupila a on: ‚Ale, co vás nemá, on je takový vtipálek, to je toho...‘ Úplně mě zamrazilo. Chm, teď jsem si ještě vzpomněla na otce. Tedy, na mého papírového otce, Bienieckiego. Měla jsem se s ním čas od času stýkat. Byl v určitém smyslu rodinný přítel a — oficiálně vzato — můj otec. Setkali jsme se jednou u Broklových, přišel mě navštívit. Zrovna u mě ale byla kamarádka z gymnázia. Představila jsem je: ‚Můj otec Kazimír Bieniecki, moje kamarádka Martička Rośnická,‘ oba zrudli jako rak... Okamžitě jsem to pochopila, jemu mohlo být dobře šedesát let — a jí bylo dvacet a něco, víš, jak to myslím. Odjakživa měl úspěch u žen.“

„Kromě Bienieckiego jsem se setkala ještě s Romčíným manželem. Vlastně s jejím vdovcem. Byla to náhoda..., pozval mě k sobě domů a já souhlasila, ne kvůli nějakému sentimentu, ale protože jsem se styděla, jak jsem před ním zahazovala bonbóny a panenky, které mi kdysi vozil. Přišla jsem a otevřela mi jakási strašně ošklivá ženská, vypadala jako kalmycká služebná, jako kuchta z nejhorší sorty; byla to, jak se pak ukázalo, jeho manželka, dřív pomáhala u něho v pracovně. Měli dva syny, taky škarredé jak noc.“

„Babi!“

„Nu co? Chm. A představ si to, když jsem tam tak byla, manželka i děti se na mě divně dívaly..., všude kolem stály Romčiny fotografie. S šálou, v klobouku, v plešových šatech, v posteli, v křesle, ve světlých šatech, v tmavých šatech, všude možně, v nejrůznějších pózách a v různém věku. Vypila jsem čaj a rozloučila se. Když jsem odešla, celou cestu až k tramvaji jsem myslela na tu ženu, na tu ubohou, skutečně ubohou ženu.“

Kromě stěhování na Zámek babička provedla další změnu prostředí — přešla k Julkovi na romanistiku. V té době začaly platit antisemitské předpisy a v souladu s nimi zavedli v učebnách Varšavské univerzity židovské lavičky.

„A ty Židovky — na romanistice studovaly především dívky — na všech hodinách stály na protest u stěn. Největší chudinka byla Máňa Paszycová, kterou si pamatuju ještě z Kielců, poněvadž teta Saša ji měla učit na klavír... Paszycovi byli neuvěřitelně bohatí, jejich otec řídil belgickou nebo francouzskou elektrárnu — víš, po první válce se v Polsku postavila spousta západních fabrik, které měly po dvaceti letech připadnout státu, ale dokud byly cizí, prodávaly draho a jejich zaměstnanci dostávali obrovské platy. Měli automobil, služebnictvo, velký dům. Mánina matka byla nesympatická baba, typický příklad lidí, kteří rychle zbohatli. Dělal všechno pro to, aby na ní byl vidět každý zlotý, který její manžel

vydělal. Jezdila po Kielcích vozem se smečkou pudlíků s červenými mašličkami; hned po vpádu Němců ji kdosi nahlásil. Ale chtěla jsem mluvit o něčem jiném. Máňa Paszycová vyrůstala v luxusu a pohodlí, byla to prostě strašně lenošná holka; když teta Saša přišla na první hodinu, Máňa dostala k ruce speciální služebnou na otáčení not; teta řekla, že jestli se má u ní Máňa učit, bude muset bohužel nejen otáčet listy sama, ale dokonce mačkat klávesy. Představ si toho nešťastného lenocha, který nikdy nic nedělal a studovat šel jenom proto, aby byla nejenom bohatá partie, ale i náležitě vzdělaná — a teď tu musí celé hodiny stát u zdi. Sesouvala se, opírala se o zeď, kňourala. Ostatní dívky se na ni dívaly s hlubokým politováním. No, a já, která jsem odmalička vozila na sáňkách židovské děti, jsem se samozřejmě posadila do židovské lavice.“ Babička se usmála, jako by si dělala z dějin legraci; ano, moje babička, celoživotní zdroj osvěty, advokátova dcera a tak dále, se musela posadit do židovské lavice. „Ty dívky příběhly a křičely jedna přes druhou: ‚Prosím tě, nesedej si, my protestujeme!‘ A já, že taky protestuju, protože nejsem Židovka. Přisedl si ke mně ještě Julek a Kretének. Kretének byl Julkův kamarád, jednou mu tak někdo řekl a už mu to zůstalo, postupně už mu nikdo neřekl jinak. To je dobré, už se ani nepamatuju, jak se jmenoval. Vlastně ani nevím, jestli jsem to někdy věděla. Nejvtipnější na tom je, že Kretének byl velmi inteligentní a citlivý kluk. Seděli jsme tam celá léta, až do posledních přednášek, než univerzitu

zavřeli a zase vypukly antisemitské nepokoje... Několik profesorů veřejně zostudili, po jednom z nich hodili plivátkem. Po univerzitním dvorku se táhly partičky ONR s hlasy nasycenými láskou k vlasti. Jednou jsem tudy šla a viděla jsem, představ si to, pět mohutných studentů s obušky v rukou mlátili malinkého Žida, takového hubeňoura s brýlemi... Přišla jsem hned k nim: „Bravo, bravo, jste hrdinové, pět na jednoho, a ještě k tomu menšího. Měli jste si najít prvňáka anebo holku, pche, Závíš Černý, Boleslav Chrabrý, co? Jeden vedle druhého, to je hned vidět!“ Otočili se na mě i s těmi obušky, jeden dokonce užuž napřáhl ruku, ale druhý ho chytil a říká: „Přestaň, já ji znám“. Podívala jsem se na něho, byl to syn jedné z učitelek, té, co si nepřála, abych nakupovala v židovských obchodech. Mluvil na mě s pobouřením a odporem, tím stejným hlasem nasyceným láskou k vlasti: „Víte, nečekal jsem, že se s vámi potkám za takových okolností...“ A já: „Co se mě týče, já jsem dokonale očekávala, že za těchto okolností potkám právě vás.“ Otočila jsem se na podpatku. Ale byla jsem ráda, že jim utekl ten chudák kluk. Poslední zkouška měla být v říjnu, obhájila bych práci..., chm. No, vypukla válka.“

„A Julek?“

„Julek měl všechno za sebou už dávno. Pracoval, překládal... Bože, to byl člověk... Přišla jsem k němu, trochu jsme se pomuckali, pak vstal a řekl: „Laluško, omlouvám se, ale potřebuju ještě přeložit deset stran.“ A překládal.“

„A ty ses nudila?“

„Nudila? Ale kdepak. Měl úžasnou knihovnu...“

Zapomněl jsem, že hovořím s osobou, která na svých ramenou třímala kieleckou kulturu.

„A pracoval a pracoval, ale ani tak nevydělával moc. Říkala jsem ti, jak jsme byli na tom plese literátů? To byla sláva, schválně jsem si ušila takový stylizovaný fráček.“

Duševníma očima své představivosti jsem si pokusil babičku představit jako předválečnou literátku ve fraku, ale moc mi to nešlo.

„A tam davy lidí a výtečné jídlo. Ale to víš, spisovatelé, všichni byli vyhládlí, chudí, a když se na to vrhli... Julek se pustil do nějaké debaty, chtěla jsem ho něčím nakrmit, ale vybojovala jsem jenom hrušku. Hrušku, představ si to! Nevím, jestli mi ještě na nějaké návštěvě tak vyhládló. Snad jenom u perského šáha.“

Ale babička se ke stolu musela propracovat, neboť tehdy poprvé ochutnala krocana v malaze. O půl století později, pamatuju si to jako dnes, přišla z jakési oslavy a celá zářila, protože oslavenkyně připravila toho proslulého krocana v malaze, kterého jsme znali jenom z vyprávění o plese a o hrušce. Ba, co více, oslavenkyně měla recept, který zde můžu uvést — je to přece nedílná součást babiččina vyprávění.

Krůtí prsní řízek orestujeme na pánvi, aby nepouštěl šťávu, potom dusíme ve vodě. Maso vyjmeme a do vody přilijeme dvakrát tolik sladkého vína. Přidáme odpoví-

dající množství ovocné želatiny (např. višňové nebo rybízové; důležité je, aby byla v chuti nevýrazná a červená). V hlubokých talířích srovnáme plátky prsou, vydatně posypeme rozinkami a zalijeme želatinou. Nahoru vyskládáme hroznové víno (celé nebo překrájené napůl, ideálně červené, kvůli barvě) a vychladíme v lednici. Jistě na to existuje nějaký lepší recept, ale u nás se krocan v malaze připravuje právě takto.

Julek tehdy pracoval v redakci časopisu — dejme tomu — Parnas. Vedl jej jistý fenomenálně bohatý a mimořádně vzdělaný syn židovských továrníků. Babička, která vozila židovské děti na sáňkách a tak dále, v tom neviděla žádný problém, nicméně fakt, že pan. N. byl známý svým vkusem starých Řeků a Julek byl celkem hezký mládenec, budil určité obavy.

„Ale nakonec k ničemu nedošlo,“ říkala babička, když rozvíjela detaily příběhu, „protože N. nečinil Julkovi žádné návrhy. Stačili mu uklízeči, služební, kurýři... Bože, ve Varšavě nebyla hezčí redakce, přinejmenším co se týče pracovníků v zázemí. Tak či tak z toho moc peněz nekápl, proto nám otec zakázal se vzít, dokud nedostuduju.“

„Ale nedostudovala jsi.“

„To ne. Chyběla mi sice jenom jedna zkouška, ale univerzita byla zavřena. Nejtěžší zkoušky už jsem měla za sebou.“

„Například?“

„Nejtěžší byla zkouška u Jarry, ale to bylo ještě na právech. Všichni říkali, že Jarra je přísný darebák, že díky němu rupne každý druhý... Biflovali se jak mourovatí, ale to bylo potřeba pochopit, a ne se naučit. Přišla jsem, zkoušku jsem udělala a Jarra vstal zpoza stolu, políbil mě na čelo a řekl: ‚Takovou studentku jsem neměl už několik let.‘ Další těžká zkouška byla u Kotarbińského. Kotarbiński sám nevyučoval — místo něho učil jeho asistent Boleslav Miciński. To byl tak inteligentní člověk! Všechny hodiny vypadaly tak, že seděl na katedře a já v lavici a celou dobu jsme spolu diskutovali jenom my dva, poněvadž ostatní studenti neměli potuchy, o co jde. Přišla jsem na zkoušku v nejlepší formě, ale profesor měl ještě něco jiného, a proto začal zkoušet až v šest hodin večer. Čekali jsme celý den a já jsem všem pomáhala a všechno jim vysvětlovala, protože jsem byla z toho předmětu nejlepší. Pak mi jedna dívka řekla: ‚Už toho moc neříkej, to, co nám teď řekneš, ti vyletí z hlavy...‘ Zasmála jsem se. Přišel profesor a omluvil se nám a řekl, ať přijdeme jindy. Já jsem si ale přála jít hned. Přijal mě a po první otázce jsem měla v hlavě naprosté prázdno. Černo. S druhou otázkou to šlo snadno, se třetí taky, tak jsem mu řekla: ‚Omlouvám se, pane profesore, už znám odpověď na tu první otázku, byla jsem zpočátku trochu nervózní...‘ ‚Ne, ne, už to nechejme být, chvalitebně.‘ Rozzuřila jsem se. Druhého dne jsem potkala Micińského. Miciński se ptá: ‚Tak co, slečno Bieniecká, na-

šel pro vás pan profesor dostatečně vysokou známku?‘
„Jistě,“ odpověděla jsem, „chvalitebnou.“ Strašně se tomu divil.“

Tady se babiččin příběh stáčí na profesorské scestí; přidala příběh o slavném profesorovi botaniky z Poznaně, jak jen on se jmenoval, vydal se se studenty na výlet a okamžitě upadl do bláta. „Pane profesore, pane profesore, chytněte se mě!“ A on na to: „Lekníny? Tak vysoko?! Asi jsem spadl do bláta...“ Dál vyprávěla o jiném profesorovi, roztržitém profesorovi architektury, který měl ze zvyku neustále levou ruku v kapse a důležité předměty jako klíče nebo dokumenty nosil v pravačce. V levé kapse měl pro jistotu lístek: *Klíče jsou v pravé ruce.*

„No, dobrá,“ přerušuji babičku, protože o profesorech bych sám mohl mluvit do nekonečna. „Univerzitu bychom měli, co prázdniny?“

„Na prázdniny jsem jezdila do hor. U moře jsme byli jenom jednou, v roce 1938. Otec mi vždycky dal určitou sumu peněz a podle toho, jak jsem šetřila, jsem tam mohla zůstat déle, anebo se už vrátit. Bydlela jsem ve Svoobodném městě, ale jedla jsem v Polsku, protože tam bylo o dost lepší jídlo, žádný margarín, náhražky a jiné blafy. Němka, či spíše Gdaňštanka, která mi pronajala pokoj, byla velice milá. Jednoho dne, dobře si to pamatuju, byl nějaký hitlerovský svátek a v celém městě visely vlajky se svastikami. ‚Co se to děje?‘ zeptala jsem se. ‚Ech, nějaký malý hitlerovec se asi dobře vykadil.‘ Vtipy musí být, ale už tehdy bylo horko. Jednou jsem například stála

v budově Polské pošty a dovnitř vešlo několik takových hromotluků a začali něco švitořit v němčině. A já jsem si to nemohla odpustit: ‚Toto je polská pošta, zde se mluví polsky.‘ A pak to začalo. Oni... bít mě. V tu chvíli naštěstí vyskočilo několik takových hlídačů, zkrátka přeskočili pulty a postavili se na moji obranu. Protože jich byla přesila, Němci odešli. A hlídači: ‚Prosím vás, co to děláte? Neustále tu máme nějaké problémy, rvačky, ničení schránek, výtržnosti a vy ještě přiléváte olej do ohně.‘ Polila mě hanba. Byla jsem rudá až za ušima.“

„Kde přesně jsi bydlela?“

„To už nevím. Ale pamatuju se, jak jsem přijela sem do Olivy. Liczmańského se tehdy jmenovala úplně jinak...“

„Jahnstrasse.“

„Ano? V každém případě byla ta..., nu, Liczmańského, hotová pohádka, vlastně jako celá Oliva. Každý dům měl kovaný plot s takovými fantastickými špicemi nahoře..., víš jaké myslím?“

„Ano, ještě jich několik takových zůstalo.“

„Sotva pár. V šedesátých letech řekli, že je to buržoazní přežitek a nechali je nahradit pletivem. Ale před válkou byly takové ploty všude a všude se přes ně přelézaly kaskády barevných růží; v zahradách rostly překrásné ozdobné keře s pestrými listy, bílými, žlutými, pruhovanými, kropenatými... Němci byli strašně restriktivní, co se týče udržování zeleně. Pokud někdo nepěstoval květiny, musel platit pokutu, a to vysokou. Je jasné, že

Oliva pak byla jedna velká zahrada. Byla jsem do zahrady úplně blázen, nakonec mi došly peníze. Napsala jsem tátovi, slíbil, že mi nějaké pošle železniční poštou, ale nic nepřišlo. Jednou za mnou přišel jeden starý železničář a řekl: ‚Vás tu, slečinko, vídám každý den, vypadá to, že máte starosti... Co se stalo?‘ Řekla jsem mu, že mi táta poslal peníze, ale pořád nic, a nemám z čeho žít. Železničář mi tehdy řekl: ‚Podívejte, slečinko, tak se můžeme domluvit — já vám půjčím, kolik potřebujete, a pak mi je vrátíte, až složenka dorazí. Ale pamatujte, že pokud mě zklamete, už nikdy nikomu nepomohu. Je to velká zodpovědnost, ten, kdo by ke mně přišel po vás, by mohl mít opravdu trable.‘ Následující den mi naštěstí peníze přišly a mohla jsem splatit dluh. Zajímalo by mě, co se s tím člověkem stalo o rok později. Zatkli ho a poslali do tábora jako jiné Poláky? Anebo ho na místě zastřelili? Přežil válku? Zřejmě ne, tak dobří lidé mají zřídka tolik drzosti, aby válku přečkali... O následujících prázdninách jsem jela do hor. Vrátila jsem se dřív, než jsem musela.“

Kapitola XI

„Každý cítil v kostech, že bude válka. Nikdo si nic nemaloval. ‚Bude válka,‘ říkalo se nad borščem. ‚Ano, bude válka,‘ říkalo se nad tvarohovým dortem. ‚Já bych zase řekl, že válka nebude,‘ přidal se někdo jiný a usrkl večerního koňáčku. Ale když jsem se vrátila ze Zakopaného o dva týdny dřív, než jsem musela, otec mi vynadal, že mrhám zářijovým sluncem, když věřím nějakým povídačkám. Řekla jsem mu: ‚Táto, bylo opravdu těžké najít místo v jakémkoliv vlaku, jeden za druhým vyjížděl z nádraží úplně plný. Komu slouží nohy, utíká do Varšavy, Lodže, Krakova, všichni se vracejí z dovolených domů a v obchodech kupují všechno, na co přijdou...‘ Protože jsem věřila kdejakým povídačkám, vrátila jsem se s kufrem nacpaným máslem, cukrem, kroupami, vanilkou, balíčky kávy, čaje a kakaa, tedy vším, co se dalo nějakým zázrakem ještě koupit po dlouhém vyčkávání v dlouhé frontě. Díky tomu jsme měli jakés takés zásoby na první týdny války. Tím spíš, že když Němci vtrhli do Polska, vláda v nejruznějších oznámeních žádala obyvatele, aby si nerušili konta v Národní bance, neboť rezervy se jim ztrácejí před očima. V bankách byl mnohem větší shon

než na hranicích. Otec tehdy řekl: „Poláci si mohou vzít úspory, já nemohu. Řeknou, že jsem Rusák a žádný vlastenec. A tak jsme přišli o všechny peníze.“

Každému z nás se zdají nejrůznější noční můry. Mně například se vždycky zdá, že se vracím domů a místo schodů zůstala jen modrá gumová madla, po kterých se musím vysápat do desátého patra. Babičce se zdá, že ji zloději kradou z kolíčky za zběsilého bimbání zvonu. Zdá se jí o tom, co vyděsilo její matku — je to jiná temná varianta krásného příběhu, který se vypráví u čaje, příběhu o dědečkovi Broklovi a lupičích. Je to varianta, kterou si asi příběh sám nevybral — anebo vybral, ale odehrává se v jiné odnoži času a prostoru? Lupiči vyražejí dveře, ze zárubní odlétají velké třísky, povoluje zástrčka, vbíhají dovnitř a berou dítě z kolébky... Mojí mámě se zato zdávají babiččiny vzpomínky — obrovské letouny nad městem, hvízdání bomb a rachot sesouvajících se domů.

„Je to takový divný dutý zvuk, úplně jiný než letadla,“ říkala kdysi, dokud na letišti neuslyšela veliké vojenské letadlo Galaxy, které přiletělo do Polska s Bushem a jeho doprovodem.

„Neuvěřitelné,“ říkala potom, „takové ponuré dunění, které jsem slyšela, než jsem spatřila letadlo... Chvíli se mi zdálo, že se mi zase něco zdá, tak dobře znám ten hukot těsně nad městem... Bylo to poprvé, co jsem ten zvuk slyšela mimo sen, nohy se mi podlamovaly.“

Ale to není jenom její strach nebo její sen. Před sedmdesáti lety prababička Irena ležela v posteli s příšernou migrénou, a aniž otevřela oči, řekla: „A znovu ten strašný sílící zvuk..., nevím, nevím, neustále se opakuje, vrací, už tak jsou to hotová muka, neustále se mi v hlavě ozývá ten hluk, už to nevydržím,“ zatínala pěsti, až jí zbělaly klouby.

„Už je to pryč. Hned ti dám valerianium,“ položil jí pradědeček Valerián na čelo svoje veliké, těžké dlaně, které dokázaly sejmut každou bolest. „Letadla? Nebo cisterny?“

„Ani cisterny, ani letadla.“

V srpnu 1939 slyšela ten hluk uvnitř hlavy naposledy. Nastalo totiž září a jednoho rána zakřičela: „Tohle, to je ono! Toto slyším celou dobu!“

Po cestě jely obrovské německé tanky.

Všichni, včetně devadesátileté babičky Broklové, utekli z domu a běželi přes pole na místo, které bylo k úkrytu určené, tedy do Chmielniku, neboť v Chmielniku stál klášter s mohutnými zdmi. Běželi, ale prababička Irena se najednou zastavila, obrátila se na patě a letěla zpátky, protože si uvědomila, že utíkat z domova bez turistického vybavení je naprostá pitomost. Vběhla do domu a za neustálého hučení tanků v mžiku zabalila do peřiny nejrůznější předměty, které se ve válce hodí (kolik schopností jsme za ta léta ztratili, kdo z nás by dnes věděl, co sbalit, a i kdyby to věděl, kdo by to všechno dokázal posbírat

během deseti minut?). S těžkým rancem na zádech, ale s o to lehčím srdcem, se vydala do Chmielniku.

„Viděla jsem mámu, jak běží přes strniště a viděla, jak nad ní letí německé letadlo, blíží se, blíží..., srdce se mi zastavilo a měla jsem je v krku, protože v prvních dnech letadla střílela na všechny — na ženy i děti, pastýře v horách; na Západě se o tom psalo v novinách, tiskly se fotografie... Hitler se od toho distancoval, velká Germánie prý bojuje poctivě a šlechetně... To letadlo nestřílelo, jenom popoletělo trochu výš. Máma mi tehdy říkala, že viděla jeho tvář. Možná si uvědomil, že je to žena, a proto nestřílel, možná na poslední chvíli zasáhlo svědomí, možná to byl prostě slušný člověk. Nevím. Vždyť slušné Němce jsme znali... Za celou válku jsem se nesetkala s ani jedním opravdu odporným Němcem, všichni, kteří u nás bydleli, byli opravdu milí, i když my jsme se jim mstili nejhůř, jak to šlo; to je jasné, okupanti. Kdybych jim to tehdy takhle řekla, určitě by se na mě obořili, že jsem kolaborovala nebo co, ale opravdu — mě osobně žádný Němec nic neudělal; takové jsem měla štěstí. Víc štěstí než rozumu. Když se dělo něco strašného, když vyháněli Židy nebo když napadli malého Kostrzyka, nikdy jsem nebyla ve vsi, a kromě toho to vždycky dělali cizí Němci, ne ti naši, které jsme znali.“

Měli bychom ale nechat Němce konečně vstoupit, protože zatím jenom létali letadly a jezdili v tancích.

„Nálet skončil, tanky odjely někam jinam, nechávaly za sebou hluboké kolejnice. Rozhodli jsme se vrátit do domu. Zanedlouho se objevila pěchota. Seděli jsme a ani nedutali: rodina, letní turisté, služebnictvo, všichni na jednom místě, abychom se cítili bezpečněji. Hleděli jsme na Němce, oni na nás. Vtom bylo slyšet bomby. Dva vojáci skočili někam do křoví, třetí popadl dcerku jedné z těch čtyř paní, které si pronajaly jeden z pokojů. Holčička sebou trhala, plakala a Němec ji hodil na zem a položil se na ni. Panika smíšená s radostí, že je to polské letectvo... Ano! Polské letectvo! Celé bylo v troskách, válelo se na letištích — kromě toho jednoho soukromého letadélka, jehož majitel naskládal dovnitř několik bomb a letěl pokropit Teutony. Trochu si zalétal a poshazoval bomby, ale v křovinách stál protiletecký kanón, který ho po čtvrt hodině sestřelil. Voják se omluvil paní za to, že vyděsil její dcerku, ale — jak vysvětloval — je silný a velký, a kdyby se něco stalo, střepiny by se zaryly do jeho těla a holčičce by se nic nestalo. Potom dal dítěti čokoládu — v Polsku tehdy taková nebyla: vojenská, nedobrá, laciná, s pachutí žluklého tuku a rádoby čokoládové masy. A řekl, že má taky dcerku v jejím věku.

Všichni se ho pokoušeli ignorovat a nechtěli si připustit, že může být celkem dobrým, slušným člověkem. Že vůbec může být člověkem.“

Čas od času babičce vytýkáme její tvrdohlavost. Potom se vždycky nechá slyšet: „Babiččiny geny,“ a nasadí vážný výraz, „babiččiny geny.“

A my přirozeně dobře víme, o jaké geny a o jaký příběh, který se blíží mílovými kroky, jde.

„Říkala jsem vám...,“ začíná babička.

„Říkala. Známe to z paměti,“ odpovídáme, ale nemá to valného smyslu.

„Znáte? No, tak si poslechněte... Představte si to, když Němci přijeli do Lisova, každý s tím naložil podle svého. Nevím, jestli jsem vám to říkala, ale dům byl odjakživa nacpaný koberci, některé byly dokonce velmi cenné; dědeček Brokl je koupil ještě v době prosperity; jeden z nich, to si dobře pamatuju, byl stejný jako jeden z koberců v Královském zámku ve Varšavě, jenomže byl cennější...“

„Jak to?“

„Protože když se vyrábí koberec, někdy se stane, že dojde vlna a musí se navázat. Ale odstíny se vždycky maličko liší, takže potom má jeden koberec drobátko světlejší nebo tmavší roh; u nás byl menší a na tom zámeckém větší, no, ale to není podstatné. Koberce nejčastěji visely nad pohovkami, přibité hřebíčky, no, a teta Mechová — nebo to byla teta Saša? — prošla všechny pokoje s hůlčičkou v ruce a postupně všechny koberce strhala tak, že popadaly do úkrytu za otoman. Hřebíčky jen létaly po pokoji: šup–cink a bylo. Mně zase samou nervozitou ztmavly vlasy. Máma popadla koště, protože Geňa byla zaměstnaná něčím jiným, a začala zametat chodbu, pracovnu,

salón, úplně všechno. ‚Vešli dovnitř,‘ řekla, ‚a řekli, že tady bydlí polské svině a že musí být čisto jako u nejpracovitéjší frau.‘ Vešli. Přijeli k domu, koně uvázali ke stromům a toho kapitánova odvedli do chléva, ze kterého vyhnali krávu. Uvelebili se na dvoře, v zahradě i v pokojích. A pak to přišlo. Babička, moje devadesátiletá babička, která se obvykle belhala po domě v nějakém vdovském kabátku a rozšmajdaných botách, shrbená pohodlná bábinka se objevila v celé kráse kyjevských salónů roku 1900; přesně taková jako na portrétu nad krbem. Šaty z tmavého hedvábného taftu až k zemi, záložky, volánky, vlnky, hůlčička v jedné ruce a v druhé vějíř z pavích per, ve vlasech zlatá síťka s perlami... Vstoupila do dědečkovy pracovny. Na stole seděl německý oficír, jednu nohu přes druhou, a jen tak mimochodem poklepával bičíkem o naleštěné holínky. A babička na něho, samozřejmě polsky, neznala žádný cizí jazyk, strašný jazykový antitalent, pětadvacet roků žila v Kyjevě a nepochytila rusky, ani co by se za nehet vešlo — a její francouzština, škoda slov..., takže polsky, nic jí nevadilo, že jí Němec nerozuměl ani slovo. ‚Pokud vás to doma neučili, tak vězte, že pokud žena stojí, pán by neměl sedět, a už vůbec ne na stole, posaďte se na židli, protože tenhle kus nábytku slouží k něčemu úplně jinému.‘ Mávla hůlkou a skoro ho shodila ze stolku, pak mu ukázala na křeslo, podívala se na něho přes loriňon a podala mu štos dokumentů, u nichž visely nějaké obrovské lakové pečete. ‚Toto jsou papíry od arciknížete Ferdinanda, že je můj majetek osvobozen od všech rekvi-

zicí ve válce i v míru.‘ Důstojník se na ně podíval, přečetl, potichu se zasmál a pak se začal omlouvat, že v Říši už nejsou knížata, že je Třetí říše a jeden Führer a že ty dokumenty bohužel nemají žádnou pravomoc. Stál přitom ale před babičkou v pozoru, a než se svými vojáky odjel, vždycky se jí v úctě klaněl až k zemi.“

„Co kdybych uvařil čaj?“

„Uvaříš, až ti to dovyprávím. Babiččin úspěch mi dal odvahy, a tak jsem šla do sadu. Naučila jsem se, že na Němce jeden musí spustit pěkně spatra. Ječela jsem na ně do konce války. Na Rusy taky. Pamatujte,“ tady se babička na všechny vždycky obracela s výrazem prorokující Anny, „pokud někdy přijde nějaké vojsko, křičte. Ale ne hystericky, věcně a neodbytně. Nu, tak jsem šla do sadu a ostrým tónem nasadila, jestli někdo z nich mluví francouzsky nebo rusky. Jeden uměl, jakýsi bílý Rus, sirotek. Taky se neměl ke komu přidat, nezbylo mu, než se dát k hitlerovcům. Ukazuju prstem: ‚To jsou vaši koně?‘ ‚Naši,‘ odpovídá. ‚A kdo vám dovolil přivázat koně ke stromům? Nevíte, že by mohli ohryzat kůru a strom by pak zašel? Okamžitě je odvažte a přivažte je k plaňkám plotu. Hned!‘“

Tento moment vyprávění jsem měl vždycky nejradši. Babička se zvedala s křesla, v černých oči jí planulo. Byly jako jedovaté perly v černých perlorodkách a rukou, kterou natahovala směrem k televizoru nebo pianinu, záleželo na okolnostech, vypoklonkovala už asi posté německou jízdu z rajske zahrady Lisova.

„Odešli?“ zeptal jsem se trochu ze zdvořilosti a taky jako poděkování za mistrovské ztvárnění role cherubína se zlatým mečem.

„Nu, baže. Odešli. Já na to: ‚A ještě si vezměte koně z chlívku a zažeňte tam krávu, nebo zmrzne.‘ A ten voják: ‚Ale, prosím vás, prosím, to je kapitánův kůň, kapitán je strašný člověk, on se rozzuří...‘ ‚Jen ať zuří, jak chce,‘ říkám, ‚jen aby ten kůň vypadl.‘ ‚Vy tomu nerozumíte, pro něho je zabít člověka totéž co zaplácnout mouchu,‘ vrhl se mi k nohám. ‚Můj Bože,‘ piští, ‚ach, Bože, on je schopnej vám toho koně zavést přímo do salónu.‘ ‚Kde je ten váš kapitán? Promluví si s ním sama.‘ Zavedl mě k němu, kapitán byl urostlý, určitě pocházel z vesnice, i když byl v okupantské armádě. Francouzsky mluvil celkem slušně. ‚Prosím vás, vezměte si svého koně z chlěva a odveďte ho do stáje. Ve chlěvě bude naše kráva.‘ ‚Pročpak? Můžete mít krávu ve stáji.‘ ‚Stáj je velká, kráva v ní zmrzne.‘ ‚A můj kůň snad ne?‘ ‚A dává váš kůň mléko?‘ Přemýšlel a přemýšlel a nechal vyvést koně z chlěva do stáje. Šli jsme společně do domu, protože se chtěl podívat po pokojích, v nichž by se ubytovali. ‚No, toto,‘ řekl a rozhlížel se dokola, ‚nikdy by mě nenapadlo, že v polském domě uvidím tolik krásných obrazů, knih a tak elegantní vnitřní zařízení.‘ Pomyslela jsem si: Ty burane, ty jeden pitomče, a co sis myslel, že přijedeš do Polska a najdeš mongolské jurty a bílé medvědy? Ale odpověděla jsem mu: ‚A víte, že mě nikdy nenapadlo, že by si jich vůbec nějaký Němec všiml?‘ ‚Jedna jedna,‘ řekl a široce se usmál.“

Kapitola XII

Julek mezitím byl v bombardované Varšavě.

Nu co, nutno přiznat, že Julek nikdy nebyl hrdina. Jako jeho inkarnace mohu za sebe dodat, že ho naprosto chápu. Když se dozvídal o všech kouscích mé babičky, handrkování se s Němci, pomoci partyzánům a dalších smrtelně nebezpečných eskapádách, smrtelně bledl a raději se zavřel do pokoje s Anatolem Francem. Zato se nikdy nebál kulek — asi proto, že jejich trajektorie pocházejí z matematiky, která byla v jeho očích zavinutá do černé pláštěnky magie a bezmezného tajemství. Kulky a bomby patřily do království slepého osudu a abstrakce.

„Během obléhání Varšavy, když kolem padaly bomby a všichni seděli ve sklepeních, Julek zůstal u sebe v pokoji. Když mám zdechnout z toho smradu a zatuchlého vzduchu, tak radši ve svém vlastním bytě,“ řekl. Sedí v křesle, město je v plamenech a on si čte noviny. A najednou slyší takové psst a třeskot. To byla střepina, která přiletěla oknem, udělala v novinách díru a zaryla se do mosazného podstavce vysoké lampy těsně nad Julkovou hlavou. „Ani si nepamatuju,“ říkal, „jak jsem se v tom sklepení octl.“

Byl to v každém případě malý babiččin triumf, poně-
vadž se vždycky bála kulek (snad z toho důvodu, že měla
matematiku v malíčku, ale možná taky ne).

„Julek říkal, že na tom nevidí nic divného, protože
Němce odhadneš. Bombu ne.“

„Upřímně řečeno nevím, z kterého bytu a do kterého
sklepa tehdy Julek utíkal, ale řekla bych, že to bylo u tety
Chyczewské.

Kromě maminky měl totiž ještě tetu, onu Chyc-
zewskou, která byla proslulá svou škaredou, dost nefo-
remnou postavou. Referovala o ní ostatně jedna z Jul-
kových básniček, vlastně to byla předělaná dost známá
přisprostlá říkačka. Dneska už nevím, jestli ji vymyslel
ve spánku nebo s tužkou v ruce:

*Není žádné umění
havrana střelit po setmění,
jako sednout si přímo na desku
křivou hýždí, co hýždí Chyczewskou.*

Dceři tety Chyczewské říkali Ledňáček. Měla v sobě ar-
ménskou krev a zřejmě díky ní jí uprostřed tváře trčel
obrovský, špičatý nos. Tomu vděčila za svou přezdívkou,
což byl samozřejmě Julkův nápad.

Ledňáčkův byt byl výjimečně krásně zařízen, neboť
sameček Ledňáčka byl kunsthistorikem a restaurátorem

nábytku; pracoval ve všelijakých státních institucích, které mu čas od času prodali za pár šupů ty nejponičenější exempláře. On je opravil a proměnil ve skutečné perly. Na stole stála velká tyrkysová mísa s granátovými jablky, všude kompozice a aranžmá, akcenty a proporce.“

„Víš, já jsem způsobila strašné faux pas,“ řekla mi jednou babička, „protože jedno křídlo skříně bylo otevřené a bylo v ní vidět nádherně vyšívanou huculskou košili, tyrkys na červeném pozadí. Rukáv sklouzl a visel až skoro k zemi, tak jsem natáhla ruku, abych to upravila, ale Ledňáček zasyčel: ‚Nech to být, to tak patří.‘ Šla jsem k ní, protože se táta rozhodl prodat amatky od Miši de Sicard, protože má ještě jiné housle, které jeho umění bohatě stačí. Přivezla jsem housle do Varšavy, aby si je prohlédl odborník, ale nechtěla jsem je mít u sebe v bytě, protože se v Zámku potloukala spousta lidí, kromě toho byl můj pokojíček malinký, cokoli mohlo kdykoliv spadnout, rozlít se... Julka napadlo, že bych housle mohla nechat u Ledňáčka. Tam čekaly na odborníka a tam také shořely v prvních dnech bombardování Varšavy v dobré společnosti huculské košile, mísy s granátovými jablky, empírového divanu, několika Ludvíků Filipů, biedermeirovské pohovky, rytmu a aranžmá.“

Zatímco housle značky Amati rodiny de Sicard zvesela hořely ve svém futrálu, o několik ulic dál strýc Brokl

vynosil z Královského zámku obrazy, kandelábry, fragmenty fresek sňaté ze stěn, křesla a sochy; když tak zvedal jakousi malachitovou vázu, na nádvoří dopadla bomba a na místě ho zabila. Pochovali ho nedaleko, tam, kde teď leží Zikmundovy staré sloupy.

Když Němci obsadili všechny varšavské úřady, teta Adi se šla hádat o důchod. Úředník se podíval do papíru a řekl: „Milá paní, vždyť vy jste reichsdeutschka, vy máte nárok na speciální státní důchod.“

A teta Adi na to: „Ja sem Polka. Ja se fdala a šla sa nim na Sibiš a cho sabila vaše němeská bomba. Ja nechci faš duchot, ale duchot za sabity manšel.“

Vdovský důchod jí dali, ale Jaša Broklová se chvěla strachy, že přijdou a zastřelí ji za tu opovážlivost. Ale kvůli národním relikviím — já nevím, co tam měla, jestli srdce Kościuszkovo nebo Emilie Platerové nebo co —, které schovávala na polici mezi knihami, se vůbec neznepokojovala.

„A Lorentz,“ říká babička, „se o Broklovi ani slovem nezmínil. Buran jeden buranská. Po válce vyraboval celé Polsko, všechny sbírky, které našla armáda, odvezl do Varšavy. V muzeích a galeriích mu neřekli jinak než druhý Göring.“

Otvírám Lorentzův *Boj o kulturní klenoty* a skutečně, o Kazimíru Broklovi, kustodovi Zámku, tam pouze stojí, že zemřel 17. září, když vynášel umělecká díla z hořící budovy. Moc toho není. Nic jsem se nedočetl ani o Witkacyho portrétech paní Kupciellové; zřejmě shořely spolu

se Zámkem, protože asi nikoho nenapadlo, že malachitová váza nebo štukové římsy se z fotografie rekonstruují snadno, na rozdíl od těch Witkacyho mazanin.

Aby řeč nestála, Julka mobilizovali a babička dostala hysterický záchvat. „Vidiš,“ křičela na otce, „vidíš, zakázals mi si ho vzít a co teď? Umře a nevrátí se, umře tam a já ani nebudu vdova!“ Její otec na to řekl: „Nezemře. Dávám ti čestné slovo.“ A protože byl džentlmen, slovo dodržel a Julek se vrátil z Varšavy; tolik se nabojoval, že týden proseděl v lesích, byl špinavý a neoholený.

A když už se objevil v Kielcích, odklad svatby nepřicházel v úvahu. Všichni se sjeli do Lisova, horko těžko sehnali nějaké jídlo a šli na veselku.

„No, to byla hostina... Kdesi jsem vyměnila kousek másla, který jsem přivezla ze Zakopaného, za krocana..., hanba, byla to asi ta nejchudší vesnická veselka. Ale co se dalo dělat, museli jsme pozvat celou vesnici, protože se nikdy nestalo, že by mě někdo na svatbu nepozval; rozestavěli se stoly se zkříženými nohama a na ně jsme položili všechno, na co jsme se zmohli. I tak to všechno vydrželo až do večera.“

O několik dní později se do domu nastěhovali Němci a babička onemocněla na zánět myokardu a znovu jen o vlasek unikla smrti, což jí asi přešlo do krve a za což

musíme děkovat Bohu. I když má v sobě všechno zcela opotřebované a v mozku jí nefungují celé oblasti, stále žije a stále se usmívá.

Lisovský dům nebyl velký — samozřejmě salón, ve kterém sídlila praprababička Wanda, měl dobrých šedesát metrů, a pokoj tety Mechové dvacet, ale ty by nikdo nedostal pryč ani párem tažných volů; nebyla tudíž jiná možnost, než uvolnit prapradědečkovu někdejší pracovnu a komoru — polámaný nábytek, staré paravány a svázané ročníky časopisů tak šly na smetiště.

Z oken babiččina pokoje byl krásný výhled na pole a louky — s bílým rámem okna se skříní na jedné straně a hodinami na druhé. Slunce svítilo a v tom slunci běhaly po polích a lukách vesnické děti s černými vějíři z pštroších per připevněnými k ramenům.

A babička ležela a ležela. Ticho. Tikání hodin, odlesky na skle a porcelánu. Zřídka bylo slyšet jenom tiché kroky Němců, kteří si šli poslechnout rádio. Pomalu se totiž ukazovalo, že se měl Lisov stát oázou klidu během další velké války.

„Lidé si mysleli, že jsem byla folksdojčka, tak často jsem ty naše Němce chválila, u nás ale bydleli opravdu slušní lidé. Snad proto, že místní gestapák si čtyři dny po svém příjezdu zlámal nohu a osud tomu chtěl, že mocná mašinérie vojenské byrokracie to jaksi přehlédla. Do konce války nám nikoho jiného nepřidělili. Seděli u nás wehrmachtáci

a všichni jako jeden muž poslouchali zahraniční rádio, ale potichu a o samotě, ve strachu, že by je někdo z nich mohl udat. Jeden vždycky vešel a pak z mého pokoje bylo slyšet skákání po stanicích a hlasatelův projev. Pak přišel druhý — a první začal rychle kroutit knoflíky, aby se neprovalilo, co vlastně poslouchal... Do konce vojny se nedokázali domluvit, aby poslouchali společně.“

„U nás v Lisově bylo hodně vápníku a selenu — v půdě, ve vodě i ve vzduchu. Proto si nikdo z lisovských nezpíval. Měli jenom takové popěvky..., ale když spolu pracovaly na poli ženy, každou chvíli se některá z nich narovnala a zazpívala něco jako: ‚Nikoho mi není líto, jen toho máho chudáka, jednou slíval brambory a opařil si... nohy.‘ Čím byla žena starší, tím nemravnější písnička zazněla. Kromě toho hráli v podstatě jenom instrumentální hudbu; na svatbách ale hrávali nádherně, krásně, ale nezpívali, měli zničené hlasivky. Zato nikdo z nich nikdy neměl rakovinu, doktor mi povídal, že když budu v Lisově žít taky tak dlouho, taky nikdy nebudu mít rakovinu. No, nic naplat. V každém případě uvařit polívku z tamější vody zkrátka a dobře nešlo, protože kvůli chemickému složení se část zeleniny rozvařila na měřu a část byla ještě úplně syrová, dohromady se to vůbec nedalo jíst. Kromě toho babička Wanda neuměla vařit, stejně jako všechny její služebné, takže otec vždycky říkal: ‚U Broklových se ani krocan nedá jíst.‘

Otec byl velký labužník. Ale ani šéfkuchař by z té vody neudělal dobrou polévku.

Jednou jsem stonala a Julek po nějaký čas vařil obědy. Obědy jsou obědy, druhé chody byly vždycky skvělé, ale polévky — to byly, panečku, polévky! Perfektní, všechno uvařené tak akorát, chutné, voňavé. Nechtěl prozradit svoje tajemství, chodil pyšně jako páv. Jednoho dne mi řekl: ‚Dneska ti uvařím hostinu hodnou samotného Luculla.‘ Přidal tohleto, támhleto, toto taky a ještě tohohle, každou chvíli mi to přinesl na ochutnání... Pak toho bylo tolik, že se to vůbec nedalo jíst. Ale kromě tohoto překombinovaného pokusu vařil skvěle, polévky byly prvotřídní. Nakonec jsem ho různými prosbami a hrozbami z legrace přemluvila, ať mi prozradí tajemství svého úspěchu. A Julek řekl: ‚Víš, já vlastně sám nevím, proč se mi to tak daří. Nu, naberu vodu ze sudu, oloupu...‘ ‚Ze sudu?!‘ ‚Ano, z toho u domu.‘ Byl to sud s dešťovkou, ve které si náš čeledín Bakalarczyk pokaždé umyl ruce od hnoje, když se vracel z pole. Bylo tam plno takových komářích larev, které vždycky udělaly trrrr... a zmizely pod vodou, jen co jsi přiblížil ruku k zrcadlu hladiny. Nemluvě o dalších zvířátkách, která se tam jenom hemžila.

Natotata jsme se zase vrátili k nechutným lisovským polévkám.“

„Vypadalo to, že válka jen tak neskončí a budeme muset zůstat na vesnici, kde se člověk mohl snáz uživit a bylo

tu bezpečněji. Museli jsme se víc pustit do hospodaření, něco vymyslet, trochu pookřát... Všechno jsem to měla na starosti já, protože babička byla nad hrobem, matka byla pianistka, otec neúspěšný právník a Julek literát... Bylo to k vzteku, ale už třetí týden jsem musela stonat. V první řadě jsem si usmyslela, že bychom si měli pořídit krávu. Chtě nechtě jsem zavolala Julka a nechala jsem ho vytáhnout ze stolku babiččin zlatý řetízek s měsíčními kameny, který byl mimochodem ohavnost sama, ale byl dlouhý, takže na něm bylo hodně zlata. ‚Tumáš,‘ řekla jsem mu, ‚prodej to u klenotníka a zítra kup na trhu krávu.‘ Julek se posadil na postel, vzal řetízek, podíval se na něj, ztěžka vydechl a přikývl, což znamenalo, že prodá a koupí.

Přišel dalšího dne ráno a podíval se na mě přes zavřené okno. Svítlo slunce, byl konec září nebo možná začátek října, každopádně bylo teplo. ‚Nu co,‘ ptám se, ‚koupils krávu?‘ ‚Koupil.‘ ‚A co, jak vypadá? Má velké vemeno?‘ Julek se na mě pátravě podíval: ‚Víš, vemeno jsem si moc neprohlížel. Ale má takové krásné zrzavé lokýnky.‘ Bože, to byla zoufalost! Kráva byla tak vychrtlá, že jsem se jí bála dotknout, aby se nepřevrátila, a vemeno měla jako sušenou švestku. Vypadalo to, že dlouho žít nebude. A skutečně měla zrzavé lokýnky. Ten, kdo Julkovi krávu prodával, mu namluvil, že je březí, ale bylo to hotové vyžle. Tak jsme ji pěkně vykrmili a opatrovali ji jako v bavlne a — to bys nevěřil —, nejen že byla opravdu březí a porodila nádhernou jalovičku, ale dávala takové

mléko, že nám v mlékárně poručili, ať je ředíme vodou, protože když Němci uvidí v papírech takové procento tuku, zavedou to jako normu... Kdo by to mohl podle těch lokýnek tušit?

Pak jsem se konečně uzdravila. To jsem možná řekla trochu nadneseně, vstala jsem zkrátka z postele a šla k oknu. Uviděl mě jeden z Němců, seděl na verandě a krémoval boty. Začal ječet, že se fräulein uzdravila. Všichni se seběhli a vinšovali mi, usmívali se a zpívali. Nevěděla jsem, co to má ksakru znamenat. Pak se ukázalo, že jim kapitán zakázal hlasitě se bavit, zpívat si při holení i mimo něj a samozřejmě dupat. Ve vojenských botách se dost dobře nedupat nedá, takže chodili v bačkorách nebo se klouzali po hadrech — to všechno jenom kvůli nemoci fräulein. A když jsem se uzdravila, prozradil jeden z Němců, že hrál v Hamburku v symfonickém orchestru. Z kapsy vytáhl harmoniku a začal na ni hrát Mozarta.“

Kapitola XIII

„Copak se ještě stalo během těch prvních válečných dní?“

„Mladý pan Hess se přihlásil v uniformě důstojníka v záloze, bojoval a dostal se do německého zajetí. Strýc ho nějak zachránil a naštěstí se mu přitom nezkřivil ani vlas na hlavě. Zachoval se moc hezky, na rozdíl od jeho dvou bratří ze sousedního statku, těch, co měli i v lese zpevněné cesty — teď po nich jezdili německé tanky.

Na dveře inženýra R-ského zaklepali smutní pánové a nechali ho pobalit všechny cennosti. Nosiči pak odnášeli všechno stříbro, porcelán, obrazy a knihy pečlivě uložené ve schránkách. Nevzali pouze pistoli, kterou si inženýr R-ski prostřelil hlavu, jakmile odešli. Spolu s dalšími sebevrahy ho pochovali pod hřbitovní zdí.

Mladý pan Przypkowski, germanofil, vyřezal metál s dvojím profilem největších vrahů Židů, Tita Flavia Vespasiana a Goebbelse. Poslal mu jej jako dárek.

Praprababička Broklová se vypařila.

Všichni ji s hrůzou hledali po celém domě, po loukách a sousedních vsích, až se babička Wanda po několika hodinách vrátila z Kielců s povozem. Sršela z ní dobrá nálada a řekla: „Prožila jsem devadesát let a ani jednou

jsem si nenechala udělat trvalou. Tak jsem se rozhodla to vyzkoušet.'

Ještě jsem ti nevyprávěla o doktorech. V Kielcích byli dva známí chirurgové. Jeden z nich byl zasloužilý medik, absolvent slavné univerzity, úctyhodný člověk dobré pověsti. Problém byl v tom, že jako chirurg za mnoho nestál, nemluvě o tom, že s věkem se mu zhoršila paměť, takže po městě kolovaly vtípky o hodinkách, lancetách a nůžkách z roztržitosti zašitých v břichách pacientů. Druhý byl vynikající lékař, který ale nikdy nezískal titul z medicíny. Během první vojny pracoval jako armádní lapiduch a měl přitom jenom nějaký rychlý kurz první pomoci. Ale měl buňky na řezání a zašívání a tak zručné ruce a vrozený talent, že ho rychle začali pouštět i k operacím; navíc chyběli lidé, jak to tak na frontě bývá. Tak se učil operovat ty nejtěžší případy a zanedlouho se stal nejlepším chirurgem v tom svém..., nu, v tom svém oddílu."

„Ale studovat nešel?“

„Ale kdepak. Někde si našvindloval papíry a léta dělal v Kielcích doktora a chirurga. Ale doktorská etika mu nic neříkala, za všechno bral peníze. Pamatuju si, jak jsem jednou čekala na vizitu, a jakási bába tam plakala, protože přivezla manžela se zánětem červovitého přívěšku slepého střeva: ‚Nemom peníze‘. ‚Telátko postačí‘. ‚Přivezu, pane dochtor, přivezu, jenom ho už, simvas, voperujte‘. ‚Přivezte telátko, pak budu operovat‘. Vrátila se pro tele a manžel mezitím umíral v čekárně... Řekla

jsem: „To se nestydíte, doktore? Nemohl jste začít operovat?“ A on: „Zbláznila jste se? Umře mi na stole a bába mi tele nedá... Jak bych k tomu přišel?“ Darebák svinácká! Nakonec na něho někdo vytáhl, že je to obyčejný sanitář, a ne opravdový MUDr. Šlo to dokonce k soudu, ale evidentně měl dobře situované pacienty, dovolili mu dál operovat, aby se prý dostudoval během praxe.“

„To je jako křest krví u mučedníků. Pokud nebyli pokřtěni, mučednická krev z nich smyla všechny hříchy. Miluju tyhle teologické kličky. A co bylo dál?“

„Během německé ofenzívy ho na ulici chytil nějaký německý důstojník a poručil mu, ať se jde podívat na raněné na nádraží. On na to: „Ani ve snu. S vámi nechci nic mít.“ Na to důstojník vytáhl zbraň z pouzdra a řekl: „Jdeme.“ „Ne.“ Důstojník ho zastřelil.“

„A druhý doktor?“

„Ten druhý byl hrdina, zachraňoval lidi, vyťahoval je z trosek, byl v jednom kole, opatroval raněné... A když potom Němci obsadili město a nikdo už dávno nestřílel, doktor se vracel domů a nějaká zbloudilá střela ho trefila do hlavy.“

„Ale musel tam být ještě doktor Kalisz.“

„Kalisz? To je pravda..., ale nepamatuju se.“

Jeho příběh povím za babičku. Děláám to ostatně čím dál častěji. Všechno se rozsypává, rozmývá, rozpadá na části.

Babiččino chátrání bylo nejlépe vidět na chátrání jejího vyprávění... Zpočátku chybělo jenom pár detailů („Co se to se mnou děje? Už si nic nepamatuju, nic... Kdo krucinál hrál v Iwaszkiewiczově *Létě v Nohantu* v roce 1938? Byla to jedna z prvních rolí Andryczové, to byla kráska, tehdy, ohromná kráska..., nepamatuju se.“), pak zmizely delší části příběhu, detaily se míchaly dohromady a nikdo už nevěděl, kde stála slíva a kde višně, jakou barvu měly šaty paní X. Y. toho kterého večera a tak dále; babička dbala na své vyprávění, jak měla ve zvyku, příběhy doplňovala svojí fantazií, čili úplně jinou substancí než obvykle. Časem zapomínala celé příběhy, anebo — což je horší — začínala jeden příběh a volně navázala jiným. Docházelo k zvláštním kontaminacím a absurdním střetům.

„Ach, jaká škoda, že nemám auto...“

„Babi, vždyť ty ani nemáš řidičák.“

„Jak to, že ne?“

„Nemáš... ani na kole jsi nikdy nejezdila. To jsou krásné magnolie,“ procházíme se po parku v Olivě, do kterého mě v dětství tolikrát brala; role se nyní pomalu obrací. „Nepamatuješ se? Měla jsi vždycky potíže s orientací.“

„Kolo, to je něco jiného. Měla jsem řidičák a jezdila jsem.“

„Kdy?“ ptá se moje máma hlasem inkvizitora. Je hluboce přesvědčená, že babičce musí být prokázán omyl, a jakmile se tak učiní, dozajista si to babička dobře vštípi

a už nezapomene. „Můžeš mi říct, kdy jsi měla řidičák? Před válkou ne, protože to tvůj otec neměl auto.“

„Měl. Na Ukrajině. Jednou ho honili s klanicemi...“

„Na Ukrajině měl auto tvůj dědeček, dědeček Brokl, ne táta.“

„Tak to bylo po válce.“

„Mami, táta měl první auto až v osmdesátých letech, kdy mu je koupil Pavel.“

„Strýc mu koupil první auto?“ ptám se.

„Ano. Dědečkovi bylo zrovna sedmdesát. Předtím samozřejmě jezdil na motorce a ve Státních lesích měl auto a šoféra, ale vlastní dostal až po sedmdesátce.“ Otočila se na babičku: „Nemohlas mít přece auto před tátou. Nevymýšlej si.“

„Jezdila jsem a basta.“

A tak dále, nic už nás netěší, ani magnolie; máma se snaží babičce dokázat vachrlatou logiku jejích příběhů a babička hledá další a další vypravěčské klíčky, jak se na advokátovu dceru patří.

Máma ji vozila k lékaři čím dál častěji, kupovala léky s *krásnými jmény řeckých nymf*, jak napsal básník (nebo něco v tom smyslu), ale k ničemu to nevedlo. Čím dál častěji jsem se s babičkou přel o to, co prožila, až v zlosti ironicky podotkla: „Jistě, protože ty to všechno víš líp.“

„Co to je?“ zeptal jsem se jednou, když jsem někde vyšťoural jakési bílé pilulky.

„Ále, takové prášky. Tvoje máma mi je dává, ale mám pocit, že moc nepomáhají.“

„Ale proč se válí tady?“

„Víš, ona mě kontroluje, jestli si je беру. Odškrťává si je v tabulce. Takže každý den vždycky schovám jeden prášek stranou.“

„Prosím tě, babi...“

A tak dále. Rád bych se ale vrátil k doktoru Kaliszovi. Doktor Kalisz byl další vážený chirurg. Kromě toho byl Žid, ale tak „nežidovský“, že se rozhodl nedat na sobě svůj původ znát. Zkrátka se nepřestěhoval s rodinou do ghetta a dál pracoval.

Jednoho dne slyšel, jak někdo bouchá na dveře jeho ordinace. Jeden z jeho synů šel klientovi otevřít a potom slyšel nějaké německé hlasy. Vstal, zapnul si knoflík u saka a vstoupil do chodby. Stálo tam několik vojáků, jeden z nich držel v náručí raněného psa. Ukázalo se, že partyzáni chtěli zabít nějakého hitlerovského hodnostáře, což se jim tedy nepodařilo, zato těžce ranili jeho milovanou fenku.

Pokud nebylo na doktorovi Kaliszovi znát, že je Žid, na jeho synovi to bylo vidět na první pohled. Nechejme je ale na chvíli být: doktor, jeho syn s odstálými ušima a smutkem staletí v očích, vojáci, fena, pobočník generála či jiného velitele. Co se mohlo stát? Co se vlastně přihodilo, je-li jejich příběh hoden vyprávění? Neopakoval bych jej, pokud by hned skončil smrtí doktora, jeho syna nebo obou naráz. A skutečně, dopadlo to docela jinak. Dopřejme jim zase pohybu, dovolme jim myslet a mluvit. Pobočník si říká: Fena může přežít.

Co je to jeden Žid nebo třeba stovka Židů. Fenka je nejdůležitější.

Rekl: „Myslím, že o ničem nemusíme diskutovat. Je to prosté: pokud operujete čubičku tak, že přežije, přežijete i vy. Pokud ne, půjdete i s celou rodinou ke zdi.“

Doktor Kalisz i s celou rodinou přežil. Těžko se tomu věří, ale právě tak se to stalo. Člověk, který si víc cenil života psa než člověka a zároveň ctil dané slovo a dodržel je. Cesty Boží jsou nevyzpytatelné a Jeho ironie je strašlivá.

Život rodiny Karlauchovovy (respektive rodiny Karlauchovovy a rodiny Rogozińských) mezitím pokračoval v Lisově. Na vesnici bylo větší bezpečí a dostatek, navíc to byla jediná možnost, jak se vměstnat pod jedinou střechu: babička, její rodiče, teta Saša, teta Mechová, strýc Matěj, praprababička Broklová a Julek. Na vesnici se sice občas děly různé ponuré incidenty, ale vesničané své domy bránili, ach, bránili.

„Jednu noc přišli partyzáni, unavení, špinaví. ‚Je to Lisov B?‘ Jsem rozespálá, protírám si oči, říkám: ‚Ne, Lisov A.‘ ‚Moc se omlouváme, ale vesnice nedovolí.‘ Chtěla jsem jim dát jídlo, ale zdvořile poděkovali. Vyšli, klaněli se až k zemi a donekonečna děkovali. V chodbě stál takový velký koš s jablky, tak jsem jim chtěla vnutit aspoň jablka a oni, že ne. ‚Vesnice nedovolí,‘ řekli. Nakonec, byla jsem opravdu neodbytná, si každý vzal jedno dvě jablka. Víc

nechtěli. Ale v Lisově B, tam u Libiszowských, kde bydlela neteř toho zhýralce Libiszowského, nu, tam to bylo něco docela jiného. Partyzáni přišli na celou noc, nechali se obsluhovat, jedli, bavili se až do rána, sebrali jim, na co přišli, včetně nábytku; oblečení museli schovávat v peci na chleba. Ale starý pan Libiszowski si nechával říkat „pane dědici“ a nechal si líbat ruce v rukavičkách. Tak! Hned zkraje války se zeptal otce: „Pane rado, okenice už máte hotové?“ „Jaké okenice? Na co?“ „Jak to myslíte, na co?“ zaprskal. „Na obranu před těmi všemi tady.“ Nu, nás měli všichni ve vesnici rádi.“

„Kdyby se někdo nechával šidit a okrádat jako Broklovi, tak bych si ho taky oblíbil.“

„Oni to dobře věděli. Otec šel jednoho dne za Milewským...“

„Milewski, to je ten inteligentní, světaznalý člověk?“

„Ano, Milewski byl velmi inteligentní, bystrý a kromě toho zcestovalý člověk, celá léta strávil v carské armádě a bojoval s Japonci. Ani nevím, kolikrát jsme od něho kupovali mléko, když jsme byli na prázdninách v Lisově. Otec přišel k Milewskému, že už od něho nebudeme brát mléko. Do té doby nám totiž každý den posílal láhev..., ach, jednu dobu s ní chodila tak krásná dívka, že otec vstával speciálně kvůli ní, aby jí otevřel a mohl se pak na ni dívat; všichni v Lisově byli nádherní..., nu, táta tedy šel k Milewskému a řekl, že když je válka, krize, chudoba a tak dále... A Milewski na to: „Pane rado, já jsem se patnáct let držel nad vodou jenom kvůli vám. Když z toho

teď něco budete mít zase vy, nic hrozného se mi nestane.
A mléko nám posílal do konce války.“

„Ale i tak dál kradli... Pamatuješ, jak ukradli slámu?“

„Nu..., jak ukradli slámu..., jak že to bylo?“

„Bylas nemocná. A když jsi vstala a šla do stodoly, ukázalo se, že zmizel celý stoh. A bylo jí hodně, jako nikdy předtím, byl asi dobrý rok, že byla celá půda stodoly napaná až po střechu. A tak jsi zašla do vesnického klubu čili do obchůdku a ve dveřích jsi řekla...“

„... řekla jsem: ‚Byla jsem nemocná a vy jste mi ukradli všechnu slámu!‘ Ticho. ‚Všechnu ne,‘ ozval se kdosi. ‚Všechnu,‘ odpověděla jsem klidně,“ babiččin hlas teď zní se stejnou hrobově klidnou věcností a vážností, až se zdá, že slovo *sláma* zní jako diamanty. „Podívali se na sebe a jeden z nich řekl: ‚To není možné.‘ „Nu, pojďte se podívat a uvidíte.‘ Komisně přišli, vstoupili, rozhlédli se po prázdné stodole. ‚Krucinál,‘ prohodil kdosi, ‚sviňák, co zbytek vzal.‘ Pokývali hlavami, omluvili se a další den mi z liegenschaftu přivezli celou fůru slámy. Špinavé, ale o to nešlo. Odkoupili ji a přivezli. A pak jsme od Němců dostali dřevo.“

„Od Němců?“

„Ano, protože jel kolem jakýsi německý transport, asi ve vesnici rekvírovali zvířata, dřevo a tabák nad limit. Podívám se a vidím, kolik mají dřeva... a u nás nic... Přišla jsem k vozu, popadla několik polen a letěla domů. A Němci za mnou. Ne ti cizí, ale naši. Vtrhla jsem do sálonu a polena mrskla pod křeslo — ne, pod to sedátko,

co stojí u okna. Tehdy bylo tak poničené, že látka dosahovala až na zem a nebylo pod ně vidět. „Co to děláte?“ křičeli Němci. „Co to děláte s tím dřevem?“ Měla jsem máslo na hlavě. „Nemáme v domě žádné dřevo.“ „Zbláznila jste se, dělat před cizími vojáky takové věci? Chcete, aby vás obvinili z okrádání tisícileté Říše? Měla jste nám říct, že není čím topit.“ Potom přivezli dřevo.“

Babička vždycky opakovala, že měla celý život víc štěstí než rozumu, a že kdyby řekla o svých Němcích pravdu, okamžitě by pro všechny byla folksdojčka.

Němci, kteří žili v Lisově, skutečně nebyli žádné bestie, ale obyčejní měšťáci se slušnými, obdivuhodnými německými zvyklostmi. Jeden chránil holčičku během bombardování, druhý hrál Mozarta na harmoniku a tvrdil, že ve svém rodném městě byl členem filharmonie („Později mu přišel telegram, že žena a dcera zemřeli v jakémsi rozbombardovaném městě; dalšího dne jsem ho viděla, jak ho vedli spolu s dalšími na východní frontu; seděl vzadu na korbě nákladáku, byl v tváři šedozelený a díval se na krajinu, kterou neviděl; tak si ho pamatuju.“), kapitán půjčoval knihy o umění, ryšavý feldvébl vypomáhal s různými pracemi a Apollón s kšandami byl do babičky zamilovaný až po uši.

„Nu, Apollón s kšandami byl naprosto božský kus chlapa. Vypadal přesně jako Apollón Belvédérský, měl ideální proporce a ušlechtilé rysy ve tváři. Jenomže byl

hrozně neupravený a neustále za sebou coural kšandy od kombinézy. Chodil za mnou jako pes, kalným zrakem si prohlížel dům a vrhal se na každou práci: myl nádobí, leštil příbory, loupal brambory... Okupant! Nakonec jsem ryšavému feldvéblovi řekla, že je to trochu divná situace, poněvadž jsem vdaná a Julkovi by se to dvakrát nezamlouvalo. A kdyby se do sebe pustili, byla by to opravdová katastrofa. Ryšavý feldvébl mu to rozmluvil. Apollón z toho byl trochu přepadlý, ale časem se z toho dostal; koneckonců, byl šíleně natvrdlý.“

Paříž se vzdala bez boje.

Julek Francouze bránil — že je to pokladnice kultury, že Louvre i kostely, nenahraditelné rukopisy, genius loci, že se takto zachránil kus evropské civilizace.

Babička se ale nedala — že Varšava shořela na prach, ale nevzdala se, že Francouzi jsou zbabělci a lumpové.

Šli ulicí. Kolem projížděla další a další auta s opilými Němci, kteří oslavovali vítězství. Proti nim šel malý snad desetiletý kluk; ruce měl v kapsách a pískal si Marseillaisu.

„Podívej,“ řekla babička, „jediný usmrkanec má víc odvahy než všichni Francouzi dohromady.“

„Z čeho jste vlastně během války žili?“

„Z prodeje babiččiniých šperků. Kromě toho jsme měli krávu, vlastně dvě. A slepice, ale všechny potom zdechly,

když byl mor. Měla jsem jednu oblíbenou, vždycky rázovala po domě, říkala jsem jí Chocholka; když onemocněla, přišla za mnou, ohnula krček, stulila se mi do dlaní a umřela. Měli jsme ještě psa, ovčáka.“

„Stopu?“

„Ne, Stopu jsme měli před válkou, to byl tátův lovecký pes. Na všechna zvířátka ale byl hrozně hodný. Naše kachna mu například nechávala kachňátka na hlídání. Přišla, udělala káčkáč, podíval se na ni s výrazem pochopení, nechala mu tam malé a šla si někam něco vyřídit; pes zatím zůstal s káčátky, držel je mezi tlapami, a když některá chtěla odejít, shrábl ji zpátky do klubíčka. Pak se máma kachna vrátila a Stopa je všechny zase pustil. Když jsem to potom viděla v disneyovce, strašně jsem se smála. Ale během války už jsme měli jiného psa.“

„Babi, já jsem se ale ptal, co jste jedli a tak...“

„Aha. No, patřil nám ještě kousek půdy, takže jsme sázeli brambory. Lidi se hrozně divili; jednoho léta jsem je vysázela moc pozdě a ještě k tomu na vršku, takže by se neměly vyvést ani za všechny poklady světa (lidi říkali, že budou jak broky a suché jako pepř); ale celé léto lilo jak z konve, všem brambory shnily, jenom my jsme měli nádherné. Rok na to jsem to udělala naopak, vysázela jsem několik járků v podmáčené půdě, sedláci si zase ťukali na čelo, že mi všechno shnije... A co se stalo? Byla vedra, všem brambory uschly, jenom nám vyrostly obří hlízy. „Když má někdo v hlavě, tak má někdo v hlavě,“ řekl pak kdosi.“

„A z toho jste se najedli všichni?“

„Co jsme měli dělat? Byla strašná bída, nic se nedá-
řilo... Jednou jsem ohřála kávu ze včerejšího dne, všem
nám hrozně chutnala, byla výborná. Jako by byla osla-
zená, ale cukr nebyl k dostání... Po snídani jsem ote-
vřela konvici — byla plná švábů. Celou noc lezli dovnitř
a topili se, proto byla káva tak sladká. Řekla jsem o tom
jenom strýci Matějovi a společně jsme začali po švábech
pátrat. Za polínky u kamen jsme nakonec našli jejich
hnízdo, pozabíjeli jsme jich, kolik jsme zvládli. Ale bylo
něco mnohem horšího než švábi — teta Mechová. Ne-
ustále skuhrala, vytáčela se a naříkala. ‚Ty se na to už
nepamatuješ, ale v roce devatenáct set dvanáct jsem měla
odloženou smetanu do kávy a tys mi ji sebrala a vypila!‘
A tak dále. Měla v Lisově obrovský pokoj, kam si pověsila
sádrové odlitky chrličů z Notre Dame, které si přivezla
z Paříže, a vedle nich nějaké satanistické nezbytnosti.
Široké zástupy vesničanů v podobě všetečných babek
se tam chodily dívat. A náruživá teta Mechová si k sobě
vodila mladé čeledíny a služebné a začala jim do hlavy vt-
loukat ta svoje revoluční miasmata, no prostě jak Ondřej
Lohojský z Witkacyho *Rozloučení s podzimem*... Sama se
tím nakazila ještě v Kielcích, když se tahala s jakýmisi
studenty-anarchisty, četla ateistické brožurky a špiko-
vala si mozek nejružnějšími světovými teoriemi a názory.
Pak to celý život míchala s vlastní žlučí a vykrmovala tím
služebné. A co horšího, bratřila se s lidem, sedala si na-
příklad k odpočívajícím čeledínům pod hrušku a jen tak,

na trávě, do nich nalévala ta svoje moudra. Pak za mnou chodili, odplivovali si a říkali: ‚To má být dáma? To má být dáma? Aby si se sedláky lehala pod strom? To není žádná paní, slečinko, to je hloupá husa.‘ Jindy potkala těhotnou ženu, tak spustila: ‚Hej, Maciejová, kolikáté dítě to vlastně máte? Osmé, deváté? To já jsem svý Žolince, Žolinka byla její fenka, ‚zatrhla se pářit se psy a vy, taková stará ženská, a takový břicho?!‘ Maciejová si zakryla břicho dlaní, takhle, druhou se třikrát pokřížovala proti určnutí a odplivla si. Představ si to, tohle říct, a ještě k tomu na vesnici! Prý tam taky cosi hlásala o Boží matce, však to chápeš. Vysvětlovala jsem jim, že se zbláznila, že je Boží dopuštění, ale nic naplat — s ní byl kříž! Sama jsem se ale divila, kolik tam tehdy chodilo těhotných, jednou jsem se zeptala matky čtrnácti dětí, jestli to s nimi nemá těžké; odpověděla krásně: ‚Těžké, ale když nejsou děti, tak má člověk tak prázdné ruce...‘“

„Strýc Matěj se svou schizofrenií a dokonalou němčinou byl — jak se později ukázalo — rovněž nebezpečný. Jednoho rána se procházel pod okny. Měl pekelnou smůlu, jeden z Němců se holil a vylil z okna vodu s mydlinami tak nešťastně, že strýce zmácel od hlavy po paty. Protože strýc studoval v Mnichově a leccos tam pochytil, vynadal oficirovi hezky od plic, až Němci něco přeskočilo v hlavě a došlo k mezinárodnímu konfliktu. Ryšavý feldvébl přišel jako prostředník a vysvětlil nám, že o ně nejde, že

vědí, že to strýc nemá v hlavě v pořádku. Jenomže to viděli nějací cizí Němci a to je průšvih, strýc se bude muset nějak přemocť a omluvit se. Chudák schizofrenik, syfilitik Matěj. Vstoupil do pokoje a postavil se ve dveřích. Uražený Němec se zdvořile zvedl z křesla, přikývl, řekl: „Gut, gut,“ a mezinárodní konflikt byl zažehnán.“

Dokonce i Julek dokázal nadělat problémy. Lidi si ho moc nevážili. Co si budeme nalhávat — čím by mohl v té době oslnit třeba i toho nejinteligentnějšího sedláka překladatel z francouzštiny? Babička mi vášnivě skáče do řeči: „Nu, může, může, vždyť to byli lisovští sedláci! Knihy měli v úctě, a kdo si váží knih, váží si i spisovatelů. Třeba Velký Tarapata, například. Velký Tarapata (měřil přes dva metry, na rozdíl od Tarapatky) byl stolař. Měl vážné astma a práce mu moc nešla, živil se jenom z ruky do huby. Ale miloval knihy. Přicházel k nám a půjčoval si jednu za druhou; vracel je vždycky v perfektním stavu. Někdy nám připadalo, že v lepším, než byly předtím — ale třeba to tak s knihami je — odvděčují se upraveností těm, kteří je čtou opatrně. V každém případě je Velký Tarapata vždycky přinášel v těch svých rukou, před dveřmi do pokoje s knihami se trochu klaněl a vstupoval do něj jako do katedrály. Dlouho se rozhlížel a pečlivě si vybíral další četbu, přitom ztěžka dýchal, nu, astmatik, a pak se vracel do své chalupy. Někdy ještě čtvrt hodinku posečkal, aby si s otcem pohovořil na úrovni. Měl velmi pronikavé

postřehy, na kterých byla okamžitě vidět jeho neobvyklá inteligence a citlivost... Julka si nevážili nikoli kvůli jeho literárním sklonům, ale protože byl z města a neuměl z vesnického řemesla ani ň. Když jsme potřebovali kupříkladu zorat a já jsem ho poslala do vsi, aby přivedl někoho s koňmi, po hodině se zase vrátil s tím, že nemohl nikoho sehnat, prý všichni vypadali zaměstnaně. Dělal to takhle: přišel, pozdravil a zeptal se... Prostě katastrofa. Musela jsem chodit sama. Přišla jsem do prvního trochu lepšího stavení, nejprve jsem si popovídala s paní domu — o počasí, o dětech, o slepicích, o nemocech, pak dlouho s jejím manželem o tomtéž a úplně nakonec, když už jsem v podstatě stála ve dveřích, jsem se zeptala, jestli by zítra neměl čas se stavit s koněm a zorat. A on, že samozřejmě, přijde, zorá. To se musí zvolna, napřed prohodit pár slov, a ne tak zhurta. Na vesnici lidi nespěchají a laskavost je nad zlato. Sedláci si potrpí na úctu a důležitost, stejně jako všichni chudí, utrápení lidé.“

„Ach, babičko,“ říkám, „já jsem asi Julkova inkarnace, protože já si s chlapama taky moc nevím rady... Tedy, myslím s vesničany,“ dodávám honem, abych zamaskoval podezřelou dvojznačnost svých slov.

Kapitola XIV

Noc. Měli jsme hrát *Talisman*, ale Bára sedí na posteli a lakuje si nehty.

„Tak co, zas mi řekneš, že vypadám jako patnáctka, která si pomalovala nožky lakem, kterej šlohlá mamince?“

„Mamince striptérce,“ opravil jsem ji. „Samozřejmě. Každý, kdo by viděl tvoje nožky, by řekl totéž.“

Skutečně, Bára má na rozdíl od své velmi dospělé postavy dětské ruce a nohy. Malá a něžná zakončení končetin, která vypadají jako transplantáty od nějakého dárce předškoláka.

„Jacku, a kdo se vlastně o tvou babičku staral za války? Julek?“

„To je špatně položená otázka. Správně by to mělo být, o koho se starala babička. O otce, matku, babičku, tetu Sašu, tetu Evu Mechovou, strýce Matěje — a Julka. A dva domy, tedy statek v Lisově a byt v Kielcích. O byt v Kielcích jenom nějaký čas, protože byl už za hranicemi ghetta a Němci ho zabrali. Jako odškodnění dostali jeden, požidovský.“

„Bydleli tam?“

„Ne. Měli tam nějaké věci, ale žili v Lisově. Ostatně těsně před koncem války celý činžák lehl popelem. Ale s tím stěhováním, to zase bylo...“

„... bylo?“

„Jak víš, moje prababička...“

„Irena?“

„... ano, Irena, mluvila plyně několika jazyky včetně němčiny. Jednou se dozvěděla, že byt s veškerým vybavením, nábytkem, knížkami, suvenýry a památkami byl zabaven německou vládou, a tak se rozhodla vydat na gestapo a ztropit tam povyk svou perfektní němčinou. Pokoušeli se jí to samozřejmě rozmluvit, no, ale znáš ženy z naší rodiny... Oblékla si to nejlepší, co měla, určitě se ještě před odchodem pokřižovala, ale tak, aby si toho nikdo nevšiml, a šla. A když už znáš ženy z naší rodiny, musí ti být jasné, že se jí to nemohlo nepodařit. Nuže, přišla tam, ztropila povyk a gestapo — je to k smíchu, mluvím o gestapu, jako by to byla nějaká osoba, a ne zástupy úředníků, poslíčků, stráží a tak dále..., no, to je jedno. Gestapo jí vystavilo oprávnění na odvoz veškerého vybavení na nové místo. Dali jí k ruce mladého oficíra, který měl na starosti všechny formality. Takže prababička šla přes celé město s gestapákem a po chvíli i s dcerou, jednoho po jedné straně, druhého po druhé, no prostě hanba. Po cestě si najaly nějaký povoz, čili ke skupince se přidal jeden sedlák a dva nosiči, a všichni jako jeden muž rázovali městem, vešli do ghetta a k synagoze, která tehdy už asi nestála, anebo byla možná

pouze zneuctěna, ach, krásné *pouze*... Když vešli do bytu, ukázalo se, že už tam někdo byl a převrátil byt vzhůru nohama. Dveře jedné z kyjevských skříní byly vypáčené bajonetem, přestože ze zámku trčel klíč; prababička vy-cítila příležitost a znovu ztropila povyk a požádala o od-škodnění. Oficír, který byl mladý, vlídný a trochu vydě-šený, jí slíbil jednu ze zrekvírovaných židovských skříní, samo sebou bez obsahu. Když nosiči skládali nábytek na povoz, odvedl prababičku s babičkou do jednoho ze sousedních bytů, kde jim velkolepým gestem předvedl stejně vyrabovaný interiér a vyzval je, ať si vyberou ně-jakou skříň. Tu pak nechal vyklidit a přenést na vůz. Když přešel do druhého pokoje, hleděly na něho jako na zjevení — elegantním pohybem sebral ze stolku kala-mář nebo hodiny... Kradl. Ale i ony kradly. Babička totiž nechala nosiče ráz-dva vzít novou skříň i se vším, co bylo uvnitř, a zároveň poslala jakéhosi kluka, kdoví, možná to byl jeden z malých Frydmanů, aby našel původní majitele a řekl jim, že má pro ně dva kožichy a dvě deky. A když bylo všecko hotovo a kožichy s dekami ležely mezi ná-bytkem, jako by se nechumelilo, babička si vzpomněla, že z otevřených zásuvek komody visely teplé ponožky, které se bezpochyby Birnbaumovým, Goldmanovým, Sztajnovým — nebo jak se všichni jmenovali — v zimě hodí... Popadla ponožky a užuž je měla schované v kapse, když vtom ze sousedního pokoje vyšel oficír, pohrdavě na ni pohlédl a jedním pohybem ruky v rukavici jí poru-čil vrátit, co sebrala, pak sešel dolů na ulici, zkontroloval

vůz a nechal si vytáhnout jeden kožík a jednu deku. Proč jenom po jednom? Asi si nebyl jistý, z kterého bytu opravdu pocházely, možná chtěl z babičky udělat komplice, anebo si chtěl sám jeden kožík nechat..., nevím. Přirazil k sobě podpatky, pohrdavě se usmál a odešel. A babičce bylo líto, že někdejší sousedům naslibovala hory doly a teď to musela složitě vysvětlovat. „Dodnes nevím,“ řekla mi jednou, „jestli mi uvěřili, že jsem mohla zachránit jenom těch pár věcí, anebo jestli si mysleli, že jsem je okradla já.“

Sedíme s Bárou na posteli. Lak na nehtech už uschl. Jsou tři hodiny ráno a co nevidět určitě přijde babička a řekne: „Nevím jak vy, ale já se jdu vyčurát.“ Nebo: „Říje a ochmatika.“ Chtěli jsme hrát, ale dobře se mi vypráví, napadají mě stále další příběhy.

„Ale to s Němci, kteří nosili vodu ze studny, se stalo ještě ve starém bytě.“

„Něco mi říká, že si už nezahrajeme.“

„Proč by ne. Tak to můžeš připravit.“

„Ne, ne. Já ráda poslouchám.“

„To bylo hned na začátku války. Babička mimořádně přespala v Kielcích, sama, protože rodiče už bydleli v Lisově. Večer. Někdo buší na dveře. Babička otvírá — a tam dva Němci. Jeden mluvil polsky, asi Slezan nebo co.“

„A co řekl?“

„Řekl, že dočasně zabavují koupelnu, poněvadž se potřebují umýt.“

„Takže zabavili její uživatelnost. Umyvatelnost.“

„Spíš bys měla říct ‚napendrekovost‘, protože netekla voda. Stěžovali si, babička jenom ukázala na kbelík a řekla: ‚Však si nanoste, kolik potřebujete, na dvorku je pumpa.‘ Chopili se věder a poslušně odkráčeli k pumpě. A babička jako polská jaksepatří šik holka s vlastenec-kým citěním se vrhla na zásoby krepáku a bílého kartonu, od oka vystříhla bílého orla a Maršálkův profil, nařasila vlajku a nad postel povésila tu bleskurychlou koláž. Němci se vrátili, umyli se, všimli si babiččiny kompozice a poznamenali: ‚To tady pšedtym nebylo.‘ A babička bez obalu: ‚Nebylo, ale teď ano.‘ Zasmáli se a Slezan povídá: ‚Mašalek Pisudski gut gut, gdyby byl Pisudski, nebyla by ta falka.‘ Poděkovali a rozloučili se, což babička kvitovala s jakýmsi zabručáním. Nakonec se po sobě podívali a řekli: ‚A pani fite, kdo my sme? Geheime Staatspolizei.‘ Když viděli, že jim nerozumí, dodali: ‚Ge-šta-po. He-he-he.‘ A odešli.“

Zatímco babička stříhala orla z papíru a její matka se hádala o skříň, maminka Rogozińská, za svobodna Kirchnerová, držela jazyk za zuby ohledně svého původu a nejen, že žila v klidu (dá-li se to tak říci), dostala dokonce za mříže jednoho německého četníka.

„Okolo jejího domu se totiž jednoho dne potácel řádně státý četník a začal dělat kravál, dolezal za ženskými a všechny široko daleko obtěžoval a mával přitom pistolí. Buď byl tak opilý, nebo si potrpěl na dámy ve středním věku, na každý pád zahorel nevídanou láskou k naší

mamince, která zrovna šla po ulici; přiběhl k ní, lapl ji za rameno a asi by ji odtáhl někam do průchodu, pokud by německá policie bleskurychle nezasáhla. Četník s želízky, shon, senzace, maminka v centru pozornosti. Následujícího dne ji předvolali jako svědka, dostavila se k výslechu a ukázala podlitiny; musíš vědět, že měla hrozně jemnou pleť, každý silnější stisk jí udělal modřinu. ‚Tady,‘ ukázala rameno a soptila, ‚tady a tady taky. Tááákové modřiny.‘ A četník šel za mříže. Nebo na frontu? Kdoví...“

V té době, kdy maminka Rogozińská usvědčila četníka a Němci si nosili vodu v plechových vědrech a diskutovali o maršálku Piłsudském, přišel do Lisova nový kněz — přímo ze semináře. Byl nejvyšší čas, poněvadž farář měl plné ruce práce s plozením dětí a s péčí o svůj sad a o své ovečky se staral čím dál tím hůř. Nikdo ho netrestal, a tak úplně ztratil soudnost a přehled o tom, co je dobré a co zlé.

„Když babička začala mít palpitace, bylo zapotřebí jí přinést mešní víno. Doma bývalo vždycky plno vína, ale ona musela mít mešní; nevím, jestli ze zbožnosti, anebo jí prostě chutnalo, ale vždycky omdlávala a šeptala: ‚Ach, ach, já omdlím, točí se mi hlava.‘ Samozřejmě jsem musela letět na faru, vždycky jsem dostala půl lahve nebo celou, utíkala jsem zpátky, co mi nohy stačili, a nalila jsem jí, až konečně přišla k sobě. Ale jednoho dne mě kněz chytil za blůzku a začal mě ochmatávat. Šedesátka na krku. ‚Otče, to je omyl,‘ řekla jsem, ale dojem to na něho neudě-

lalo. Pohrozila jsem mu, že pokud nepřestane, začnu ječet z okna. ‚Huso,‘ zasyčel a otevřel dveře. ‚Vino,‘ připomněla jsem a on mi vzteky bez sebe podal láhev, div že mě silou nevyhodil ven.“

Vysoký a štíhlý vikář byl snad přímo stvořený pro úlohu biskupského sekretáře. Byl slušný, mlčenlivý, důstojný; jako by jeho životním údělem bylo neslyšné kráčení v černé sutaně za šustivým hedvábím kardinálského roucha. Alespoň tak připadal babičce, když ho sledovala, jak sedí na verandě a popíjí čaj. Té odvěké zemanské zvyklosti se Broklovi skvěle přizpůsobili: zvali kněze na večírek, na návštěvu a společenské konverzace. Došla řeč na Židy. „Je to strašné, co s nimi Němci provádějí,“ řekl, jako by přednášel, co se naučil v semináři, „ale nutno uznat, že to nějakým způsobem vyřeší židovskou otázku...“ To se přepočítal... Pokud babička Wanda nechala jeho slova bez povšimnutí, její vnučce okamžitě zaplály v očích dvě vatra; nejdříve pronesla dlouhatánskou filipiku a potom tím nejbezstarostnějším způsobem vykázala vikáře ven a zakázala mu se u nich doma ukazovat. Bylo to sice velmi skandální, zvláště vzhledem k tomu, že se to stalo v Lisově, ale tehdy byla skandální doba. Kromě toho všichni věděli, kdo bude mít statek pod palcem; moje babička mohla být krásná a inteligentní, ale — což také všichni dobře věděli — dobrotivá a úslužná zrovna nebyla.

Ještě byla města bez ghett, ještě člověk tu a tam spatřil Žida, ale čím dál vzácněji. Tehdy babička po cestě do Chmielniku uviděla mladou Židovku, jak stojí v dešti s dítětem v náručí. „Ach, Bože,“ zvolala, „schovejte se, paní, honem, Němci zavírají Židy, zavírají a zabíjejí...“ A ona nic, pokrčila rameny. „Tak mi dejte alespoň to dítě,“ řekla babička bez rozmyslu, „já se o ně postarám, slibuju, zůstane u nás, ať se zachrání aspoň dítě...“ Ona se ale i s dítětem od babičky odvrátila, odplivla si proti zlé kletbě, tfuj tfuj. O tři dny později vytvořili v Chmielniku ghetto.

„V té době ovdověl Milewski, a protože vyvdal dceru, která měla až nad hlavu práce s manželem a vlastním domkem, rozhodl se, že se ožení znova. Vybral si pěknou ženskou, která ale byla tupá jak poleno. To ale nikoho nepřekvapí,“ dodává babička, „poněvadž byla ze sousední vesnice. No, a ta ženská jednou jela na žebříňáku nacpaným všelijakými věcmi. Co tam všechno nebylo: stůl, židle, lampy, oblečení. A že prý to koupila za pár šupů, jachachacha — všichni v Lisově třeli bídu s nouzí... Milewski vyšel z domu, a když to uviděl, zavrčel: ‚Odkud to máš? Po Židech? Ty jedna hyeno, budeš těžit z lidského neštěstí?‘ Svolal celou vesnici, všechny věci naházal na hromadu, zapálil je a svoji ženu pak zmlátil jak žito a počastoval ji těmi nejhoršími nadávkami. Lidi stáli jako přikovaní a jenom mlčky příkyvovali. Když spáleniště vyhaslo, vrátili se domů.“

Kapitola XV

Ó, milovaní Židé mé babičky, snědí Židé, synové rabínů a vnukové cadiků, ó, černoocí Ramsesové, krásní i nepěkní Židé, Židé z obchůdků a jatek, Židé z dvanácti kmenů Izraele, i kdybyste neznali kaddiš zpaměti. Ó, Židé, ó, Židovky v parukách, Židovky s psíky v náručí, v kožiších a s náhrdelníky, Židovky, co stojíte při zdi přednáškového sálu, Židovky s koši plnými chleba, Židovky „na tu dávejte pozor, z tý ještě něco bude, prosím pěkně, pánbu s vámi!“, ó, Židovko s dítětem v náručí, ó, Židé hnaní přes Lisov, ó, národe Bohem a mojí babičkou vyvolený!

Jednoho dne, byl to letní horký den, kdy se vápnitý prach bělejší než obvykle vznášel nad cestami, den, kdy včely ztěžka hučely nad jetelem, kdy se mouchy s duhovými břichy chvěly zelení a zlatem nad vysychající blátivou strouhou, která se vždycky vytvoří podél cesty, ale také den vos bzučících v kyselých hnízdech padavcat... Jednoho dne bohyně Fortuna, která se v posledních letech snášela nad středoevropský region ještě rozmařileji a ještě vzácněji než obvykle, roztáhla svá nádherná křídla blyštící se plátkovým zlatem a sestoupila na střechu lisovského statku, popadla moji babičku za pačesy

a posadila ji na autobus do Kielců, kde babička zrovna neměla do čeho píchnout, a tak se sama divila, že se jí v takovém vedru zachtělo trmácet po vápnitých cestách.

A večer, už bez pomoci bohyně s hbitě se otáčejícím kolem, se babička vrátila po vápnitých cestách, které ještě hřály od celodenního vedra jak tělíčka ještěrek. Šla, jistě před sebe kladla nohy — tak jako se člověk pevným krokem ubírá po známé pěšince, jejíž každý kamínek má od pradávna svoje vlastní místo, vepsané do krajiny krví pětiletých kolen a sedmiletých loktů. Nahoře stál jejich statek mezi mohutnými stromy — které se černaly proti tmavnoucímu nebi osvětlenému několika posledními hvězdami —, mezi stromy načrtnutými tuší na purpurovém papíře: jabloní obtěžkaných jablky, zkroucených třešní a neforemných rynglů. Tehdy babička spatřila — ano, spatřila, neslyšela — ticho, ohromné ticho, které nabíralo síly v korunách stromů. Ticho, které se dalo lámat na obrovské bloky a svázet na dřevěných saních do kamenolomů mlčení, kde by si je snad někdo mohl koupit na němého Davida nebo na Pietu.

Jedna lampa svítila v kuchyni, jedna v salónu. Babička otevřela dveře, do chodby postavila košík s několika drobnostmi, které přivezla z kieleckého bytu, narovнала křivě pověšený obrázek otce — ale ticho nadále panovalo: vzedmuté, obrovité a ztuhlé. V salónu všichni seděli v naprosté mlčenlivosti, daleko od sebe — a nevěnovali se naprosto ničemu; nikdo nekouřil, nikdo nelistoval starými ročníky časopisů, nikdo nevyšíval ani nemalo-

val akvarely, nikdo nehledal slova, která by odpovídala melodii Franceových slov. Nikdo ani nevařil čaj. Měli zelené tváře a voskové dlaně, které jen bezduše ležely na opěradlech křesel a na desce stolu. Mlčeli jako hrob, jako by ještě nebyla vynalezena slova.

Toho dne totiž hnali vesnicí Židy.

Židé byli šedí, matní a zkrvavení. Židé neměli žádnou naději. Mesiáš toho dne za Židy nepřišel ani v Lisově, ani ve Stašově, nýbrž v lese, kde byli zastřeleni nad příkopy dlouhými a širokými jako mrtvá moře.

Židé nabízeli za jídlo a vodu zlato, oblečení, hodinky. Co kdo měl. Pravidla byla jednoduchá — jeden díl pro vojáka, jeden pro prodejce. Byli rovněž takoví, nemyslete si, že to nebylo zapsáno do Knihy, kteří nechtěli za chléb nic, stejně jako nechtěli nic za jablka vonící trávou a sluncem.

S hrncem studené studniční vody a s cínovými hrnky kráčela od jednoho k druhému Maciejová, šla a do zástěry sbírala šátky, prstýnky, pudřenky. Co kdo měl. Jeden kluk, nanejvýš dvacetiletý, který se už ale vykoupil u Ukrajince náušnicí, jí podával krásný svetr z tlusté vlny, dobrý svetr, který mu u dobrého obchodníka koupila starostlivá matka, když odjížděl studovat, svetr s hustým vzorem, dobrý svetr — ruka, ruka, hrnek, rychlý obchod, poněvadž je popohánějí pažbami. Ale Ukrajinci byla náušnice málo, a tak popadl i jeho svetr.

„A co teď?“ zavrčela na chlapce Maciejová. „Co mi teď dáš za vodu?“

Chlapec se zastavil, v ruce držel cínový hrnek. Bože, jak byl ledový; řekl, že nic, že měl pouze ten svetr, nic jiného mu nezůstalo.

Maciejová mu vytrhla hrnek z ruky.

Další den byla neděle. Od rána se ženy strojily do korzetů a věšely na sebe korálky, muži si voskovali boty a česali vlasy. Vikář dopsal kázání a neustále něco škrtal a přepisoval na listech vytržených ze sešitu. Babička Wanda se prohlížela v zrcadle na toaletním stolku méně koketně než obvykle a kolem ramen si obtočila černý šál důstojného vdovství, jehož čern se malebně vyjímal v richelieuských bílých volánech v kolátorské lavici hned u oltáře.

Zazvonil zvonek u dveří do zákristie, všichni umkli a jedna vznešená latinská slabika následovala druhou v nedotknutelném pořádku liturgie jako stádo krotkých zvířat ve zlatých čabrákách. Vtom kněz, ten štíhlý nervózní člověk s bledou tváří a vystouplým ohryzkiem, ten malý kněz, který vypadal, jako by ho tvořilo několik spojených tyček, vyšplhal na kazatelnu. Jako by ho za vlasy táhli neviditelní andělé; nekázal ani o práci ve vinici, ani o zrnku hořkosti, ani o moudrých a hloupých pannách. Zakroužil zrakem po kostelní lodi, po malovaném stropě, po štukových amoretech a po richelieuských volánech. Pak kněz zrakem ulpěl na krucifixu, jako by zvažoval hrůznost svatokrádeže, o které za chvíli promluví, a otevřel ústa.

„Ženo, mluvím k tobě, ženo, jejíž jméno ani nevyslovím, poněvadž nechci znesvěcovat svaté místo... Slyšela jsi nejednou slova našeho Pána, Ježíše Krista, že co učiníme bližnímu svému, to učiníme rovněž Jemu. Že kdo podá hrnek vody jednomu z nejmenších, nic neztratí. Říkám ti, ženo, že kdyby se Golgota nacházela v mehovském lese a kdyby na ni náš Pán kráčel s křížem, i jemu bys vytrhla hrnek z ruky. Už jsi to učinila. Ať ti Bůh odpustí,“ řekl tišším hlasem, „já to nedovedu.“

A sestoupil z kazatelny, bledý, s planoucím zrakem jako se dvěma hromničkami na pohřbu po semináři. Hladký proud latiny ho ale přenesl zpět až k *Ite, missa est*.

Večer přišlo ze statku pozvání na večeři.

Pokud bohyně Fortuna ušetřila babičce pohled na mučené Židy, neušetřila jí pohledu na zastřeleného pana Kaczora a paní Kaczorovou. Alespoň ji přitom pořádně podepřela.

„Ach,“ říká babička a pomrkává na Matouše. „Já jsem vždycky měla víc štěstí než rozumu. Ale ke Kaczorovi... Před válkou babička pronajímala čtyřlůžkové pokoje v podruží pro letní turisty; když jsme z Kielců přijížděli na prázdniny, bydleli jsme vždycky tam. Jedli jsme na statku. Během války ale v těch pokojích přebývali všelijací lidé, protože tehdy bylo tolik pohořelých a ztracených a tolik skrývajících se, že o nocležníky nebyla nouze. Mezi nimi byl nový ředitel mlékárny, pan Kaczor se ženou

a dítětem. Paní Kaczorová byla oslnivě krásná, vypadala jako italská madona, blondýna, obrovské blankytné oči a řasy přes půl tváře. Jenomže byla blbá jak pučtok...”

Matouš se na mě významně podíval a já jsem okamžitě pochopil, co řekne, až odejdeme: „Bože, ta tvoje babička je vypravěč... ,Jenomže byla blbá jak pučtok!‘ Úžasné...”

„... přesto se jim celkem dařilo; otec dokonce panu Kaczorovi prodal svoje zlaté hodinky. Němci si rovněž všimli, že se panu Kaczorovi nějak podezřele daří, a tak ho jednoho dne přišli zatknout. Muselo to mít něco společného s nějakými hospodářskými čachry, poněvadž zrekvírovali celý jeho majetek, což politickým nedělali. Když si jich Kaczor všiml, chtěl utéct oknem a v okně ho zastřelili. A madona Kaczorová přišla se slzami v očích a s dítětem v rukou za těmi vojáky a řekla: ‚Ach, Bože, zabili mi milovaného muže, ach, Bože, tak mě zastřelte taky, co si teď počnu sama s dítětem, ach, Bože, zastřelte mě...‘ Nato opáčili: ‚Dobrá, tak někomu dejte to dítě a pak se sem za námi vraťte.‘ Dala, vrátila, zastřelili ji, posadili se a v klidu počkali na četníky. A ke mně přišli partyzáni, prošli kolem Julka a řekli: ‚My jdeme za vámi.‘ ‚Tak já vám něco...‘ ‚Ne, jenom vám chceme něco říct.‘ A řekli mi: ‚Lalo, prosím vás, to je strašné, Kaczor měl v kapse od saka šestnáct falešných kenkaret pro chlapy, když se to dostane do skopčáckých rukou, mohli by je vyhmátnout raz dva.‘”

„A co jste udělala?“ zeptal se Matouš.

„Nu, řekla jsem, že uvidíme, co se dá dělat. Vzala jsem takový košíček a šla do podruží. Dva vojáci mi zastoupili cestu, že prý *verboten*, nemůžu projít, než přijedou četníci, protože tam leží dvě těla. A já jim na to, že mi můžou s mrtvolami vlézt na záda, protože dneska potřebuju zavařovat. Je prostě zavařovací den a hotovo. ‚A co,‘ ptali se, ‚v sadu máte málo stromů?‘ Řekla jsem jim, že tam mají speciální druh, který jsem potřebovala. Láry fáry, ty naše byly ještě úplně zelené, měla jsem srdce až v krku, aby se to neprovalilo. Pustili mě. Rusové by mě poslali pryč, anebo by mě rovnou zastřelili, Němci ne — jakmile Němec slyší, že existuje nějaký plán nebo rozpis, věděli, že je potřeba jej dodržovat a poslouchat. Tak mě pustili. Schválně jsem si vzala malý košíček, abych s ním musela často chodit, a trhala jsem. Jeden košíček, druhý, třetí. Ptají se, proč jsem si brala tak malý, odpovídám, že vím, kolik se dává cukru na jeden takový. Rusové by mi nařídili, ať si vezmu největší koš, co mám, a pak si to spočítám doma, Němci mi bez problému uvěřili. Sedí v okně, vedro, sbírám švestky. Pak se mě zeptali, jestli bych jim nepřinesla vodu. A já, že ne, ale že dole u cesty je obchůdek, kde si můžou koupit oranžádu. Jeden z nich byl Slezan, přetlumočil to druhému a pak se hádali, kdo půjde. Řekla jsem jim, že tady stejně trhám švestky, tak jim klidně pohlídám ten párek mrtvol. Podívali se na sebe, přikýkli a odešli. Já šup — oknem dovnitř. Kaczorová s Kaczorem leželi na zemi ve dvou loužích krve. Musela jsem ho zvednout — byl to kus chlapa — a z vnitřní kapsy saka

vytáhnout ty kenkarty. Honem jsem se podívala do zásuvky a vyndala otcovy zlaté hodinky a snubní prstýnky Kaczorových, aby to ubohé dítě mělo aspoň něco.“

„Jak to s ním vlastně dopadlo?“

„Pro dítě si měla přijet jeho teta, sestra té nány.“

„A co, běžela jste za partyzánama?“

„Ale kdepak. Kenkarty jsem schovala pod vrstvou švestek, sedla jsem si do okna a v klidu počkala na vojáky. Přišli, poděkovali, já jsem se ještě pro jistotu dvakrát prošla s tím košíčkem a bylo.“

„Babi, ještě řekni Matoušovi o té sestře.“

„Ach, ano, přijela sestra té Kaczorové a byla to úplně stejná nána, ne-li ještě větší. Popadla dítě, já jsem ji vzala stranou a dala jí hodinky a prsteny. Řekla jsem: ‚Tady máte pro dítě, ať má aspoň něco, podařilo se mi to odnést z jejich pokoje.‘ A ona na to: ‚Ach, moje sestra měla takové krásné klobouky, nemohla byste tam skočit ještě pro ně?‘ Všechny vesnické báby se vztekaly, že jí zastřelili sestru, a ona myslí jenom na klobouky. Svým způsobem tomu dítěti ani trochu nezávidím.“

„A švestky?“

„Byly na vyhození,“ zasmála se babička. „Nic z nich nebylo. Zato teta Saša zavařila vypeckovaný rybíz. Seděla a šťourala pecky sponkou do vlasů.“

•

„Báro, řekni mi,“ zeptal jsem se jí jednou, „co myslíš, kde se všechny vzaly, ty naše praprababičky, prababičky

a pratety, co pod krinolínami převážely kněží přes hranice záborů, ukrývaly zběhy a chodily na plesy ve smutčném hedvábí? Kde se vzaly ty matky, co se v lednu nebo v prosinci loučily se syny, aby si potom na velkých prázdných nádražích přišly pro rakve popsané kostrbatým písmem?“

A Bára neví. Jak by to mohla vědět? Jak by mohla znát všechny ty ženy, které známe jenom z rodinných vyprávění a které vypadaly jako jejich hrdinky: zamračené ženy s ústy staženými do tenké škvírky a s vlasy v pevných drdolech? Ale i ty ženy, které tak nevypadaly: štíhlé, slabé, andělské, upjaté v korzetu, s plachýma srnčíma očima a labutími šíjemi, které šly za svými muži až na Sibiř a v noci utíkaly oknem před rabující chátrou pouze s dítětem, škapulířem a váčkem šperků. Jako by je někdo vytesal ze dřeva tvrdého jako kůly na uvazování galeon nebo jako kříže, kterých se drží cesty, aby neza-bloudily... Všechny jsou z tohoto těsta. Potulujeme se s Bárou vzpomínkami jako londýnským Přírodopisným muzeem (tím, kde Bára jednou stála jako přimrazená, jakmile spatřila kostru dinosaura a řekla: „Ježišmarja...“ a nějaký pán s anglickým přízvukem ji za zády doplnil: „... svatý Josefe,“ načež zmizel), jako obrovským muzeem vymřelých druhů a zapomenutých velikánů.

Praprababička mojí kamarádky zůstala v památném roce 1863 na manželově statku se dvěma malými dětmi. Vojáci ji přivázali za bělostná zápěstí k lafetě a tak dlouho ji tahali po dvoře, až vypustila duši. Zabili by i děti, ale

služka jim umazala tváře uhlím a odvedla je ze statku bočním vchodem a tvrdila, že jsou její.

Praprababíčka Michalina Karpiňská převedla tajně přes hranici záboru kněze Brzósku pod krinolínou.

Praprababíčka Wanda Broklová pádila poštovní přípreží a zachránila svého manžela před popravčí četou.

Prateta jiné kamarádky vyskočila v roce 1945 se dvěma dětmi z okna, protože ji jakýsi sedlák varoval, že sem v noci vtrhnou a zabijí každého, na koho přijdou. Utekla a schovala se v lese. Ve vsi si všichni dodnes myslí, že ji mají na svědomí, jenomže nikdo neví, jak to tehdy bylo ve skutečnosti.

Žena strýce Evžena, která během hladovění za revoluce jakýmsi zázrakem koupila brambory.

Teta, kterou v roce 1943 v Breslau stáli za vydávání listu *Bílý orel*. V dopise z cely smrti psala o Bohu, o Polsku a o tom, komu připadnou hodinky a komu šaty.

Teta Duňa, která kouřila jednu cigaretu za druhou, mi říká: „Naučila jsem se kouřit během povstání. Všichni kouřili, tak jsem to zkusila. Stavěli jsme barikády, tak jsem chlapcům dovolila vzít ze salónu náš klavír. Matka se na mě urazila. Jak křičela a lamentovala... a co z toho? Třetího dne bomba rozmetala celý salón na kousky, z klavíru by byly třísky i tak. Takhle jsme ho aspoň využili...“

Tety Karpiňské, které měly výtvarnou školu a ujal se žen, které se měly stát jejich tchyněmi. Tety Karpiňské s neživými snoubenci, se zahořklým staropanenstvím a nekonečným smutkem.

Ať se jde Faulkner s *Nepřemoženými* zahrabat, ony jsou takové už celá staletí. Jedna vedle druhé, brigy v rozbouřených vodách.

Kapitola XVI

Potom všichni poumírali.

„Jednoho zimního dne za mnou přiběhli z obchůdku, že se panu radovi udělalo slabo. Přiběhly jsme, ale táta už nežil. Pověděli nám, že vzal bochánek chleba a přiblížil se ke kase, řekl: ‚Platím,‘ a sesunul se na zem. Pohřeb měl v Kielcích. Příšerná zima, sníh, dvacet stupňů pod nulou. A představ si to, takové počasí a z Lisova přišlo bezmála dvacet sedláků. Odjakživa si ho vážili a často opakovali: ‚Pan rada nám říkával: Když sedlák vyrve plaňku z plotu, protože nemá čím topit, pak je zloděj, a když úředník nakrade desítky tisíc zlotých, je pouze defraudant.‘ Byl to ostatně on, kdo jim vyřídil koncese, aby se v obchůdku mohl prodávat alkohol, což mu máma hrozně zazlívala. Vždycky, když se do sebe chlapi pustili sekerami, máma ho z toho vinila. ‚Ach, když už pijí,‘ říkával, ‚tak ať pijí aspoň něco pořádného, a ne nějakou samohonku.‘ Něco jiného bylo, když pak v druhém roce války táta seděl na lavičce před domem a nějaký sedlák si k němu přisedl. ‚Před válkou by si to nikdy nedovolil,‘ okomentoval to později, ale bez hněvu, spíše s hrдостí.

Nu, přišli sedláci a pohřeb odstáli na mrazu. Ale nebyli sami; půl města přišlo na pohřeb, ukázalo se totiž, že Valerián Karnauchov měl mnoho známých a přátel; přicházeli různí cizí lidé — jak nám to připadalo — a vyprávěli, jak jim pan rada zadarmo radil a pomáhal psát nejrůznější žádosti a rezignoval přitom na část nebo na celý honorář, když viděl, že si to klient nemůže dovolit. Na hřbitově se i přes příšerné počasí utvořil takový dav, že Němci vyslali speciální hlídku, aby zkontrolovala, není-li pohřeb jen nějaká habaděra a ve skutečnosti to není nějaká manifestace nebo nelegální shromáždění. Chudý Velký Tarapata přišel také, nic nedbal na své pokročilé astma. Kolik času jen strávil diskutováním s panem radou, kolik knih si od něho půjčil... a nyní stál nad truhlou, jako by do něho uhodil blesk, byl úplně zničený, v obleku, který mu byl malý; babička neměla to srdce mu říci, že oblek, který mu přinesla neteř, byl svého času vytažený z dvorské skříně a patřil panu radovi, který nyní klidně spočíval v rakvi i se svým velkým tělem, tak klidně...”

O rok později, v roce 1943, zemřela prababička Irena.

„Máma jednoho dne vstala a nějak se nám nelíbila. Celý den chodila v županu, neumytá, s kruhy pod očima. Počasí bylo na draka. Řekla jsem jí, že to má určitě z deště a že by si měla lehnout. Lehla si a už nevstala. Kněz jí neumožnil katolický pohřeb, protože byla rozvedená a konvertovala. Prosila jsem ho, ale nedal se. Pochovali

ji pod hřbitovní zdí. A pouze mladý kněz, dobře si to pamatuju, stál v okně fary a mohutným gestem kreslil nad rakví kříž. Chodila jsem jí k hrobu asi dva nebo tři měsíce, pak jsem pocítila, že je prázdný, že už tam není. S klidem v duši jsem se vrátila domů.“

Nad postelí praprababičky Wandy viselo papežské blahoslavení v pozlaceném rámečku (ach, zašlé zlato, barvo dávné Evropy!). Zaručovalo, že pokud člověk v okamžiku své smrti vydechne — zřejmě jaksi tím rámečkem, jak jsem pochopil, tedy sklem, pozlaceným rámečkem a barevným olejtiskem — k Bohu, všechny hříchy mu budou odpuštěny. Nebeský glejt. Nevím, jestli babička vydechla předepsaným způsobem, když umírala. Dozvěděla se totiž, že Irena nežije a úplně ji to zdrtilo. V noci po pohřbu spadla z lůžka a plazila se po zemi — našli ji až ráno u dveří, prochladlou; nechala se vzít do náručí, devadesátiletá kostra ptáka, a položit do křesla. Tam zemřela — kdoví, možná skutečně otočila svoji tvář k papežskému olejtisku. Možná myslela na ta nesčetná odpoledne, kdy vycházela na verandu a vesnické báby ji prosily, aby jim paní dědička vyprávěla o audienci u Svatého otce; ona se vykrucovala a vykrucovala a ony znovu a znovu, a tak zmizela ve svém pokoji a po čtvrt hodině se vrátila v černých šatech z roku, řekněme, 1903 a s černou mantilou, která se třpytila nejdražšími šperky, a začala podrobně líčit jeden papežský pokoj za druhým a líbání ruky v ru-

kavičkách. Moje praprababička, ubohá šlechtična vychovaná v klášteře, kterou Fortuna vynesla na vrchol, do limuzín a k audiencím, k servisům a stříbru, a pak ji srazila do Lisova, kde v půl století starých černých záhybech hedvábí a s korunkou vyprávěla vesnickým bábinkám o audienci u papeže, zajištěné — což pomíjela s diskrétním mlčením — stříbrnými rubly jejího manžela. A bábám po tisíci padaly brady a křížovaly se, když sňala ze zdi olejotisk a přinesla jej na verandu a překládala latinská slova, která se naučila číst v klášterní škole; pak jim jej zase odnesla z dohledu — tu neslýchanou relikvii, očividné znamení Prozřetelnosti, které bdí nad paní dědičkou.

Ano, praprababička Wanda možná myslela na toto všechno, když seděla v křesle v posledním dni svého života; možná cítila blízký konec a hleděla na papežské blahoslavení. Řekl bych, že v křesle spíš ležela a omračující bolest smrti se jí rozpínala v tkáních. Z toho důvodu by mohl nějaký závistivý skeptik její spásu oprávněně napadnout.

„O něco později se mladý kněz zapletl do určitých konspiračních záležitostí. Nedlouho nato nastala ta nádherná scéna jako vystřižená z nějakého filmu, když pro něho přišli Němci. Pod oknem do zahrady stál povoz, který ho měl dopravit na nějaké bezpečné místo. Vyhodil kufr a vyskočil oknem a na plocho se položil na seno; vojáci

zatím lomcovali s vchodovými dveřmi fary a pobíhali po dvoře.

Za nějakou dobu se do domu přiřítíl udýchaný mladík:

„Pani, Němci chtěou sebrat kněza!“

„Ach, snad už ho, nedej Bože, nechytíli?“

„To ne, von jim utek, ale musel se někam do večíra schovat.“

„A kde?“

„V lese. Někdo mu tam bude muset přinýst jídlo.“

Pak zase odletěl někam jinam, asi varovat ještě někoho jiného.

„A co,“ ptám se babičky, „přinesla jsi mu jídlo?“

„Nu, ano, on se v tom lese schovával asi dva nebo tři dny; jak jsem se jen tehdy bála! Všude tam rostl jalovec a každý vzrostlý jalovec připomíná postavu... Ale kněz tam nebyl. Nevím, jak to tehdy dopadlo, ale pokud se nemýlím, válku přežil.“

„Když jsem byl v Lisově, Tarapatka mi vyprávěl, že to byl on, kdo kněze odvezl na povozu.“

„Možná to byl on. Ale co on může vědět..., paměť mu už neslouží, je starý.“

Kapitola XVII

Myslím, že kdyby Julek mohl mít děti, kdyby žena na cestě křečovitě nesvírala v náručí svou dcerku — vůbec bych nebyl. Anebo bych byl docela jiný, zavalitější, možná snědý a s velkýma očima. Kdyby měl dědeček hbitější spermie, možná bych byl takový, jaký jsem, a Julek by byl můj oficiální dědeček. To se ale nestalo a v příběhu se vynořuje postava lesníka Zikmunda Karpińskiego.

Zikmund Karpiński byl lesníkem jen na oko. Absolvoval sice (po jedenácti letech) lesnickou školu stejně jako jeho otec, strýc a dědeček, ale byl — jak babička často říkala — kufr promrhaného talentu, ať už se to týkalo klavíru, vynálezů a bůhvíčeho dalšího. To byla první příčina toho, proč byl dědeček lesníkem jen na oko. A druhá? Cha, nadlesní zpráva pro něho byla zástěrka, aby mohl jezdit po lese z pověření ilegální Zemské armády a jejího orgánu Kedywa — sbíral zbytky německých střel V1 a V2, které vybuchly někde nad lesy,

zakresloval je na mikrofilmy a ty posílal do Londýna. Naštěstí byl mnohem rafinovanější než jistý japonský zubař a nikdo ho během oběda neodhalil.

Nyní už existuje pouze na fotografiích. Nejkrásnější stojí na stole, další na komodě a jedna visí nad babiččinou postelí. „Nu, řekni, byl to nebývale pohledný muž!“ Dědeček tam žije v mírových podmínkách spolu s Julkem, Valeriánem Karnauchovem, mojí mámou, strýcem, bratrem, bratranci a sestřenicemi a se zbytkem rodiny. Ale tehdy si nemohli přijít na jméno.

„Píšeš o mně knížku? Ach, to vytáhneš určitě všechnu tu špínu.“

„Proč?“

„Nu, kdybych to psala já, tak bych ji vytáhla.“

„Co například?“

„No, všechno to podvádění Julka a tak vůbec.“

Běžím uvařit čaj a pro perníčky.

„Když se tvůj dědeček přijel zeptat, jestli by u nás mohl bydlet, neočaroval mě úplně hned. Ach, to nebyla láska na první pohled. Považovala jsem ho samozřejmě za krasavce a kulturního člověka, ale moje srdce získal teprve jednoho odpoledne, když jsem zrovna vařila oběd. Zeptala jsem se, jestli by mi podal sůl, která stála na kredenci za jeho zády. ‚Prosím vás, samozřejmě bych vám ji podal, jenomže na klíně mám zrovna kočku a já ji nemůžu vyhnat, protože by se na mě smrtelně urazila...‘ Jindy

mě uhranul svou bezradností: „Prosím vás, nevím, jak se to stalo, ale pral jsem si košili a ona se mi rozpadla v rukou.“ „A jak jste ji pral?“ „Nejobyčejněji, jak se dá,“ on na to, vzal jsem lavór, nalil jsem do něj vodu, nasypal krabičku prášku a vypral ji.“ Neodolala jsem a pasovala ho na plemeníka.“

„A co na to Julek?“

„Zpočátku nic nevěděl a potom..., no, vždycky jsem mu říkala, že chci děti, ale on po těch operacích...“

„Jakých?“

„Měl tuberkulózu ledvin. Doktoři si ale mysleli, že to je něco s varlaty nebo nadvarlaty a operovali ho. To jsem ti nevyprávěla? Šel pod nůž u jednoho varšavského chirurga, který prováděl všechny operace bez umrtvování, protože tvrdil, že se rána lépe hojí.“

„A hojila?“

„Ano, ale když jsem šla za Julkem po operaci, byl šedozelený jako hlína.“

„A proto nemohl mít děti?“

„No, nemohl. Takže, když si to domyslel — a inteligence a bystrost mu nikdy nechyběla —, chtěl vysvětlení. Tak jsem mu to vysvětlila. Byla to zvláštní situace, protože zrovna v tu dobu k nám přišly báby kvůli úklidu, a nemohla jsem si s ním klidně promluvit, než konečně večer odešly. Řekla jsem mu, že je to jenom plemeník, že jenom vyvrťi svoje a bude hotovo. Nebyl z toho nadšený, ale pochopil to. Víš, on mě strašně miloval.“

„A?“

„Nic. Zkoušeli jsme to s tvým dědečkem a zkoušeli, ale nic. Musel odjet do Varšavy, protože měl nějaké povinnosti vůči vlasti a vůči své ženě, ale slíbil, že se zase vrátí.“

Babička čekala. Na těhotenství i na lesníka. A nic.

Jednoho dne potkala v Kielcích v tramvaji paní Hesso-
vou s dětmi.

„Syn mě pustil sednout a já mu řekla: ‚Ne, děkuji, posadte se klidně sám, Němče.‘ Margeritka se na mě podívala a zeptala se: ‚Proč to říkáte? Co jsem vám udělala? Copak sedím v oddílu pro Němce? Copak já za to můžu, že máme takový původ? Vždyť toho nezneužívám, nikomu jsem nikdy nic neudělala.‘ Bylo mi to hrozně líto, omluvila jsem se a pak jsme se rozpovídaly o všem možném. Měla dvě děti, kluka a holčičku, kteří vypadali na svůj věk starší, protože zdědili výšku svých rodičů. Asi se to ještě znásobilo, protože třináctiletý kluk vypadal na osmnáctiletého a měřil metr osmdesát.“

„To je jako u Židů.“

„Co?“

„Oni mají závazek svatby; ten, kdo stráví život jako svobodný, hřeší proti Božím příkázáním, takže se všichni musí ženit. A protože se v každé společnosti najdou hrabáci, ošklivci, trpaslíci a obři, kteří si jen těžko hledají partnery, dochází k sňatkům mezi trpaslíky, ohyzdami a pitomci a vlastnosti zděděné po rodičích se u dětí a u vnoučat umocňují.“

„Vidíš, asi ano. Proto jsou geniální Židi a zároveň Židi astronomicky hloupí. Ale svým způsobem je to zajímavé, že jsi srovnal Hessovy s Židy; to je vidět, že jsi nežil za války, to by tě takové přirovnání nenapadlo ani za nic. Mezi těmi neurony bys neměl žádné spoje, to byly dva naprosto rozdílné světy.“

Potřebujeme ještě malé intermezzo, než se můj budoucí dědeček vrátí od své současné manželky z Varšavy ke své budoucí manželce do Lisova. Zatím se můžeme zmínit o únosu.

„Udělejte něco,“ křičeli Němci už na prahu, „udělejte něco!“

Jako partyzáni, úplně jako partyzáni; jak se zdá, babička měla jako jediná v Lisově pohotového ducha.

„Co se stalo?“

„Přijeli dva Němci z Kielců, plukovník a poručík, a unesli Helenku. Autem!“

„Helenku Chuziovou?“

„Tu tmavovlasou, dlouhovlasou, takovou tu hezkou.“

„Jak to myslíte, unesli?!“

„Unesli. Vzali ji z domu. To je skandál, takový únos v Mitteleuropě...“

Utíkali do rádia vysílat o skandálu, stěžovat si na skandál, škodit skandálu.

Babička neměla ohledně Helenčiny ctnosti, řekněme, přepjaté očekávání, stejně jako o skutečném průběhu

událostí. Pro jistotu ale šla na výzvědy do obchůdku. Helenka — protože Helenka — nastoupila do automobilu celkem dobrovolně, bez jediného náznaku nucení. Plukovník a poručík se dokonce předháněli ve zdvořilostech a lichotkách. Všichni společně teď asi přebývali na nějakém schovaném místě a trávili čas prostými radovánkami.

Ryšavý feldvébl a jeho kamarád se tou dobou vraceli z rádia celí nesví, poněvadž se dozvěděli, že Helenku nikdo neunesl.

„Zbláznila se? Copak ona neví, co partyzáni dělají takovým děvčiskům?“ Pravděpodobně neřekli *děvčiskům*, bezpochyby použili peprnější slovo. „Stříhají jim vlasy. Škoda takových copů.“

Babička zašla za starým Chuziou. A Chuzia: „Hmm, holka za sebou nechá stopu jako tank ve vodě — není po ní ani vidu, ani slechu — a pak domů přinese hrnec sádla.“

Tolik intermezzo.

Mezitím se na scénu vrací můj dědeček; zvláštním řízením osudu začal trávit v okolí Kielců čím dál více času a ze všeho nejraději se zdržoval v Lisově. Julek chodil po domě a bručel: „Krakus z firmy Dwuwatek.“ Před válkou totiž byla v Krakově taková firma na cigaretové dutinky a na obalu se vyjímal parádní ruměný Krakovan s efektním knírem.

Dědeček, který nevěděl, že se jednoho dne stane mým dědečkem, byl čas od času připouštěn ke své plemenné

činnosti. Ve vesnici se kolem toho udělalo haló. Když jsem před několika lety přijel do Lisova a mluvil se starým třesoucím se Tarapatkou („Tarapatka?“ ptá se babička. „Asi ten mladý, nu, Josífek?“ Pro mě ale nebyl mladý — byl to stařeček, kterému bylo necelých osmdesát, a když se smál, ukazoval černé zbytečky zubů), téměř neznatelně se naklonil, mrkl na mě a řekl: „Ach, vaše babička, to byl panečku kvítek...“

„Nerozumím.“

„No, hehe..., ona totiž... jednu dobu... No, dá se to tak říct, jednu dobu měla dva muže...“

Vesnice věděla. Julek předstíral, že neví. Babička zato nevěděla, že dědeček schovává v koncertním klavíru značky Sommerfeld technické nákresy střepein V1 a V2. A nikdo, vůbec nikdo nevěděl, že dědeček konspiruje. Protože dědeček dovedl konspirovat jako málokdo.

Jednou z lesa vyšli takoví dva — nebyli to partyzáni, spíš takoví budižkničemové, a že prý jsou ze Zemské a zabavují dědečkovi kolo.

„Zemské? Co ze zemské?“

„Ze Zemské armády, prosím vás, co se tomu tak divíte?“

„Jaké armády? Vždyť polská armáda byla rozpuštěna na podzim devětatřicátého.“

„Pane, vy nic nevíte? Armáda, partyzáni, chlapi z lesa...“

„Jak myslíte. V tom případě bych vás, pánové, poprosil, abyste mi tu nechali potvrzení, že jste mi to kolo sebrali násilím, že jsem vám ho nedal. Pro všechny případy...“

Zaťukali si na čelo, ale potvrzení mu vystavili.

Protože dědeček dovedl konspirovat jako málokdo. Na rozdíl od toho kluka, který měsíc dva po napadení Polska začal chodit po vesnici v saku od mundúru, jezdeckých kalhotách a v holínkách a začal přemlouvat chlapy, aby vstoupili do partyzánských řad. Vstoupili a o dva měsíce později je všechny včetně jejich vůdce v holínkách sebrali Němci. Někdo udal celou skupinu.

A byli přitom i kolaboranti. Chuzia.

„Nu, Chuzia,“ říká babička, „byl někde od Bydhoště. Petrová mu říkala přivandrovalec; ona byla bohatá a on holá řiť. ‚Já jsem já, moje děti jsou moje děti, všechno jedna krev, ale on je cizí, přivandrovalec.‘ Chodil v bílém kožíšku se svastikou na ruce. Všichni ho chtěli zamordovat, domlouvali se, že až skončí válka... Pak válka skončila a nic, on sklopil uši a ostatní ho nechali na pokoji. Co bylo, bylo, jak už to v Lisově bývá.“

Syn profesora F. byl něco úplně jiného. Profesor F. byl takový slušný, dobrosrdečný člověk, kterého si vážily celé Kielce za jeho rozhled a moudrost. Ale co z toho, když neuměl vychovat svého syna? Jednou pro jeho syna přišli mladí kluci a obvinili ho z kolaborace. Dveře jim otevřel otec a zeptal se, o co jde. Kluci byli mladí, profesor je celkem nedávno učil na gymnáziu. Tak mu to pověděli.

„Rozumím,“ řekl profesor F., „prosím o okamžik strpení, chtěl bych se rozloučit se synem.“

Odešel do druhého pokoje a zavřel za sebou dveře. Mladíci stáli v salónu, pak se ozval výstřel. Za chvíli se

k nim profesor F. zase vrátil, tentokrát byl bledý v obličeji, a řekl: „Už je to vyřízené.“

Zkontrolovali si to, poněvadž museli, práce je práce. Pak odešli.

A ještě ten Srb, Vítek, který okamžitě šel Němcům na ruku. Byl jako každý jiný, měl svoje známosti a kontakty (někteří říkali, že ne kontakty, ale kunčafy), ty ale pro Němce nic neznamenal, na rozdíl od jeho nebývalé optické paměti.

„Šla jsem jednou s Julkem po ulici a najednou jsem ucítila, že si mě někdo prohlíží. Pohlédla jsem na něho a on mi přejel pohledem po tváři, jako by mě pohladil rukou — ano, byl to dotek studené ruky, přeběhl mi po zádech mráz. A Julek říká: ‚To byl Vítek, ten, však víš...‘ Na začátku války založil partyzánský oddíl, všechno kluci z dobrých rodin, a pak je všechny udal. Dostal za to trest smrti. Jistý čas žil docela klidně, vlastně s mojí kamarádkou ze třídy, s bílou Ruskou, Tuškou. Vysedávali spolu na balkóně v prvním patře a dívali se na město, které jim patřilo, dívali se na novou Germánii. Pak přijelo auto a Vítka zasáhla dávka ze samopalu. Okamžitě ho odvezli k doktoru Kaliszovi a doktor ho operoval nejlépe, jak dovedl, věděl totiž, že na tom záleží jeho vlastní život i život celé rodiny. ‚Kulky našťestí minuly důležité orgány,‘ řekl. Čtrnáct kulek a každá minula. Páteř, mozek, plíce, játra a tak dále. A Vítek přežil. A dál udával a donášel, a to ještě zuřivěji než dosud. Spáchali na něho další atentát, znovu se dostal pod nůž

doktora Kalisze, který Němcům pověděl: ‚Pánové, jsem doktor, a ne kouzelník. Přežije, ale k ničemu vám už asi nebude.‘ A delegátovi nelegálních skupin řekl: ‚On by se z toho asi vylízl jako tehdy, ale postaral jsem se o to. Nic vám už neudělá, bez vozíku nedá ani ránu. Je otázka, jestli dokáže aspoň mluvit.‘ A to Vítkovi už zůstalo — mlčky seděl ve dveřích balkónu zalitého sluncem, kam ho odvezla jeho milenka, a dosyta se mohl dívat na Germánii, dokud se nezhroutila sama do sebe jako hliněný kolos.“

Babiččin románek kvetl. Sice s přestávkami, kdy dědeček odjížděl, ale kvetl, protože babička ne a ne počít, přičemž Julek v tom byl nevinně.

Ala, dědečkova manželka, se zhruba v té době o všem nějak dozvěděla. Přinejmenším o určitém výseku toho všeho (vybavil se mi totiž Wells, který měl milenku; jednoho dne za ním přišla manželka a říká: „Vím všechno!“ „Vážně?“ odpověděl Wells. „A kdy byla bitva u Salamíny?“), napsala proto babičce krátký, ale hutný dopis, že si z pochopitelných důvodů nepřeje, aby její manžel nadále pobýval v Lisově.

„Babi,“ ptám se, „pamatuješ si ten dopis od Aly Sasi-mové?“

Babička se na něj už ale nepamatuje. Nedávno s námi seděla u stolu a zeptala se mámy: „Hani, mně se to všechno plete, řekni mi, měla jsem bujarý milostný život?“

Musím tedy za babičku doplnit, co si pamatuji z jejích dřívějších vyprávění.

„A víš, co ti blbci udělali?!“

„Kteří blbci?“

„No, Julek se Zikmundem. Chlapi! Sedli si spolu ke stolu a napsali, že si nepřejí, aby mi posílala lživé dopisy plné pomluv, které nemají žádnou oporu ve skutečnosti a tak dále a tak dále — přesně tím tónem, ze kterého každá žena vycítí, o co jde. Takhle jí asi jenom nešlo do hlavy, proč se na tom podílel i Julek, ale na tom nesejde.“

„No, a jak to dopadlo?“

„Nijak. Dopis odeslali a celí hrdí mi dali přečíst šmírák. Napřed jsem jim vynadala, pak jsem nasedla na autobus a na vlak a odjela do Varšavy. Ve Varšavě jsem vyhledala Alina strýce. Plácala jsem páté přes deváté a snažila jsem se mu tak nějak naznačit, že Zikmund s Julkem napsali hloupý dopis, který se za nic na světě nesmí dostat do Ali-ných rukou a tak dále. Dost divně si mě prohlížel, pak ale se mnou jel do jejího bytu a přemluvil domovníka, aby nám otevřel poštovní schránku, obálku jsme pak roztrhali na kousíčky. Dobře jsme udělali, protože o měsíc později vypuklo Varšavské povstání a Ala zemřela. Představ si, jak by si Zikmund celý život vyčítal, kdyby ten dopis tehdy dostala.“

●

„Němci o tom povstání samozřejmě dobře věděli. Konspirant Zikmund odjel do Varšavy, protože dostal telegram,

že teta Áňa je nemocná nebo že teta Fráňa odjela do Krakova nebo nějaký podobný nesmysl. Srdce jsem měla až v krku — a po silnici jedou celé houfy Němců. „A co vy tady?“ zeptala jsem se jednoho z důstojníků, který se bavil s našimi Němci. „Kam jedete?“ „Na Varšavu. Copak jste neslyšela, že tam bude povstání?“

Ale dědeček byl už ve Varšavě.

Zvláštní. Celý život byl tak zamlklý... Jednou jsem se zeptal táty, jaký byl dědeček Zikmund.

„Kdybych měl svého tchána označit jedním slovem, bylo by to *m-hm*.“

Zemřel, když mi bylo jedenáct. A nevím o něm zhola nic. Nevím, jaký používal pseudonym, odkud kam se plížil varšavskými kanály, kde bojoval za Varšavského povstání, koho zabil a koho zachránil. Vzpomínám si ale, jak se rozplakal, když odhalovali památník povstalců a jak bránil Białoszewského... Říkal, že takové povstání opravdu bylo: špinavé, smrduté, roztroušené po sklepech a kromě toho všeho bylo hrdinské.

Jednoho dne šel na schůzi Lidové armády do jakéhosi úkrytu v podzemí budovy, který byl vidět zdaleka i v sutinách ulice. Šel, šel, před sebou měl ten dům, v jehož sklepení seděla jeho manželka a tchyně, kterou údajně měl ještě radši než manželku. A pak kousek od něho vybuchla bomba. Tlaková vlna srazila dědečka k zemi. Když se probíral, neslyšel na jedno ucho a levou

polovinu obličeje měl plnou šterku — a budova zkrátka nebyla.

Pak střílel a běhal, prolézal kanály, upadl do zajetí, zničil si páteř, když ho tři dny převáželi namačkaného s dalšími zajatci v nákladáku. Dostal se do tábora, pak ještě do jiného a nakonec ještě do jiného.

Říkal, že tábor v Murnau byl opravdu něco. Ukázkový tábor pro Červený kříž. Měli všechno. Hladověli až v závěrečném období, poněvadž se vyskytly problémy s logistikou a jídlo nebylo ani pro vojáky. Ale předtím... zajatci posílali domů balíčky s přebytečným jídlem. A když všichni ohrnovali nos nad Białoszewského knihou *Památník z Varšavského povstání* nebo nad Munkovým dokumentem *Eroica*, dědeček říkal: „Přesně takové to tam bylo. Jeden druhému uřezal prsty rukavic, protože ležely na jeho části stolu... A potom řekl, že s jeho vlastními prsty by udělal totéž.“

Kapitola XVIII

Ve stejné době, kdy dědeček Zikmund hladověl v Murnau, neporazitelná sovětská armáda vstoupila na území Polska a začala velkolepou ofenzívu. V lednu přišla fronta. Přišla — je to druh pohyblivého světa, přemísťující se masová událost. Nejprve ohlášení — salvy a výstřely, potom příšerný lomoz.

Na první ohlášení reagovala babička s Julkem rozvázně. Sbalili nejdůležitější věci a pak namáhavě snesli z půdy obrovskou truhlu a nacpali do ní to nejcennější ze sbírky dědečka Brokla. Neví už, co to přesně bylo, asi grafiky, obrazy a rodinné památky, ale především knihy. Kdykoliv moje máma mluví o požáru nebo o jiném domácím kataklyzmatu, dodává: „Všechno se dá spravit, ale knihy... obrazy a knihy, ty už se nevrátí.“ Taková prohlášení máme v krvi, v almaře tudíž bezesporu své místo našla krásná vydání s tenkými stránkami a překrásnými vazbami, které Leonard Brokl v době své prosperity vyhrabal někde na stáncích pařížských antikvářů a aukcích starých tisků. Když ti dva naplnili truhlu, popadli ji z obou stran a odvěkli na zahradu, kdyby náhodou po náletu nezůstal kámen na kameni. Koberce stočili

do sebe a schovali pod seno na půdě stodoly. Válka byla čím dál tím blíž.

Na prahu stál ryšavý feldvébl upnutý v uniformě a řekl, že kapitán zůstal se svým pobočníkem, poněvadž dostal rozkaz co nejdéle udržet radiostanici. Svěřil ale feldvéblovi několik vojáků a poručil jim jít poli a lesy, aby se dostali k Američanům — a v žádném případě ne k Rusům. Řekl rovněž: „Dostali jsme rozkaz, abychom házeli granáty do všech domů, ve kterých jsme bydleli, ale kapitán nám zakázal se jím řídit.“ V sousední vsi, v Maleszové, zemřelo tři sta osob, protože se Němci rozkazy řídili. Tam byli stejně sympatičtí Němci jako u nás. Taký rozdávali dětem čokoládu. Na prahu se feldvébl minul s kapitánovým pobočníkem. Znovu jsem stanul tváří v tvář vypravěčského cyklónu — v masivním víru ofenzívy a v masivním víru spletitého příběhu jsou rovněž místa a chvíle hladké jako kov zcela nedotčený rydlem.

Ve sněhu jitřeném větrem, ve stříkancích bláta a v hluku děl vidím německého kapitána jako průhlednou skleněnou figurku; nevím, zda to byl ten německý kapitán, který řekl: „No toto, nikdy by mě nenapadlo, že v polském domě uvidím tolik krásných obrazů a knih,“ nebo někdo úplně jiný. Tak či tak ho vidím, jak stojí ve své elegantní, dobře padnoucí uniformě. Důstojník rozpadající se armády, potomek mnichovských měšťanů, pruských junkerů a lübeckých patriotů, průzračný, tak průzračný, neboť tak lidé vypadají několik hodin před smrtí; už ví všechno — pět posledních let strávil v jakési zavšivené vísce na východě,

kde mu sedláci neřekli jinak než skopčáku a vyšší vrstvy okupante, nehledě na to, jak by se skutečně choval a snažil; fronta se nezadržitelně sunula, Rusové ho zastřelí jako psa, nebudou se přece přetahovat s nějakými nevolníky nebo jinými vymoženostmi civilizace. Nemusí se o ničem rozhodovat — ví, že zůstane až do konce v radiostanici. Nemusí nic říkat — podřízeným vydal poslední rozkazy a nyní se dívá z okna, jak jdou směrem k lesu. Nevidí před sebou nic kromě smrti. V té chvíli k sobě přivolává pobočníka, podává mu půjčenou rembrandtovskou monografii a nechává ji odnést na náš statek.

Babička s Julkem, stejně jako jiní občané Lisova, se rozhodli utéct do Chmielniku, kde stál starý klášter s mohutnými zdmi. Bitva už byla za humny; rozsvítilo se pohyblivé světlo fronty, vyplašení sedláci pobíhali, táhli za sebou krávy a vynášeli dobytek zavinutý do peřin z domů, kterých se zmocňoval oheň. Statkem probíhal Němec, jemuž kulka urvala hlavu; běžel, běžel, až narazil do skruže a přepadl do studny; těsně nato přeletěla zleva doprava noha ve válece.

V Chmielniku panovala noc. Masivní zdi, hřmot střelby a množství uprchlíků; každý v nějaké dece, s rendlíkem a všemi těmi saky paky, které spojují všechny utečence kdekoli na světě a v kterékoli době. Mezi nimi byla paní

Bartlová, manželka předválečného premiéra, velmi slušného člověka, sama byla nicméně mimořádně odporná bestie; přijela s dcerou a okamžitě začala klášter vnímat jako svůj vlastní majetek; zabrala jedinou solidní postel, okupovala kuchyni a měla všechno pod palcem. Lidi na ní mohli oči nechat — byli to prostí sedláci, a ona žena premiéra. Někdo byl zraněný, jakási žena rodila.

„Někdo by měl převařit hrnec vody,“ řekla Bartlové babička.

„Jak si to představují? Že je tady nějaká vývařovna? Nikdo nic vařit nebude.“

„Ale to je pro dítě.“

„Dítě může pít studenou vodu. Mám tady starostí až nad hlavu, a ještě abych vařila nějakému fakanovi.“

„Já těm lidem pomohu, mě neubude,“ řekla babička, „nic se mi nestane. Ale vám, paní premiérová, nějak narostl hřebínek.“

Bartlové to vyrazilo dech.

„Budeme ještě potřebovat postel, ta paní rodí.“

„Matrace bude stačit.“

Julek pomohl s matrací. Naštěstí se našla jedna porodní bába, která svolila, že bude asistovat. Nicméně řekla: „Potřebuju ale někoho, kdo bude stát se svíčkou, protože si nevidím ani na špičku nosu. A je to u okna, takže ho střelci uvidí jako na dlani.“

Babička se chopila svíčky a postavila se k oknu.

Nevím, jestli se narodil chlapec, nebo dívka, ale vím, o čem se té noci babičce zdálo. O tanku, který se zasekl

na záhonu s truhlou plnou knih. Probudila se celá vyděšená a okamžitě chtěla běžet zpátky domů. Boj ustal.

První věc, kterou po návratu viděli, byl tank zaparkovaný na truhle. Vítr metal zmrzlé listy papíru všude po zahradě.

„Nemohli jste zastavit někde jinde?“ zeptala se vojáka.

„Tady se stavělo nejlíp,“ pokrčil rameny. „To víte, válka.“

Jak se ukázalo, Lisov byl srovnán se zemí. Myšleno vesnice, neboť kostel a statek nezúčastněně stály na dvou pahorcích, jak přikázal pánbůh; jenom jedna střela udělala díru pod jedním z oken do salónu a nevybuchlá zůstala uvnitř a ležela mezi nábytkem jako velké kukaččí vejce. Tu a tam bylo na omítce vidět stopy po střelení, na hřbitově leželo několik zmačkaných měděných plechů a v zahradě několik rozbitých střešních tašek. Domy vypadaly docela jinak; podél cesty zuřila nejostřejší bitva, hřebeny střech hořely jako zápalky a střechy se sluníčkovou krytinou zapadaly jedna po druhé v rudé záři. Střely rozmetaly podruží a spálily na troud vozovnu. V celé vsi zůstaly pouze dvě chalupy a byl opravdový zázrak, že zemřeli pouze tři lidé — malé dítě, žena, která se vracela pro jakýsi kastról, a jeden sedlák, který vedl koně ze stodoly. Zato těla mrtvých vojáků ležela úplně všude.

Sověti sbírali těla: Němce na jednu hromadu, svoje na druhou, načež přikázali knězi, ať je nechá všechny pochovat.

„Tehdy kněz odmítl, protože to byli nevěřící bolševici, a on že nevěřící na katolickém hřbitově nepochová. Důstojník proto vytáhl z pouzdra pistoli, přimáčkł mu ji ke skrání a řekl: ‚Pochováš. Pravoslavné s pravoslavným křížem, ostatní s rudými hvězdami.‘ Pochoval. Tehdy jsem řekla: ‚Lituju, že jsem nedala knězi pistoli k hlavě, když zemřela moje matka. Ležela by v pořádném hrobě, a ne pod hřbitovní zdí.‘“

●

Mezi mrtvolami ležela těla kapitána a jeho pobočníka, který předchozího dne srazil podpatky na rozloučenou, když přinesl Rembrandtovu monografii.

●

„Rozumím, že zabijíte Germány,“ řekla babička, „ale psa? Jak vám ublížil můj pes?“

„Protože Němci takové psy cvičí, aby skákali pod tanky s granáty.“

●

U cesty stál vyhořelý tank. Uvnitř ležela čtyři těla spálená na uhel.

„Byli malincí. Jako malé černé panenky.“

●

Rusové zabrali statek stejně, jako jej zabrali o půl roku dřív Němci. S tím rozdílem, že ve všech pokojích teď byl nával, babička totiž přijala pod svou střechu, koho se dalo. V každém koutu seděla nějaká rodina: Sabatovi, Tarapatovi, Osmanovi, Iwaňští, Kuziovi, Rogoziňští. Rodina Rogoziňských nyní byla učitelská rodina, co se stejně jako ostatní schovala v domě, který opustil ten dědic držgrešle. Naprosto bez pokynů a nějakých úmluv všichni jako jeden muž tvrdili, že to jsou učitel a učitelka, když Sověti chodili z jednoho pokoje do druhého a ptali se na velkostatkáře a buržousty. Jenom jeden sedlák se prořekl — ne ze zlosti, ale z hlouposti. Pak ho zato seřezali jako žito stejně jako před lety toho, kdo ukradl z pole zelné hlávky.

Nechybělo moc a zastřelili by Milewského. Našli totiž u něho doma porcelánový šálek. Fajáns — a tedy buržoust. Nevím, jestli si to ale dobře pamatuji, zda jsem si to vymyslel, anebo zda si to náhodou nevymyslela babička, protože mi to nesedí k jejímu moralizování, ale šálek byl to jediné, co si vzal z židovského majetku, který jeho manželka přivezla z Kielců nebo ze Stašova.

Zatímco Němce zajímaly pokoje (*Lebensraum*), Rusové tíhli spíš k věcem (doktrína o společném vlastnictví). Pochodovali po celé usedlosti a babička dva kroky za nimi.

Brala jim z rukou nože a lžíce (vidličky je nezajímaly), talíře, skleničky, rámy od obrazů a všelijaké další cennosti. A oni jí celkem bez řeči všechno vraceli — možná na ně působila vodka, možná únava, možná babiččina plynulá ruština, možná její despotický charakter. V každém případě, když uslyšeli „Nazad!“, přinesli zpátky do salónu pianino, které užuž chtěli shodit ze schodů verandy („Eto vaše? My dumali, što eto germanskoje.“). Na druhou stranu jim to nezabránilo zatápět v kamnech fotografiemi, vyškubat stránky z Bible na cigarety, vyříznout nožem tvář z portrétu Wandi Mechové („Cos to udělal, ty dobytku! Němci tu dívku umučili a to byla pro její matku jediná památka...“ „Ništo, ništo“, řekl a schovával plátno, „ja budu všem gavariť, što eto maja děvushka.“) ani rozřezat koberce na vložky do bot („Ale klobouk dolů, protože ty nejdražší ukradli celé.“).

A najednou se v tom pandemoniu zjevil velmi elegantní enkávédák, kterého přinášely divoké vlny fronty a který cestoval s mnoha truhlami plnými pilin.

„Procházela jsem chodbou,“ vyprávěla mi babička, když si tento příběh ještě pamatovala, „a viděla, jak klečí v salónu a z etažérky vytahuje sváteční servis Broklových...“

„Jaký byl?“

„Enkávédák?“

„Servis.“

„Kobaltový se zlatem, na dně každého šálku a uprostřed každého talířku měl takový miniaturní pastorální výjev

z perleti, každý byl jiný. Enkávédák klidně bral jeden šálek s podšálkem za druhým a balil je do beden s pilinami. Stála jsem jako solný sloup. Ke každému Rusovi jsem vždycky bez váhání přistoupila a sebrala mu, co kradl. Ale teď ne. Jenom jsem na něho pohlédla a prošla jakoby nic. Druhého dne jsem ho viděla, jak se myje ve studni, s ručníkem přehozeným přes předloktí. „Podívej,“ řekla jsem Julkovi, „čistotný svatoušek.“ Ale on se ozval: „Radím vám dobře, ušetřete si podobné komentáře. Všemmu rozumím, jsem Polák.“ Tehdy jsem si řekla, že polský enkávédák už musel být taková svoloň, že kdybych tehdy protestovala, beze slova by vyndal pistoli z pouzdra a na místě mě zastřelil.“

„Jednou mi kdosi povídá: ‚To je všechno vaše? To jste neudělali dobře. Měli jste si z celého domu to nejvzácnější schovat v jednom pokoji, tam sedět, bránit to a nic nedávat z ruky.‘ A tak se všechny naše cennosti rozutekly a poztrácely, širokým proudem odpuly do vojenských spacáků a do sedláckých ranečků. Byli sice zlomení kataklyzmatem fronty, ale neustále měli v paměti, že Lisov je vesnicí zlodějů.“

„Kdyby Rusové jenom kradli, oni i znásilňovali. Jednou mi lékař v Bělостoku vyprávěl, kolik výskrabů tehdy dělal, kolik dívek léčil ze syfilitidy, z kapavky, kolik příšerných příběhů slyšel... I u nás, hned v sousední vesnici, byla

jedna taková dívka-hrdinka, která řekla, že se Rusů ne-
bojí, když se všechny ostatní ženy utíkaly schovat do lesa.
Zůstala. Přišli. Byla zrovna ve stodole. Vrhli se na ni a ona
se pustila do nich, po hlavě, přes hubu, mlátila kolem
sebe, seč jí síly stačily, no, ale pak si s ní nakonec poradili.
Nechali ji tak zmasakrovanou, že se ani nevědělo, jestli
ještě žije, když odcházeli ze stodoly a zapalovali to tam.
Mě taky jen taktak neznásilnili.“

„Cože?“ ptám se, perníček mi zaskočil v krku. „To sly-
ším poprvé.“

„Nu, to víš, dřív to nešlo... Ale jak jsme se s Geňou v noci
vracely a Rusové nás kus svezli v nákladáku, to znáš?“

„Ne.“

„Navrhli nám, že nás hodí domů, a my slepice jsme
s tím souhlasily. V jámě lvové. Jedeme, akordeon, kořalka,
začínají se na nás dívat... A my, že bychom radši už šly,
a oni byli čím dál neodbytnější. Nakonec jsem na jednoho
vyštěkla: ‚Bravo. Němci nám říkali, že přijdou ruští bar-
baři a budou znásilňovat holky!‘ ‚I ty im, dura, věřila?‘
‚Nět,‘ vsadila jsem všechno na jednu kartu, ‚ja im, dura,
něvěřila.‘ No, a díky Bohu nás pustili.“

Pak se vydali na Berlín.

„Jacku, jak oni uměli zpívat! Pamatuju se, jak se jim
pokazilo nějaké auto, spravovalo to tehdy asi pět chlapů,
jak oni jen uměli zpívat!“

Celá babička.

„Museli jsme začít žít. Upéct chleba. A v celé vesnici nebylo ani zrnko, ani mouka. Šla jsem za Geňou, taky neměla. Nakonec jsem někde vyžebkala. Dívám se, Geňa taky peče... Měla mouky celou bednu, nám to ale zamlčela. Probodla jsem ji pohledem a řekla: ‚Vím, že jsi nás vždycky okrádala, že jsi lhářka a pomlouváš lidi. Vždycky jsem to věděla a dokázala ti to odpustit. Ale odmítnout dát mouku na chléb je strašný hřích. Proklínám tě.‘ A víš co? Když si šla pro mouku podruhé, ukázalo se, že jí celá zásoba zplesnivěla.“

Chléb tedy nakonec byl. Babička jej rozdělila mezi Sabatovy, Osmanovy, Kuziovy a další rodiny, sedla si vedle Julka na verandu a pustila se do jídla.

„Víš,“ řekla, „když má člověk dostatek chleba s máslem, může být docela šťastný.“

Kapitola XIX

Válka skončila. A babička s Julkem, jak se na mladé lidi odkojené Žeromského romány slušelo, začali pracovat na růstu polského národa. Dostali práci v Kulturním středisku v Kielcích a služební byt, o kterém vím jenom to, že se skládalo z idiotsky rozdělených obrovských pokojů, v nichž byla intarzie zamalovaná černou olejovou barvou. Babičku to samozřejmě dohánělo k šílenství, a tak okamžitě černou barvu seškrábala a podlahu vyleštila. Přitom bručela: „Burani!“

Platili za inteligentní a kulturní lidi, což jim samozřejmě nebylo proti srsti. Ve skutečnosti se v ničem dobře nevyznali — ale zato znali od každého trochu, díky čemuž se hodili k řadě důležitých věcí.

„Co jste tedy vlastně dělali?“ ptá se Bára.

Babička usilovně přemýšlí. „Věděla jsem to, věděla, ale už si toho moc nepamatuju, nu, něco jsme tam dělali, jezdili...“ Naštěstí se babička nechává poddat a poslouchá, jak vyprávím.

„Například Julek jezdil po vesnicích a sbíral zbytky rozprášených sbírek, protože dokázal rozlišit sekretář od bučačského závěsu a kyrysy od Wyczółkowského

plátna. V jedné vesnici stál statek, ve kterém bydlel velký milovník čínského porcelánu. Přijeli tam, statek byl vzhůru nohama a porcelán byl roznošen po všech různých domech a chalupách. Z překrásných porcelánových akvárií pro zlaté rybky pijí kachny, na talířích z dynastie Ming bába podává jídlo manželovi a dětem a váza z dynastie Tchang se ušlechtilě leskne mezi kůly v plotě. Naštěstí Julka napadlo zajít k místní učitelce, která mu řekla, že ve vesnici chybí učební pomůcky. Děti nemají sešity, gumy, tužky, učebnice. Odjel do města a vrátil se s obrovskou krabicí všelijakých školních sarapatiček a vyhlásil, že kdo přinese z domova něco panského, dostane sešit nebo tempery. Děti prolezly všechna hospodářství a nosily mu nábytek, knížky, ulity a Julek je vyměňoval za Falského slabikáře.

„To bych taky vyměnila.“

„Ba. Teď už určitě leží někde v hlubinách muzejních depozitářů, nebo je dostal darem nějaký partajní hlavoun. Jako ty Witkacyho díla v muzeu, ty pastely... Říkal jsem ti o nich?“

„Ne.“

„Káťa jela do Z. hledat milované kresby od Witkacyho a v muzeu jí řekli, že už nejsou. „Jak to, že nejsou? Někde být musí!“ Dali si říct a zavedli ji do sklepa, kde v jakémsi vlhkém koutě za skříní, někde u trubek, ležely Witkacyho pastely. Znáš Kátu..., udělala jim takovou scénu, až se hory zelenaly; ječela, že ona sama je Witkiewiczová a tak dále, že si nepřeje skandál a tak podobně. Vyděsili se a udělali výstavu.“

„Mluv dál o Julkovi, moc mě to zajímá.“

„Ach, ano. Jednou jel do paláce markrabat Velkopolských zabavit jejich vydřidušskou knihovnu. S těmi Velkopolskými to bylo tak, že poslední generace strašně zvlčela. Bylo to vidět nejen na plotě, který nechal pan markrabě vystavět přímo přes nádvoří, aby sedláci neokukovali jeho manželku, ale i na lístkovém katalogu knihovny. Zatímco předcházející pokolení sbírala skutečné klenoty a utratila za ně hotové jmění, jediné položky, které Velkopolští pořídili před válkou, byly různé mizerné románky typu Mniszkówny...“

„... nebo Kurtz-Mahlerové,“ dopověděla babička, která na moment ožila, protože zahlédla na stole krabičku sladkostí.

„Přesně tak. Kromě toho svou knihovnu střežili jako nějaký Sezam, neumožňovali přístup ani vědcům, nikoho nepouštěli ke svým pokladům — a sami se do knih nedívali. Jedinou výjimkou byl mladý student, který u nich dostal místo knihovníka a za kapesné katalogizoval sbírku. On jediný v celém zámku ty knihy miloval, jemu jedinému na nich záleželo. Asi tě nepřekvapí, že ty nejcennější exempláře poschovával, jak mohl; skryl je do různých úkrytů a kamrlíků a pak se jen zoufale díval na Julka, jak mu jednu skryš po druhé nachází a vybírá. Nakonec Julek dohlédl na balení knih do velkých beden, vzal knihovníka stranou a řekl mu: ‚Prosím vás, až odsud budeme odcházet, přijďte se s námi rozloučit.‘ Knihovník tak učinil, ale nebyl nešťastný. Julek nechal bednu

s nejvzácnějšími knihami — těmi poschovávanými — umístit na okraj nákladáku, a když odjížděli, kopl do ní. Nechal ji tomu studentovi na památku. Jmenoval se Gerard Labuda.“

„Ten profesor?“

„Ten slavný profesor. Právě ten.“

„A babička?“

„Babička si znovu s někým začala.“

Babička v tuto chvíli neposlouchá a kvůli tomu přichází o příležitost se dozvědět, jak vypadal její život. Plně se totiž soustředila na krabičku sladkostí.

„Babi,“ říkám a krabičku odsunuji stranou, „to už stačí, sladké ti nesvědčí. Pokud máš hlad, namažu ti housku.“

„Pf, housku..., nemám hlad, jenom mě honí mlsná.“

„To vidím, snědla jsi už půlku balíčku. Zatím jsi měla dost. Vážně.“

Babička si povzdychne a s bolestí v očích kapituluje.

„Začala? S kým?“

„No, s Januszem Szymańským.“

„A toho už znám?“ ptá se Bára.

„Ještě ne. Babička ostatně taky ne. Janusz Szymański byl zvukový mistr, jeden z nejlepších Poláků ve svém oboru, a když v Kielcích zakládali rádio, okamžitě ho povolali. Bydlel v tom stejném bytě nesmyslně rozděleném na malé pokojíky, co babička s Julkem. Babička ho vůbec nebrala na vědomí, za prvé měla manžela, což by ostatně ani tak nevadilo, a za druhé si neustále zoufala, že od jejího lesníka nechodí žádné zprávy. Ale Janusz

Szymański byl neuvěřitelný krasavec a do babičky se na první pohled zamiloval.“

„A?“

„Babička, jak už to tak dělávala, jezdila po Polsku a roznášela osvětu. Jednou se nějak porafala s jakýmsi byrokraty, kteří ji poslali do Slezska koupit koncertní klavír. Babička odjela a místo toho, aby koupila nějaký obyčejný klavír, vyžádala státní fond a koupila blüthnera, bechsteina či nějakého bösendorfera, zkrátka solidní německou značku. Vrátila se a oni jí začali vyčítat, kolik utratila peněz, když mohla pořídit vynikající klavír Calisia. Byli to burani a prostoduší lidé. Babička tehdy psala články, našel jsem je nedávno v jedné skříňce. Recenze filmů a tak dále. Například recenzi na *Celý svět se směje*.“

„Skvělý film,“ říká babička a rozmělnuje v ústech kousek posledního bonbónu, „prasata se rochnila v jídle stejně jako na banketu u babičky Broklové.“

„Babička totiž tehdy prožívala nový řád. Julkovi známí se ho ptali: ‚Poslyš, a to myslela vážně? Je hloupá? A přejde ji to? Neboť nevíme, jestli se máme urazit a přestat se s ní vídat, nebo vyčkávat.‘ ‚Počkejte, je hloupá, ji to přejde.‘ No, a přešlo. Po problémech s cenzurou s jakýmsi fízlem, který ani nemluvil moc dobře polsky, a jestli ano, tak se silným přízvukem...“

„Z východu?“

„Spíš z Nalewek... Così jí tam vyčítal a vztekal se: ‚Ta věta, soudružko, vám zkazila celý článek,‘ babička nato: ‚Nejsem pro vás žádná soudružka, nýbrž paní

Rogosińska. 'Paní a páni,' zuřil, 'byli před válkou. To byste chtěla určitě ještě nosit klobouky?!' 'Ach ano, jenomže v Kielcích hrozně fouká a vítr sráží klobouky z hlavy.' Tak jí to prošlo. Potom ji chtěli zapsat do Polské dělnické strany, ale ona jim řekla, že se zapsala do Polské socialistické strany, a to už dávno, ještě před válkou. Přemlouvali ji, hrozili a nic."

"Já jsem měla odjakživa víc štěstí než rozumu."

"To je taky pravda. Nebo začala s Julkem organizovat divadlo. Zabrali klubovnu, ve které se scházeli dělníci kvůli manifestacím. Manifestující dělník je totiž dobrý dělník. Julek narazil na jakéhosi idiota, anebo možná na toho stejného. A tak se hádali, že se začali strkat. Julkovi vypadla peněženka z kapsy a z peněženky vypadla legitimace Sdružení polsko-sovětského přátelství; tehdy takové průkazy dostali všichni zaměstnanci městského úřadu. 'Aha,' zarazil se útočník, který se zastyděl, že se pustil do polsko-sovětského přítele, 'ach..., vy jste ve Sdružení přátelství?' A Julek se okamžitě zorientoval, využil příležitosti a povýšeně prohlásil: 'Od samého začátku. Co jste si, soudruhu, myslel?' A z klubovny se stalo divadlo."

"A jak to bylo s tím amantem?"

"S Januszem? Jednou přišel za Julkem a řekl mu: 'Musíte mě pustit, protože jinak to tu nevydržím.' Julek se starostlivě zeptal, o co jde, jestli byt není to pravé ořechové, jestli má malý plat nebo se mu stýská po manželce..."

„On měl manželku?“

„Měl, ale nežili spolu. Plánoval, že se zase sestěhují, ale pak se zamiloval a už se mu do toho pochopitelně moc nechtělo. Ale na tom nesejde. Julek se vyptává a Janusz: ‚Ne, byt a práce mi vyhovují, jenomže jsem se zamiloval do vaší ženy a nemám u ní žádnou šanci. Už tady nechci žít.‘ Julek hrdě přispěchal domů a už na prahu důrazně vykřikl: ‚Díky tobě přijdu o nejlepšího zaměstnance!‘ Babička se zeptala, o co jde, a on jí to vysvětlil. Muži jsou pitomci. Od toho dne se babička dívala na souseda vlídněji, což bezpochyby dodávalo jejich bydlení novou příchuť.“

„A co na to tvůj dědeček?“

„Nic, nic, všechno v pořádku. Nikdo nic nevěděl. Po povstání ho zavřeli do vězeňského tábora a víckrát už ho nikdy nikdo neviděl. Ticho. Žádné dopisy, jenom babiččiny vzdechy. Ale byly to časy, kdy lidi konečně poznali sebe sama, anebo ukázali úplně jinou tvář. Právě tehdy chtěli mladého Przypkowského, toho, co vyrobil dvojitý profil Tita Flavia Vespasiana a Goebbelse, odsoudit za kolaboraci. A kdo ho bránil? Židé. Ukázalo se totiž, že přes celou válku schovával šedesát lidí v observatoři kousek od statku, který zčásti obývali Němci. Starý pan Przypkowski zato zachraňoval literáty, hudebníky a malíře. Pozval je vždycky do Jędrzejowa, postavil na váhu a nepustil je pryč, dokud nepřibrali deset patnáct kilo. Ve stejné době potkala babička na ulici krásnou Ráchel Frydmanovou,

která se jako jediná z celé rodiny zachránila, nepočítáme-li toho Frydmana, který před léty odjel do Palestiny nebo možná do Států. Do Ráchel byla zamilovaná dobrá polovina židovských kluků z celého okolí, včetně syna piotrkovického pána, dokud mu to jeho otec nevymlátil z hlavy. Zdávalo se jim celé noci o jejích černých vlasech a o očích jako dvě studny, o bílých dlaních a perleťových zubech. Pak se změnila k nepoznání; pracovala ve zbrojovce a dvanáct hodin denně dýchala rtuťové výpary. Když se vrátila, měla zrzavé vlasy, zuby jí zežloutly, oči zmatněly. A ruce? O těch nikdo nic neví, od té doby vždycky nosila dlouhé černé rukavice až k loktům. Ale koho to zajímá, když nejsou židovští chlapci, kteří by Ráchel obdivovali?“

„Byla to nejen doba poznávání člověka, ale i období plesů; lidé tehdy rádi pořádali plesy, což po tolika letech asi nikoho nepřekvapí... Jednou se konal ples pro zaměstnance kulturního střediska, na němž nějaký mladík vyzval babičku k tanci, a jakási žena, když šla kolem, utrousila: ‚Heleno, prosím vás, Janusz má oči jenom pro vás!‘ nebo ‚Ten váš lesník, pusťte ho k vodě,‘ a ‚přestaňte už trápit toho nebohého Janusze.‘ Odešli z plesu, on za babičkou, pugéty růží, noční vysedávání v parku, líbání na lavičce. Že snad ano, že už, nejspěšně zítra.

Když se následujícího dne babička vracela se služebnou a uslyšela z oken Chopina, řekla: ‚Teta Mechová se vrátila.‘

„Tohle paní Mechová nikdy nehrávala,“ řekla služebná; klobouk dolů před její znalostí polského hudebního kánonu.

Byl to můj budoucí dědeček, který mezitím stihl odejít z tábora, uzdravit se z Američanů a vrátit se do Polska, přičemž po cestě se stal ředitelem továrny na konzervy v Ustce (okamžitě ho vyhodili, když protestoval proti vývozu strojů vítěznou Rudou armádou) a nějakou dobu žil u matky a svých sester. Objevil se náhle a nečekaně, jakoby nic; ani se nepokusil dát o sobě vědět dopisem nebo telegramem. „Idiot,“ řekla babička, když se o tom dozvěděla. „Mám tomu rozumět tak,“ řekl dědeček, „že už je pozdě?“ „Ještě ne, ale mnoho nechybělo.“

„Paráda.“

„Jak vidíš, situace se zkomplikovala. Babička seděla vedle Julka, ale s něhou se dívala na Zikmunda, který seděl na druhé straně stolu. Ještě k tomu všemu přišel Janusz — podíval se, podíval a pak řekl: „Pardon!“ a odešel, aby se po chvíli vrátil s velikou kyticí červených karafiátů. Seděli všichni společně, babička dala květiny do vázy, mluví spolu, pijí čaj, jako by se nechumelilo.“

„O čem mluvili?“

„O lásce. Ale ne konkrétně, spíš tak obecně, však víš... Každý mluvil o tom, co pro něho to slovo znamená, mluvili o ženách... Julek určitě vyhrál, vždyť to byl člověk slova... Dědeček byl asi opačný případ, mluvení mu asi moc nešlo... Teoreticky bych měl fandit Julkovi, poněvadž jsem za první jeho inkarnací a za druhé to byl babiččin

právoplatný manžel; mám rád v těchto záležitostech pořádek. Ale ve skutečnosti fandím dědečkovi, poněvadž vím, že zanedlouho vypálí nebetyčnou hloupost.“

„Jakou?“

„To už si nepamatuju, ale nějak se do toho zamotal.“

„Jak to myslíš, zamotal?“

„Jak to myslíš, zamotal?“ zeptala se babička jako ozvěna. Svůj vlastní příběh poslouchá jako nějakou novinku.

„No, když vysvětloval, že muž a žena jsou dvojediní, když jsou svázáni sňatkem, a tak dále. Jako by se tomu Julek smál, ale spíš z nervozity; Janusz to nemohl vydržet, a tak zmizel po anglicku. Dědeček se rozloučil, protože nemohl přenocovat u Rogozińských; nemluvě o tom, že se máma Rogozińská nějakým zázrakem dozvěděla o jeho příjezdu o něco dříve než všichni ostatní a vymohla na něm slib — měla totiž starost o synovo štěstí a počestnost jeho manželky —, že přespí u ní. Janusz odešel, přišel Zikmund a zůstal Julek. Hledí na pugét, všechny karafiáty zvadly. ‚Oho,‘ praví, ‚tvoje dvojediná načurala Januszovi do vázy.‘ Musí ti být jasné, že se to nedalo vydržet. Ale o tom až za chvíli...“

„Co bude teď? Řekneš mi, co se stalo s Lisovem?“

„Ach, ano. Neřekl jsem, co se stalo s Lisovem. Statek a zbytky pozemku formálně patřily babičce a sourozencům její matky, tetě Růženě, tetě Mechové a strýci Matějovi. Všichni potom bleskurychle poumírali: Růžena — to ani nevím kdy, Mechová v provizorní nemocnici na mora-

vickém statku mezi zdravotními sestrami a blázny. Kolem toho statku bylo vždycky tolik řečí... Matěje asi nakonec dostihly nějaké syfilitické komplikace, i když teď mě napadlo, jestli nespáchal sebevraždu, nejsem si jistý. Babička se tak stala jediným majitelem celého statku. Jako velkomyslná královna Hedvika, Emilie Platerová nebo nějaká hrdinka z Žeromského románu věnovala dům vesnici — chtěla, aby se spravila díra pod oknem a mohla tam být založena škola. V Lisově byli totiž tak inteligentní; učitel před válkou dokonce prohlásil, že by všichni byli s to vystudovat univerzity. A co udělali inteligentní lisovští vesničané? Geňa Iwańska, bývalá služebná tety Mechové, se se svým mužem chopila sekyr a řekla, že je ten dům její. A vesnice to spolkla i s navijákem, ustoupili. Chápeš to? Všechny domy byly na maděru, nikdo neměl kde bydlet a oni prostě prohlásí, že je dům jejich a hotovo. Tady budu prskat žluč — chtěli se tam nastěhovat, ale asi si netroufli vstoupit do panských pokojů, tak se ubytovali stranou. Do domu mezitím zatékalo děravou střechou, práchnivěl, plesnivěl a rozpadal se stářím. Před několika měsíci jsem kdesi našel založenou složku s nápisem *Lisov*, kde je tuna nejružnějších lejster, jako třeba kupní smlouva, ve které se píše, za kolik stříbrných rublů Broklovi koupili statek od jakéhosi Samuela nebo Izáka. Mezi těmi dokumenty a kopiemi byl taky dopis služebné babičky Wandy, velmi slušné ženy, v němž prosí o soudní ochranu. Jak píše, Geňa začala hartusit, že byla celé roky utiskovaná feudálními buržousty a měla by za to obdržet

kompenzaci v podobě statku. A přitom tam pracovala tři čtyři roky...”

„A přitom byla utiskovaná spíš tamta...”

„Utiskovaná neutiskovaná...”

„O to mi nejde.”

„No, ano, tamta. Ale vidíš ty intriky? Nemůžeš se divit, že měla žluté tygří oči.”

„A tvoje babička pak jezdila do Lisova?”

„Ano, nejdřív transportérem, pak s dětmi; ještě v padesátém či jednapadesátém roce. Místní jí posílali nájem až do šedesátých let.”

„Jakým transportérem?”

„Ó, no, to se musíme vrátit k práci na růstu polského národa.”

„Babička někdy v roce 1945 nebo 1946 odjela na Západ a viděla tam strašlivé věci,” říkám Piotrovi. Sedíme společně v jeho pokoji a koukám mu přes rameno, jak na počítači drtí nějaké nepřátelské impérium; Piotr je autentický Gdaňšťan a k tomu pruský patriot. Hrdě opakuje, že jeho rodina kdysi měla pekárnu v Mariánské, a má-li s někým sraz před Náhorní branou, vždycky říká, že se sejdem u koňského chvostu, neboť tam dřív stála socha císaře Viléma na koni. Všechno německé v něm rozehrává něžnou strunu, i když nad vším panuje zdravý rozum, na rozdíl od jiného známého, který mi jednou řekl: „Tobě mohu podat ruku s čistým svědomím, poněvadž

jsi subnordik,“ jindy jsme poslouchali nějakého Haydna či Beethovena a on: „Vidíš ty teutonské prapory vlát nad svobodným východním Pruskem?“

Piotr ukládá hru a otáčí se ke mně, babiččin příběh ho evidentně zaujal.

„Babičku přinutili, aby se zúčastnila vojenské expedice pana Sasima, bratra první ženy mého dědečka.“

„To byla ta, jejíž matka zemřela v sutinách domu během povstání?“

„Právě ta. Pan Sasim byl vojvoda — nebo starosta; na každý pád reprezentoval tamější exekutivu. Oproti mnoha jiným aparátčíkům té doby to byl krystalicky čistý, poctivý člověk. Babička jednou viděla, jak se mu odchlípla klopa šedého saka, uvnitř měl ošuntělou tmavomodrou košili. Řekla mu, že člověk v jeho postavení, který má tak obnošený oděv, je opravdu nevšední úkaz na míle daleko. Sasim ji měl velice rád a vážil si jí. Když se dozvěděl, že plukovník S., komunistický předák, který měl zanedlouho organizovat kielecký pogrom, míří do Slezska se svými Lisovany, poprosil ji, zda by nejela s ním jako nestranný pozorovatel. Plukovník S. byl samozřejmě vzteky bez sebe, ale nemohl nic říct.“

„A?“

„Jeli vojenským transportérem a nákladáky. Němci už tehdy měli rozkaz vrátit se do Říše, ale měli ještě právo se zdržet v Polsku kvůli nezbytným formalitám. V té době plukovník vjel do jakéhosi města, snad do Legnice, spatřil asi patnáctiletého mladíka s jakousi krabičkou v ruce

a beze slova ho střelil do hlavy, neráčil ani zastavit auto. Na babičku padla hrůza, protože jestli takhle zacházeli s lidmi, kteří mu nic neudělali, na kolik si asi bude vážit jejího života; jí, která dostala za úkol strkat nos do jeho záležitostí. Poprav viděla nespočet, nakonec se ale přemohla a spustila. Plukovník se jí vysmál a řekl: ‚Tady velím já! Já!‘ Večer se konal banket pro ruskou i polskou smetánku v sále nějakého vyplundrovaného paláce. Trochu nametený sovětský generál nejprve srdečně hovořil s babičkou, pak vstal, obešel prostřené stoly a posbíral z nich květiny. Kytici potom položil před babičku. ‚Jak jen je to ruské — vzít všem a dát jednomu.‘ ‚Vy jste seděla? Ó, to ještě budete.‘“

„Krása.“

„Nakonec k tomu nedošlo. Z Legnice jeli myslím ještě do Wroclawi nebo do jiného velkého města, kde dělal Sasimův známý starostu. Všechny je přivedli na audienci, včetně mojí babičky, což se samozřejmě neobešlo bez protestů plukovníka S.; ba, co víc, když čekali na chodbě, ze starostovy pracovny vyšla sekretářka a řekla: ‚Pan vojvoda by si přál hovořit s paní Rogozińskou.‘ Paní Rogozińská mu vyličila krutost Poláků tak podrobně, že když do pracovny vstoupil S., hned na prahu probodával babičku tisícem jehel svého pohledu. Když se usadil a vyslechl obvinění, pravil: ‚Moc si, pane, nevyskakujte, když jsou tu hned za dveřmi mí chlapi.‘ Pan vojvoda klidně odvětil: ‚Vaši chlapi nejsou tady za dveřmi, ale v městské káznici a budou tam pod dozorem mých chlapců.‘“

Přinutil plukovníka nejenom omluvit se mojí babičce za všechny nemravnosti, které musela poslouchat, ale i k nápravě všech škod, které ještě napravit šlo. To byl S., babička se ale setkala ještě s dalším takovým expertem, s Ž., tedy, dejme tomu, s Žeremským. Pan Žeremski dostal přes nějaké známé státní pohledávku na dopravu potravin do zpustošených vsí. Na babičku zapůsobil tím nejhorším dojmem už prvního dne, kdy ho spatřila u Sasima. Především svým zevnějškem, tehdy totiž každý chodil v tom, co měl, v předválečném kabátě, v záplatovaném saku, v přešitých šatech, v battledressech, ale pan Žeremski chodil v perfektně padnoucím bílém obleku, v nádherných botách a se slunečními brýlemi. Úplně jiná liga; vypadal spíš jako playboy z Monte Carla než jako svědomitý podnikatel, který v potu tváře a ve jménu lidového Polska zachraňuje sedlácké rodiny od hladu. Na nějakou dobu pak zmizel z babiččina obzoru, ale záhy dostala od Lisovanů dopis, ve kterém si stěžovali na nedodržení míry přídělového obilí, mouky a cukru, o které psali v novinách.“

„A jak to dopadlo?“

„No, jak asi... Babička zašla k Sasimovi a řekla mu: ‚Poslyš, já jim věřím stokrát víc než sobě, takže pokud toto píší, znamená to, že si Žeremski někde něco odsypal. Zkontroluj to, prosím.‘ Sasim svolal komisi, která nezjistila žádnou levetu. Na prosbu babičky svolal druhou, která ale taky zprostila pana Žeremského obvinění; teprve třetí komise (buď byla poctivá, anebo panu

Žeremskému konečně došly peníze na úplatky) zjistila obrovskou zpronevěru a poslala ho do vězení na pěknou řádku let. Ty potraviny navíc pak někdo musel rozvozit. Chopila se toho babička. Víš, který den byl ten nejšťastnější v tvém životě?“

„Ano. Ne. Nevím.“

„Já taky ne. Ale babička to ví. Řekla mi, že to byl den, kdy přijela do Lisova v transportéru, kde ji sedláci vítali jako spasitelku. ‚To je pro vás,‘ řekla. A oni: ‚Dejte taky něco okresce.‘“

„Okresce?“

„Ano, sousední vesnici, kde bylo sídlo celého okresu. Babička říkala, že to je jenom pro ně, a sedláci: ‚Nechejte nám to tady a jeďte se zbytkem, my to zatím pohlídáme.‘ Část poslali sousední vesnici. Babička celý den stála na voze a rozdělovala do pytlů mouku, cukr, kroupy a obilí, lidé k ní klidně chodili, obešlo se to bez konfliktů, jako by to byl velký posvátný obřad. Brali a ukláněli se, prohodili pár slov a zase šli. ‚Za soumraku,‘ řekla mi jednou babička, ‚bylo nad celou vesnicí vidět kouř. To začaly v přestavěných chalupách všechny ženy péct placky s cukrem. Ulicí šla matka s dítětem, které nesměle strkalo prstíky do sáčku s cukrem a šťastně a soustředěně mlsalo sladké krystalky.‘“

Jednou jsem tentýž příběh vyprávěl Báře. V tomto okamžiku se nám oběma zalévají oči slzami. Bára raději

vyhrkla: „Já bych ale chtěla slyšet o Julkovi a o babičce a o tvém dědečkovi.“

„Dobrá, vraťme se kousek. Kde jsem přestal?“

„Říkal jsi, že ta jejich situace byla k nesnesení.“

„Ano. Nedalo se to vydržet. Co tedy měli Rogozinští dělat jiného než odjet do Belgie?“

Kapitola XX

„Do Belgie?“

„No, víš, to je takový stát mezi Francií a Holandskem.“

„Ale odkud?“

„Z Polska, přece.“

„To pomalu začíná připomínat rozhovor s hrobníkem z *Hamleta*,“ řekla Bára výhružně.

„Asi máš pravdu. Julkovi zkrátka nabídli místo kulturního ataše v Belgii. Komunisti se chtěli napřed předvést, že neposílají pitomce, ale osvícené intelektuály. Dávali jim různé nedůležité práce a prováděli je po evropských metropolích. Pak je zase stáhli *zurück* do Polska a nahradili těmi svými. Tak. Babička tedy nechala z lisovského statku udělat školu, zamkla kielecký byt a klíče svěřila některému známému (ten v jejich nepřítomnosti z bytu vynesl skoro všechna alba dědečka Brokla, nějaký intarzovaný stůl a spoustu dalších věcí, to už je ale jiná historie). Rozloučili se s Januszem, lesníkem i maminkou Rogozińskou a odjeli.“

V této chvíli musím nechat Báru, která sedí za stolem v Olivě a naslouchá příběhům o babiččině bujném erotickém životě, na pokoji, neboť se přenesu úplně jinam,

k událostem, které se sice rovněž týkají babičky, ale byly vyprávěny někomu jinému.

U téhož olivského stolu seděl před několika lety Matouš. Ráno jsem se ho zeptal, jestli by chtěl jet do Gdaňsku na Memlinga v Národním, nebo do Słupska, kde je sbírka Witkacyho děl — ačkoliv v nich, jak se obávám, chybějí portréty krásné paní Kupciellové, které dozajista shořely na chodbě Královského paláce ve Varšavě —, a Matouš řekl, že to bychom mohli, ale že by si raději znovu poslechl některé z babiččiných vyprávění. Zavolal jsem do Olivy: „Babi, hoď se do pucu!“

Babička se hází do pucu a my jedeme autobusem a pak tramvají; nyní sedíme nad štosem různých papírů.

„Podívej,“ řekl jsem, „podívej se na tohle. Pozvání od perského šáha na banket na perské ambasádě.“

„Ach,“ povzddechla si babička ironicky. „To jsme si dali..., mysleli jsme si, že nám připraví slavnostní hostinu, a dostali jsme jenom malinké zákusky s oříšky a hromadou medu. Nebylo to špatné, ale vůbec jsem se nenajedla.“

„Ale bylo to lepší než zákusky od Bartycha?“

„Ach, ano, stokrát lepší. Na Bartychovy zákusky jaktěživa nezapomenu. Víte,“ otočila se na Matouše, „Bartych byl jediný Žid, jakého jsem znala, na kterého by se hodily všechny antisemitské stereotypy. Ničema. Prostě ničema. Byl vyslancem v Belgii, manželův nadřízený...“

„Julkův,“ upřesnil jsem.

„Vyslanec..., vlastně velvyslanec. Nu, a když jsme spolu jeli do Belgie, zastavili jsme se v Německu. Měli

tam po válce bídu, jídlo bylo příšerné. V nádražní restauraci podávali kávu, nějakou úděsnou cikorku, s drobnými koláčky, které byly tvrdé jako psí žrádlo. Vzala jsem jeden z nich do ruky a Bartych na to: „No, dovolte, na dezert máte přece vidličku.“ Řekla jsem mu, že jsou tvrdé jako kost, takže se nedají napíchnout. „Kulturní člověk si poradí“, odpověděl povýšeně pan Bartych a chopil se vidličky... Koláček se smýkl po talíři, od čehosi se odrazil, odletěl opodál a rovnou do výstřihu paní u sousedního stolu. Utrhl si ostudu století; i když se v úklonu té dámě omlouval a neustále se klaněl, špatný dojem ve všech zúčastněných nesmazal. Toho dne mě začal nenávidět.“ Babička udělala drobný pohyb a za chvíli zasyčela: „Maria Janionová.“

„Prosím?“ zeptal se Matouš překvapeně, poněvadž nečekal, že uslyší jméno slavné literární historičky. Já jsem se neptal, poněvadž jsem věděl, že má babička u křesla malé zrcátko a že ji poslední dobou trápí, jak se podobá Marii Janionové.

„Pověz Matoušovi o hospodyni,“ navrhl jsem; chtěl jsem zavčas zablokovat případné odbočky k příběhům o babiččině někdejší a současné kráse.

„O hospodyni? Dobrá. Naše hospodyně byla špindíra, ale krasavice. Do čtyř hodin chodila v pobryndané a rozhalené noční košili s krajkovým lemováním, které drželo jenom na několika nitkách, a s neodmyslitelnou vypasenou srstnatou fenkou, stejně neupravenou jako její panička. Ze způsobů madame Dupontové a hanbatých foto-

grafii zmalovaných slečinek rozestavených všude možné jsme vyvodili, že v minulé nebo dokonce předminulé době byla prostitutka a bordelmamá. Válka asi moc obchodu nepřála, možná ji její profese začala na stará kolena nudit. Rozhodla se, že si za uspořené peníze koupí dům, aby spokojeně dožila z činží. Tak či tak — jak jsme znali z Maupassanta nebo z francouzské literatury vůbec — prostitutka byla tou nejslušnější hospodyní, o jaké jsme kdy slyšeli. Obchodní atašé pan Gęsiński například bydlel u takové ohyzdné ježibaby, která mu zastavovala vodu, když se ‚koupal příliš dlouho‘, a musel odvádět desátek za použití schodů. Paní domácí zatím seděla v salónu a poslouchala, kolikrát Gęsiński nebo jeho hosté schody použijí. Pak mu to naučtovala. Ale paní Dupontová byla úžasná žena, snad až na to, že nás nechávala vynášet takový obrovský koš se smetím. Byl moc těžký, neunesla bych jej, byla jsem tehdy nemocná... a Julek měl málokdy čas a mimo to..., nu, zkrátka tam v našem patře bydlel ještě jeden pán. Julek se zeptal: ‚A proč mám vyhazovat smetí já, když tamten pán s košem nebyl ani jednou?‘ ‚Ach, prosím vás, ten pán je skutečný baron,‘ odpověděla hospodyně a pobouřeně zamávala krajkovými rukávy růžové noční košile. ‚Vy chcete, aby baron chodil s košem?‘ Julek ustoupil, ale o několik dní později se paní Dupontové jen tak mezi řečí zeptal: ‚A víte vy vůbec, jak k tomu titulu přišel? Hm? Protože já jsem se to dozvěděl,‘ změnil hlas v konspirační šepot, ‚on jej koupil. Koupil! A kde na to vzal? Z obchodu s bílým masem. Představte

si to, přemlouval ubohé vesnické dívenky, že jim dá práci ve velkém městě. Dobrou práci služebné, vychovatelky, prodavačky. A pak je prodával do bordelu. Ubožáčky.‘ Od dalšího dne jsme na koš s odpadky ani nesáhli, zato soused k velké radosti Julka i mě lítal každé dva tři dny po schodech s košem plným odpadků.“

„Ještě řekni o té mrkvi,“ připomněl jsem jako divadelní nápověda, která dbá na hladký průběh představení a na co možná nejlepší divácký zážitek.

„O mrkvi? Nu, jednou jsem v Bruselu šla na tržnici. Koupila jsem to, támhleto, tohleto a nakonec i svazek mrkve od jedné ženy. Podle přízvuku pochopila, že nejsem zdejší, a tak se zeptala, odkud pocházím. ‚Z Varšavy.‘ ‚To je v Rusku, že?‘ ‚Ne,‘ řekla jsem, ‚v Polsku.‘ ‚V Polsku? Určitě ne v Rusku?‘ ‚Ne, v Polsku.‘ ‚Ach, tak,‘ dodala po delší pauze, ‚možná je v Polsku taky. Slyšela jsem, že vás válka zrovna nešetřila.‘ ‚Nu, ano, hodně jsme toho vytrpěli,‘ odpověděla jsem a ona na to: ‚Ano, ano. A co teprve u nás v Bruselu! To byla hrůza. Jenom v naší ulici se v jedenácti domech rozbila všechna okna,‘ podívala se na mě soucitně. Chtěla jsem zaplatit, ale ona vyhrkla: ‚Ne, když jste z Varšavy, tak platit nemusíte,‘ a dala mi za vypálenou Varšavu svazek mrkve.“

„A byla Belgie zničená?“

„Belgie? Ale kdepak. Belgie byla asi nejméně zničená země z těch, které se účastnily války. Nezruinovali ji ani Němci, ani spojenci. Belgický král se vzdal a kolaboroval s okupanty a hnutí odporu, které by se pohodlně usa-

dilo na jediné kanape, zavazovalo šátkem oči soše jeho otce a psalo na sokl: ‚Zavazujeme ti oči, abys nemusel hledět na hanbu svého syna.‘ Královna s následovníky trůnu utekla do Anglie a poskytla spojencům uranový důl v Kongu na atomovou bombu. Takže vás nepřekvapí, že se královna těšila ohromné úctě a po válce se vrátila domů s velikou slávou. Zato král utekl, a když se chtěl po nějakém čase vrátit, na hranici ho vítal transparent *V Belgii pro tebe není místo*; král proto nařídil šoferovi se otočit. Ale, přísámboh, jinak zemi pomohl. Pamatuju si, jak jsem jednou prohlížela nějaké nádherně vypravené album a zeptala se jakéhosi Belgičana: ‚Nádhera! Němci vám nezničili polygrafický průmysl?‘ ‚Zničili? Milá paní, oni jej vybudovali,‘ zasmál se. V Belgii skutečně bylo všechno: elektřina, voda, nábytek, jídlo, léky. A ještě k tomu spousta úžasných muzikantů, neboť za prvé rádi jezdili na koncerty do Bruselu, kde měli zaručené, že se dobře najedí a vyspí, a za druhé, protože belgická královna byla známá milovnice hudby. Slyšel jste o její souťži? Nu..., viděla jsem ji mnohokrát, létala jsem na koncerty co týden, někdy dokonce dvakrát týdně. Pokaždé seděla v lóži. A tleskala a tleskala, celá smetánka s ní a se smetánkou i zbytek publika. Vstala a vstali i ministři a tajemníci a tak dále, ovace ve stoje... Umělec hraje přídavek, další ovace, ještě přídavek a ještě. Nakonec se šéf diplomatického protokolu naklonil ke královně a zašeptal jí, že klavírista zanedlouho omdlí, poněvadž nemůže odejít z pódia, když královna tleská vestoje.“

„Kdo tam například hrával?“

„Ach, koho jsem tehdy neslyšela... Byl tam dokonce Schnabel, který kdysi hrával Hitlerovi, takže nedostával normální honorář, ale jen skromné kapesné. Uvědomili si, že kdyby mu úplně zakázali vystupovat, tratil by na tom nejenom on, ale i celá kultura, takže mu dovolili hrát dál, ale skoro všechno nakonec šlo na válečné sirotky. Často se mnou chodívala hraběnka Delidekirková.“

Ach bože, jak se tohle jméno má psát?!

„To byla tak krásná žena..., měla nádhernou dceru, která byla proslavená po celém Bruselu; pamatuju se, jak jsem jednou přišla za paní Delidekirkovou na návštěvu a jak jsem tou dívkou byla nadšená. Prostě zjevení. A vtom se vedle ní postavila matka. To bylo nesrovnatelné. Dcera byla samozřejmě pořád hezká, ale pouze hezká, zatímco matka... nepředstavitelná. Smála se, že bydlíme v její ulici, protože jsme skutečně bydleli v ulici generála Delidekirka, nějakého jejího předka. A tak se smála a smála a vypadala čím dál krásněji.“

„A jak ses s ní seznámila, babi?“

„S hraběnkou? Její muž pracoval na polském velvyslanectví. Byl to vlastně nerovnorodý manžel, z druhého manželství. Z nějakých procedurálních a majetkových důvodů spojených s dědičným titulem a tak dále to byla neplnohodnotná partie, ale vzala si ho. Jmenoval se Blochman.“

„Kdo?“ zeptal se Matouš, který zrovna myslel na něco jiného.

„Manžel. Byl to polský Žid, klavírista. Během války utekl do Belgie. Dlouho se schovával a strašně hladověl. Jednou si ale všiml, že obchodníci navečer vylévají do stoky celé kádě mléka, které zkyslo. Belgičané neznají ani kyselé mléko, ani zakysanou smetanou, myslí si totiž, že je to škodlivé, nebo přinejmenším nejdle. Blochman se jich pak zeptal, jestli by mu to mléko nemohli schovat místo toho, aby je vylili. Tak přežil celou válku na kyselém mléku. To byla Belgie.“

„Ještě bidet.“

„Ach, bidet, ano. Nu, jednou jsme šli k paní Dupontové a zrovna instalovali nový bidet. Přitom neměla ani ledničku..., tak jsme používali starý a ten nový, ještě panský, neposkvřený, sloužil jako lednička. Nechávala jsem tam máslo, zeleninu a tak dále a nechala téct tenký pramínek studené vody. Jednou jsme byly s Bárrou — to byla moje kamarádka z vyslanectví — v obchodě. ‚Podívej,‘ řekla, ‚mají tu výbornou smetanu.‘ ‚Nu, koupila bych, ale v bidetu jí mám ještě dost.‘ Za zády jsem uslyšela hromové he-he-he; to byli důstojníci v battledressech, Poláci. Mysleli si asi, že jsme proletářky, které se dostaly k zařízení, co neznají.“

„To se asi není čemu divit,“ řekl jsem, „někde jsem nedávno četl, jak měli ve Švédsku nového polského velvyslance; poslali pro něho kočár a on se dral na kozlích, vedle vozky; museli ho odtud vyhnat a usadit dovnitř.“

„To je pravda. Měla jsem jednoho známého, dobrého básníka, ale mizerného politika, Ozgu-Michalského. To

bylo už v Bělostoku. Byl ze vsi a byl na to patřičně hrdý, ale zároveň to byl nesmírně vzdělaný a citlivý člověk. Jednou jsem za ním zašla — a tam byla slepice přivázaná k pianinu. Ptám se: „Co to má znamenat?“ a on: „Víte, ve městě říkali, že se burani vedrali do panských pokojů a krávy krmí z klavírů. Tak jsem chtěl jít s dobou, a protože nemám ani krávu, ani klavír, krmím slepici u pianina.“ Velmi inteligentní člověk. Bohužel, nezůstal jenom u psaní básní... Nu, ale na tom nesejde, ptal ses na Belgii.“

„Ano, ptal. Co tam ještě máš?“

„Kde?“

„V hlavě. Ve vzpomínkách.“

„Chm, Belgie... Chodili jsme na bankety, nejraději do ruské ambasády, kde to bylo nejhezčí; vždycky před odchodem jsme museli vypít skleničku olivového oleje, abychom se neopili. V Sovětském svazu panovala bída — a tam šampaňské, hrozny, jeseteři, kaviár, drahá vína, dokonalé moučníky, ale především pirohy; čekaly se na ně dlouhé fronty, všichni si šeptali: „Pirožky, pirožky,“... Zato u Angličanů to všechno bylo dost strohé a chudé. Všichni, včetně velvyslance, chodili ve štrukturovaných nebo tvídových oblecích s koženými záplatami na loktech a říkali: „Nevíme jak Rusko, ale Anglie je po válce velmi chudá země a my si na žádnou extravaganci nepotrpíme.“ Ale kromě takových banketů byla Belgie příšerně nudná země. A Belgičané jsou natvrdlí a nezajímaví...“

„Babička nás vždycky učila,“ řekl jsem Matoušovi polohlasem, „že všichni lidé jsou si rovni, bez ohledu na náboženství, pohlaví a národnost. Ale vždycky dodávala, že kromě Belgičanů a Bělorusů. Protože ti první jsou bez rozumu a fantazie a druzí beze cti a historie.“

Hned jsem si ale všiml babiččina nedůtklivého pohledu, a tak jsem zmlkl.

„Jenom si zkuste představit zemi, kde mají všichni povinnost jednou za týden zamést a setřít chodník. Nu, dobrá. Ale každý uklízí jindy, jeden v pátek, druhý v úterý a třetí v sobotu a tak dále, a kvůli tomu tam nikdy nemají čisto, protože když už někdo uklidí svůj kus, tak mu tam chodci nanosí bláto od sousedů... Nebo činžáky. Když jsem viděla bruselské ulice, tak jsem se vůbec Le Corbusierovi nedivila, že vymyslel ty svoje krabice. Tam jsou domy každý pes jiná ves: různě veliké, s různými ornamenty a ozdobami, bez ladu a skladu; ještě k tomu má každý z nich jinou zářivou barvu. Jeden by z toho dostal nystagmus... Často jsme jezdili pryč, aby si naše oči odpočinuly.“

„A kam?“

„Třeba do Brugg, tam jsem viděla jednu z nejhezčích věcí v životě; šli jsme se podívat na ten překrásný gotický klášter — celé Bruggy jsou překrásné a gotické, ale ten klášter obzvlášť. Dostali jsme se na ochoz; celá klášterní Rajská zahrada byla porostlá vysokou trávou, vypadala jako louka a mezi stébly trávy rozkvétaly bílé narcisy. A nad nimi proplouvaly bílé čepce bekyní; jeptišky tam

chodívaly pomalu — samotné nebo v párech — a četly si v breviáři. Bruggy, narcisy v jasné trávě a ty čepce... Nu, a Gałczyński.“

„Gałczyński? Myslíte ten básník?“ zeptal se Matouš ze svého křesla.

„Jistě. Julek a já jsme ho přemlouvali, aby se vrátil do Polska. Ale nespíchal, bylo to zvláštní setkání..., zvláštní. Přišel se svou milenkou, nějakou příšernou madam poezie, vysokou ženštinou oblečenou v battledressu, která si ale myslela, že je éterická víla, a neustále opakovala: ‚Konstanty a já‘ nebo ‚já a Konstanty.‘“

„A co říkal Gałczyński?“ vyzvídá Matouš.

„Gałczyński hovořil o normálních věcech, pak ale začal recitovat. Jako by normálně mluvil, ve skutečnosti to ale byla improvizovaná báseň o stesku po vlasti a o těžkém životě intelektuála v zahraničí. To už se nedalo, mám moc ráda jeho básně, ale takhle v rozhovoru to bylo nepřesvědčivé a vyumělkované.“

„A jak to bylo dál?“

„Přemlouvali jsme ho — ale asi jsme nebyli jediní —, a jak víte, vrátil se do Polska s tou svou madam.“

„A?“ povzbuzuje Matouš.

„Já jsem jenom četl,“ přidal jsem se, „že když připlul do Gdaňsku a přespávali společně u nějakých známých, byl z toho malér, protože na něho čekala manželka, stříbrná Natálie, a on se válí s jinou. Paní domu mu řekla: ‚Já jsem vám tu odestlala, a vy s dámou; hrozně se omlouvám, ale nemáme tolik pokojů, abyste měli oddělené lož-

nice...‘ ,A k čemu?’ odpověděl prý Gałczyński, ,my budeme i tak spát spolu.‘ Ale jak to dopadlo, nevím.“

„To vím zase já, ale nebyla jsem u toho. Víím to od M-čových, Natálie byla tehdy u nich na večeři. Přišla Kira a řekla: ,Mámo, táta přijel. S nějakou paní.‘ A ona: ,S nějakou paní, povídáš? No, tak se na ně půjdeme podívat.‘ Byla to samozřejmě trapná situace, pak tam spolu nějak seděli a zkoušeli spolu hovořit a madam poezie pořád: ,Protože Konstanty a já,‘ ,já a Konstanty,‘ ,my, autoři,‘ ,my, básníci,‘ ,my, umělci,‘ až nakonec vypálila: ,Protože vy jste taková domácí puška, a my s Konstantym spolu souzníme, poněvadž jsme...‘ nedokončila větu, Gałczyński jí skočil do řeči: ,Co jsi to řekla? Domácí puška? O Natálii?’ a bác! Shodil ji ze schodů, což s takovým kusem ženské nebylo jen tak.“

„Zlomila si něco?“

„Myslíš kost? Ne. Ale rozlámал se jí celý život. On jí totiž nabulíkoval, že umí psát, a přitom vůbec nic neuměla, plodila jenom takové básnické čajíčky a připadala si jako jeho múza. Když jsme se vrátili, slehla se po ní zem.“

„Kdy jste se vlastně vrátili?“

„Po roce, možná po roce a půl. Komunisti už stačili předvést své bezpartajní intelektuály, a tak nás zase stáhli nazpátek. Navíc nám Bartych vůbec nemohl přijít na jméno. Nejdřív za ten koláček. Pak na nějaké služební cestě přilezl do mého pokoje, že prý se mu porouchala sprcha: do koupelny ale vůbec nedošel, protože se posadil na postel a začal cukrovat. Dala jsem mu košem. Od té doby jsme byli na nože.“

Během posledních dní pobytu v Belgii se babička s Julkem dozvěděli z nějakého společenského magazínu o neštěstí, které potkalo Margeritku Rommelovou a jejího manžela, pana Hesse. Jejich pubertální syn se dostal do společnosti podezřelých „bojovníků“, kteří mu dlouho a trpělivě přibližovali vznešené hitlerovské myšlenky, až mu je přiblížili natolik, že si oblékl mundúr SS, napsal dopis na rozloučenou (*Otče, zradil jsi Führerovy ideály, v takové hanbě nedokážu žít!*) a prostřelil si hlavu.

„Tak to prostě chodí. Jakmile se ti dva zachovali slušně, osud jim to musel nějak vrátit,“ končí babička melancholicky. Bere do ruky zrcátko z poličky, prohlíží se, mračí a zrcátko zase odkládá.

Kapitola XXI

Po návratu požádala babička s Julkem o rozvod.

„Čekali jsme na přelíčení v takovém velkém okenním výklenku na chodbě soudu; Julek vyprávěl něco vtipného a začali jsme se strašně chechtat. Vtom přišel soudce a řekl: ‚Ve vašem případě jde docela určitě o zcela nenapravitelný a beznadějný rozpad manželského svazku.‘ A rozvod umožnil.“

Ale když byl rozvod, musela být i svatba. Ba dvě svatby.

„Víš, jaký Julek byl... Přál si, abychom mu s dědečkem šli za svědka, a on s manželkou šel za svědka nám.“

„On si taky našel manželku?“

„Samozřejmě. Zacpu si uši — babička bude soptit,“ pitvoří se babička. „Ona měla dost smutný život, zabili jí manžela a zůstala sama se synem, Julek byl taky nešťastný, tak se nějak sblížili... A ta dvojitá svatba — dědeček nad tím ohrnoval nos, ona asi taky, já jsem to taky považovala za hloupost..., ale jemu to udělalo takovou radost... Pán z úřadu nad tím vším kroutil hlavou.“

„A co svatební cesta?“

„Svatební cesta! Zapomínáš, že tvůj dědeček byl lesník. Ty jejich platy... Ve statistických ročenkách byla v kolonce střední platy hvězdička *vyjma lesníků*, poněvadž by příliš snižovali průměr. Jeli jsme jenom do nějaké hájenky. Ráno přijel Julek a řekl: ‚Ahoj! Přijel jsem se podívat, jak se tady máte.‘“

„Ten tě musel milovat!“

„Co se dalo dělat..., no, nakonec se se Zikmundem měli rádi.“

„To se tedy divím.“

„Ále... Děti přímo miloval. Bral je trochu jako svoje, Anně říkal Lesní roh a Pavlovi Fagot. A ta věnování v knihách, které přeložil..., například tohle, podej mi z knihovny *Neznámé arcidílo*... Tady: *Autorům dvou známých arciděl, Lale a Zikmundovi, věnuje Julek*. Takové jsou všechny jeho dedikace.“

Po svatbě se prarodiče usadili v Siedlcích, tedy tam, kde Karpiňští bydleli od roku 1918, kdy utekli z Bílé Cerkve. Dědeček pracoval ve Státních lesích a babička byla nemocná — anebo rodila jedno ze dvou dětí. Díky tomu se vyhnula stalínismu velkým obloukem — což bylo dobře, protože vzhledem ke svému sklonu k upřímnosti by na této straně Uralu dlouho nezůstala. Co se týče dědečka, byl to rozený konspirátor; po válce nikdo ani netušil, že pracoval pro Kedywu (kdyby to byl někdo tušil, asi by se na uralskou cestu vydal); přiznal se sice, že

dělal pro Zemskou armádu, ale to nějak ušlo pozornosti. Pomohl mu fakt, že jeho první žena bojovala v Lidové armádě a sám dědeček byl dřív zapáleným komunistou; do strany ho přijali ještě před revolucí. Bylo mu tehdy sice osm nebo devět let a přistihli ho, jak špehuje starší sestry na tajném shromáždění, ale dobrá vůle se počítá.

V určitém smyslu se dědeček stejně jako jeho sestry velmi dlouho považoval za čistokrevného komunistu, což znamenalo zhruba to, že na první místo stavěl blaho společnosti. A vyčenichal různá spiknutí a levárny, což se nikomu nelíbilo, vůbec nikomu. Kvůli své krystalicky čisté poctivosti dostával po prstech, když na denní světlo vytahoval nějaké podezřelé záležitosti, nelegální transakce, bokové prodeje dřeva a tajné zisky; vždycky ho raději odvolali a přesunuli do jiného oddělení; když přišel nějaký podvod opravdu velkého kalibru, přesunuli ho do jiného města.

V Siedlcích dědeček pilně plánoval výsadbu nových stromů, honil pytláky a pracoval na svých vynálezech; nejvíce ho zajímalo jak efektivně zasévat malinká semínka. V poválečné bídě pořád chyběly suroviny, a tak musel maketu svého vynálezu — vlastně to byl takový speciální okap, z něž se sypala semínka — vyřezat z tvrdé vecky. Vynález pak získal medaili, a protože rozséval velmi malá semínka, nikoho nepřekvapilo, že ve stejné době přišla na svět moje máma a o rok později její bratr

Pavel. Oba s velkými obtížemi — maminka způsobovala problémy přes celé těhotenství (lékař prohlásil, že věda nezná zdravotní komplikaci, která by v jejím případě nastala), nakonec se ale narodila rychle, zdravá a pěkná. Její bratr byl naopak přes celé těhotenství tichý, zato porod byl tak náročný, že babička prodělala klinickou smrt. Doktoři si mysleli, že dítě nezachrání; museli je vytahovat kleštěmi (babička vždycky tvrdila, že přitom nebyli moc opatrní) a divili se, že žije. Lala Karpiňská mezitím prošla tunelem, chodila po rajské zahradě, trhala rudé máky a hovořila se zářícím andělem. „Musím se vrátit na Zem, mám tam Annu, svou dceru, kdo by se o ni postaral...“ A vrátila se. Když ji křísili, šeptala: „Nebudte mě, nebudte, tady je tak krásně, takové krásné květiny...“ Lékař na to: „Co to kurva melete...“, ups, něco takového bych nenapsal ani za tisíc zlotých, „jaké květiny, máte syna, zdravého.“

„Já?“ říká máma. „Samozřejmě, že jsem ho nenáviděla. Jako každé starší dítě. Jednou máma přišla k nám do pokoje a nachytala mě s vidličkou v ruce. Chtěla jsem mu vyloupat oči.“

Tady se přímo nabízí příběh o doktorovi Z. Nehledě na to, zda pasuje k celku, nebo ne. Byl to mimořádně — jak babička vždycky zdůrazňovala — pohledný gynekolog: snědý, s hnědýma očima a jižanskou postavou a kšticí še-

dých vlasů, přestože mu bylo těsně přes třicet. V úkrytu, v nějakém varšavském domě, za povstání pomáhal své ženě rodit. Císařským řezem. Dezinfikoval pomocí brandy a operoval kapesním nožikem. Žena i dcera přežily, ale on celý zešedivěl, stejně jako dědeček Brokl před popravčí četou.

Nevím, kolik lidí dědeček Karpiński zabil — ať už během povstání, v partyzánské válce anebo později během osvobození tábora —, ale dědeček Dehnel sestřelil z paluby své lodi čtyři letadla a dostal za to řád Virtuti; musel mít na svědomí — kolik? osm deset dvanáct lidí? Jeden letoun zasáhl tak, že explodoval ve vzduchu, další spadl na nedalekou mělčinu. Během pauzy mezi jedním a druhým ostřelováním šli Poláci na výzvědy; prohledali vrak. Pilot zemřel, stejně jako záloha, ale pod jedním sedadlem seděla neotevřená láhev koňaku a tabulka čokolády. „Koňak jsme si vzali pro sebe, čokoládu jsme dali mariňákům.“ Zabili někoho a hleděli mu přitom do tváře, podřízli někomu krk, anebo jenom metali kulky do vzdálených figurek?

Babička zrovna četla nějaký literární časopis — bylo to několik měsíců po druhém porodu —, když uslyšela z dětského pokoje ten strašlivý křik nasycený autentickou hrůzou. To byl můj dědeček, skrz naskrz hrdina, který už

leccos zažil; šlo tedy určitě o něco důležitého. Vyděšená babička běží k postýlce, kde si moje máma (musím na její obranu dodat, že jí nemohlo být víc než půldruhého roku) rozpatlává po hlavě hovínko, na což se dědeček dívá jako na dantovský výjev, křičí a křičí.

„Byla bída a bída,“ říká babička. Vlastně spíš říkala. Kdysi. V době, kdy si ještě všechno pamatovala..., „dědeček musel brát nejrůznější práce, dřel jako kuň. Pamatuju si, jak jsem jednou na ulici viděla někoho, kdo byl oblečený úplně stejně jako Zikmund, byl ale takový zlomený, přikrčený a kulhal. Podívala jsem se na něho a byl to opravdu Zikmund. ‚Už,‘ řekla jsem mu, ‚marš domů a několik dní se na práci ani nepodíváš, jinak z toho zcepeníš.‘ Ale i tak bez ustání jezdil na motocyklu, sázel stromy, hledal nebo rozpočítával diety, ačkoliv jsme ničeho neměli dost. Jednou jsme neměli ani na to, abychom tvé mamince koupili malé červené kozačky ke čtvrtým narozeninám...“ Ach, ta síla babiččina vyprávění... Trvá v ní ta chvíle už půl století; od té doby, co vyšla z obchůdku s vývěsním štítem Švec nebo snad s nápisem *Boty* či *Obuv* rozčarovaná z toho, že nekoupila malé červené kozačky pro čtyřletou holčičku..., přitom stály ve výloze a ani nevěděly, že se jednou obrátí v prach stejně jako boty Karla Velikého nebo Alexandrovy sandály, a vy o nich dál budete číst v několika stovkách kusů výtisků... „Tehdy dědeček přestal kouřit. Sedl si za stůl a spočítal, kolik peněz měsíčně

utrátí za cigarety, načež zvolal: „To nepřichází v úvahu, že kvůli mně nebude mít dcera na nové boty!“ pak vykouřil poslední cigaretu, krabičku schoval do zásuvky (aby pokoušely, aby byly stále dostupné) a do konce života si už ani jednou nezapálil. A Ala, jeho první manželka, vždycky bědovala: „Jenom karty a hudba, karty a hudba,“ a nechtěla s ním mít děti, protože tvrdila, že je věčné dítě a nikdy nedospěje k zodpovědnosti. Cha!“

„Babička dědečka pěkně zkrotila, že ano, mámo?“ ptám se oznamovacím tónem.

„Ani náhodou,“ protestuje máma.

„Jaké ani náhodou? Babička se starala o celý dům, měla pod palcem, co se dalo, vždycky se vztekala kvůli rozbitému hrnku nebo rozvařeným bramborám, a když si konečně sedl k šachům s naším tátou, anebo tím...“

„S tím miláčkem?“

„No, ano, s miláčkem. Už jenom to oslovení svědčí o tom, že si ho nevzala kvůli šachům... Když se dědeček posadil k šachovnici, okamžitě se ozvalo: ‚Zikmůůůndééé!‘ a babička ho poprosila, aby zatloukl hřebík, něco umyl nebo udělal nějakou podobnou naprosto neodkladnou ruční práci, dobře si to pamatuju.“

„To je pravda, vždyť ale dědeček měl ohromnou volnost, všechny ty svoje koníčky...“

„Ohromnou volnost! Jako bych slyšel babičku. Řekni příklad.“

„Fotografování, lovení..., do toho mu babička vůbec nezasahovala.“

„Fotografování byla jeho práce, hřebenule, sosnokaz a další škůdci, ale když chtěl vyfotit babičku, hned zaječela, že má moc velkou..., no...,“ významně naznačuji, „a nezachytil její božskou krásu v plném rozkvětu.“

„A co lov?“

„A kolikrát byl lovit? Jednou za měsíc a pak toho okamžitě nechal, když trefil srnku.“

„Ne,“ upřesňuje máma, „když zastřelil srnu a viděl, jak jí tečou slzy, přestal střílet srny. Ale kance ještě nějakou dobu střílel. Je ale pravda, že dost vzácně, babička to nesla nelibě stejně jako šachy s miláčkem.“

„A pamatuješ, jak usnul před televizí a babička na něho volala: ‚Zikmunde, jdi spát! Jdi na kutě!‘“

„Jistě. A táta bručel: ‚Vždyť nespím, podívej, mávám nohou.‘ Pak se naučil hýbat nohou ve spánku, aby to na něm nebylo vidět.“

„Kdyby babička nebyla despota, tak by se to nenaučil. Ale když spolu poslouchali chopinovské soutěže a hádali se, kdo hraje líp a kdo hůř,“ odmlčel jsem se na chvíli, „tehdy byli opravdu neskuteční.“

„Víš, dědeček hrál krásně. Krásně. Pamatuju se na to z dětství. Přestal po zápalu mozkových blan; vylízal se z toho jen taktak.“

„Jak ho nakazil ten zubr?“

„Ne přímo zubr, to měl od klíštěte..., ano, to byla vážně těžká nemoc, chybělo málo a nepřežil by. Když ho babička

viděla v nemocnici, málem zemřela. Doktor ji varoval, než tam přišla, že tam uvidí živou mrtvolu. A že taky bude hodně záležet na její reakci. Ona si ale věděla rady, stejně jako v kterékoli jiné situaci v životě, a okamžitě řekla: „Mohl bys vypadat líp, ale na tom nesejde. Hlavní je, že doktor tvrdí, že se tvůj stav zlepšuje a všechno dobře dopadne.“ Pak se táta přiznal, že jí přitom pozorně hleděl do očí a zkoušel z nich něco vyčíst — a nevyčetl. A na sousední posteli ležel nějaký pán, který měl taky zápal mozkových blan, ale takový normální, posekali se sekerami. Zeptal se prý sestry, co mu je, vyděsil se, zašeptal: „Dyť se na to umírá,“ a za dva dny bylo po něm. Dědeček se uzdravil, ale skoro rok neudržel v prstech jehlu, o hře na klavír samozřejmě nemluvě. A nikdy už nepřišel s žádným vynálezem..., no, možná trochu přeháním. Zůstal mu ten jeho sklon k podivnostem..., tak třeba tento stůl,“ ukazuje máma na kuchyňský stůl.

„Co s ním?“

„Vždyť je skládací. Dědeček ho vyrobil.“

„Jak to, skládací? Sedím u něj dvaadvacet let... Jak je to možné?“

„Odendej ty skleničky a talířky... a teď to tady zvedni.“

„Divit se stále dokola je radostí moudrých. To je na hřebíky?“

Po několika letech práce v Siedlcích dědeček přišel na nějaký podvod s lovením v nadlesnictví, a tak ho přemístili

do Bělostoku, kde babička, která přečkala nejhorší stalinismus s dětmi na krku, začala pracovat v kulturním středisku a v rádiu zároveň. Dělala snad všechno... Psala recenze z koncertů, organizovala vánoční besídky (přitom nakrmila umělce umírající hladem; zadala jim výrobu hraček a ozdob na stromeček) a jezdila po okolních vsích a sbírala folklór. Bylo toho požehnaně, v okolí byly litevské, běloruské, ukrajinské, polské, starověrecké, šlechtické a bůhvíjaké další vesnice. V těch ukrajinských krásně zpívali, vždycky vícehlasem. Stačilo, aby se čtyři báby potkaly na silnici, a už zpívaly čtyřhlasně. Když si dali do nosu, podívali se na sebe a změnili repertoár na banderovské písně, Polákům natruc. Na panských polích pracovali v rukavicích, ale jinak byli ohavně špinaví a — jak babička vždycky opakovala — v konvicích vařili mléko.

„Ten koš,“ říká babička, „jsem dostala, když jsem psala reportáž o jedné vesnici, už si nepamatuju, jak se jmenovala. Neměli pomalu ani na chleba, a jakmile jsem o nich napsala, objednávky se jen hrnuly. Přijeli za mnou do města a koš mi dali jako poděkování.“

„Mami, chceme si nechat ty slaměné ozdoby?“ zeptal jsem se během jednoho z mnoha generálních úklidů; máme k tomu ostatně sklon, protože máma se narodila v pondělí v sedm hodin ráno a já na Svátek práce. Když se to dozvěděla moje profesorka, zvolala: „Dala bych si nohy křížem

a zafala zuby, ale do třetího května bych vydržela! Zbytek rodiny to vždycky měl úplně jinak; nenarodili se k práci, vždycky je to tudíž to stejné v bleděmodrém. Malujeme předsíň, otec hraje počítačovou hru a my slyšíme jenom: „Tumáte, Peršani!“ nebo „Objevil jsem železo!“ Prolézáme v Olivě skříně a babička: „Nevím, co od těch skříní čekáte.“ „Mámo, tvoje oblečení zabírá víc místa než oblečení celé naší čtyřčlenné rodiny!“ „To jsou teda nápady.“

„Tak co tedy?“

„Cos říkal?“

„Ptal jsem se, jestli si chceme nechat ty ozdoby nad gaučem.“

„Především se nám nechce s nimi vůbec hýbat.“

„Přemýšlelas někdy...“ posadil jsem se na pohovku, „proč babička tak milovala ty všechny selské věci?“

Máma zhodnotila ideu odpočinku jako vítanou a posadila se vedle mě.

„Popis babiččina stylu potřebuje sólo pojednání.“

„Můžu si zapisovat?“

„Můžeš. U babičky byl vždycky strašný nepořádek a spousta sarapatiček — jak v Siedlcích, tak v Bělostoku a v Olivě. Protože předtím v Lisově a v Kyjevě to nebylo jinak.“

„Asi máš pravdu. Pamatuješ, co Vojta jednou řekl o našem bytě? Že se jednou probudíme na chodbě, protože nás vytlačí věci. A ve Varšavě to mám úplně stejně. Slávek říká, že je moje sbírka vzácností expanzivní. A Viktor nemůže pochopit, že si místo jedné pořádné, cenné věci ze

starožitnictví koupené jednou za čas nosím všechny ty střepy, rozbité věci a harampádí. Můžu jim tedy říct, že takový prostě jsem, když mí předkové v gdaňské Moreně a Olivě, v Bělostoku, Siedlcích, Kielcích, Lisově, Moravici a Kyjevě byli zrovna takoví. Jako v biblickém výčtu patriarchů.“

A skutečně. Byt v Olivě připomíná ostrov, jehož břehy omývají vody nejružnějších moří, co po léta vynášela na břeh rozličné mušle, hvězdice a vodní řasy. Z jedné strany driftovaly zbytečky staré svátosti — bronzový kandelábr, velké zrcadlo, několik fotografií; z druhé strany kielecký nábytek z třicátých let, měšťanské nezbytnosti jako solidní kredenc, pianino a hodiny; ze třetí obrazy Karpiňských, smutné pozůstatky kdysi celkem obstojné sbírky; ze čtvrté mánie po všem vesnickém, a to dvojího druhu: ta zděděná po Wandě Brokové, která zdobila vnitřek domu pavouky ze slámy a další drobnosti, a ta vlastní, která babičce velela bratřit se se sedláky, zaznamenávat běloruský folklór a z Lisova nechat udělat školu; to všechno se mísí v záplavě „zboží pro případ nouze“. Neustále bylo potřeba najít nové využití pro starší věci, přemalovat spodek od toaletního stolku a předělat jej na pracovní stůl, z almary vyrobit kuchyňské skříňky a dětský pokoj přehradit překližkovou stěnou.

„Není nic horšího, než když jeden něco má a pak o to přijde. Pamatuju se, jak paní..., nu, už si nepamatuju její jméno, zkrátka vyprávěla, že před první světovou válkou byla opravdu někdo. „Já,“ řekla, „nejsem zrovna z chudiny,

dívali se na mě skrz prsty; měla jsem byt v rohovém činžáku, šest oken do jedné ulice, šest do druhé a ve všech jsem měla záclony!“

To vypráví babička. A potom v zamyšlení utrhla napůl rozkvetlé pelargónie a svázala je do stříbrno-růžových kytic. Potom řekla: „Dědeček Brokl dvakrát zbankrotoval. Já jsem přišla o dva domy a o spoustu věcí, obrazů, knih... Proto jsem vždycky radši hned všechno utratila, když jsem získala nějaké peníze. Ale tvůj dědeček ne, byl to praktický člověk. Jednou, ještě v Bělostoku, jsem přiběhla z trhu, že mají krásné kilimy. Řekla jsem, že jsou krásné, vlněné a dědeček, že ne, že stojí hromadu peněz a hotovo; probůh, kilim, nedá se na to posadit ani to sníst. Ne a ne. Tak jsem šla a za ty stejné peníze, na groš přesně, jsem si koupila klobouk. A na těch dědeček nikdy neskřblil, to se mu musí nechat. Vrátila jsem se a řekla mu, že jsou za ty stejné peníze. ‚A líbí se ti?‘ ‚Ne,‘ řekla jsem. ‚Mně taky ne.‘ A hodila jsem klobouk do skříně. Už jsem si jej nikdy nikam nevzala. Jindy jsem chtěla pořídit závěsy, protože jsme měli jenom obyčejné ubohé záclony. Ne. Zase. A v noci pak došlo k valutové reformě a my jsme přišli o všechny úspory. Ale stálo to za to, protože došlo na moje slova. Navíc, kolik jsme těch peněz mohli mít, určitě to nebyly závratné sumy. Od té doby Zikmund nikdy neprotestoval, když jsem chtěla něco koupit do domácnosti.“

Dobře vím, že ta historka byla uměle připojená k babiččinu „není nic horšího, než když jeden něco má a pak o to přijde“. Myslím na Lisov, na Julka, dědečka, na věci

a na místa. Předstírám, že čtu nějaký časopis, ledabyle otáčím stránky a počítám, o co jsem přišel, o co přijít mohu a o co teprve přijdu.

„Něco mi říká,“ ozvala se babička, „že letos bude málo třešní.“

A opona z černého hedvábí neznatelně padá na to, co bylo. Zůstávají třešně, ostrožky a čaj.

„Nikdy jsem pořádně nepochopil,“ řekl jsem mámě a popíjel čaj — rozhodli jsme se totiž prodloužit si pauzu, posedět si v prachu a pěkně si popovídat —, „že babička se svým jedinečným vkusem byla schopná přivléct domů tolik nesmyslů.“

„No, podívej, ona kupovala drahé sklo, ale zároveň se jí líbily věci z porcelitu...“

„Červené kuchyňské mističky?“

„Koupelna s oranžovými plastovými kelímky?“

„A to tam měla ještě horší věci,“ připomněl jsem, „všechny ty oranžovo-světlezelené nádoby.“

„Ano, ano! Ale u babičky to bylo taky z toho důvodu, že neměla věno. Měla takový komplex — Julka si přece brala za války a o bohaté svatbě si mohla nechat jenom zdát. Proto celý život hromadila kvanta talířů a podšálků, hrnců, ručníků a prostěradel. Víš, že když jsem si brala tvého otce, vůbec nic jsem nekupovala? Prostě jsem si ze skříní vzala, co tam přebývalo..., a babička to stejně vcukuletu zase doplnila.“

„Ale co ten porcelit?“

„To byla jedna z mála věcí, co se tehdy dala koupit. To za prvé. A za druhé trochu natruc. Nesnášela ornamenty, secesi, krajky a výšivky, protože celý Lisov jimi byl zaplavený.“

„Takže na jedné straně je to pokračování v hromadění a strádání, ale na druhé straně nechuť k vzorům?“

„Ano, ale spíš k takovým těm drobným ozdobným vzorkům. Vždyť slaměné ozdoby nad pohovkou jsou jednoznačně pozůstatkem kilimů a koberců, které visely nad postelemi v Kielcích a v Lisově.“

„A sklo?“

„Za sklo vděčíme zase sběratelské mánii dědečka Brokla. A protože babička nikdy na sbírání obrazů a sèvreského porcelánu nikdy neměla, tak sbírala umělecké katalogy a sklo.“

Náš hovor utichl, pak jsme chvíli seděli v pokoji a jenom zírali na další a další zástupy barevných váz, mís a skleniček, které spolu s knížkami pokrývaly všechny stěny bytu. Hledíme na ně, jako bychom je viděli poprvé v životě. Průhledný džbán s medovými nožičkami a dlouhým uchem, purpurová láhev, safírové karafy, tyrkysové nebo vínové egyptské sklo křehké jako mořská pěna, rubínové nebo kobaltové skvrny, rytmy zelení a žlutí.

„Vždycky se mi líbila ta urna,“ řekl jsem a ukázal na fialový kalich s pokličkou.

„A mně to zelené, ojíněné. Pamatuješ, jak jsi rozbil vázu z benátského skla?“

„Jenom z vyprávění. Byla tyrkysová a stalo se to omylem.“

„Hmm. Hrozně jsi tehdy plakal. Tak, že tě babička ani nekárala, jenom se snažila tě utěšit.“

„Protože to byla první krásná věc, kterou jsem zničil.“

Zapomněli jsme na slaměné ozdoby a porcelit, na vkus a jeho dědění a dívali se do kaleidoskopu jako děti, jako děti.

Zanechme ale hry se skleněnými střípky a vraťme se k velkému příběhu.

„V Bělostoku žil slavný magistr Leon Hanek. Magistr Leon Hanek byl dirigent a každý týden vylepoval plakáty s nápisem Hanek. Vedle stálo menšími písmeny mgr. Leon a ještě menším písmem jména interpretů a skladatelů. Nejen, že byl megaloman, neměl v sobě ani špetku talentu. Jednou jsme měli v rádiu nazpívat nějakou francouzskou lidovou píseň. Uplynulo mnoho let od té doby, co jsem v dětství ztratila hlas po hodině u paní Klamžyňské, primadony carské opery, ale zpívala jsem celkem slušně. Upřímně řečeno, byla jsem trochu nachlazená, ale souhlasila jsem, protože jsem uměla francouzsky. A k mé smůle se Hanek rozhodl, že mě doprovodí na klavír. Bylo to trochu jako *Když táhl král do války* Wandí Mechové: zkoušeli jsme to stokrát, a on to ne a ne trefit. Nakonec přišel nějaký lepší klavírista z filharmonie, sjeli jsme to napodruhé a bylo. Ale zničila

jsem si u toho hlasivky, takže jsem v hrách mohla hrát jenom různé staré alkoholičky, které v kuchyni třískaly nádobím.“

Babička si už ale nepamatuje jiný příběh o hudebním doprovodu, mohu se ovšem o vyprávění pokusit na vlastní pěst (spíš na vlastní ústa a na vlastní hlasivky; na pěsti ale možná taky dojde, gestikulaci by si totiž babička nikdy neodpustila). Jednou projížděla Běloustkem velká klavíristka, hvězda jedné z prvních chopinovských soutěží; a protože patřila k těm pokorným, slušným celebritám, souhlasila, že v pátek večer zahraje ve filharmonii. Ale ten večer už byly na programu Straussovy valčíky.

„Je mi to moc líto,“ řekla babička programovému řediteli, „ale ty valčíky musíme přeložit na jindy. Taková příležitost se už nebude opakovat.“

„A nemohli by ji aspoň doprovázet?“

„Ne, ne, to jsou sólové skladby.“

„To nevadí, mohli by ji doprovázet těmi valčíky...“

Hledám v paměti vazby tohoto příběhu s dalšími, ale nenacházím žádné elegantní ligatury, musím na to tedy od lesa, přes hudební motiv. I mně z paměti leccos vypadává — ale jedno mi utkvělo navždy jako nezapomenutelná hudební fráze, ta babiččina věčná věta: „Pamatujte si jednou provždy, není nic takového jako nejzásadnější literární díla, nejkrásnější sochy, nejdokonalejší hudební skladby ani nejlepší obrazy. Ale existuje nejdokonalejší

koncert, a to Beethovenův houslový koncert. Tááá da da táááda ti... ti... —“

Ne, přece jen — mám, mám, našel jsem. *Bolero*. Jednou přijel jakýsi slavný dirigent (asi to měl po cestě do severovýchodního pohraničí, snad měl vést jeden z těch velkolepých orchestrů za východní hranicí). Dirigoval právě *Bolero* a souhlasil, že by to u nás nahrál. Odehráli, natočeno, odjel. Pak zkontrolovali pásku, kde bylo všechno v pořádku, jenomže bez eskalace napětí, bez střídání tišších a důraznějších pasáží... A technik, pan Janek, nám to vysvětlil: „Uff, no, oni hráli na začátku tak potichoučku, že skoro nic nebylo slyšet, tak jsem to vosolil, a když přidali, tak jsem zase ubíral...“

Hned za *Bolerem* se z paměti babičky vynořuje Ěukomská.

„Seděly jsme kdysi spolu po koncertě v restauraci a povídaly si. Řekla jsem jí: ‚Nevím, jestli se na mě pamatujete, ale paní u mě kdysi dávno mňoukala...‘ Jako by se zastavil čas, významná zpěvačka a já na ni s mňoukáním... Ěukomská se usmívá: ‚Ach, ano, samozřejmě, mňoukala jsem, mňoukala.‘ Když ještě nebyla tak slavná, pozvala jsem ji jednou k nám na šálek čaje po jednom koncertu. Stály jsme u dveří a já zjistila, že nemám klíče. Bylo pozdě v noci, děti už spaly, Zikmund byl někde na služební cestě. Prostě konec. Tak jsem řekla: ‚Víte, kdyby se Pavlík probudil, asi by nám otevřel. Ale jeho probudí jenom kočka, když mu mňouká u dveří..., tak co kdybychom mu zamňoukaly?‘ A Ěukomská, mimořádný silný hlas,

se do mňoukání opřela, jako by to byl kočičí koncert. Za dveřmi jsme uslyšely: „Mámo, vstávej, kočka čeká.“ „Nemůžu, synku,“ řekla jsem, „otevři.“ Vstal, otevřel a ani si nevšiml, že to není kočka, ale jeho matka s nějakou ženou, a okamžitě zase zaplul do postele. A já se od té doby můžu chlubit, že jsem zpívala duet s Łukomskou.“

Pavlík mohl se svými velkýma očima a zářivým úsměvem působit jako sladký, dobrácký klouček, ale nebyl ani sladký, ani dobrácký. Když ho viděly dámy v ulicích, pištěly nadšením: „Jaký je to rozkošný chlapeček, jaká má očička, vlásky..., a ta holčička...,“ zarazily se při pohledu na moji budoucí matku, „ta je taky vaše? Hodné dítě.“ Anebo: „To jsi nemohl oči a vlasy nechat sestřičce?“ anebo: „To je nádherná holčička,“ na což odpovídal: „Nejsem žádná holčička, jsem Pavel.“ Oba byli vychovávaní s tím, aby se nebáli žertů a hloupostí, které si vymýšleli dospělí, že je třeba sní ježibaba nebo že je sebere černý cikán. Takže když jim jedna paní řekla: „Přestaňte se prát, nebo na vás zavolám polednici!“ Pavel odpověděl: „Žádné polednice neexistují.“

On asi opravdu vypadal jako andílek, ale měl ty nejdivočejší nápady. Když mu bylo šest, zavázal si oči šálou, vzal do ruky plastový větráček a jako noční můra všech šoférů poslepu přecházel přes hlavní křižovatku v Bělostoku (byla to sice hlavní křižovatka v Bělostoku před padesáti lety, a ne hlavní křižovatka v New Yorku

za padesát let, ale i tak ho měl policista, který ho odvedl domů, za naprostého pitomečka); v deseti letech chodil po římsách domů a ve dvanácti se schoval ve sklepe a z okýnka střílel z praku do tlustých stehen a hýždí procházejících žen. Když se ukázalo, že má hudební talent, poslali ho na hodiny klavíru, on se ale radši toulal po městě a hrál si se psy. „Milá paní,“ řekla babičce učitelka, „šikovných lenochů mám dvanáct do tuctu. Ale šikovného a pilného studenta mám jenom jednoho,“ — jmenoval se mimochodem Maximjuk — „tak syna ne-trapte a nechte ho dělat, co dělá rád.“

Ve světě ale panuje určitá rovnováha. Máma se učila dobře, chodila v čistých bílých blůzkách a tmavomodré sukýnce, a když potřebovala peníze (aby si koupila barvy nebo knihy), přivydělávala si výrobou broží z keramiky a navlékáním korálků. Jsou děti Marie a děti Marty.

Někdy — a to se blížíme ke konci vyprávění o Bělostoku — chodili oba dva k sousedům, kteří ve sklenici pěstovali houbu. Bylo to nějaké panaceum, vesele se rozrůstalo. Vypadalo jako hromádka palačinek vznášejících se ve žluté tekutině. Každý týden se tekutina vylila a pila a sklenice se dolévala čistou vodou. Někdy se chudinka rozstonala, jeden plátek se svinul, skrčil a pak odpadl na dno. Sousedi z toho šedivěli.

Na dno sklenice odpadl rovněž plát Bělostoku. Dědeček přišel na další levárnu, na další aféru, na další pod-

vod a znovu ho přemístili. Měl na výběr Lodž a Gdaňsk. Babička si pamatovala růžové živé ploty v Jahnstrasse a schodiště domů ve Frauengasse, a tak vypálila tisíc klimatických, politických, sociologických a rovněž astrologicko-metafyzických argumentů, proč by se měli usadit ve městě, které se mělo o dvacet let později stát městem mého dětství.

Několik dní a nocí sundávala sklo z polic a ukládala je do beden vystlaných slámou, do krabic nacpala další metry knih a do pytlů dětské oblečení.

„Paní redaktorko, dobrý den, dobrý,“ oslovil ji jednou známý na ulici.

„No ne, pan Rosenblatt...“

„... Rózálski...“

„... Rózálski, omlouvám se. To jsem ráda, že vás vidím, opravdu jsem vás nečekala. Jak jdou vaše obchody se dřevem?“

„Obchod jako obchod.“

„Obchod je,“ řekla babička s grácií, kterou by jí mohl závidět i Beňa Krik, „když jeden pobožný Žid nakoupí u druhého pobožného Žida a díky Bohu na tom oba vydělají.“

„Svatá pravda, svatá pravda,“ řekl pan Rosenblatt-Rózálski, „vás musela maminka krmit jenom rybími hlavami, jaká jste hlavička, paní redaktorko. Copak se děje? Vidím vám na očích, že vás něco trápí, snad to není žádná choroba, můj Bože, tfuj, tfuj?!“

„Ále... To víte, budeme se stěhovat z města.“

„Kam?“

„Do Gdaňsku.“

„Stěhování je horší než požár... Lepší je vyvdat dceru než se stěhovat, jak se u nás říká. Nedej Bože, snad vám nechybějí peníze?“

„Nu, prosím vás... Není to nejlepší. Manžel se neustále trápí... To víte, převézt nábytek, nový byt, stěhováci a všechny ty krámy...“

„Jenom se s tím netrapte. Pro našince máme vždycky schované peníze, kolik potřebujete?“

„Ale pane Rosen... Róžalski, vy jste mi špatně rozuměl, já přece nejsem od vás...“

„Já se přece neptám, jestli jste Židovka, na to já se na mou věru neptám, vždyť já tomu rozumím, byla válka, chápu, ne každý to chce roztrubovat... Mě to nezajímá, mě zajímá, kolik potřebujete.“

„Děkuji vám, jste opravdu milý, ale já skutečně nejsem Židovka. Z otcovy strany samí Rusové, z matčiny Poláci a Němci. Ani kapka židovské krve. Škoda, protože já mám Židy ráda, ale tak či tak jsem gójka.“

„Máte ráda Židy, Židé mají rádi vás.“

„To je od vás skutečně milé,“ řekla babička a dívala se obchodníku dřevem Mieczysławu Róžalskému do očí, „já bych vám to ale neměla z čeho vrátit...“

„Budete mít, vrátíte, nebudete mít, svět se nezboří. Vždyť jste nám pomáhala, dělala pořady, nahrávala... My vám rádi pomůžeme. Přijďte...,“ začal něco čmárat na kus papíru. „Kdy odjedete?“

„Zanedlouho. Jakmile manžel zařídí vše potřebné. Za dva tři týdny.“

„... příští čtvrtek. Tady je adresa. Na shledanou, musím už běžet. Poklona, i vašemu manželovi!“

„Na shledanou, pane Rosenblatte!“

„Rózálski!“ zavolal ještě s úsměvem na odchodu.

„Nejsměšnější na tom je,“ řekla po létech babička, „že když mi dali na nějaké té jejich schůzi hotovost, vyfotili nás všechny a fotku mi pak poslali. Z nich všech jsem vypadala nejvíc jako Židovka já — byla jsem opálená, namalovaná, k tomu šperky... Ta fotografie by tu někde měla být.“

A tak babička odjela do Gdaňsku za židovské peníze, jako noční můra všech antisemitů. Dotrmáceli se na místo a začali vybalovat všechny bedny s knihami a sklem, poslední kusy lisovského nábytku, květiny v květináčích a vánoční ozdoby ve starých kufrech.

Kapitola XXII

Čert vem dům. Každý viděl, jaký byl — postavený na základech staré stodoly, čili bez sklepa. Zdili jej takoví mistři, že žádný roh neměl devadesát stupňů, skříně se ve výklencích rozpadaly jako domečky z karet a vůbec nic nevyhovovalo stavebním normám. Jiná věc je, že pán domu byl duchovně založený člověk. Odsud asi pocházely jeho omyly — z melancholické roztržitosti. Je třeba vědět, že když už sflikoval jeden dům, pustil se ze sousedské lásky do druhého (postavil jej samozřejmě blíž k prvnímu domu, než umožňovaly předpisy). Na babičce viděl, že je to kulturní žena, a občas si k ní zaskočil půjčit knížky.

Jednoho dne přišel a řekl něco v tomto smyslu: „Víte, já totiž hledám něco takového ze života... Například nedávno jsem četl takovou knížku, ona byla hraběnka, on obyčejný kluk, milovali se, ale nikdo s tím nesouhlasil...“

Shrnul životní příběh obyčejného kluka a hraběnky a potom jeho zrak padl na sebrané dílo Williama Shakespeara.

„Sha-ke-spe-a-re,“ přečetl a zamyslel se. „Hm..., o tom už jsem slyšel.“

Čert vem dům, ale co zahrada?! Počátek zahrady, stejně jako všechny počátky všech krásných zahrad, ležely někde v regionu šťastných ostrovů, v těch pradávných časech, kdy v rozsochách suchých stromů rostlo kvítí a kamení vyhánělo živé odnože. Ještě se ani nesklidily zbytky roztlučených tašek, ještě se nezasypaly vápenné jámy, ještě se černalo ohniště, v němž se vařila smůla, když babička, paní barevných skleněných hor, koupila pořádný díl země a řůru hnoje, najala sedláka s trakto-rem a nechala zorat stavební parcelu, na které po někdejší zahradě zůstaly pouze dva ořešáky a jedna třešeň. Oral a oral. Babička vyměřila kruhové a obdélníkové záhony a zasadila bílé jasmíny, liliové šeříky, oranžové kdoule a skalníky s červenými bobulkami. Svět získá- val tvar a barvy a babička otesávala jeho základy vsedě na zdi a s velikým kružidlem v rukou.

Ó, ano, smáli se jí. Kdepak, paní, tady na vápně... a vápno, na to vezte jed, nepatřilo k mytickým výmys- lům, poněvadž když jsme jako děti na pískovišti kopali jámy, jednou jsme se dokopali až k vrstvě bílých ka- mínků, které byly tak křehké, že jsme je mohli rozem- nout v prstech... Kdepak, paní, tady na cihlách..., ano, i červených částech bylo pod pískovištěm habaděj... Kdepak, tady vám nic nevyroste, to spíš mně vyroste

na ruce kaktus! Ale babička nic nedala na řeči chytráků a v náruživosti vlastní mytickým pořádkům vzkřísila lisovskou zahradu — trsy pivoňek a plaménků, elegantní purpurové hlavičky monard, růže pnoucí se po pergolách.

Ale pouze pan Mędrzecki, vysoký hubeňour se zapadlým, matným očima filosofa, přišel mé semiramidské babičce na pomoc. Sázel rostliny, které odpovídaly jeho melancholické osobnosti: plačící vrby, cesmíny s trnitými větvičkami, stříbrné smrky, túje a jalovce a kolem nich lesklý břečťan. Ten kousek zahrady pak na věky věkův zůstával ve stínu, a to nejen ve stínu obrovských lip za plotem, ale ve výraznějším mohutném stínu hřbitovních stromů a hřbitovního břečťanu, který chladil i v těch největších vedrech. Tím směrem, kde se bezpochyby potloukaly stíny Elysia, jsme se proto vydávali opravdu jen zřídka, v podstatě jen kvůli ponurým obřadům.

Souseda jsme vídali málokdy, většinou byl skloněný k nějaké cesmíně, prořezával břečťan nebo plel tamarýšek. Jednou ho babička poprosila, aby nás pohlídal. Každý jsme vyfasovali dlouhou a úzkou čokoládku — na koncích byla zaoblená a uprostřed zúžená. Jmenovaly se „kočičí jazýčky“. Tehdy jsem si pomyslel, že je to velice trefný název, protože stejně jako kočičí jazyk nevzbuzoval žádnou touhu si jej strkat do pusy.

„Koupelna tu je, kdyby něco. A tady salón. Tady mám svou sbírku kaktusů. Miluji kaktusy. To jsou takové rostliny, které rostou v horkém podnebí a... a... co bych vám tak ještě — čokoládku? Nedáte si?“

„Ne, děkuji.“

„Ne, děkuji.“

Viděl jsem na něm, že je v rozpacích, a uvědomil si, že někteří dospělí to s dětmi tak docela neumí. I já bych to tehdy dovedl lépe než on.

„A toto? Co je tohle za pokoj?“ zeptal jsem se.

„Pan Mędrzecki vytřeštil oči, pak je přivřel a přemáhal se, aby odpověděl neutrálním tónem: „To je pokoj Aši.“

Slyšel jsem, že ode dne, kdy se s matkou odstěhovaly, v tom pokoji nepohnul jedinou věcí ani o milimetr. Hračky, které se Aše zdály moc nudné, stály na stejných místech, kde je naposledy nechala. Knihy stály v rovných řadách a pět obrázků v identických rámečcích viselo na zdi ve stejných rozestupech, na posteli leželo několik mrtvých panenek. Představoval jsem si, že je pan Mędrzecki vysává jednou za měsíc, ve stanovený den, dejme tomu šestnáctého nebo třetí čtvrtek v měsíci.

„Jezdí sem stále méně,“ řekl a zase zavřel. „Práší se sem,“ řekl omluvně, „práší se sem z bytu.“

Když nás babička o hodinu později vyzvedla u sbírky kaktusů, kde jsme se usadili se svými hračkami, zdvořile jsme se s ním rozloučili, jak jsme byli vychovaní. Víckrát jsem tam nebyl. Žil tiše a — řekl bych — důstojně, svou šedivou hlavu nosil vysoko a v jeho vpadlých očích se čím dál častěji leskla zvláštní horlivost. Žil obklopen hoto-vými legiemi panenek, knih a kaktusů jako čínský císař se svou nespočetnou terakotovou armádou a propadal

čím dál hlubší melancholii. A jeho část zahrady upadala do ještě temnějšího stínu a zanedbanosti.

Ostatně... zahrada! Jak prázdné slovo vedle onoho zázraku, který se rozléhal před domem mého dětství. Kolik jsem navštívil míst, jež takto označovali, kolik jsem viděl nezdařilých kopií a polovičatých imitací. Nemluvě o trapných plotech hýřících všemi barvami duhy, každá plaňka jiná, o obrubnicích z pneumatik, o prutech s plastikovými láhvemi proti krtkům. Žádné perfektně šintované cestičky, záhony vyměřené pomocí provázku, symetrické živé ploty, betonové obrubníky, podezdívky, kohoutky, trubky, sítky... Olivská zahrada byla nádherný živý organismus, mistrovsky vyvedený celek, malé universum.

Moje nejstarší vzpomínky pocházejí stejně jako první vzpomínky celého lidstva právě ze zahrady. Dva velké ořešáky a stejně vysoká třešeň vrhaly stín na mé dětství — třešeň od vrcholného jara, ořešáky od poloviny léta. A pod nimi byly opravdové botanické poklady. Obrovské cihlově rudé jiřiny visely přes prkna dřevěného lešení — lešení, kolem nějž se pnuly růže s bílými, růžovými a purpurovými květy. Listy škumpy orobincové, které se na podzim červenaly. Rozšlapané třešně v trávě lákající roje vos, ořechové slupky, které zbarvovaly prsty dohněda. A kočárek zaparkovaný pod stromem, z jehož větví visel drát s miniaturním mikrofonem, aby rodiče

s šálkem čaje uvnitř domu slyšeli i ten nejtišší dětský pláč.

„Nuzáci,“ řekla jedna nepříliš uvědomělá sousedka druhé, „vychovávají to dítě jako nuzáci... A jsou to celkem normální kulturní lidé, mají auto, knížky čtou, diskutují, prosím vás, v pátek svátek — a dítě? Jako nuzáci. Žádné krajky, žádný bryndáček, žádné roztomilé oblečeníčko, jako u nějakých chudáků, hanba jim, takových pár hader tomu dítěti dají a myslí si, jak mají vystaráno.“

Nebo: „Prosím vás, slyšela jste o tom jejich Pavlovi? Slyšela? Ano, do Německa odjel, ano, na trvalo. Koho dneska pustí za hranice, prosím vás, koho? Já vám to povím: špehy. Vy si myslíte, že pustí každého, komu se zachce? Ani omylem. Jako tehdy Julek. Přišli z bezpečnosti: ‚Podepíšeš? Jestli nepodepíšeš, nikam nepojedeš.‘ A on jel. To si myslíte, že nepodepsal — a odjel? Ani omylem. Tak to bylo, to vám zaručuju. A to dítě? Jako nuzáci.“

A ten kabel citlivého mikrofonu ve větvích ořešáku a v různých pnoucích se po stěně až k oknům, a to tak vysoko, že babička někdy stříhala růže oknem, ten dokonale nezaujatý kabel přinášel každé slovo všetečných sousedek do rádia v obýváku, u kterého se srotila celá rodina, poslouchala zaručené pravdy a brečela smíchy.

Nepamatuji si chrastítka nad mojí batolecí dýňovitou hlavou ani vnitřek bílého kočárku; matně si ale vybavuji jeho tvar, když vozil mého drahého bratra, kterého jsem plánoval zardousit nebo jinak zamordovat; mého bratříčka, který mě později obdařil tak vroucí a nekritickou

láskou, že mě oslovoval Aka, jménem božského vůdce Velikonočního ostrova, mého brášku, který na všech fotografiích vždycky stával vedle mě a mírně se ke mně nakláněl a tulil, bratříčka, který mi do dnešního dne říká bratříčku.

Pamatuji si ho z obrovské perspektivy poloviny tehdejší ohromné zahrady. Musel jsem sedět na pískovišti nebo u jasmínů a jenom na chvíli zvednout oči, abych zahlédl ostrý běl kočárku. Pak jsem stočil zrak na berušku, která si to šinula po roztřepeném listu řebříčku nebo na modré plátky kosatců, na nichž jsem prováděl hlubinný výzkum světa a hledal odpovědi na všechny otázky. Odpovědi a otázky, které jsem od té doby stihl nenávratně zapomenout.

Zrovna tam jsem pozoroval pářící se hlemýžďe, střevlíky žijící pod ztrouchnivělými kládami, vzácné rostliny, žáby a slunéčka.

„Miluji papeže,“ pravil jsem odhodlaně jednoho dne u jeho podobizny, „poněvadž je dobrý. A miluji žáby. Jsou užitečné.“

Bylo léto. Vynesl jsem před dům stůl, papíry a pastelky.

Když skončila snídane a babička nás nahnala umývat nádobí, vyčistit si zuby a zalít květiny, na které nedosáhla — „Nestoupej na stůl jednou nohou, musíš jak já,

nejdřív stoleček, ale ne ten na křivých nožkách, mohl bys sletět, pak židli, ale pozor, je skládací a mohla by se pod tebou složit, když ji nepostavíš správně, a pak teprve můžeš na desku stolu, ale musíš lít opatrně, aby květináč nepřetekl, jinak by to nateklo do knihovny...“ —, dřel jsem se dobrou čtvrt hodinu, než jsem po schodech odnosil stůl, židli, čtvrtky a pastelky v nesčetných plastových krabičkách od zmrzlin. Vždycky jsem zkoušel přijít na kombinaci věcí, které mám vzít naráz, abych šel po schodech co nejméněkrát, ale plánování optimálního řešení mi vždycky zabralo mnohem víc času než nošení samo.

Konečně jsem stál po kotníky v mladé trávě, na které už stačila uschnout rosa, zatímco jsme měli naši dvouhodinovou snídani. Spokojeně jsem se rozhlížel. „Všechno tu už mám,“ řekl jsem si a s generálským výrazem jsem dělal přehlídku svých barevných oddílů, načež jsem je pečlivě rozestavěl po stole podle svatých zásad ergonomie. Stačila by jediná chyba a už bych dostal od babičky důtku, jakmile by se vrátila ze zahrady.

„Děti,“ řekla, „přineste mi, prosím, lehátko... A proč máš pastelky vlevo a knihu vpravo? Vždyť pastelky si bereš pravačkou a knížku čteš, když nekreslíš, akorát ti překáží, pokládáš na ni loket a křivíš si páteř...“

Pak si sedla do polostínu pod ořešákem. Díky stínohře koruny stromu byla celá pihovatá. Otáčela šustivými stránkami literárního časopisu nebo tišší knížky. Nepočítáme-li bzučení hmyzu a zpěv ptáků, kteří jako by

měli v babiččině zahradě neustálé rozmnožovací období, panovalo naprosté ticho. Odpoledne někdy doléhaly od lesa, zpoza živého plotu škumpy a růžových keřů, hlasy jakýchsi olivských výrostků, kteří hráli fotbal; hovořili jiným jazykem než my. Vždycky jsem měl pocit, že patří do jiného světa, bezpečně od nás odděleného temným listím lip a javorů.

Babička tvrdila, že bychom o nich neměli mluvit ošklivě.

„Ačkoliv,“ řekla a zvedla oči od knížky, „jejich chování je přinejmenším nevhodné; jsem ale přesvědčená, že to není jejich vina.“

„Nikdo je nevychoval?“

„Nevychoval. Je ale potřeba jim ukázat správnou cestu, a ne se jim posmívat. Navíc — ten svůj peprný jazyk ovládají víc než mistrně, co myslíš? Na to, jak málo slov mají k dispozici, si dovedou předat opravdu komplikované zprávy. Nechtěla bych, aby ses naučil ty jejich výrazy, ale všimni si, jak používají těch pár slov, aby vyjádřili celou škálu pocitů.“

A vrátila se ke čtení.

Odpoledne pomalu odcházelo přes živý plot, tráva zvolna tmavla a začínala vonět a všechny stíny po ní pluly k západu, prodlužovaly se, až zcela ztratily tvar.

„Podívej, babičko,“ řekl jsem tehdy, „dnes jsem nakreslil dva obrázky. *Bičování* a *Trnovou korunovaci*.“

„To je dost morbidní. Asi ses moc díval do německého středověku.“

„Celý takový přece není. Například Lochner. Nebo Witz. Němci mají specifické způsoby na vyjádření tklivosti.“

Mohlo mi být takových sedm, osm nebo devět let. Byl jsem přemoudřelý vševěd.

Někdy jsem běžel pro druhé lehátko a spolu s babičkou jsme dlouho vysedávali pod kaštanem ve skvrnách odcházejícího světla a mluvili o podivnostech tohoto světa. Babička zapomínala na vaření oběda — anebo mluvila se zarážející upřímností: „Nesnáším vaření. Vždycky jsem si myslela, že bych měla mít manželku. Žádná práce není tak nudná jako vaření.“

A po chvíli: „Vyprávěla jsem ti už, jak mi jednou Julek vařil hostinu hodnou samotného Luculla?“

To, co se zachovalo z dávné zahrady v haldě mé paměti, připomíná zbytky zkroucených listů, které jsem občas našel ve starých výtiscích časopisu *Przekrój* nebo *Antény*: červené, žluté a zrzavé úlomky, které byly v tak chatrném stavu, že jen těžko mohly naznačit velkolepost celé kytice. Jsou to nejasné fragmenty obrazů a úryvky vět. A přesto dobře vím, že tehdy u cihlově rudých jižin mého dětství, v koutcích dřevěných krabiček s knoflíky a v ohromujících kaskádách kvetoucího jasmínu, se mi poprvé zjevila elementární životní pravda, kterou jsem od té doby marně hledal.

Někdy se mi stane, že mi vklouzne mezi prsty, do očí nebo zazvoní v uších jeden z těch pradávných úlomků —

věta, v níž se ozývá zapomenutý ceremoniál; vybledlý útržek lemu odtržený od ornátů kypících zlatem, útržek, který přežil své kněží i své svatyně, svoji svátost; obrovské nástěnné malby s dámami i mládenci minulých časů, žárlivé malby, které existovaly pouze v blankytu prosátém větvemi, v hučení čmeláka nad květem zimolezu, v dekadentním stonku konvalinky.

Postupem času zahrada zpustla. Když jsem k babičce zaskočil po škole a viděl zahradu pokaždé bez nějakého stromu, keře nebo pouhé větve, šel jsem do schodů a dal si záležet na tom, abych dupal víc než obvykle. Zvonek jsem rovněž stiskl příliš silně. Věděl jsem totiž, že s výměnou každé zlámané dlaždice, se skácením každého stromu, s nevyhnutelnou smrtí každého růžového či pivoňkového keře, které měl na svědomí neodbytný plevel, přichází nenávratné popření prvotního kodexu, vymazání pradávných formulí a básní, blednutí už tak vybledlých fresek.

Když jsem se nakonec jednoho podzimního dne procházel po zahradě, která byla o poznání skromnější a menší než zahrada mého dětství, když jsem pohledem opsal kruh přes pergolu se smutnými zplanělými růžemi a zarostlé díry, vzpomněl jsem si na sýkorky, jimž jsme drátem připevňovali kousky slaniny ke stromu, a jak jsem se brodil shnilým rudým listím ořešáku, které zakrývalo tmavou jarní trávu, pochopil jsem ve velkém — ne, nikoli osvětlení —, ve velkém zatmění, že existence ráje není samozřejmá ani zaručená. Že přirozeným stavem

zahrady je divoký prales a rumiště, že veškerá krása je ve skutečnosti výsledkem boje — ať už s Bohem, s plevalem, s úředníkem, který se rozhodl zlikvidovat zimolez šplhající po hromosvodu jako Berniniho pilíř.

Já, totiž ten, který v sobě nosil ukrytou lítost, že babička, ta odvážná, silná žena, nedovedla ubránit křehkost tohoto světa, přišla o verše, které mi v dětství tolikrát předčítala, nezachránila bílé brány jasmínů ani keříky plaménků, neupletla z provázků bič na ideu betonových obrubníků a vysekávání kopřiv, těch motýlích rezidencí; ano, tentýž já jsem pochopil tu děsivou jemnost všeho krásného. Kdybych — dokud babička definitivně neusnula v křesle — natolik dospěl, že bych sám bránil hlohyně, weigeli, monardy a mochně, kterým se u nás říkalo turecký pepř, pak by se osud zahrady nenaplnil a vypadal by docela jinak.

Stál jsem pod třešní a dlouho jsem plakal.

Bohové totiž týrají smrtelníky tím, že jim zjevují pravdu, pouze jsou-li přesvědčeni, že zůstane nepochopena.

Kapitola XXIII

„Co to píšeš?“ zeptala se babička od jakéhosi časopisu.

„Román. O tobě, babi.“

„O mně? O takové slepici?“

„O jaké slepici? O úžasné, nádherné babičce.“

„No, úžasná jsem zrovna nikdy nebyla... To podvádění Julka. Ale kdybych to psala já, napsala bych všechno. Nu, a jak?“

„Co jak?“

„Jak jsi na tom?“

„Děs běs. Nejde mi to. Buď budu vyprávět chronologicky, což ale nebude dávat smysl, protože ty taky nikdy nevyprávíš chronologicky, anebo na přeskáčku, ale to potom nikdo nepochopí, o co jde.“

„Tak si to přečte dvakrát.“

„Vidíš, to by asi šlo.“

Když mi bylo třináct nebo čtrnáct let, matka mi dala na cestu do Krakova *Nepřemožené*; dnes si myslím, že příliš brzy, ale tehdy jsem si to samozřejmě nemyslel. Četl jsem potom ještě mnoho dalších knížek z mytického

hrabství Yoknapatawpha, prodíral se hrbolatou Faulknerovou prózou, ještě mnohokrát jsem četl o bílých rezidencích s pilíři zepředu, o bavlíkových polích, o zakopaném stříbře a melancholii spálených plantáží.

Všechno jsem pochopil.

Z vyprávění jsem věděl, co je to dům se záhonem plaménků a růží, s chlívem, stájí, podružím a stodolou. Z vyprávění jsem věděl o vesnických manýrách, pořádku a o staletí trvajících zvyklostech. Z vyprávění jsem věděl, co jsou to panská gesta, kyjevské plesy, cesty do lázní. Z vyprávění jsem dobře věděl, že to všechno končí v suti a troskách.

Čtu básně starého básníka, čtu jeho překlad gnostické *Písně o Perle*, který Margot koupí, kdykoliv na něj natrefí v antikvariátu, a pak jej dá některému z přátel. Kniha je o Margeritě, o Perle, která leží na dně oceánu pod obrovským dračím tělem; čtu a nacházím tam to, co jsem věděl vlastně odjakživa, podobně jako každý z nás ví, že všichni jsme synové a dcery našeho Krále.

Kultura je oduševnělé opakování. Faulkner a gnostikové mi znovu pověděli to, co jsem se naučil z lisovských příběhů. Ale časem jsem si uvědomil, že mi babička nad řádky jahod, během večerního řezání květín v roji komárů nebo na lehátku na zahradě mimochodem říkala slova velkých. Pomalu jsem zjišťoval, že když mi vyprávěla o síleném dánském princovi a o tom, jak bohyně Thetis

koupala Achilla v řece Styx, když říkala: „Bůh je buď dobrý, anebo všemocný,“ nebo „myslím, tedy jsem,“ když se zastávala Jidáše a přela se s Bohem, doléhaly ke mně verše, na kterých stojí Evropa.

„Kdo to řekl?“ volala na mě z druhé strany chalupy a stříhala květy šeríku. „No? Nevíš? Přece Cartesius čili Descartes.“

Pobouřilo ji, že to někdo ve věku sedmi let neví.

„Pascal se píše s cé uprostřed.“

Anebo volala z koupelny — tam fén, tady rádio — „Co to bylo?“

„*Andante cantabile*.“

„Co to plácáš, *Andante cantabile*?! To není název díla, ale označení tempa. *Andante* čili pomalu — doslova pomalý pohyb. Pak *largo* tedy ještě pomaleji, *allegro* čili rychle, *presto* tedy stejně, pak je ještě *con brio*, s ohněm... nebo třeba... *con tutta la forza*, vší silou.“

Nebo třeba: „... jako u Maupassanta. U něho byly prostitutky jediné slušné ženy. Jacku,“ zeptala se starostlivě, „už jsi četl Maupassanta? Možná to pro tebe v tvém věku není... Když mi bylo dvanáct, vytáhla jsem si z otcovy knihovny Witkiewiczovo *Rozloučení s podzimem* a četla je s ruměncem na tváři. Tam byly takové popisy, jak ho třeba objala psychickým nohama a tak dále, tehdy to byl opravdu vrchol. Když se o tom otec dozvěděl, zježily se mu vlasy, no, zježily by se, kdyby nebyl plešatý. Ale ne že by mi to ublížilo. Otec si ale uvědomil, že už můžu dostat do ruky kteroukoliv knihu. Víš, že Hela Bertz...“

„Jaká Hela Bertz?“ zeptal jsem se opatrně, protože jsem ještě *Rozloučení s podzimem* nečetl, přestože mi dvanáct už dávno bylo.

„Jak to jaká? Ta upírka, do které se zamiloval Atanazy..., to byla Hela Bertz, totiž Béla Hertzová, ona opravdu existovala a byla Židovka. Prý byla šíleně krásná a zajímavá, měla pseudonym Čajka a jejímu manželovi kvůli tomu říkali Čajník. Byli k popukání, když stáli vedle sebe, poněvadž on byl takový mrňous a směšně poskakoval, když spolu tančili. Po válce jsem se s ní dokonce seznámila, natočili jsme o ní jeden pořad... Byla už stará a otlá, trochu jako stará Jędrusiková, podobný typ, ale jinak ohromná žena. Představ si malinký byt, dva pokojíčky a od podlahy ke stropu fotky, obrazy a suvenýry. Witkacy newitkacy, samé zázraky. Jednou jsem tam byla i s tvojí mámou. Strašně se jí tam líbilo, ale trochu se bála Čajky. Jako upírky, jako upírky.“

A tak dále a tak dále a tak dále.

Pak přišel na řadu Shakespeare, Epikúros, Homér. Někdy mluvili krásně, někdy nudně. Ale byl jsem doma.

Když jsem se pokoušel překládat další strany *Zlaté legendy*, v náhlém záblesku dětské moudrosti, která je dodnes mojí jedinou moudrostí, jsem pochopil, že se hagiografové mýlí. Toto pracovité podezřelé plémě bylo na omylu, když mezi malinové a měděnkové akanty, mezi čtyři okřídlené bestie a opice, které skotačily na těch

nejokrajovějších místech, vmáčkli další řádky černé jako hábit. Anebo rudé jako suřík — jako barva, která náležela iniciálám obzvlášť trýzněných mučedníků. Ti ponuří detektivové Boží milosti či špehové Prozřetelnosti v kápích se mýlili, když umisťovali tisíce plotů černých liter, černých výrazů a černých vět jednu za druhou.

Zázraky se jim totiž jevily jako něco výjimečného — jako obrovští tropičtí motýli, kteří se míhají v průsvitu světových stran, křehcí a krásní motýli, se kterými se musí jako s malovaným vejcem, aby se jim nepolámala křídla ani nesetřel duhový prach. Motýli, které je třeba uspat nasládlým éterem scholastik a výtahů z učených knih a potom uzavřít *in saecula saeculorum* do relikviářů svatých kodexů osazených perlami a kovaných zlatými plíšky. Běhali po loukách historie s rozevlátými hábity a otírali si pot z tonzur; běhali s bílými sítkami dogmat a syllogismů za nejpůvabnějšími exempláři.

Někteří se vydali v honbě za nejkrásnějšími trofejemi až za oceán. Někteří se namačkaní v loďkách prodrali až na vzdálené kontinenty, které páchly pižmem a skořicí. Jiní padli za oběť mořských vírů a po celé věky leželi na mořském dně a hnali se za fantasmagorií podmořských motýlů, dokud je čas a voda docela nerozmáčely. A další propadli šílenství. Když po létech odpočívali v cele svého kláštera, zavnutí do posledních závanů dalekých vůní a v záhybech hábitu stydlivě skrývali nestydatá tetování na předloktích a hrudích námořníků, otáčeli klíč v zámku a ze zdi vyjímali obroušenou cihlu — a celé noci

se opájeli svými sbírkami zázraků. Když hagiografové, ty nešťastné oběti vlastní kronikářské mánie, opatrovali skleněné vitríny a vdechovali odér naftalínu a kafru z křidel a ostatků, stávali se spíš majetkem svých předmětů, než aby byli sami jejich majiteli.

Listoval jsem *Zlatou legendou* a pod tukovým polštářem zbožnosti a kronikářské svědomitosti jsem vycítil surovou asketickou kostru — neúprosnou mánii pátrání po tom, co člověk může vykonat pouze jako nějaký zázrak. Tehdy ale pro mě zázrak byl — a je dodnes — samozřejmou přirozeností světa.

V dlouhých letních večerech, kdy nebe zapadalo nad polem za plotem a zlehka se plazilo po vrcholcích stromů a rosa měla užuž spadnout na tmavozelenou mladou travu, která byla skálopevně přesvědčená o své černající zeleni, jsem poslušně odnášel babiččino lehátko, stůl, nádobky s pastelkami a nějakým polyptychem, podstavcem a ověněním, které u sebe držely jen na dobré slovo pomocí lepicí pásky — tehdy jsem měl čas na myšlení; celý den mi připadal jako nedostatečný, zkrácený, jako by zapnutý o jeden knoflík navíc. V teplém světle lamp (zčásti přikrytém stínítky z otočených slaměných košíků) jsem myslel na krásu celého světa, a když jsem se ukládal ke spánku s hlavou těžkou přicházejícím snem, nemohl jsem se dočkat následujícího dne. Poněvadž jsem věděl, že to bude nový zázrak.

Tehdy se toho tolik dělo! Měsíce střídaly měsíce, čtvrtletí čtvrtletí, Vánoce přecházely ve Velikonoce a Velikonoce zase ve Vánoce. Vyráběli jsme řetěz a babička nám vyprávěla, jak jednou chytila od plamene svíček. Uhasil ji bratranec Adam Bahr.

„Bratranec? Babi, jaký bratranec?“

„Nu, vzdálený bratranec od Broklových. Syn maminčina bratra. Nebo syn dědečkovy sestry? To ne, protože dědeček neměl žádnou sestru..., nebo bratr tetiččiny tety? Nevím, hlavně že mě uhasil.“

S tím nelze nesouhlasit. Tím spíš, že zapálení mé vznětlivé babičky muselo být opravdu těžké. A v době jejího mládí obzvlášť.

V Bělostoku a v Gdaňsku hořely stromečky ještě několikrát. Jednou i se záclonami.

„Víš, byla jsem ráda — byly opravdu strašné. Za to mohla dědečkova spořivost, nakupoval ty nejlacinější materiály, aby ušetřil pár grošů, i kdyby to bylo bůhvíjak ohyzdné. A shořely, chacha, ty příšerné záclony!“

Když jsme pak strojili druhý stromeček — první u nás doma, druhý v Olivě..., ach, jak jen to ale bylo, když jsme byli děti? Když jsme bydleli pouze v Olivě? Asi jsme byli moc malí na to, abychom věšeli baňky a hvězdičky, na jehličí kladli vatu sněhu a strom pásali barevnými řetězy, kterými jsme si prý připomínali všechny naše bližní, kteří museli stejně jako dědeček Brokl na Sibiř. Tak či tak, když už jsme mohli brát do rukou všechny skleněné a papírové, zářivé a matné ozdoby, každý rok

jíme v krabicích nalézali tytéž prastaré a otlučené baňky se začouzenými bříšky, tytéž pokřivené, scvrklé ozdoby, které nás rodiče nechali všet a které jsem se vždycky snažil pověsit na nejčestnější místo, poněvadž jsem obdivoval jejich uhelnatou okázalost. Ležely vždycky na dně krabiček, na dně kufrů, úplně vzadu v polici.

Někdy jsem si tajně přál, aby stromeček znovu vzplál jasným plamenem stejně jako za starých časů — a všechny baňky budou zase spravedlivě stejné a stejně krásné. Poněvadž se tak nikdy nestalo, prohlížel jsem si ty zničené a něco jim potichu broukal.

Dům byl jako gyneceum. K dědečkovi čas od času chodil „miláček“ na dvě tři partičky šachů; otec tam býval zřejmě denně. Přesto se o nás staraly výhradně ženy: máma, babička, tety, známé nebo sedm sousedových dcer. Od nich jsem pochytil ženskou koncovku minulého času. Otec hrozně zuřil, když slyšel, že jsem něco „udělala“, „řekla“, někam jsem „šla“; snažil se to vymýtit a bojoval proti celému stádu jásajících žen.

„Muž je ten horší druh člověka,“ řekla mu babička a opustila bojiště.

Ach, ty babiččiny kamarádky, ty štěbetalky s medovými bonbóny (v celofánu s obrázkem medové plástve), ty nakloněné, zapadlé i vykulené, vrásčité i kulaťoučké,

hovorné i zamlklé ženy v šedivém plátěném oblečení i ve vlně, cinkající perlami, s květovanými pastelovými vzory, se záložkami, mašličkami a knoflíčky; Kryša, Wanda, Mira, sochařka Alžběta, která už od prahu volala: „Ten chlapíček má krásnou hlavu! Musím, musím, musím podle něho udělat sochu!“

Byly mi čtyři, celý jsem se naparoval, jak jsem mohl, a nastavoval ruce k líbání, poněvadž Alžběta mě vždycky líbala na všechny prstíčky, jeden po druhém, a řetízky z těžkého stříbra jí zvonily na kloubech jejích hubených paží. Byl jsem jako malý císař. Rodiče to pohoršovalo, mě ne. Pamatuji si, jak mi to líbání později chybělo.

Jednu z těch návštěvnic si pamatuji obzvlášť živě, ačkoliv jsem ji viděl pouze jedenkrát: měla diadém posazený na bok, který zářil průzračnými diamanty, černé krajkové lemování na šatech a sítku jemných vrásek kolem křepelčích očí. To všechno mi prozradilo, kdo byla ta dáma ve skutečnosti a proč jí všichni prokazovali takovou úctu a pozornost, jako by se do babiččina křesla usadilo samotné ztělesnění diamantu. Byla to císařovna Evženie, vdova po Napoleonovi III. a Druhém císařství. Byla to ona, beze vší pochybnosti. Sklonila se nad mnou a pohlédla na mě přes zlatý lorňon. Něco zašvitořila ve francouzštině a štípala mě do tváře, jako štípala rovněž Marcela, Janka Cocteaua a Lampedusu. Činila tak, nutno uznat, se vzácnou přirozeností a nenuceností;

vypadalo to, že jedinou zábavou Její císařské Milosti od té doby, co ovdověla, bylo jezdit po Evropě a poznávat nové a nové spisovatele ve věku, kdy touží mnohem víc po čokoládě než po uznání; mohla si na nich do úmoru trénovat štipání tváří, což vysvětlovalo dokonalost jejich kostnatých gest: přisunutí dlaně k tváři dítěte a ve chvíli kulminace koketní posazení diadému na bok a živelný pohyb hlavou.

Ten fakt, že mě navštívila nikoli na Riviéře nebo na Sicílii, ale trmácela se až do gdaňské Olivy, do parádního křesla mojí babičky, dodával celé události na výjimečnosti. Hleděli jsme na sebe se vzájemnou sympatií a s pochopením ohledně zbytku společnosti, které nedovedlo ocenit mistrovství štipnutí, nemluvě o dalších úchvatných nuancích celé situace. Po chvíli — zrovna jsem si uvědomil, že ten zvláštní zvuk, který provází každé její gesto, je neustálé cinkání drobných předmětů doléhající ze záhybů jejích šatů — vyjmula odněkud ze záložek a krajek vějíř, flakónek s čichací solí, malinké zrcátko s ebenovou stěrkou se slonovinovou inkrustací a konečně drobné zlaté pouzderko, v němž — otevřela je s tichým, distingovaným klapnutím — byla jedna jediná ořechová pralinka s omamnou polovinou vlašského ořechu na cukrové polevě; byla určena speciálně pro mě.

Uklonil jsem se a ještě jednou jsem pohlédl na jemný lesk světla ve sklíčkách lornonu, na jiskry diadému. Jemně jsem sunul ruku k voňavé čokoládce a potom zmizel ve svém pokojíku.

Moji rodiče dlouhá léta sverpě popírali známost s císařovnou. Ovšem vzpomínka na tamten večer — a na onu pralinku — byla tak nesmazatelná, že nakonec kapitulovali před mou dětskou jistotou.

Byly vážné dokonce i ve svém smíchu a rozdávání čokoládek, bylo na nich znát, že nesou tíhu důstojného věku; babička stále „neměla panské móresy“, na chatě chodila v obyčejných teniskách, říkala „krucifix“ a opakovala nám neslušné předválečné básničky:

*Neokusuj kuří oka,
řekla Andě teta milá.
Anda tetu neposlechla,
tak se z toho pokadila.*

*Nic mě nemámí, nic mě neláká,
strejda si přiskřípl do mandlu...*

Jindy nám babička vyprávěla o lisovských bábách. O té, co ji muž řezal provazem máčeným ve vodě, a ona říkala: „To víte, jak mě zmlátí špagátem, tak je mi lehkou lehoučko, jak po svatý zpovědi.“ O té, co smrděla na kilometr daleko a sakramentálně prohlašovala: „Vykoupu se třikrát! První číslo už mám za sebou, to když jsem se narodila, podruhý to bude před svatbou, potřetí mě vykoupou do rakve.“ A o těch, co se tak dorvaly, že musely

k soudu: „Já že je nána pitomá, ona že jsem káča hubatá, tak jsem jí zadek ukázala a ona předeek.“ Stály totiž naproti sobě a zvedly si sukně; předeek byl horší urážka než zadek. „No, a jak ona mi předeek, tak já na to, sufragáne, krucifix! A ona popadla klacek a vrhla se na mě...“

Beze stopy studu nám odhalovala tajemství světa dospělých; museli jsme vždycky odvrátit zrak, když někdo někomu utínal hlavu nebo ustřeloval ruku (dodnes si pamatuji, jak jsem si prohlížel slaměné ozdoby nad pohovkou a z televize zněly výstřely), ale neměla nic proti tomu, abychom se podívali na nějaké nahé tělo. „Děti,“ zavolala například, „děti, pojdte se podívat,“ odhodili jsme lego a přiběhli k babičce do pokoje, v televizi zrovna běžela reklama na Palmolive. Podívejte se, jak má ta paní krásné poprsí.“

„Ach,“ vyprávěla zase jindy a uřezávala vysoké chocholy bílé, růžové a purpurové čechravy, „s panenstvím jsou samé problémy. Panna nepanna, jsou z toho akorát těžkosti. U primitivních národů je to zařízeno dobře, mají iniciační rituál — ještě dvě tři růžové —, iniciační rituál tedy přechod k dospělosti. Vypadá to tak, že se svolá celá vesnice k obrovskému falu z bronzu nebo leštěného dřeva, tančí se a zpívá a malé dívenky, malé, protože v teplých krajích dospívají rychleji..., nu, taková Julie například měla dvanáct let..., a ty dívenky, řekněme dvanáctileté, se posadí na falus a je vymalováno. Žádné problémy, všem je jedno, jestli byla panna nebo ne, teď už není. Ještě dvě čechravy. Nehodil by se k nim nějaký tavnolník?“

Pomalu se přesunujeme z antropologických objevů k dennímu pořádku, poradili jsme, že tavník je dobrý nápad a dvě další větvičky čechravy jakbysmet.

O večerech nad kyselým, neodmyslitelně hrudkovitým mlékem — ach, jak miluji ty překrásné kousky měkkého porcelánu —, nad pečeným jablkem s cukrem a skořicí nebo houskou se švestkovými povidly mi babička ukazovala Evropu.

„V Lisově byly jinačí švestky,“ začala babička nečekaně vyprávět a sedla si na bobek, „byly větší a šťavnatější, byla z nich lepší povidla, špatně se ale peckoaly... V létě u nás na zahradě neustále hučela polní kuchyně a babička Wanda s čeledíny prováděla tu svou zázračnou alchymii. Skákala kolem celého houfu měděných hrnců a pánví, to víš, na mědi se to tak nepřipaluje, a potom odnášeli do sklepa další generaci džemů, kompotů a povidel; generaci pečlivě zaznamenanou a označenou jako sto čtyřiačtyřicet tisíc vyvolených...“

Evropa — čím byla Evropa? Za těch večerů, kdy jsem byl opojen vzduchem zahrady a unavený krmením kachen a labutí v parku, nadšen hříšníci padajícími do propasti na Memlingově oltáři a rozmrzelý, že budu muset jít spát, přestože přede mnou leží otevřený svět na dosah ruky a vykládá na pult další a další mihotavá tajemství.

Byla to Evropa-pouzdro, Evropa-krabice, kterou stvořili rozšafní řemeslníci pro rozmazlené dítě, Evropa s ma-

hagonovou a palisandrovou intarzií, Evropa plná komplikovaných mašinérií a automatů, kterými si nemusím zatěžovat hlavu, přestože je krásné sledovat jejich neobyčejné kousky; Evropa zaplněná malými pány ve fracích a dámami v korzetech a šatech s honzíky, Evropa houslí a klavírů, Evropa, v níž byl každý předmět doplněn ornamentem, a zbytečným věcem se neupíralo právo na existenci... Zjevovala se mi ještě ve své nenarušené podobě, jak ji mohl vidět můj prapradědeček-automobilista, který přísahal na ďasíky, luminiscence a parní stroje: zlaté, skleněné a krystalové s paláci, velkolepě iluminované plynovými lampami, pnoucí se k nebi na neviditelných konstrukcích z pálených cihel a železa, které se měly pod vrstvami štuk a zlacených růží ukázat až po obou velkých válkách.

Nesmíme ale zapomenout na inventarizaci Evropy — jak ale zanést do knih paravány a obrazy, porcelán a fotografie, domy a byty, které byly, ale už nejsou? S lidmi to jde snadno — zemřeli, jsou tedy v nebi nebo v pekle. Tety, prababička, praprababička, pan Korytko a paní Korytková, všichni zastřelení Židé a Golda, na kterou spadla bedna s vejci. Ale věci?

Kam zmizely vějíře z černých per, které lisovské děti vláčely po polích?

A amatky Miši de Sicard — mohou housle nenávratně a beze stopy shořet?

Kvetla snad jabloň rozčísnutá ruským granátem ještě někde jinde a padala její jablka někam do neznámé trávy?

Musel přece existovat nějaký ráj nebo alespoň očistec pro věci, kam šel téměř celý Lisov spolu se zbytkem amoretů a křišťálu mé Evropy, kde by trpělivě čekaly na nový příchod.

Nebyla to samozřejmě komplexní koncepce — jedna z těch nádherných idejí, které si děti vymýšlejí jako středověkou sumu; vždyť jsem sám tvořil krajiny s podrobnou kartografií, s královstvími mytických dynastií, nové rasy draků a andělů —, ale nějaké podvědomé, vštěpené přesvědčení, které jsem v koutku svého ducha skrýval dokonce před sebou samým.

Je mi to líto, ale nepamatuji si, co způsobilo, že jsem pochopil nejen zoufalost míjení, ale zároveň to, že Evropa, v jejíž existenci jsem věřil, se už nikdy nevrátí. Je mi jasné, že by si možná čtenář rád přečetl, že jsem rozbil vázu z benátského skla, a zrovna v tom okamžiku... Anebo že jsem v parku našel mrtvého holuba, čestné slovo, a ty jeho pařátky... zoufalství, a v tom momentu..., ale ne. Ne.

Byla to chvíle bolestivé, intenzivní iluminace — jediný způsob, jak se člověk může dozvědět opravdu důležité věci. Možná jsme se s bratrem poprali javorovými klacky, možná jsem kreslil malinovo-tyrkysová křídla zvěstujícího archanděla, možná jsem jenom zkoumal život stonožek pod odvaleným Kamenem. To ale není podstatné. Bohové otevřeli nebe, seslali na mne proud světla a ukázali mi — jako každému —, že pomíjivost existuje. Pochopil jsem, že žádný očistec předmětů není.

Že nikdo nečeká na ztracené dopisy, nikdo nečte spálené knihy, ze sutí nepovstávají nové domy a ze střepů prababiččin sváteční servis. Ztracené věci nežijí — leží v zemi a plovávají ve vzduchu bez náhrobních kamenů. Neblokoval jsem úder, archanděl na čtvrtce zkameněl a stonožky se rozutekly. A já — dobře se pamatuji — jsem kráčel zahradou, dělal dlouhé kroky a z plných plic křičel: „Vraťte mi moji Evropu!“

Dostal jsem horečku a celý jsem ztuhl. Zatnul jsem zuby, léčitel na mě kladl ruce a zase je sundával, kladl a sundával, až ze mě sňal další a další čárku teploty jako malé broučky z živého stříbra.

Kapitola XXIV

Dědeček zemřel, když mi bylo jedenáct. Pamatuji si, jak jsme si hráli s legem a on ve vedlejším pokoji poslouchal staré nahrávky Maľcužyńského. Požírala ho rakovina; s každou notou se šířila a šířila.

„Ztište se,“ prosila babička. A my jsme pokračovali ve hře. „Nehlučte tak!“ zavolala nás stranou. „Dědeček to možná poslouchá už naposledy.“

Pamatuji si tuto scénu — ne dědečkův pohřeb ani svaatební hostinu, ale Maľcužyńského, vynášení dědečkovy židle na zahradu, aby si poslechl zpěv ptáků, přikrývání jeho hubených nohou dekami a babiččin netrpělivý hlas, když jsem ji o půl roku později poprosil o dědečkův louskáček. „Říkej jenom louskáček, připadá mi, že se ptáš na dědečka.“

Mysleli jsme si, že to babička nepřežije. Srdce jí čím dál častěji odmítalo poslouchat, selhával jí žaludek a játra, jako by se tělo bránilo dalšímu trvání.

„Hrozná nespravedlnost,“ řekla. „Milující se páry by měly umírat současně. A teď jsem jak ta..., nu, však víš,

z té básně Pawlikowské-Jasnorzewské o staré ženě. Jako tmavá skvrna v barevném světě kilimu.“

Pýr a bršlice zadusily jiřiny a ostrožky. Šel jsem do školy a potom na gymnázium a nakonec na univerzitu, ale do Olivy jsem se stále vracel. Zde čas uplýval ve vlastním rytmu (v rytmu několikahodinových snídaní s vyprávěnými, v nichž se pomalu měnily třešně za rybíz a jablka za vlašské ořechy) a nebe vybízelo k doteku mnohem intenzivněji než kde jinde.

Ach, nejednou se mi později stalo, že jsem viděl veliké trojrozměrné nebe — nad mořem i v horách, nad vrcholkem Vesuvu či roztažené nad mraky; v Olivě bylo nebe nízké, zkraje léta a na podzim — a obzvláště ve dne —, vymalované sytou barvičkou. Zdálo se mi, že kdybych vylezl až do špice nejvyšších lip nebo smrků a natáhl nahoru ruku s násadou od smetáku anebo hůl, kterou ráno prarodiče roztahovali závěsy, dotkl bych se jeho dunivého, hladkého a zbrusu nového povrchu, který voněl čistou vodou.

V zimě nebe usedalo na holé větve tenkou syrovátkou, jako by jeho podestýlka pouštěla šťávu; tehdy vypadalo ještě níž než jindy. Oliva se svou katedrálou a několika uličkami, mlýnem, parkem, ve kterém jsme krmili kachny a labutě, Oliva s tramvajemi na jednom okraji a se zoo na druhém byla přikryta komorní klenbou příříznutou pro potřeby dětství. I v noci se obzor se šrámy

orešákových a třešňových větví jevil jako velké dojivé zvíře, a ne jako svůdná vzdálená krajina, která v jiných městech nebo jen v jiných čtvrtích Gdaňsku uchvacuje některé děti jednou provždy, takže po nich nezůstane ani ponožka, rukavice nebo hřebínek.

Jakmile jsme začali chodit do školy, přestěhovali jsme se s rodiči někam jinam, a tak nás do Olivy vozili jenom na víkendy a na všechny prázdniny a státní svátky. Ale až na vysoké jsem pochopil, že ani babička a ani to místo nám nejsou dány natrvalo, nýbrž dočasně, na krátkou dobu.

„Rozhodl jsem se strávit část léta v Olivě,“ řekl jsem jednou mámě a mámě vypadlo rajče z ruky. Nechápatě se na mě podívala. „Kolik času ještě budu moct s babičkou strávit? Kolikrát v životě se ještě budu moct rozhodnout, zda strávit srpen v Olivě, anebo ne?“

„No, víš..., máš pravdu, ale babičce není zrovna nejlíp.“

Věděl jsem, že má vážné problémy s pamětí, i když to později mělo být ještě horší — což jsem věděl rovněž a časem jsem to měl vědět nejlépe. Máma bezmezně důvěřovala psanému slovu, a proto po jejím domě rozvěšela lístky: *Mámo!!! Neotvírej dveře cizím lidem!!! Otvírat můžeš pouze nám a Monice, když přijede uklízet; Mámo! Pokud se chceš dívat na televizi, vezmi ovladač a zmáčkní...; Mámo! Nezapomeň na léky, ale babička četla čím dál hůř a písmena na ni nedělaly příliš dojem. Celý život až do ny-*

nějška hltala obrovská kvanta knih; když jsem k ní chodil na návštěvy a ptal se: „Slyšelás o novém Miłoszovi?“ nebo „Babi, vyšla nová Tokarczuková,“ pokaždé řekla: „Ano, ano, někde se mi to tady válí...“ — a pokaždé se to tam válelo. Pokud nebyla doma, byla na chatě nebo v novém olivském knihkupectví, kde trávila dlouhé hodiny vyprávěním příběhů, z nichž se ztrácelo čím dál víc detailů; příběhy byly čím dál zašmodrchanější a zapletenější do sebe, čím dál méně pravdivé, čím dál méně pravděpodobné a tři milé dámy seděly kolem ní, podávaly jí moučníky a nalévaly čaj a ukazovaly jí knihy s lesklými obálkami. Když jsem šel k babičce od tramvaje, pro jistotu jsem nahlédl i do knihkupectví — už z ulice bylo vidět babičku, jak sedí na židličce, žvýká tvarohový dort a bezhlasně, jak se zpoza okna zdálo, vypráví.

Všechno to začalo drobnými nedbalostmi. Vlasy si myla čím dál méně. Hedvábné blůzky vyměnila za hrubé vlněné vesty; odmítala nosit zubní protézu — kolik kolem toho bylo řečí a cavyků, kolik přemlouvání, výmluv a babiččina: „Přestaňte se mnou tak obtěžovat!“ a maminčina: „Mámo, nemůžeš vypadat jako stará bába z vesnice!“ a babiččina: „Kdo by si asi tak všiml, že nemám zuby?“ a maminčina: „No, krása, černá řada, styď se, mami.“ Rozšmajdané botky, mizerné kabátky.

Časem přestala kupovat kalendáře s Botticellim, Dalím a Klimtem, čili takzvaný mandl: kromě prohlížení obrazů je používala při žehlení ubrusů a kapesníků. Obzvlášť se k tomu hodili obrovští *Impresionisté*, které kdysi

pořídila mámě k svátku, pak ale řekla: „Uděláme to takto: budou tví, ale zůstanou tady u mě, poněvadž se na nich dobře žehlí.“ Během dalších svátků, narozenin a Vánoc opakovala: „Víš, tak nějak jsem přemýšlela, co ti vlastně dám, ale řekla jsem si, že bych ti dala ty *Impresionisty*, co ty na to?“ A maminka trefně podotkla: „Mami, víš, dalas mi je už loni a před půl rokem znova, myslím, že teď už se mi asi líbit nebudou.“ Tak či tak babička nejdřív přestala kupovat prvotřídní prózu a sbírky známých autorů, pak kalendáře a pak dokonce i Agathu Christie; lesklé černé obálky jejich detektivek tvořily v knihovně dlouhou řadu. Lístky s máminými varováními na ni neudělaly nejmenší dojem. To udělalo ostatně máloco.

Když jsem se onoho léta rozhodl strávit v Olivě celý srpen, neočekával jsem ohňostroje erudice ani objev bohatých nalezišť vzpomínek. Všechno již minulo a dobře jsem to věděl. Snažil jsem se tam zkrátka být u toho, jak babička snídá, jak se směje, jak pospává v křesle. Přišel jsem ráno do koupelny a divil se, proč cítím kafr, a babička se zastyděla a řekla: „Ech, já už tolik dní zapomínám koupit deodorant, že se deodorantuju kafrovou voňavkou.“ Přel jsem se s ní o to, zda má řidičák, nebo ne. Poslouchal jsem ji, jak v noci chodí po domě, jak leze do vany a mlsá v ledniče, jak na mě mluví přes dveře, proč ještě nespím; vždycky jsem odvětil, že mám ještě nějakou práci. Pustil jsem desku s charlestony z dvacátých let a babička se

v kuchyni vztekala, ať vypnu ten příšerný jazz; byl to tudíž konflikt babičky a jejího vnuka anno 1926. Jindy jsem ale pustil Beethovena, nejraději *Houslový koncert*. Babička se usmívala, kývala hlavou do taktu a zpívala: „Ta da da ta daa-da tíí-ti...“ Horší to bylo, když hrálo něco jiného, dejme tomu *Kreutzerova sonáta*.

„Kdo to diriguje, krucinál?“ ptala se.

„Co?“

„Nu,“ odpověděla, „přece orchestr. To je Furtwängler?“

„Babi, to je *Kreutzerova sonáta*, to se nediriguje, je to jenom pro housle a klavír.“

„Všechno se diriguje,“ oponovala pevným hlasem, „i když jsou jenom dva instrumenty.“

„To není pravda, komorní hudba se liší od symfonické mimo jiné tím, že nemá dirigenta. Kvartet, kvintet, duety — to všechno se hraje bez dirigenta. Tento hraje Argerich a Kremer.“

„Můj Bože,“ podívala se na mě, jako bych spadl z višně, „celý život jsem pracovala v hudební redakci a ty mi to takhle oplácíš.“

Posadil jsem se do pohodlného křesla a ponořil se do oslňujících dní minulosti. Zpod přivřených víček jsem pozoroval sousední křeslo, babiččin trůn, ono sídliště Sibyly, Šalomounův stolec s prodřeným čalounem, na který ale nebylo vidět přes vrstvy dek a přehozů, ze kterého babička už tolikrát prorokovala národům a zemím.

Postupně — když byla z dohledu — jsem se osměloval do něj posadit, teprve z perspektivy křesla mi pravda začala připadat jednoduchá; díky pouhému rozvalení se v tomto královském, antickém ležení, na těchto obnošených, zetlelých materiálech, jsem mohl shlížet na široké zástupy generací; na téže kostře ze dřeva, pér a koňských žíní, na žakárové látce s velkými růžemi zemřel dědeček Brokl, potom babička Wanda a Irena Karnauchovová, prudce zastavená ve svém neustálém běhu malými krůčky. Já jsem zase hleděl na dveře následujících generací, které se za mnou neslyšně zavíraly, a přemýšlel, kde bude jednou stát tento trůn prožraný gangrénou, toto dědičné doupě, toto napůl kapalné lektorium, jejíž vrstvy nejružnějších tkanin a roztrhaného čalounu se rozlévaly do stran, ten královský kus nábytku postižený tisíciletým malomocenstvím, jak bude vypadat v hodině mé smrti. A zda budu věrný předválečné tradici ze země mých předků, která už neexistuje, ze země jménem minulost — zda to bude toto křeslo, ve kterém naposledy v životě nenávratně zavřu knihu, kterou nikdy nebudu moci dokončit, zda v tomto křesle povím poslední anekdotku z mého fosforizujícího, findemilleniového mládí a zda v něm naposledy — dovolí mi to zdraví mého chrupu, žaludku a jater? — ochutnám krocana v malaze a vánoční makovec se sušenými plody?

Babička se mezitím vrátila z kuchyně a vyhnala mě na moje vlastní místo. Hraběněčin jablečný koláč a čaj voněly od stolu s takovou intenzitou — jako z nějaké re-

klamy. A babička se posadila kousek stranou, tajemná jako archa, jejíž tabulky nikdy nedovedu pročíst až do konce, a vznáší se nad stoletími s broží ve tvaru růže, která jí pod krkem spíná hedvábný šátek.

A to je ona — velká zlatavá ikona let mého dětství, moje madona Oriflamma, vynášená v procesích na pole světa za doprovodu surem z leštěného bronzu a stříbrných trubek; moje věčná Severka, podle níž jsem si od nejútlejšího dětství zakresloval za pomoci arabských astrolábů a pisátek se slonovinovou inkrustací linie mého života, čím dál komplikovanější a čím dál zakřivenější, které se potulovaly po cizích hvězdokupách a souhvězdích nepřátelských zvířat.

Takovou ji vidím — jak se neodvratně vzdaluje, mizí v hustých vlnách dýmu kadidla, na arších pokrývajících se měděnkou, pod kterou je čím dál méně vidět podmalbu: tvar jejích plamenných očí, opovržlivé koutky úst a pevná helma vlasů nad čelem. Absolutní, na pozlaceném pozadí, s komentáři červenou barvou kolem hlavy. Babička, jedinečná a honosná bohyně, mařila všechny nesmělé pokusy mého nevýbojného dědečka o zavedení polyteismu — tak to zřejmě muselo být od samého počátku; zrodila se ikona, jediná tvář na plátkovém zlatě, která jako by byla přímo stvořena pro kult jediné osoby. Její rodiče ji fotografovali samotnou — s panenkou, s copy, s věncem, poněvadž jediné rekvizity byly s to vytrpět její

nápadnou přítomnost na společných fotografiích. Někdy ji fotografovali se sestrou, tetou či kamarádkou — už za pouhý rok ale fotografie začala blednout, na místě kamarádky z koloidu a oxidu stříbra zůstalo prázdno, zatímco babiččiny černé zářící oči zůstávaly pořád výrazné.

Čeho se dočkala a čeho jsem se dočkal já — ten, který si ji v dětství vzal do svého erbu.

Čím dál častěji naše společné chvíle vypadaly tak, že jsem seděl vedle babičky na sousedním křesle a sledoval ji, jak spala, jak světlo z okna dopadalo na kůži jejích tváří, která se propadala do jejích bezzubých úst, a jak jí pod šaty klidně pracovaly plíce. Místo toho, abych ji budil a znovu se na něco vyptával a dozvěděl se, že „to už nevím,“ přeříkával jsem si v duchu naše rozpravy, které jsme spolu vedli, když si ještě pamatovala, když každý náš společný čaj začínal slovy „Představ si...“ anebo „To si pamatuju...“

„Představ si, Julek mi jednou vyprávěl, to si pamatuju, jak jel do Paříže nebo kam. Zkrátka musel přestupovat ve Frankfurtu. Anebo v Düsseldorfu? Tak či tak musel čekat několik hodin, takže se rozhodl, že se trochu projde po nádraží. Procházel se, a v tom z jednoho z obchodů vyběhl ryšavý chlápek s břitvou v ruce a řítil se přímo na něho. Julek se vyděsil a pak uslyšel: ‚Herr Rogozinsky, Herr Rogozinsky!‘ Byl to ryšavý feldvébl, který byl povo-

láním holič a pracoval právě na tomto nádraží. Okamžitě poslal manželku domů pro něco k snědku, ostříhal a oholil Julka a celou dobu povídal jako kolovrátek. Po boji se mu podařilo splnit kapitánův rozkaz — odvedl celý oddíl do rukou Američanů. Celkem se mu dařilo, vedl život ctěného měšťana. Ryšavý feldvébl a nádražní holič, kdo by to byl řekl. Jako by měl na sobě nějaký kostým a přitom uniforma byla jeho kostým.“

„A co dělal jinak?“

„Feldvébl?“

„Ne, Julek.“

„S manželkou se moc dobře neměli; moc cestoval, moc překládal. Zamiloval se do nějaké Češky. Vyprávěl mi, jak se s ní vídal, jak si psali, jak se domlouvali na setkání; vyprávěl mi všechno. Měl se jednu dobu dokonce stěhovat do Prahy. Až jednou nepřišla na schůzku; měli se setkat v nějaké restauraci nebo na zámku nebo v nějakém muzeu, to už si nevzpomínám, v každém případě tam šel takovou dlouhou řadou místností, až došel do té poslední, kde stály na malinkém stolečku dva šálky. Posadil se. V tu chvíli vítr rozrazil okno, vtrhl dovnitř a srazil na zem šálek, ze kterého měla pít ta žena.“

„A?“

„A nepřišla. Ukázalo se, že je v nemocnici, měla nějaký zhoubný nádor. Zemřela. Hrozně ho to zdrtilo. A pak..., co já vím... Přeložil mnoho Balzakových knih, většinu toho, co nepřeložil Boy, pak France, Stendhala, poslední svazek *Hledání ztraceného času*. Stále byl tak okouzlující, jako

vždycky býval. Několik let před svou smrtí se dozvěděl, že nemoc, kterou trpěl celý život, je tuberkulóza ledvin, tedy to, na co zemřel jeho otec. Žádný lékař to nezjistil. Kolik toho, chudák jeden, vytrpěl. Kdoví, třeba by byl pořád můj muž, kdyby měl lepší lékaře, kdyby ho neoperovali a mohl mít děti... Těžko říct. Byl to sice ten nejinteligentnější muž, kterého jsem kdy znala, ale tvůj dědeček byl skutečný hrdina. A skutečný samec,“ usmála se babička významně.

„Ano?!“

„Ano, i když... Víš, mluvme na rovinu, tvůj dědeček mi nebyl po celé ty roky stoprocentně věrný. Ale vždycky jsem věděla, že jsem pro něho ta nejdůležitější, a o to přece jde. Navíc to byl tak krásný chlap, že se mu ženské samy od sebe cpaly do postele. Řekla jsem si, že chci mít spíš krásného a dobrého muže, který si sem tam někde odskočí, než věrného muže, na kterého se žádná ženská nebude chtít ani podívat. Moje máma to měla úplně stejně. Věděla, že ji Bieniecki podvádí, s kým může, ale on měl takové kouzlo, takový půvab... Víš, že když jsem za studií bydlela u Broklových, přišel mě jednou navštívit? Zrovna u mě byla kamarádka, já jsem je představila a oni se oba začali červenat a nervózně bloudit očima po pokoji. Řekla jsem jenom: ‚Vidím, že už se znáte.‘ Jí bylo tak dvaadvacet, jemu šedesát — a bylo vidět, že za sebou mají vášnivý románěk. Dokud máma věděla, že ji podvádí s tou či onou, nějak to byla s to vydržet. Samozřejmě mu dělala naschvály, ničila jim tajné vzkazy a znamení, sfoukávala

svíčky v okně, přesunovala květináče a tak dále, ale tolerovala mu to. Teprve, když se Bieniecki zajímal jenom o paní Korytkovou, řekla si, že toho má až po krk. Jednou mi vyprávěla, jak spolu byli v restauraci — ve třech nebo ve čtyřech, to už si nevzpomínám. A Korytková se opila až do němoty, šla na záchod a zvracela a zvracela. Jenom prosila mámu, aby nic neříkala Bienieckému. Neřekla nic. Já bych asi nebyla taková altruistka.“

„No, ale ještě k Julkovi...“

„Už toho moc není, protože Julek zemřel těsně nato, co ses narodil. Proto máš jeho charakter. Jsem přesvědčená o tom, že se do tebe převtělil. Duší. Matěj získal jeho podobu. Ty už si to nepamatuješ...“

„Samozřejmě, že pamatuju.“

„A jak to tedy bylo?“

„Někdo se tě ptal, proč je Matěj na té fotografii tak zvláštně oblečený — jenže to byla Julkova fotka z dětství.“

„Nu, ano, ano. Představ si, že mi jeho manželka ani nezavolala, že umřel. Dozvěděla jsem se to až z novin. Nebyla jsem mu ani na pohřbu. A když bylo potřeba vypracovat do jakési encyklopedie heslo Julián Rogoziński, poslala toho vědce nebo novináře za mnou, protože věděla kulový. A ty obrazy jsem už nikdy neviděla.“

„Jaké obrazy?“

„Nu, přece obrazy dědečka Brokla. Jeden Potter, takový vepří, a pak jeden s hospodou. Asi to bylo něco hollandského, vždycky jsem ho měla ráda. Hospoda, před

vstupem žena kojící dítě a muž, asi cikáni. Julek ho měl taky rád, po rozvodu se mě zeptal, jestli by si jej mohl půjčit, když jsem se stěhovala pryč. A tak to zůstalo.“

„To jste celí vy Broklovi... Ne že byste prohráli všechnu majetek v Monte Carlu nebo jej vyházeli za holky jako Kátin příbuzný, který prodal dva panské statky kvůli tanečnici v Petrohradě. Ale vy ne — vám všechno proteče mezi prsty.“

„Jacku, já jsem přišla o dva domy, nemám na co se vázat.“

To všechno jsem si vybavil — dávné rozhovory o ještě dávnějších rozhovorech.

Jednoho dne jsem zase seděl u babiččina křesla a díval se, jak dřímá a potichoučku chrápe. Pootevřela ústa a já jsem si řekl, že tak by to mělo být. Takový klidný konec, aby všem bylo lépe.

Bylo mi deset, možná dvanáct let, když jsem v televizi viděl starý film, v němž se Spencer Tracy dokázal rozbrečet na povel, čímž dojímал Katharine Hepburnovou, nejkrásnější ženu, jakou jsem kdy v životě viděl. Proto jsem se rozhodl naučit podobnou fintu, kterou bych vytáhl v případě, že by se taková Katherine Hepburnová objevila někde poblíž. Ležel jsem večer na své horní posteli v desátém patře paneláku a světla města pode mnou proplouvala. Uvědomil jsem si, že to jediné, co by mě dokázalo natolik rozesmutnit, že bych brečel na povel, je nevyhnutelnost babiččiny smrti. Představil jsem si,

jak stojím nad jejím hrobem — a tady bych měl napsat: *Po tvářích my sjely dvě obrovské slzy horké jako oheň* (tak nějak jsem si tehdy představoval, že se zobrazují pocity). Pak jsem usnul, napůl vyděšený a napůl šťastný, jako bych se naučil nějaký karetní trik.

Nedávno, téměř v tuto chvíli jsem zase seděl v křesle. *Obrovské slzy sklouzávající po rozpálených tvářích* mi nepřipadaly tak krásné jako kdysi. Ale to není podstatné. Řekl jsem si, že to tak bude lepší, neodejde jako ikona — v záři zlata a drahého kamení, „Notre Dame — Citadela“, s Gombrowiczem a perským šáhem ve smutečném průvodu —, nýbrž malá a shrbená vyptávající se na moji svatbu, do nekonečna opakující jeden a tentýž příběh, který se ještě nerozplynul v její chatrné paměti, příběh složený z mnoha dalších, nepřesný, nepravdivý, pouhý odraz někdejších nádherných mramorových a vitrážových vyprávění.

Bude to stále ona? Je to stále ona?

Jednou mi někdo vyprávěl o starém anglickém manželském páru v Indii. Na trhu mezi stánky s tím, co se prodává na stáncích na indických trzích, seděl uspávač hadů. Hrál na píšťalu a kolem něho se svíjely a tančily kobry. Najednou omdlel. Kobry se okamžitě začaly plazit všemi směry. Lidé se s křikem rozutekli, ženy sbíraly svoje děti, muži brali do rukou nože. Tehdy přišla stará Angličanka ke košíku, sedla si na zem a začala hrát na flétnu. Hadi se okamžitě vrátili na své místo. „Jsme svoji už čtyřicet let, Mary,“ řekl její manžel, „ale nikdy

jsi mi neřekla, že umíš uspávat hady.“ „Nuže, nikdy ses mě neptal.“

Lidi se neustále mění, mění se jejich názory i osobnosti. Někdo hraje solitér a hladí vnučata po hlavách a knihy po hřbetech — a někdo neví, že jeho oblíbené mytologické postavy jsou Erinye. Někdo jiný půl života lepší papírové pytlíky a pak se z něho stane Dostojevskij. Sériový vrah chová ve své cele kanárka. Viděli jste ale někdy, že by čížek dopadl na zem jako kousek mědi? Anebo jak se čedič mění v metr černého sametu? Změna je rozkoší lidské duše — a proto je těžké přistoupit na to, že by měl tichý výdech označovat smrt. Kdoví, přemýšlel jsem dál a čekal, až se babička probudí, zda nedržíme duše v tělech násilím. Třeba se během jediného života vystřídá v těle duší několik a tamta babička se už dávno prochází v Empireu, ve vysoké trávě s bílými narcisy jako tehdy v Bruggách, o nichž mi nedávno vyprávěla, a tady nyní přebývá někdo jiný... Nějaký neobratný náhradník, který se nedobře naučil svou roli, plete páté přes deváté, tvrdohlavě trvá na absurditách a vyčerpaný celodenním hraním usíná v křesle, ve střípcích světla prosátého přes lístky pelargónií.

„Čaj?“

„Co?“ ptá se rozespalá babička. „Cože?“

„Čaj?“

„Ano. Ano, ráda.“

„Postavím vodu.“

„Postav. Máme tady tvarohový dort od hraběnky.“

„Dej si ale zuby.“

„Nestarej se, nestarej!“

Jak je tento náš olivský život směšný. Něco si povídáme, pak nastane ticho a každý se věnujeme tomu svému: ona spánku, já knížce. Po čtvrt hodině babičku probouzím, když vstávám, abych postavil vodu. Vracím se, čtu si, začíná pršet. Voda už dávno vaří.

„Nebo radši kávu?“

„Dobrá. Kávu.“

Vařím kávu. Po další čtvrt hodině nesu do pokoje šálky a moučník. Čteme si. Vyměňujeme si slova jako žetony — oba víme, co uslyšíme na oplátku, jako by slova byly malé kostičky ze slonoviny nebo kartičky se zlatými hieroglyfy, které do sebe zapadají vroubky na okrajích. Nějaká prastará hra, jejíž původ nikdo nezná — nepočítáme body, nelížeme si karty, pouze do nekonečna vykládáme další a další kombinace. A to nám stačí.

Kapitola XXV

Monika, přítelkyně mého bratra, chodila jednou, někdy i dvakrát týdně do Olivy pomáhat s úklidem. Tak zněla oficiální verze, ve skutečnosti chodila nejen vysávat a umýt nádobí, ale i poslouchat babiččiny neostré příběhy. Dělali jsme spolu malé revoluce. Zlikvidovali jsme všechny malé zaprášené a někdy napůl shnilé sušené kytičky, kterých bylo v salónu — jak jsem spočítal — ke třem desítkám; rozprostřeli jsme na zemi velkou plachtu a provedli výběr, která by ještě šla. Babička se buď mračila, že se moc staráme, anebo zvolala: „Když úklid, tak úklid, takže ty taky poletíš!“ A prudkým pohybem vyhodila větvičku skalníku nebo ostrožky.

Rovněž jsme se pokoušeli povyhazovat různé další drobnosti — což bylo předem odsouzeno k neúspěchu — jako například víčka od kaviárové pasty, které babička sbírala a stavěla z nich pyramidu na lednici, poněvadž byly červené a všechny kastrůlky, džbánky a hrnky byly odjakživa červené. Dělali jsme to samozřejmě postupně, jedno patro po druhém, aby se to nepoznalo, poněvadž akce tohoto typu vyžadují jemnou a jistou ruku. Jindy jsme vyhodili zkažené ovoce, jogurtíčky a tavené sýry, které již

„vešly v účinnost“. S tím bylo nejvíce starostí, protože když už babička souhlasila, že se něco nedá spotřebovat, chtěla to zachránit alespoň v misce s nápisem *pro kočičky*. Pak je pokaždé zapoměla vzít s sebou na dvůr, a tak deska stolu postupně zarůstala dalšími a dalšími pochutinami, které páchly hnilobou a šířila se z nich různá miasmata. Tolerovali jsme to do té doby, než nám chtěla babička udělat k obědu prastarý kuřecí řízek; přišel jsem k pánvi, přivoněl a pak jsem zařval: „Vyhodit!“ Samozřejmě obrana: „Ale vždyť se to ještě celkem dá.“ Po dlouhém vyjednávání takzvanou Karnauchovovou metodou jsme se shodli, že zkažené maso dostanou kočičky. A protože už jim babička nasypala žrádlo, nechali jsme kuřecí prso prozatím stranou. Když jsem se následujícího dne vrátil z města, přistihl jsem babičku, jak připravuje další specialitu šéfkuchaře z téhož kousku kuřecího. Nasadil jsem tón žalobce: „Sněž to,“ řekl jsem, „sněž to — a otrávíš se.“ Snědla to. Zbytek jsem vyhodil a pro jistotu jsem vyhodil všechny další kočičí laskominky, shnilé sýry a další nechutnosti.

Taky jsme neměli idylické životy. Třeba když jsem měl nemocné ucho a chodil jsem od ničeho k ničemu, nedokázal jsem vydržet u jediné činnosti. Konečně jsem se rozhodl udělat velké mytí. Babička si sedla ke stolu a spustila. Na jedno ucho jsem neslyšel, v druhém mi šuměla voda. Otočil jsem tedy kohoutkem a zeptal se: „Prosím?“

„Nu, podívej se z okna, jak je krásně.“

„Ano, ano.“

Pustil jsem vodu a chvíli zkoušel teplotu. Umyl jsem pár kousků, za chvíli znova. Zastavil jsem vodu a zase se zeptal: „Prosím?“

„Říkali, že bude pršet.“

Vysvětlil jsem jí, ať se na mě obrací jenom s něčím důležitým, protože neslyším a musím pokaždé zastavit vodu, odpovědět a pak ji zase pouštět. Že si můžeme povídat později, jakmile umyju všechno nádobí.

Pouštím. Znovu. Zastavuji.

„Prosím?“

„To už nic nemůžu říct? Ani píp? Tobě to vadí?“

„Ne, babi, o to nejde.“

A znovu. Počtvrté, popáté, pošesté. Podvanácté mi povolily nervy a vážně jsem se na babičku obořil. Ale s babičkou to nic neudělalo, pořád vykládala a vykládala. Popadl jsem jeden talíř a praštil jím o zeď. Pomohlo to. Začal jsem hledat smetáček, lopatku a všechny střepy a babičce konečně došlo, že pohár mé trpělivosti přetekl.

„Och,“ řekla babička klidným hlasem, „a já jsem si myslela, že největší nervák v naší rodině je Pavel... Škoda,“ dodala po chvíli, „toho hlubokého, máme jich málo, měl jsi praštit mělkým.“

Omluvil jsem se a spočítal talíře. Hlubokých bylo stejně jako mělkých.

Zbytek dne jsme strávili příjemně a bez hádek.

Když jsem o tom večer před spaním přemýšlel, vyšlo mi z toho, že to dělala s chorobnou zlomyslností, poně-

vadž to, co říkala, bylo absurdně zbytečné... Mumlala si to pod nosem, abych to sotva slyšel. Určitě si to neuvědomuje, ale pasivní odpor, který si vypěstovala na obranu proti celé rodině, vyvolal v jejím podvědomí jakýsi skrytý dětinský sklon k děláni opačných věcí, než co se po ní zrovna chce. Dennodenně jí meldujeme, že nemá zajišťovat dveře do pokoje řetězem, který je k ničemu a jenom by překážel, kdyby — měl bych to zaklepat na dřevo — potřebovala pomoc. A co babička večer udělá? Volá na mě s uspokojením: „Dávám si řetěz!“ A má tam řetěz. Vysvětluji, sundávám, jdeme spát. V noci si jej tam stejně asi dala, měl bych to zkontrolovat.

Nejdřív přijela z Krakova Bára; Matouš přijel o pár dní později — než se tak ale stalo, jezdili jsme sami dva tramvají do Gdaňsku, chodili po gotických kostelích a na jarmark svatého Dominika. Když jsme se vraceli, vítalo nás hromové: „A později už to nešlo, usmrkanci?!“ Babička láteřila, že jsme ji nechali celý den bez společnosti.

Společnost totiž měla ráda, nicméně máma mi vtoukala do hlavy svým svědomitým hlasem: „Jacku, babička je slabá, prakticky nic už nezvládne, nemůžeš čekat, že vám bude vařit od rána do večera a že po vás bude uklízet..., tak buďte ohleduplní.“

Ohleduplní?! Kdo na koho?! Babička se nejprve obula do Báry, když se vytasila s celým svým arzenálem na

vystrašení všech mých kamarádek, čili takzvaný sva-
tební balík.

„Babi, tohle je Bára.“

„Kdy bude svatba?“

„Prosím?“ zeptala se zaskočená Bára.

„Kdy se budete brát?“

No, a potom samozřejmě: „Ale kam vás uložím? Kam
vás jenom uložím?“

„Za prvé, o to se nestarej, uložíme se sami. A za druhé,
vždyť v malém pokoji jsou dvě postele, už jsem nachystal
prostěradla.“

„Tak v jednom pokoji??? Říje a ochmatika!“ praví ba-
bička a po chvíli dodává s jiskrou v oku, „dobře se bavte.“

A tak dále.

„Nu co, ty ji chceš?“ A Bára na to: „To byste se spíš
měla zeptat mě na něho...“

Nebo: „Taková pěkná holka, na nic nečekej a hrr pod
čepec.“

Anebo: „Podívej, jak krásně maže krajíc máslem. Ide-
ální žena.“

Přesvědčování, vysvětlování a ujišťování, že jsme je-
nom kamarádi, neměla žádný efekt. Babička dělala pod-
pásovky a útočila ze zálohy, když důvěrnickým hlasem
nejlepší kámošky zašeptala Báře do ucha: „Měj všech pět
pohromadě. Řekla bych, že tě Jacek miluje. Udělá ti dítě
a co si potom počneš?“

•

Během snídaně jsme si vyslechli nejrůznější životní moudra. Zničehonic babička nechala housku houskou na půl cesty k puse a melancholicky prohlásila: „Všechno se mění. Každý, kdo žil, zemřel. Dokonce i Jáďa Kontrymová.“

Nebo když někdo z nás znovu nemohl najít ostrý nůž: „Můj život,“ teatrální pauza, „běží ve stínu tupých nožů...“, další pauza, „... jakmile se jeden nabrousí, stačí počkat pět šest let a je znovu tupý.“

„Jacku,“ zeptala se mě Bára v noci, když jsme seděli na lůžku (ve vsí počestnosti, stejně jako každou jinou noc, trochu jako Tristan a Izolda jsme byli od sebe odděleni hrou našeho dětství a puberty, čili pěti hracími plány *Talismanu*), „kdo to byla Jáďa Kontrymová?“

„Nemám tušení. Někdo, kdo žil a zemřel. V životě jsem o ní neslyšel. Ale můžeme se zítra zeptat u snídaně.“

Ptáme se.

„Jáďa Kontrymová? Jak to myslíš, kdo je to? Neteř paní Jaruzelské. Žila v Litvě, tam byly takové, však víte, různé protipolské nálady — její otec nenáviděl Poláky a paní Jaruzelská si ji vzala do výchovy.“

„A co se s ní potom stalo?“ zeptala se Bára.

„Jak to co?“ zabručel jsem pod nosem. „Zemřela.“

„Nu, než umřela, to ještě dlouho trvalo. Působila v nějaké nelegální organizaci. Byla strašně vysoká, nejvyšší dívka ve městě.“

„Jako Margeritka Rommelová?“

„Ještě vyšší, ale nebyla tak hezká. No, a Němci ji zastřelili. Když viděli, že je takový žebřík, zastřelili ji — asi usoudili, že je nebezpečná.“

Dali jsme se do jídla, babička se ale zase ozvala: „A kde je zbytek?“

„Jak to myslíš?“

„Ále, zdálo se mi, že jsme tři — tak co nějaké děti?“

„Jste tu vy,“ řekla Bára, „a my dva. Dohromady tři.“

„Ach,“ řekla a z její tváře bylo jasné, jak si vymýšlí, „asi jsem to nějak popletla.“

Ale jaký byl v její hanbě za svou dětinskost patos; věděla, že stárne a zemře, přesto dokázala znenadání vypálit: „Stáří je tak strašné, tak ponižující.“

Bylo mi jí líto, tak strašně líto, a zároveň jsem nedokázal přijmout všechny průvodní jevy: rozkládající se zbytky pro kočičky, zásoby igelitových sáčků, pojídání nahnilých rajčat a žluklého másla. A stejně jako Ofélie jsem si opakoval, jak nádherného ducha má.

Jeden z těch dní jsme celý strávili fotografováním — jakoby „na zadní obálku knížky“, především ale jen tak pro zábavu. Snímky na místě požáru starého pokoje zařízeného jako pracovna gentlemana (bez střechy a s rozvalenými stěnami); snímky s monoklem se sklíčkem z hodinek; fotografie à la Valentino (v bílé košili od Versaceho s výrazem smyslného zahledění v dál...)

a tak dále. A v tom všem Bářin smích, v tom vedru, mezi těmi všemi drobnostmi a stolky snesenými z půdy Bářin smích — smích profesionálky, která sedí na schůdcích nebo na stolku s výrazem pokerového hráče při práci, jednou blazeovaná, jednou nadšená...

„Podívej, vyfotím tě v té fialové kápi, vezmi si ji na sebe a lehni si na travu. Já zatím vylezu na ořech a vyfotím tě shora.“

Lehl jsem si na zem jen tak v nedbalkách a ve fialové velkopostní kápi, kterou jsem si kdysi pořídil na bleším trhu. Určitě jsem vypadal jako nějaký šílený kněz, kterému kvůli celibátu změkkl mozek. Nejvíc přesvědčená o tom byla ale určitě babička, která nás pozorovala z okýnka.

„Vylez tamhle,“ zavolala, „tamhle, výš!“

„Dobrá,“ řekla Bára trpělivě, „ale ono je to aspoň tři metry vysoko.“

„To zvládneš. Sama jsem na tom ořechu mockrát byla, to vím moc dobře. Bylo tam sice víc větví, ale teď to taky půjde.“

„Babi,“ zaječel jsem ze země, „vždyť tys přece na stromy nikdy nelezla.“

„Ále, co to povídáš. Lezla.“

„Babi!“

„Bylo tam víc větví.“

„Aha!“ vzpomněl jsem si. „No ovšem. Byla tam taková nízká vodorovná větev.“

„Vždyť ti to říkám. Přesně si pamatuju, jak jsem lezla na tu větev.“

„Ano, babi, ale to byla větev hrušně v Lisově, na kterou ses vydrápala a nemohla jsi slézt, však si vzpomeň, všechny děti se seběhly, aby se ti mohly v bezpečí posmívat.“

Hlavní atrakcí ale měl zůstat spontánní sex, respektive jeho koncept, který babička vypracovala. V jejích představách jsme totiž spolu uzavřeli nějaký pakt a zcela nepřicházelo v úvahu, že bychom spolu nespali. Napřed to byla pouze Bára, čili příležitostí ke komentářům měla méně — nebo spíš málo. Ale i tak nezhálela, třeba když si Bára lehla na koberec, protože se necítila dobře, a babička to viděla. Okamžitě řekla hrozivým hlasem: „Víš co se děje? Ona rodí. Rodí tvoje dítě.“

Jindy přišla k nám do pokoje ve čtyři ráno s oblíbenou průpovídkou: „Copak děláte? Nevím jak vy, ale já se jdu vyčurat.“

Už jsme dohráli (Bára — Čarodějka, já — Temný elf); Bára si četla, já jsem už dávno spal.

„Proč nespíš?“

„Ještě si čtu.“

„A proč?“

„Já si ráda čtu.“

„A proč on spí?“

„Byl už unavený, tak si šel lehnout.“

A babička zamrkala: „A čímpak se tak unavil?“

Tolik Bára. Ale jakmile se k nám připojil Matouš, příležitosti se okamžitě znásobily. První z nich přišla hned při jeho příjezdu: „Kam já vás jenom všechny uložím?“

„Normálně, Matouš bude spát v jedné posteli a Bára se mnou ve druhé. Už jsme to tak zkoušeli, vždycky spala u mě, když jela do Varšavy. Takže to uděláme takhle.“

„Říje a ochmatika.“

Následujícího rána babička vstoupila do pokoje s otázkou na rtech: „Tak vy jste tady spali všichni?“ Pak se obrátila na Báru s otázkou inkvizitora: „S kým jsi spala?!“

„A co myslíte?“

„S Jackem. Protože je štíhlý, Matouš je tlustý, líp byste se tam vlezli.“

„No vidíš,“ zasmála se Bára. „Tady to máš, Matouši.“

„A spali jste pod jednou peřinou?“

„Ano.“

„A udělal ti dítě?“

„Ne.“

„Nešiko!“ dostal jsem i já.

Jednou si Bára čistila zuby a Matouš se sprchoval, zatímco jsem byl nakupovat.

„Kdopak to v té vaně tak kašle, Báro? Ten tvůj milenec?“

„Jaký milenec?“

„Nu, Matouš.“

„Ale Matouš není můj milenec, vždyť jsem spala s Jackem...“

„Cha! Na to ti neskočím!“

Nakonec to Bára nevydržela a rozhodla se, že odjede domů. Ráno vstala jako první, aby se stihla sbalit, a babička se hned začala vyptávat: „Kde jsou chlapi?“

„Ještě spí.“

„To jsi je tak utahala?“

Jakmile Bára odjela, začal se ozývat i Matouš, že má moc práce, že se mu stýská po sestře a že se zkrátka musí vrátit. Protože jsem nechtěl zůstat s babičkou sám, přemluvil jsem ho, aby zůstal ještě chvíli, což babička kvitovala s nadšením, poněvadž měla ráda společnost hezkých mužů a Matouše za takového považovala, což jsme zjistili náhodou, když správně zodpověděla nějakou mou otázku ve smyslu: „Kdo složil *Eroiku*?“ nebo „Kdo napsal *Kartouzu parmskou*?“

„Bravo!“ vykřikl jsem, „vyhrála jste cinquecento se stěrači a fešným šoférem!“

„Brala bych spíš cinquecento než šoféra,“ odpověděla babička a pak se zeptala: „A vy dneska děláte co?“

„My? Matouš jede na koncert, pak pojede domů.“

„Nu, prosím, fešný šofér odjíždí... Ale můžeš tady ještě den dva zůstat.“

Všechno už ale bylo naplánované, lístek zaplacený, květiny přinesené. Seděli jsme u stolu, okolo nás hučelo rané srpnové odpoledne. A najednou jsem spatřil, jak se babiččiny ruce tisknou k desce stolu, jak pomalu padá a jak se její dlaně nezadržitelně sunou k okraji. Rychle jsem ji chytil a podepřel jedním ramenem, druhou rukou jsem sáhl po sklenici... a z babičky v té chvíli bylo pouze tělo, alespoň mi to tak připadalo: těžké tělo, které dopadlo na zem, přestože jsem se ji pokoušel udržet. Slyšel jsem jakési blábolení, zkoušel jsem na ni mluvit a dát jí napít, vymámit z ní nějakou reakci. Kromě té paniky mi v hlavě utkvěla pouze její poslední slova, než ztratila vědomí, a to: „Ježíšmarjá!“ Naštěstí to ale nebyla její poslední slova v životě.

Ležela na zemi; Matouš, který se balil v sousedním pokoji a o ničem nevěděl, přiběhl na moje zavolání a zkoušeli jsme ji společnými silami přivést k vědomí; kladl jsem na ni sníh z lednice, pleskal jsem ji, štípal... Zvedli jsme jí ruce a nohy, aby jí krev natekla směrem k srdci, volal jsem rodičům a na pohotovost.

Je zvláštní, že se mi nyní vybavuje určitá teatrálnost toho všeho, a to teatrálnost hned dvojí. Za prvé — byla to vážná a dramatická situace a já jsem v ní byl vyděšený, ztracený a bezradný jako hrdina nějaké tragédie; a za druhé — byl v tom určitý element hraní. Chvěly se mi dlaně, což bych se jinak snažil potlačit, v té chvíli jsem si ale říkal, že to k tomu svým způsobem patří. Stejně jako zmatenost vět. Mohlo by se zdát, že jsem to

dělal schválně... Bože, chraň! Až po nějaké době jsem si našel chvíli na to, abych se nad tím vším pořádně zamyslel. Opravdu jsem měl pocit jakési scéničnosti, teatrálnosti a možná z tohoto důvodu jsem jednal tak rychle a správně.

Babičce se pomalu začalo vracet vědomí. Pak chtěla vstát, ale nedařilo se jí to; po chvíli jsme jí pomohli vstát z podlahy v kuchyni a odvedli ji na kanape do pokoje. Když celá slabá a v mokrých šatech zvracela do lavórku, budila ve mně nekonečný soucit a vřelou lásku — a rovněž radost z toho, že se do jejího těla vrátila tatáž babička, naše babička, babička jako taková.

O čtvrt hodiny později přijeli rodiče a záchranka. Ukázalo se, že byla dehydratovaná a že musí na několik dní do nemocnice na pozorování.

Během její nepřítomnosti jsem si vzal babiččin byt do parády, nejprve s Monikou — vyhodili jsme skoro všechno z jedné ze skříněk v kuchyni (sádro, lepidlo na tapety, krém na boty, antikoroční nátěr, plesnivé barvy) — a potom i s mámou. Povyhazovali jsme stará semena a insekticidy ze skřínky v pokojíčku. Náhodou jsme našli štos fotografií a papírů. Babiččiny články z roku 1945, recenze, poznámky s dojmy z koncertů, složku s nápisem mgr. Leon Hanek, skici pořadů. A navíc deník Laly Bieniecké — jedenáctileté. Ach, strhující dokument — všechno, co zemřelo, zase ožilo. Včetně Jádi Kontrymové.

Na titulní straně stálo: *H. Bieniecká*

Pod tím, zešíkma a ozdobným písmem: *NOTES.*

Rubová strana (znovu zešíkma): *Deník Laly Bieniecké*

A dále:

Dn 11. IV. 1930

První den o Vánocích jsem dostala zánět slepého střeva, takže dneska ještě ležím, ale zítra určitě vstanu. Dneska jsem se dozvěděla, že Jáďa je nemocná; vůbec jsem o tom nevěděla. P. Jaruzelská u nás byla předvčirem a mluvila o tom, ale já jsem spala. Jáďa má bronchitidu. Je mi jí strašně líto, protože měla jet za svojí kamarádkou W. Baranowskou. Ráno jsem poprosila Zuzku, aby mi dala záchrannářskou knížku, učím se různé věci, které se starší dívky učí v Č. K. Přeskočila jsem to o drobných zraněních, čekala na Jáďu, když jsem se dozvěděla, že je nemocná. Dneska za náma přišel Číňan, od kterého táta koupil balíček čaje a líbezny korálkový náhrdelník. Ten Číňan byl směšný; podíval se na můj prstýnek a zeptal se, jestli mám ženicha...

Dn 12. IV. ne

Dneska jsem vstala z postele, teta jak mě viděla, skoro umřela strachy, musela jsem si oblíct padesát svetřů a punčocháče a. t. d. No ale nevzala jsem si ani jeden. Dneska ráno ošklivé počasí, zamračeno, nebe skuhrá, že má ohyzdný šat a pláče slzami deště. Večer jsem šla k Lilce Kastarské. Bylo u ní (zde škrtnuto několik) dva kluci a jedna holka. Lilčina sestra Nuša byla nezdravá. Bolela ji hlava a nechtěla si

lehnout. Kluci moc hodní. Vyznačovali se volností — dali na stůl bábovku a placky. Já jsem nemohla nic z toho sníst a hráli jsme si na hry a o půl osmé jsem šla domů, půjčila jsem si od Lilky knihu „Kuracja“ (?) a četla jsem ji. Pak jsem šla spát.

Dn 19. IV. roku 1931

(evidentně chyba v datu — buď tohoto, nebo toho předchozího; škrtnuto: *Dnes ráno*) *Dnes jsem dostala mánii kresby. Od rána maluji a kreslím. Vyrobila jsem tři pohlednice. V šest přišel táta z města. Mluvili jsme spolu. Potkal jsem dneska Zuzku Baranovskou řekl tatínek. Zastavilo se ve mě srce. Jáďa je velmi nemocná mluvil dál tatínek. Co jí je? Zeptala jsem se. Chřipka. Zatmnělo se mi před očima. Chřipka! Chudinka Jáďa.*

Bolest mi drtila srdce. Když já jsem byla nemocná Jáďa za mnou chodila každý den. A já teď za ní určitě nebudu smět přijít. Teď nemůžu vůbec vlastně chodit ven a k ní mě určitě nepustí, poněvadž chřipka je nakažlivá. Moje ubohá a milovaná Jáďa! A tady jsou všichni šťastní, jakoby nic. Táta mluví tak klidně: Jáďa je velmi nemocná, má chřipku. Nemohla jsem se uklidnit takže Jáďa je opravdu nemocná. Když za mnou chodila trošku kašlala. Mohla se kvůli tomu chození nachladit.

Dn 15.

Ráno když jsem vstala, okamžitě jsem se pustila do kreslení. Nakreslila jsem kluka. Ve 12 hod. napadl sníh veliký

jako v zimě. Obrovské nadýchané vločky sněhu se snášely na sněhovou peřinu jako brka. Nebe bylo přikryto těžkými, temnými mraky. Za několik minut začaly padat kroupy. Perly skotačily na zemi. Perly a slzy. Ponuré počasí působilo v srdcích lidí nepohodu. A mně bylo těžko na duši. Vždyť Jáďa, moje milovaná Jáďa, je nemocná. Smutná a v nepohodě jsem si sedla ke stolu. Hlasitý, pronikavý zvonek mě vyvedl z mých černých myšlenek, vstala jsem z místa a šla otevřít. Po vyřízení všech formalit jsem si přečetla adresu. Vážený Pán Valerián K. Pro Lulu. Šťastlivá jsem otevřela balíček a tam byla líbezná kabelka ze Zakopaného od Maminky a tužka co vypadala jako deštníček. Dar mi způsobil ohromnou radost: ach! Jak slabá je lidská duše! Na chvíli jsem zapomněla na Jáďu, na všechno... No ale to že Jáďa přece bude zdravá, to je jasná věc. Večer ke mně přišla Hanka a Lucka a Ida a Vládík s Táňou. Hanka se dívala na moje šperky. Pak jsme hráli karty. Když všichni šli domů, četla jsem si knížku a potom přišla Sala Frydmanová. Hovořili jsme u večere do 10.30 hod.

Dn 19.

Dneska u mě byli hosté na narozeniny. hráli jsme si dobře. Byla tu Tuša a Bára a Lila a Fela a Ida. Tuša krásně tančí. Fela a Bára taky. Lila ale jako slon.

Bylo veselo, pak se všichni rozešli do svých domovů.

A konec. Dále Miscellanea. Seznam (ve sloupečku) tohoto znění: 6 límečků (1 s výšivkou). Košile 2 noční. 5 denních.

6 kalhotek. 2 povlaky velké. 3 malé (4). 2 ubrousky. 3 ručníky. 2 lajblíky. 3 prostěradla na lůžko. 1 povlak pod deku. 1 na deku. 6 kapesníků. Modlicí knížka. Konec stránky; dále jedno za druhým: perly, korálky, modré, 1 prstýnek, mýdlo a (paut? Part?), krabička s niťmi, bavlnky atd., lžička, nůž, vidlička, malá lžička, talíř hluboký, talíř mělký, talíř dezertní, na kompot, mistička, nočník, plechový hrnek, hrnek od Táni, dopisní papír, pero, barvy, domino, hra, notýsek, Polské pohádky, Twardowski, notes, legitimace a leg. Č. K.

Vedlejší strana:

Polština

*Poznámky ze 4. třídy Vojtěch gramatika. Opakuje se.
Pravopis: Szoler-Bogacki III. B. Četba Ilias*

Latina

Franc

Poznámky. Gramm

Na opačné straně (ve sloupečku):

Matem. zeměpis přírodopis náboženství dějepis

Kresbičky, latinská slovíčka. O kousek dál:

8-9 hod česání atd.

9-10 nakupování — stromeček

10 ½-12 k Jádě

12 ¼-1 ½ perníčky

1 ½-2 ½ uklízení hraček

*oběd
Karbowniczka
stroměček
nakupování za těch 10 zł.
připravit na druhý den, šaty atd.
dopisy*

Další kresby (autoportrét stylizovaný do filmové hvězdy a nějaký kluk nadepsaný *Dítě a motýl*) a jiným, dospělým (či spíše dospělejším) písmem:

Odpovědět Standovi Wolskému o snu v němž jsem umírala a on plakal a řekl „neumřeš, lásko, budeme jeden druhým milování“. A Teta Saša se ptala co to je milování.

Kapitola XXVI

„Tak co, jakpak se cítíš?“ zeptal jsem se obřadně, když jsem ji navštívil v nemocnici.

„Nu...“

Nejvíc jí asi vadila chrápající babizna ze sousední postele. Kanadský dřevorubec byl ve srovnání s ní kolibřík; v životě jsem neslyšel tak hlasitě chrápající ženu. Babička každou chvíli: „A v noci jakbysmet. Nemohla jsem oka zamhouřit,“ a zachechtala se.

Přečetl jsem jí fragmenty z deníku Laly Bieniecké. Pamatovala si události, ale některá jména jí vypadla.

„Kdo je to Standa Wolski?“

„Standa Wolski? Nemám tušení.“

Mlha dopadla na město.

Seděl jsem vedle ní, objímal ji a hladil po ruce. Ale nemohl jsem s ní strávit víc než čtyřicet minut. Ostatní návštěvníci vydrželi sotva čtvrt hodiny — ale mně připadalo, že odejít tak rychle by byl přímo zločin.

Když ji konečně pustili z nemocnice, byla slabá, lenošná a unavená jako moucha v medu. Navíc jí selhal mě-

chýř, museli jsme koupit pampersky — babičce, která vždycky tak litovala starého souseda s Parkinsonovou chorobou.

„Vracím se do dětského věku,“ řekla a šla si lehnout.

Začala připomínat porouchaný mechanismus: duch, hydraulika, biologické hodiny... Děsila mě neustálá expozice fyziologie, prolamování všech bariér studu; díval jsem se na ni a připadalo mi (jak je to banální!), že je dítě; připomínání, aby se šla vyčurat, dej si pampersku, no tak, vem si ji, no vidíš, ale ne, ukaž, dej mi to, já to uklidím... Jednoho večera zazvonil telefon. Vyšla z koupelny bez kalhot od pyžama a jen tak telefonovala s mámou; myslel jsem, že se zahalila kouskem toaletního papíru, ale viděl jsem, že to byl jenom kousek, který jí ulpěl mezi nahýma nohama. Nikdy předtím jsem ji neviděl nahou — najednou mi jí bylo tak líto, že jsem jenom houkl: „Dobrou noc!“ a šel jsem spát.

Trpěla sebestřednou mánií — to ona šplhala na ořech, to ona přikryla rozbité okno těžkými dveřmi, to ona režírovala *Žebráckou operu*.

Prohlížíme si reprodukci Vermeerovy *Dívky u okna čtoucí dopis*, která visela nad komodou. Babička ukazuje na mámin obraz: „A tamhle ta dívka je z toho obrazu. Víš, kdo ji maloval?“

„Máma.“

„Ne, já!“

„Ale babi, to přece malovala máma, stejně jako tamhle ty dva.“

„Tyto ano, ale tenhle ne. Máma malovala krajinku a já ty dvě ženy, tu kamennou a tu živou.“

Polevil jsem dokonce ve vedení svého deníku, nějak jsem se nedokázal rozhodnout, jak to všechno zapsat. Ale pak jsem si řekl, že ne, že je to důležité, právě toto, a dal se do psaní:

Přišla Monika s velkou kyticí gerber pro babičku. Je vyděšená stejně jako já. Další tahanice s babičkou (během dne si odmítá lehnout): „Dala sis pampersku?“ „Ještě ne.“ „Tak si ji, prosím, dej.“ Za chvíli totéž. Pak znovu. Nakonec jsem přišel — pamperska ležela rozložená na dece. „To nestačí, babi.“ „Nestarej se, řeknu to na tebe mámě!“ A tak pořád dokola. Přišel jsem k ní. „Už?“ a babička pod dekou provádí nějaké Brownovy pohyby: „Už to skoro bude.“

Všechno je na povrchu, všechno je jako odkrytá tkáň.

Jde do koupelny. „Prohlížím se v zrcadle a je mi z toho smutno. V té nemocnici jsem o tolik zestárla...“ „Ale ne, babičko, vůbec ses nezměnila,“ říkám podle pravdy. „Ach, ano, protože z tebe mluví láska, ty nechápeš, že já to sama vidím.“ Odešla k zrcadlu a koketně prohlašuje: „Jediné, co mám pěkné, jsou moje krásné nohy. Mám je dokonce štíhlejší než dřív.“

Mám potlačit smích, či pláč?“

Léto pomalu končilo a já jsem se musel vrátit zase do Varšavy. Monika se přestěhovala k babičce a ve dne v noci se s ní hádala, aby chodila do koupelny, brala si

pampersky a léky, nechodila na slunce a tak dále a tak dále. Kromě plného úvazku v domě se musela věnovat i studiu, takže máma se musela přizpůsobit Moničiným plánům, jezdit k babičce každý den, vytahovat ji z postele, vařit jí oběd anebo ji zase ukládat.

Kolikrát jsem jezdil z Varšavy na víkend nebo na Vánoce, tolikrát jsem navštívil i babičku, i když jsem měl čím dál častěji dojem, že navštěvuji prázdnou schránku, ve které už dávno nikdo nežije; přesto ale nějaký záblesk čas od času připomněl, že je to samozřejmě ta stejná osoba, která mi vyprávěla příběhy z řecké mytologie, hádala se s německými vojáky a ležela v kolébce, když Bejk a jeho banda rabovali statek v Lisově.

A tak jsem si jednou za dva nebo tři týdny zapisoval do deníku něco takového:

Včera jsem byl u babičky a u Moniky — všechno v pořádku, přestože hydraulika stále nefunguje, i když to se asi nespraví už nikdy. Zato babička nosí zuby, chodí na procházku atd. Monika jí ale na každou mrzutost a pokus o vzpouru říká: „Ale Heleno, prosím vás, vždyť jsme se domlouvaly, že já jsem tady velitel.“ A je to.

Nebo:

S babičkou to je čím dál horší; je apatická, urážlivá, celé dny pospává anebo nehybně sedí a odpovídá na půl úst. Počurává se. Sedíme u stolu, máma: „Mamínko, vezmi si zoubky.“

Babička se dívá, koulí očima a bere si do ruky léky, které měla nachystané u talíře.

„Mámo, co to děláš?“

„Beru si zoubky.“

„Copak tohle jsou zoubky?“

„Zoubky, prášky, na tom nezáleží...“

Večer vysedává u televize a přepíná programy. Pořad — postarší nymfomanky vám řeknou o sexu úplně cokoliv. Mezi nimi sedí jakýsi šedesátiletý ohyzda, celý potetovaný a s náušnicemi v ústech, v uších a v nose. Sedí nahý, úplně bez šatů, protože piercing má i tam. Začíná si prohmatávat šourek. Přepínám.

Babička: „Ať ukáže koule.“

„No tak, babi...“

„Chci je vidět.“

Na jaře, někdy okolo března:

Přijel jsem domů a měl jsem příšerný sen: vracel jsem se z trhu v Olivě, ale nějakou zvláštní oklikou, protože cesta chvíli vedla lesem, Podhalaňskou ulicí. Přišel jsem do domu, babička seděla na pohovce, z oken se linula žlutá záře. V tom hřejivém světle jsem spatřil babiččinu tvář.

„Víš,“ řekla, „mě už ten život začal nudit. Odcházím. Nechci už nic vyprávět.“

V domě bylo plno koček, Monika se žene za nimi.

A babička zase: „Přinesla jsem si domů kočičku, pak se ale ukázalo, že jsou dvě...“

Viděl jsem, jak spolu dovádějí na koberci. Jedna menší, druhá větší.

„... chtěla bych jenom počkat na nějaký hezký jarní den. Vyjdu brzy zrána na sluníčko a pak sebou praštím. Anebo večer. Během nějakého hezkého večera.“

Probudil jsem se k smrti vyděšený — ani ne kvůli tomu, že se mi zdálo o smrti, ale spíš protože se mi babička ve snu zjevila stejně, jako se zjevují mrtví: byla vzdálená, zářila a byla za nedosažitelnou záclonou. Jako by byl onen svět z mušelínu.

O několik stránek dál stojí:

Jakmile jsem následujícího dne vstal, okamžitě jsem ji běžel navštívit. Zastihl jsem ji před domem, vrátily se zrovna s Monikou z chaty, ona ještě chvíli chtěla zůstat na čerstvém vzduchu.

Celou zahradu rozryli divočáci. Tu a tam ale z rozhrabané půdy trčí nějaké krokusy, sněženky nebo něco podobného. A k tomu všemu babička, vyplašená, stejná jako ve snu (toto píše až po týdnů, a kdybych si to tak živě nepamatoval, byl bych si jistý, že je to pouze nějaká vidina), ve světle druhé hodiny odpoledne, jako by odplouvala na kouscích země. V rukou svírá jakési zvadlé květiny s větvičkami zlatého deště, které se podle starého obyčeje stříhaly, aby doma rozkvetly ve váze; hleděla na svět očima pětiletého dítěte — všechno pro ni bylo nové.

Přišel jsem k ní a objal ji. Odvedl jsem ji po vývratech do domu, šli jsme po cestičce okolo malé třešně. Začalo foukat.

Doma jsem jí sundal boty, posadil ji do křesla, uvařil čaj a ohřál jí jídlo. Když jsem odcházel, podřimovala ve svém křesle. Na koši v předpokoji ležel lístek: „Jsem na chatě. Babička.“ Vzal jsem si jej, ale trochu jsem se styděl, jako bych odnášel něco z kostela.

Věděl jsem, že si babiččin lístek neberu pro radost, ale ze zoufalství. Až jej jednou najdu v knize, ve stole, ve svých papírech, vzpomenu si nejen na ni, ale i na ten den, na stud a na ten obrovský smutek, který mě jímá už nyní.

Její osobnost byla po nějakou dobu proměnlivá; podle počasí nebo podle toho, kdo zrovna přišel, si babička nasazovala různé masky: Zuzky Samotářky, vystrašené stařenky anebo apatické tělesné schránky.

„Proč zavíráš okno?“

„Protože by jím sem někdo mohl vlézt.“

„Oknem? Do prvního patra?“

„Samozřejmě. Sama jsem sem před několika dny vylezla. Po hromosvodu.“

Nedala se přesvědčit, že to není možné. Zuzka Samotářka totiž držela se Sovou Přemoudřelou. Ze všeho nejvíc jsme se báli, že si nějak ublíží, pokud by se pokusila vylézt oknem. Anebo trhat ovoce. Jako tehdy, na podzim, kdy ji našli sousedé ležet pod třešní: „Prosím vás, Heleno, co se vám stalo?“

„Spadla jsem.“

„Tak se postavte..., ještě trochu, dobrá. Co tu dělá ta židlička?“

„Ále, chtěla jsem vylézt na strom a natrhat si pár třešní.“

Kapitola XXVII

Jezdil jsem, sedal do křesla a usilovně si snažil vybavit její dávnou zlatou aureolu, přestože jsem věděl, že se už nevrátí z místa, na kterém se octla, a navždy zůstane poškrábanou ikonou... Máma zatím běhala po bytě, pouštěla pračku a dělala Hercula Poirota — postupně babičku vyslýchala, který je rok, jak se jmenuje a tak dále. A když se chtěla babička blýsknout a povědět nějaký příběh, maminka zpochybnila každé slovo, až ji nakonec nachytala a jako jakýsi Sokrates samouk triumfovala: „No tak, mami, to je všechno z toho, že netrénuješ mozek! Jestli to takhle půjde dál, bude z tebe stará bába se zakrnělým mozkem!“

„Jak to se mnou mluvíš?!“

„Mluvím s tebou jako se ženou, která nechte knížky a nedává si zuby do pusy!“

„Mami,“ řekl jsem, „asi bys neměla tak křičet. To ničemu nepomůže.“

„Ale já nemůžu. Nevydržím to. Asi bych měla jít k nějakému vymítači, protože si pořád opakuju nekřič, přijdu

k babičce, cítím ten zápach moči, vidím ji a začnu křičet — jako dva různí lidé...”

„Posedlost,“ začal jsem opatrně, „je přece jenom dost vzácná. Spíš bys měla jít k psychiatrovi než k vymítači.“

„Přece nepůjdu znova za tím kreténem, co mi posledně zas předepsal nějaké prášky... Tady navíc prášky nepomůžou.“

„S tím souhlasím. Ale zkus to po dobrém, jako já. Například předevčírem večer. Šli jsme po schodech a babička hrdě prohlašovala: ‚Když se tak dívám na ta svá umělecká díla...‘ Zeptal jsem se, která má na mysli. ‚Nu, tyhle,‘ ukázala na moje fresky nad dveřmi, ty, které jsem maloval asi před rokem. ‚Babi, ty jsem ale maloval já.‘ ‚Já!‘ usmála se jako ten, kdo všechno ví lépe.“

„Ano, ten úsměv dobře znám.“

„No. Tak jsem se zeptal: ‚Anebo taky ne, co říkáš?‘ Babička mi vrátila otázku: ‚Nebo ne?‘ ‚Ne.‘ A co ona na to? ‚No tak to asi ne.‘ A konec, šlus. Vyhrál jsem bez boje. A ty přijdeš dovnitř a začneš vyvádět jako zběsilá.“

„Jenom počkej, však uvidíš, až s ní budeš bydlet sám a budeš v tom neustále.“

Znovu jsem se přestěhoval k babičce. Měl jsem s sebou tolik zavazadel, jako bych vůbec nejel do zařízeného, ba přeplněného bytu: vezl jsem krabici se svým oblíbeným anglickým servisem, mé oblíbené secesní Fragetovy přibory a kalich z medového skla; skla tu bylo — uznávám —

odjakživa víc než dost. Vybalil jsem si věci a trochu se zabydlel. Oblečení jsem pověsil do skříně, rádio jsem dal na komodu (vedle hodin) a na stůl zrcadlo, které jsem na stejné místo postavil loni a které jsem předloni vyhrabal z popelnice, kalamář, dřevěné pouzdro na dopisy od Viktora a podstavec Souvenir de Varsovie na pero, který pocházel ještě z Siedlců a určitě pamatoval i Bílou Cerkev. Na poličky jsem rozestavěl fotografie, které vždycky vozím s sebou. Madame neboli Belgičanku z Namoursu v lakovaném rámečku s ažurovými ozdobami a paspartou z purpurového moaré; pana Herského, kterého jsem si kdysi vymyslel a popsal, pak se ale ukázalo, že ve skutečnosti opravdu existoval, ale to už je jiný příběh; babiččinu fotografii s Romčou a rodiči na zahradě v Kielcích — možná to ale byl Lisov, těžko říct —, kterou jsem dostal jako dárek, protože jakýmsi zázrakem existovaly dvě kopie; a konečně snímek, který Bára před rokem pořídila ve spálené gentlemanské pracovně: já a můj odraz ve starém zrcadle, po těle mám hrášky světla i tmy — stojím napůl na světle a napůl ve stínu, abych takový zůstal napořád.

Z pracovny už nic nezbylo, ohořelé zdi srovnali se zemí. Z okna kuchyně bylo vidět ulici a plot na druhé straně. To místo bylo ošklivé, tak ošklivé, ale vydrželo sto let. Před domem to nevypadalo lépe, půda byla rozrytá divočáky a představovala obraz bídy a zoufalství. Zanedbané záhony. Ořešák, jež soused zbavil kůry, poněvadž mu stínil, sice vyhnal pár lístků, ale pomalu usychal a sha-

zoval malinké prázdné skořápky. Byl to jeho poslední rok. Státní lesy stejně budou chtít rozprodat pozemky na chaty a chalupy, se zahradou bude konec. Všechno, co tu bylo krásné, nenávratně odejde spolu s babičkou, jako by se to za ní zavíjelo, stejně jako andělé na gotických malbách zavinovali papírová nebesa.

Několik dní jsem se pokoušel zvyknout na život v Olivě; naučil jsem se využívat chvil, kdy nebylo nezbytné asistovat babičce; měl jsem tedy čas na všechny domácí práce (praní, věšení prádla, úklid, vaření, prostírání), jinak jsem měl volno. Jenže se ukázalo, že tyto každodenní drobné práce dohromady zabírají obrovské kvantum času.

Všechny ranní rituály si žádaly nejméně tři hodiny. Den tedy začínal vyvlečením babičky z postele a doprovodem do koupelny („Ne, babi, ne do kuchyně... Najíš se, až se umyješ..., ale ne hned, nejdřív si musíš sundat to počurané pyžamo a plínku, pak se umyj a obleč!“), usazením na mísu, záchranou jejích kolen, loktů a holení (popadla ji totiž mánie neustálého škrábání a ani prosbami, ani výhrůžkami nebylo možné jí zabránit, aby si nevyškrábala díru do kůže), zvednutím z mísy („Babi, to není královská rezidence. Babi. Babi, vstaň. Neškrábej se. Vstávej, neškrábej se, neškrábej se, neškrábej se!!! Prima. A teď vstaň!“), položením babičky do vany („Babi, svlékáš se přede mnou každý den, nemluv hlouposti.“), umytím, vyndáním babičky z vany (předtím měla svých pět

minut na polévání zad horkou vodou, což měla nejraději; mezitím jsem sundal prostěradlo z postele a nacpal je do pračky), utřením a natřením krémem na opařeniny, nasazením pampersky, oblečením, učešáním, snídání, léky a později dalším „cezením“. Byl to ale teprve počátek dne a my jsme museli myslet na to, že babička musí pít, poněvadž se snadno dehydratuje, a každou hodinu jít na záchod, cvičit paměť, ale nezavařit jí hlavu a tak dále; těžší by to bylo snad jenom s tamagočim, i když ani to ne, poněvadž on se alespoň každou chvíli nehádá.

Babička osnovala různé plány, chytáky a pasti. Napřed jsem se nechal napálit. Věděla, že během největších veder nesmí chodit na slunce, a tak mi slíbila, že si jenom chvilku sedne před domem do stínu. Po pěti minutách ale vstala a šla na zahradu. Vyrazil jsem za ní; nevěděl jsem ale kam šla, jestli do města, do obchodu nebo do lesa... Dostal jsem navíc astmatický záchvat — nakonec jsem ji ale dohonil na ulici o kus dál, bylo vedro až k zalknutí, ale jí to nevadilo ani v nejmenším. Byl jsem vzteky bez sebe. Odvedl jsem ji na chatu (bylo to nedaleko a bál jsem se vrátit v takovém vedru bez odpočinku), ale pořád mě držela zlost: ukázalo se, že mi lhala do očí — vzala si totiž doma klíče od altánku. Nevěděl jsem, že umí být tak prohnaná, i když máma si myslela, že si klíče vzala ze zvyku.

Dalšího dne řekla: „Chtěla bych jít...“

„V takovém vedru nemůžeš.“

„Ale já chci!“

„A slíbíš mi na všechny svaté, že budeš sedět ve stínu?“

„To ti slíbit nemůžu.“

„Tak v tom případě tě nemůžu pustit.“

Pokud jsem se musel vzdálit, zamykal jsem ji na klíč. Když jsem se vracel, stála ve dveřích s baretem provokativně nakřivo (nenechala si vysvětlit, že nemusí mít nic na hlavě, když je třicetistupňové vedro) a obviňovala mě: „Tys mě uvěznil! Držíš mě tady jako ve vězení.“

„Babi, nemůžeš chodit ven do takového horka. Pamatuješ, jak jsi před rokem omdlela? Chceš jít zase do nemocnice?“

„Nesmysl.“

Kdyby nestála ve dveřích, určitě by vysílením usnula v křesle. Když se probudila, nic si už nepamatovala a já jsem v předsíni potichoučku sbíral šroubováky, kladiva a další nářadí, kterým se snažila vypáčit zámek („Vždyť mám silné ruce...“).

Přijel Viktor. Babičku to trochu vzpružilo, ale jenom na krátkou dobu. Soucítím s ním a myslím si, že je to výjimečně trpělivý člověk. Čeká, až vytáhnu babičku z brlohu, a za zavřenými dveřmi poslouchá moje povely: „Neškrábej se!“, „Vstaň!“, „Umyj si zadek!“, „Neškrábej se!“, pomáhá mi se snídání, loupe rajčata, přesvědčuje babičku, aby si vzala léky, hlídá, aby nesnědla něco

špatného (což by nebylo poprvé: jednou se přikradla do kuchyně a vypila lák ze skleničky oliv anebo ojídá slupky ze salámu; ještě štěstí, že ji nehoní mlsná na stearinové svíčky). Vydatně mi pomáhá, ale čas od času to nevydržím: „Já už na to nemám. Jdu zavolat Báře.“

„Dobrá.“

„Ahoj Báro. Mám toho dost.“

„Babičky?“

„Obdivuji tvou pronikavou mysl, drahý Watsone. Nejhorší je to čurání. Každé ráno ji musím vytáhnout z postele. Násilím! Říkám jí: ‚Babi, vstávej. Prosím.‘ ‚Teď nemůžu,‘ říká vážným hlasem, ‚teď čurám.‘ Nebo: ‚Babi, vstávej, no tak, vstávej.‘ ‚Ještě chvílku, jsem tak ospalá...‘ Říkám si, že deset minut mě nezabije, sedám si do křesla, čtu si noviny a z ničeho nic se z babiččina vejminku ozve oznámení: ‚Pomočím se, nebo se nepomočím?‘ a potom s radostným výkřikem: ‚Pomočím!‘“

Bára se směje, omlouvá se a zase se směje.

„Nemáš se za co omlouvat, to se dá všechno skousnout jenom se smyslem pro humor. Je tady Viktor, strašně se divil, že se tak o babičku starám, že mám s ní tolik trpělivosti a vlídnosti. Chodí a opakuje: ‚No toto, Jacku, kdo by to byl řekl, že jsi takový dobrý Jacek!‘ Nebo: ‚Ty jenom předstíráš, že jsi taková svině, ale v hloubi duše...‘ Nedořekl to, protože slyšel, jak hloupě to vyznělo.“

„Jasně,“ řekla Bára, „nikdo ti to nedá sežrat tolik, jako kamarád...“

„Přesně. Anebo brácha — ten je taky dobrý. Nedávno se o ni staral jako obvykle, když jsem potřeboval odejít. Ale byla to taková péče, že když jsem se něco před šestou vracel, našel jsem vzkaz: ‚Až se vrátíš, nakrm babičku. Neměl jsem čas a má hlad.‘ Všechno. Už bych mu nedal na starost ani pakobylku, a co teprve babičku.“

„Jacku, ty voláš z Gdaňsku? Bude tě to stát majlant.“

„Potřebuju nějakou útěchu. Nejhorší jsou ty tahanice. O všechno. ‚Babi, jdi na záchod.‘ ‚Ne.‘ ‚Babi, běž.‘ ‚Ne. Nechce se mi čurat.‘ ‚Babi, o to ale nejde.‘ Neustále, celé hodiny. ‚Babi, neškrábej se.‘ Nebo: ‚Nech tu mísu na pokoji a vstávej.‘ A ona se na mě podívá a prohlásí: ‚Dobrá. Ale udělám to jenom proto, že tě tak miluju.‘“

„To je hezké.“

„To ano. A odzbrojující, na to se nedá nic říct. Víš, jak to je. A navíc na ni začínám ječet jako máma. Prosím ji, aby si vzala prášky. A ona ani neotevře oči a jenom vyplázne jazyk. Nakonec si je dá do pusy a polyká je po jednom malinkatými doušky. ‚Babi, pořádně polkni!‘ říkám asi posté. ‚Když to jsou tak nedobré prášky...‘ Ach jo, co mám dělat?“

„No, já nevím, s tím ti asi nepomůžu. A nemohl by brácha...? Nemohl. Tak vidíš.“

„To je taková karma.“

„Ano.“

Vracím se do pokoje, Viktor si něco čte.

„Tak co?“

„Co co?“

„Jak to co co? S babičkou.“

„V pořádku. Zavolał jsem Báře, postěžoval si a je mi líp. Ale i tak mám všeho plné zuby, jdu spát. Jestli chceš, klidně si ještě čti.“

„Nebude tě lampička rušit?“

„Ne.“

„Tak dobrou.“

„Dobrou noc.“

Šel jsem spát s těžkým srdcem, poněvadž ráno je v plánu další boj. Překvapení — v devět třicet babička hbitě nakráčela do našeho pokoje a zamrkala.

„Babi,“ zeptal jsem se, „co tady děláš?“

„Už jsem vstala. Už o půl desáté.“

„Ale včera jsi spala ještě v deset a musel jsem tě tahat z postele skoro násilím“

„Včera bylo včera, dneska je dneska. Dnes je ofenzíva.“

„Cože?“ zeptal se Viktor zpod deky na druhém konci pokoje.

„Vojenská ofenzíva. Poláků. Paní Kristýna mluví s nějakým důstojníkem.“

Zamrazilo mě. Přišla, když jsem ještě spal. Zabalil jsem se do deky a vyrazil do obývacího pokoje. Podíval jsem se z okna, paní Kristýna mluvila s paní Elou. Vrátil jsem se do pokoje, kde babička Viktorovi vysvětlovala, jak se to seběhlo: „Celou noc jsem nemohla usnout; pořád nějaké manévry, přesuny vojsk... Celou noc mě budily rozkazy.“

•

Každý večer si sedám k počítači a zapisuji dialogy s celou jejich absurditou, smutkem, šílenou metaforikou; nejraději mám heroické pasáže, čili *Moje prázdniny pod jednou střechou s Juditou, vdovou po betulském bojovníkovi*.

Jdeme na chatu, babička vytahuje z kapsy starou rukojeť deštníku a hrdě mi ji ukazuje: „Podívej, co mám!“

„Nač?“ ptám se, i když předem znám odpověď.

„Na obranu před bandity.“

Lehla si v devět, pak ale ještě na chvíli vstala.

„Připrav si nějakou tyč,“ říká jako dobře míněnou radu, „nějaký pořádný klacek.“

„Proč?“

„Co kdyby sem někdo v noci vlezl oknem?“

„Ale babi, tady přece nikdo nikdy oknem nevlezl.“

„No, to víš, že vlezl, když jsi byl malý. Hodil sem takovou kotvičku a vlezl.“

„A?“

„Shodila jsem ho dolů. Viděla jsem, jak sem leze, dala jsem mu po hlavě.“

No, prosím.

„Kytice se utrhla,“ řekl sem, „ta stříbrno-růžová. Praskly nitě, musíme ji přivázat, nebo se rozpadne úplně.“

„Mě taky bude potřeba přivázat. Taky jsem se rozpadla.“

„Babi, to ale bude trochu problém“

„Ach, jak jen by mě svázaly ty slečinky z Ravensbrücku...“

„To tedy nevím, jestli by to prospělo tvému zdraví.“
„Nu, to už je něco jiného.“

Ťukám do kláves počítače a čas od času se zasměju pod vousy — ale jemně, reflexivně, žádný primitivní humor. Píšu a píšu, ale na chodbě slyším nějaký šustivý zvuk a vím, že to jsou zase babiččiny noční pochůzky. Čtvrt na dvanáct a babička předvádí své číslo jménem *Obrana Terebovlje*. Vstává z postele a ozbrojená tyčí na shrnování záclon se vydává na obhlídku bytu. Rembrandtova *Noční hlídka* v interpretaci klientek Halsova starobince. Napřed otvírá vstupní dveře, tedy kdyby jí někdo opravdu chtěl praštit po hlavě, stačilo by ji pouze vylákat nějakým hlukem a počkat s trubkou na zápraží.

„Babi, co to děláš?“

„Připadalo mi, že tady někdo chodí.“

Těžko jí to rozmluvit — lidé se vracejí do domů, smějí se, povídají si a hádají se, kočky se honí v křoví.

„Babičko, jdi spát,“ řekl jsem zčásti rozzlobeně a zčásti pobaveně, „máš stařeckou obsesi, jak tomu říkají lékaři.“

„Z toho vyplývá, že jsem stařenka?“

„Ne, z toho vyplývá, že jsi stařenka se stařeckou obsesí.“

„Aha. A ty mě ochráníš, když budu uprostřed noci dělat randál?“

„Jistě. Ochráním.“

Odešla spát s tyčí v ruce.

Nevím, jestli mi ještě někdo jiný věří tak jako ona.
„Ochráníš mě?“ „Ochráním.“ Ale ne přede vším.

Z reproduktorů zní věčný Brahms a já se vracím k psaní.

Přechází po pokoji a říká, že by chtěla vyjít.

„Tak napřed na záchod a vyčurat.“

„Už jsem se počurala.“

Podíval jsem se dolů, měla mokré celé kalhoty. Až po kotníky.

„Panenko Maria, ty sis nevzala pampersku?“

„Vzala.“

Neměla.

„Křeslo je taky durch?“

A teď přijde věta-majstrštyk: „To při-pou-štím.“

Nádherné slovo, „připouštím“. Už jsem si toho jednoho dne u snídani všiml. Elegantní a přesto nevšední slovo; mladí lidé se vyjadřují v ostrých kategoriích: „nikdy“, „vždycky“ nebo „všude“. Sám často používám „všechno“ nebo „poslední“. A babička: „To připouštím“. Dnes tak už nikdo nemluví; je to slovo z chladného, vyváženého slovníku rady Karnauchovova.

Ráno u snídani: „Ten chléb není moc dobrý. Nikdy jsem neměla ráno sílu na to dojít k Maciejczakovi.“

„K Maciejczakovi? A kde je pekárna toho Maciejczaka?“

„V Kielcích,“ řekla babička tónem naprosté samozřejmosti.

„A my jsme kde?“

Směje se. Jako by se nikdy nic nestalo, přesto se už párkrát přerekla, že v Lisově.

„To je škoda,“ řekla jednou mámě v obchoďáku Morena, „že jsme nevzali z Lisova mléko od krávy, tam je o dost lepší.“

„A my jsme kde?“

„V Kielcích.“

„Jaký se píše rok?“

„Třiačtyřicátý.“

Žije ve svém vlastním bezčasu; neuvědomuje si, že už na leccos nestačí. Kdyby se jí někdo z nás zeptal, tvrdila by, že ob několik dní chodí na trh, sama si vaří, uklízí, hodně čte a ještě nedávno vyráběla kompoty. Jenom k Maciejczakovi už nechodí pro chleba, ale jinak jí připadá, že je všechno v pořádku. Čas od času se zeptá: „Kde je otec?“ přičemž může jít o pradědečka, o dědečka anebo o mého tátu. Převážně má ale na mysli ty mrtvé. Zajímalo by mě, zda je vidí.

Dnes jsme měli hotovou idylu. Nebylo takové horko, šli jsme na zahradu a já jsem vylezl na třešni.

„Nelez ale moc vysoko,“ řekla babička, která si zrovna v tuto chvíli uvědomovala, že nikdy nebyla přeborník v lezení na stromy.

Ale já jsem už vysoko, natahuji se k dalším a dalším rozsochám a přidržuji se špalíků po uřezaných větvích. Cítím, že kůra stromu pod mými prsty je hladká a drsná zároveň a házím do sáčku sladké zralé třešně.

„Je zvláštní, že nám je nikdo letos neotrhal,“ volal jsem na babičku shora. „Kdybych přijel do Gdaňsku dřív, udělali

bychom kompot a marmeládu. Ty nejhezčí už opadaly nebo je sezobali ptáci. Tak ať jim slouží ku zdraví.“ Přesouvám se ještě výš. „Mám ti jich několik hodit?“

„Ne, ne, ještě jich tady pár je,“ vidím babičku, jak se naklání a hledá v trávě třešně: široká záda v kabátku a šedivé vlasy přikryté baretem, bez kterého by nevyšla ani v tom nejhorším vedru.“

„Fuj, samé shnilé. Ale tady dál jsou krásné, no prosím.“ Babička se ale nenarovnává, aby se podívala, kam dopadly. „Byl jsem v Lisově. Jeli jsme s kamarády do Szczawnice a po cestě jsme se stavili v Lisově.“

„Hm? A jak to tam vypadá?“

„No, to víš, tam, kde byl statek, teď někdo něco staví,“ řekl jsem co neklidnějším hlasem; nikdo by z mého hlasu nevytušil, že když jsem viděl betonové základy tam, kde ještě před několika lety byly zbytky zdí, místy pokryté omítkou v pastelových odstínech, řekl jsem jedno z těch slov, která Bára nezaměnitelně komentuje: „Ups, něco takového bych neřekla ani za tisíc zlotých.“

„Někdo od nás?“

„Ne, z Kielců. Potkal jsem Iwańského.“

„Starého?“

„Ne, jeho syna. Starý už dávno nežije. Geňa umřela před dvěma třemi lety. V ruinách stáje jsem našel staré dveře od statku. Ty totiž byly dole plné a nahoře se skleněnými tabulkami, je to tak?“

„Ano. Jacku, nelez tak vysoko!“

„Už lezu dolů. Nejsi unavená?“

„Ne, ne, když budu unavená, tak si sednu na špalek.

Naše otázky a odpovědi putují po svislé ose přes listí třešně a po vodorovné nebo nějaké jiné ose, která znamená čas. Za plotem jdou sousedky, takže zdvořilosti; prý jsem vyrostl. Co naplat. Šestnáct let už mi nikdy nebude, ale pro třešně si vylezu rád. A tak dále a tak dále.

V červeném cedníku jsme umyli třešně a postavili vodu na čaj, jako pokaždé, co svět světem stojí.

Viktor odjel, Bára přijela a zase odjela a já jsem stále seděl v Olivě a donekonečna opakoval sekvence: „Vstávej!“, „Jdi do koupelny!“, „Neškrábej se!“ a „Jdi se vyčurat!“ Záznamy v deníku jsou řekněme standardní:

Na babiččině frontě je klid. Nejprve si při snídani přes hodinu máčela nohy a pak jsem jí stříhal nehty, které od poslední operace stačily vyrůst půl centimetru. Tloušťka — místy běžná, místy dva milimetry; nějak jsem si s tím ale poradil a následně aplikoval náplasti, poněvadž babička si tak rozškrábala předloktí, že se jí začalo zaněcovat. Křičím na ni: „Neškrábej se!“ a ona se buď škrábe dál, nebo přesune ruku a škrábe se výš, níž nebo na koleni. A takto to probíhá každou chvíli — na toaletě, ve vaně, v křesle, na chatě; zkrátka neustále. Udělal jsem jí obklad, ale ukázalo se, že roztok je potřeba naředit poměrně přesně, a ne jen tak od oka, proto jsem odmotal gázu a poprosil babičku, aby si umyla ruku. Za chvíli jsem přišel do koupelny — seděla na míse v jakési zvláštní pozici; ani neseseděla, ani neležela.

Omdlela. Málo pije, je dehydratovaná. Přivedl jsem ji k sobě: máma mi poradila, ať do ní napumpuju velký hrnek izostaru, to prý stačí. Udělalo se jí lépe; jela s mými rodiči dokonce na chatu. Ale čím dál častěji mluví o smrti a co je horší, já to cítím rovněž. Dnes řekla: „Nu, tak já se s vámi loučím.“

Ztěžklo mi srdce. Samozřejmě jsme všichni začali vtipkovat a babiččino prohlášení bagatelizovat... Máma vyjela jako vždycky: „Cože? Teď? Nemluv hlouposti, nemáme zájemce o byt, a když exneš, co si počneme?“

Máma už je taková. V zimě říká, že květiny jsou moc drahé, a v létě, že nebudeme mít kam dát klavír. Lidé si projevují lásku různými způsoby.

V tomto duchu by náš život pokračoval, pokud by se babiččin zdravotní stav nezhoršil. Mysleli jsme, že je to dehydratace stejně jako před rokem. Jel jsem do Varšavy shánět nový byt; telefon, máma volá: „Babička je v nemocnici. Budou jí muset vzít žlučník.

Když jsem se zase vrátil, babička byla už po operaci; mámě zešedivěl pruh vlasů za uchem stejně jako dědečkovi Broklovi.

Jeli jsme do nemocnice. Babička měla docela dobrou náladu. Nepamatovala si ale, že ji operovali.

„Nějak mě bolí břicho.“

„Mámo, vzali ti žlučník.“

Babička něco dloube pod dekou, prohlíží se.

„Mámo, nech toho, máš tam obvaz.“
„Hm,“ řekla překvapeně, „máš pravdu.“

Jindy zničehonic spustila: „Musím se zeptat doktora Orłowského, jestli musím bezpodmínečně nechat toho kouření, nebo si můžu sem tam dát.“

„Jakého doktora Orłowského?“

„No, toho z Olivy.“

„Neznáme žádného doktora Orłowského. Jenom Elu Orłowskou.“

„Ale ona má manžela.“

„On ale není doktor.“

„Já jsem ale do něho zamilovaná.“

„Ale když ses s ním seznámila, bylas už starší paní v důchodu.“

„Já jsem si ale pořád připadala krásná a mladá.“

Chvilé ticha.

„Musím se zeptat doktora Orłowského, jestli opravdu nesmím kouřit...“

„Mami, tys ale nikdy nekouřila.“

„Jak to? Vždycky jsem hodně kouřila.“

„Možná tak ve školce...“

Urazila se, pak pokrčila rameny: „Možná.“

Jednou babička viděla mého otce a spiklenecky pošeptala sestřičce: „To není žádný lupič. To je můj zeť.“

Ale vrátila se, opravdu se vrátila, i když jsme si všichni lámali hlavu, co uděláme s babiččiným klavírem a sbírkou skla. Je nezničitelná. A znovu jsem vedle ní seděl jako u zapadajícího slunce.

Skončilo září a spolu s ním skončilo léto v Olivě. Posbíral jsem svoje přístroje a talíře, kalich ze žlutého skla, kalamář a fotografie, zabalil jsem je zase zpátky do beden a krabic a odvezl si vše do Varšavy. Ačkoliv sedím tady, daleko od gdaňských problémů, jednou za měsíc se vracím domů a máma s tátou mi často volají: „Tak co ten tvůj román?“

„Píšu, píšu.“

„Máme pro tebe něco nového.“

Jako by to byl nějaký salónní klep.

„A co to je?“

„Půjčili jsme si od paní Zuzky takové kolo na cvičení, abychom zkusili, jestli by to mámě trochu neprospělo. Řekli jsme jí: ‚Mami, sedni si, zkus to, začni šlapat.‘ ‚Ne.‘ ‚Proč ne?‘ ‚Protože v Lisově jsem to taky zkoušela a nešlo mi to.‘ ‚Mami, ale to kolo je jenom na cvičení, nemá kola, ono nejezdí.‘ ‚Ha-ha,‘ uchechtla se nedůvěřivě, ‚tehdy mi taky říkali, že nemá kola a nepojede — a stejně jelo!‘“

Jindy máma volala: „Přišla jsem ráno k babičce a úplně všude mokro. Vyjekla jsem a babička vyčítavě prohlásila: ‚Co ječíš? Když se chce tobě v noci čurat, tak ti asi nedělá problém vstát, co?‘ A ještě se divila.“

Nebo: „Jacku, já už to nevydržím. Ptám se jí: ‚Jak se jmenoval můj otec?‘ Neví — nepamatuje se, prázdně

v hlavě. „A tvůj první manžel?“ Ticho. „Otec?“ „Bieniecki.“ Konečně si vzpomněla na Karnauchova; ty dva si pamatuje, Karnauchova a Bienieckého, Julek a můj táta jako by neexistovali. Já neexistuju, ty neexistuješ, nikdy neměla děti. A já jsem její sestra.“

„Romča?“

„Ne, mladší sestra.“

Možná v tom ale nějaký smysl přece jen je. Z moravického statku, který byl kdysi přestavěn na zdravotní izolaci, se pomalu stává ruina a nikdo si nepamatuje na veřeje, které Rakušané vyráželi ze zdí, ani na melouny, které Mościckému nechutnaly. Tam, kde byl lisovský sklep, jehož okýnkem bylo v jasné dny vidět až na Chęciny, roste nový dům. Zahrada v Olivě zarostla a kytice sušených květín se rozpadly pod tíhou prachu a vlhkosti. Čas popřel všechno, co bylo, dokonce i Jádu Kontrymovou, proč se tedy držet drobných pravd jako „ty jsi moje dcera“, „Bůh je“, „Macondo?“.

Zítra pojedu domů. Dopsal jsem knihu. Přečtu babičce rukopis a ona bude poslouchat mě. A když přestanu, zeptá se, pokud vůbec ještě promluví: „A co bylo potom?“

„Potom,“ odpovím, „byli všichni čím dál starší, moje máma si konečně našla správného muže, který se měl stát mým otcem; nějakou dobu sice malovala smutné obrazy s tichými kamennými telefony a prázdnými skříněmi, ale to už je jiný příběh. Tak či tak se nakonec vzali; byl začá-

tek října a můj budoucí otec dva dny před obřadem vyšplhal na strom, aby setřásl ořechy, které potom posbíral holýma rukama. K oltáři přišel s rukama napůl hnědýma a napůl červenýma, jak si je drhl pemzou.

A potom, jak by řekl Julek, který o několik měsíců později zemřel, se slovo od slova narodil Jacek. Tedy já.“

Kapitola XXVIII

A tak se celek naplnil. Přicházím na svět a končím knihu. Mám-li být upřímný, všechno probíhalo zároveň — dokonce i nyní, když co nevidět zavřete knihu, odvrací ukrajinský vozk hlavu od šťavnatých rynglí, které se mu samy cpou do úst, a říká: „Já jsem je nesázel, jíst je nebudu.“

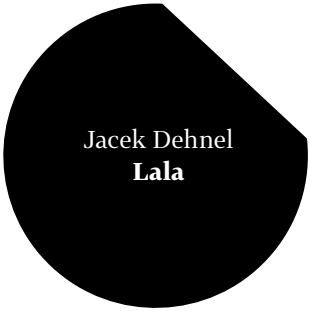
Slunce vychází na východě a na západě zapadá.

Gdaňsk a Varšava, září 2000 až listopad 2002

Obsah

Kapitola I	•	9
Kapitola II	•	23
Kapitola III	•	43
Kapitola IV	•	61
Kapitola V	•	71
Kapitola VI	•	93
Kapitola VII	•	96
Kapitola VIII	•	108
Kapitola IX	•	152
Kapitola X	•	164
Kapitola XI	•	186
Kapitola XII	•	195
Kapitola XIII	•	205
Kapitola XIV	•	221
Kapitola XV	•	229
Kapitola XVI	•	240
Kapitola XVII	•	245
Kapitola XVIII	•	258
Kapitola XIX	•	269
Kapitola XX	•	286
Kapitola XXI	•	299
Kapitola XXII	•	322
Kapitola XXIII	•	334

Kapitola XXIV	•	350
Kapitola XXV	•	366
Kapitola XXV	•	384
Kapitola XXVII	•	392
Kapitola XXVIII	•	412

Jacek Dehnel
Lala

Z polského originálu *Lala*, vydaného
nakladatelstvím W. A. B. ve Varšavě v roce 2006,
přeložil Michael Alexa
Vydalo nakladatelství Větrné mlýny (www.vetrnemlyny.cz)
v roce 2015 jako svou 360. tištěnou
a v roce 2016 jako svou 14. elektronickou publikaci
K vydání připravili Patrik Linhart a Petr Stejskal
Fotografie na obálce David Konečný
Grafická úprava Kateřina Wewiorová
Sazba z písma Tabac G2 (www.suitcasetype.com)
V češtině vydání první

ISBN (papírová kniha) 978-80-7443-158-6

ISBN (eBook) 978-80-7443-181-4

Tato kniha se rozprostírá někde mezi tradicí rodinné ságy, životopisem, románem o dospívání a nikdy nekončícím rozhovorem. Sledujeme příběh ženy, která v životě měla vždy více rozumu než štěstí. A právě díky tomu bezpečně a relativně klidně prožila nejděsivější století v dějinách Evropy. Perspektiva dospívajícího vnuka, z níž sledujeme minulé i současné osudy hlavní hrdinky, dodává knize specifický půvab. „Počátky příběhu se obvykle ovíjejí kolem předmětu, osoby, vůně či veselé historky, jako by to byl napůl úponek a napůl chápavý zvířecí ocas; příběh potom křepčí a skotačí, odnožuje se a množí v celou houštinu slov a point, je nezastavitelný, kypí bez ladu a skladu, kvůli němu chladne čaj, rozvažují se těstoviny a z paměti se vytrácejí důležité věci... Tak ať.“ *Jacek Dehnel*

